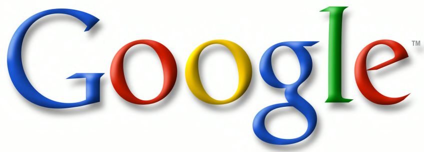

HRANICE

V. BARTOVSKÝ

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

Hranice

svému čestnému občanu,

slovutnému panu,

Václavu Červinkovi

vrchnímu inženýru v Mor. Ostravě.

Starosta města:

MĚSTSKÁ RADA V HRANICÍCH

[signature]

Slovutnému panu
vrchnímu inženýru Cor
Mor. Ostravě

HRANICE.

STATISTICKO-TOPOGRAFICKÝ A KULTURNĚ-HISTORICKÝ OBRAZ

SPOLU S ÚPLNÝM

ADRESSÁŘEM.

SESTAVIL A VYDAL

VOJTĚCH BARTOVSKÝ,

ODBORNÝ UČITEL V HRANICÍCH.

S 60 VYOBRAZENÍMI A 2 PŘÍLOHAMI.

HRANICE 1906.

Nákladem Vojt. Bartovského v Hranicích. — Tiskem Družstva knihtiskárny v Hranicích.

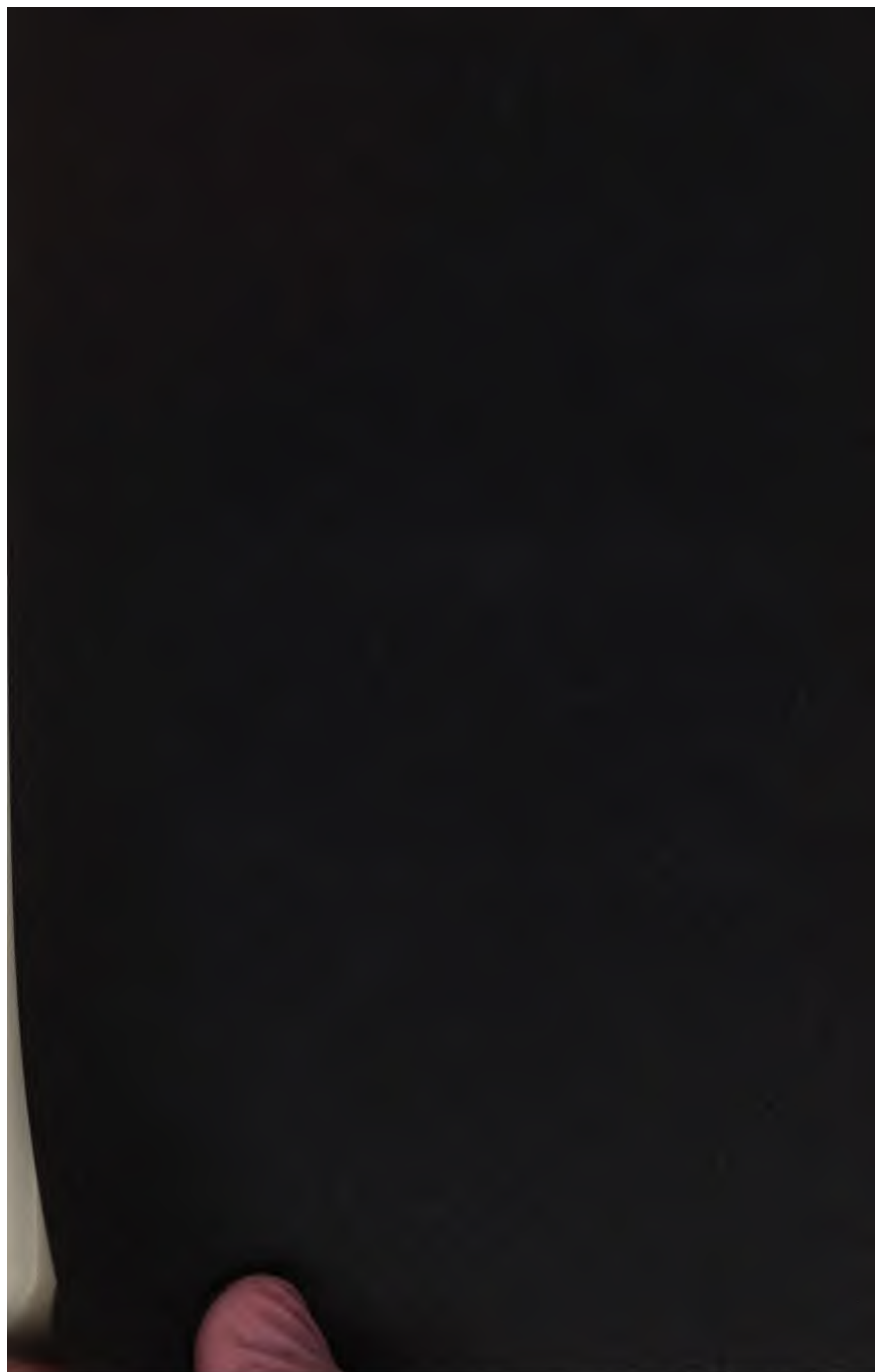

Znak města Hranic.

Znak města Hranic.

J. H. A. GALAŠ.

SVĚTLÉ PAMÁTCE

JURIKOVĚ,

ZAKLADATELE HRANIC

A

ŠLECHETNÉHO LIDUMILA-VLASTENCE

JOSEFA HEŘMANA AGAPITA GALAŠE,

PRVNÍHO MORAVSKÉHO BUDITELE A RODÁKA HRANICKÉHO

PRÁCI TUTO PŘIPISUJE

AUTOR.

SVĚTLÉ PAMÁTCE

JURIKOVĚ,

ZAKLADATELE HRANIC

A

ŠLECHETNÉHO LIDUMILA-VLASTENCE

JOSEFA HEŘMANA AGAPITA GALAŠE,

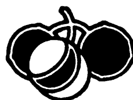
PRVNÍHO MORAVSKÉHO BUDITELE A RODÁKA HRANICKÉHO

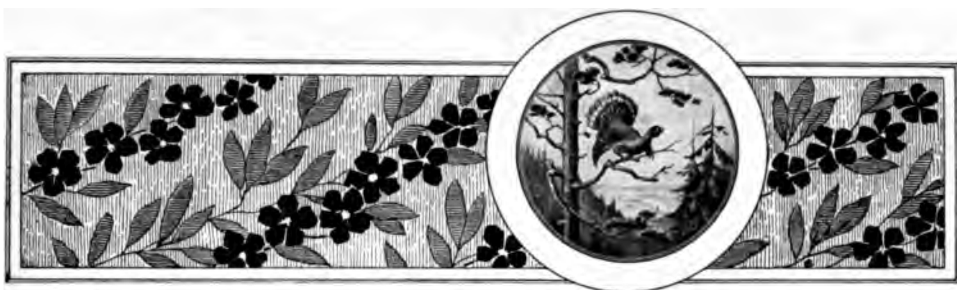
PRÁCI TUTO PŘIPISUJE

AUTOR.

SEZNAM OBRÁZKŮ.

Předmluva.

Naprostý nedostatek příručky, která by podávala jasný a ucelený obraz Hranic jak v minulosti, tak i přítomnosti, přiměl mne, pokud slabé síly moje stačí, pokusiti se o sestavení podobného dílka, jež by, nečiníc nároků na publikaci vědeckou, posloužiti mělo populárním svým pojednáním kruhům nejširším.

Je přední povinností každého uvědomělého občana, aby poznal nejen národnostní, ale i hospodářskou a kulturní stránku své domoviny, své obce a okolí. Z poznání síly naší roste sebevědomí a hrdost národní, z poznání chyb a nedostatků našich zase vyplývá snaha napraviti, kde co jsme zameškali, zanedbali a vyprýští i snaha zlepšiti, kde se dá co zlepšiti v obci i kraji.

Zároveň chtěl jsem posloužiti i škole. Tak často chceme cizí, ano i nedaleké kraje přirovnati k našim a nemůžeme, neboť to nejbližší, naše okolí, obec, je nám neznáma. Často chceme upozorniti na různé stránky domoviny a nemáme dat po ruce.

Jsem si vědom mnohých nedostatkův své práce, která však budiž shovívavě posuzována vzhledem k nedostatku volného času. Ačkoliv jsem užil svědomitě všech pomůcek, pokud mi vůbec byly přístupny,

doufám, že znalec, k věci přihlížející, snad mi přizná, že z pramenů vybral jsem tu a tam dobré zrnko: nicméně, znaje obsáhlost předmětu své práce, prosím za shovění, jestliže při vší snaze nevyhnul jsem se omylu, aneb vloudila-li se tu a tam nedopatřením chyba.

Topografii přidán je úplný adressář.

Proč a pro koho vydávám adressář?

Mnohému ze čtenářů vloudí se asi na mysl tato otázka, a proto nebude nemístné, zmíním-li se stručně, co sobě myslím a čeho tím docíliti hodlám.

Adressář vydán je v první řadě pro konsumující obecenstvo jak v místě, tak i v okolí. V druhé řadě pro ty, kteří do města zavítají z příčin jakýchkoliv, z povinnosti či za pouhou zábavou, aby poznávajíce krásy zdejší krajiny, přírodou tak bohatě obmyšlené, jejíž obyvatelstvo pozemskými statky tak skoupě jest obdařeno, pocítili v mysli i v srdcích svých trochu té povinnosti, jíž sobě sami povinnujeme. Třetí důvod je můj vnitřní; činím prostě to, co jest mou povinností, plním hlas svého svědomí, abych, pokud mohu, přispěl svými slabými silami k povznesení své druhé domoviny, jejíž zájmy nejsou mně, jako příslušníku lhostejny. Šťastna a spokojena-li obec, šťastni a spokojeni i její jednotliví občané.

Velmi často slýcháme slova: chudoba, chudé město, chudý okres lid atd.

Nepopírám hluboký význam a pravdivost těchto slov, ale zamlčeti nelze, že kdyby bylo více lásky a pevné vůle povznésti se z této chudoby, že bychom to dokázali. Ovšem trochu sebezapření, změniti stávající zvyklosti bylo by k tomu zapotřebí — a od toho se nerado upouští, i kdyby nám žádná ztráta nevzešla.

Obyvatelstvo naše sestává jako jinde z různých tříd, které svým zaměstnáním přináležejí ke všem možným stavům, které nelze odkastovati tak, aby jednotlivě žili isolováni od druhých jako Robinson na pustém ostrově.

Stýkáme se za různými potřebami svými, ať veřejnými či soukromými, druh s druhem, buď více či méně, tak jak toho nutnost káže: také nelze za dnešních hospodářských poměrů a společenských styků mezi vzdělanými lidmi se domýšleti o nějakém výlučném, povýšeném postavení toho kterého stavu nad druhými.

Všechny stavy výrobní, ať zaměstnání tělesného či duševního, jsou stejně důležity a pro hospodářský rozvoj obce, země, státu, nepostrádatelné vzhledem ke stále rostoucím potřebám veřejným, proto udržeti tyto stavy při poplatní síle, ba hleděti, by tato stoupala, jest problém

důležitý, kterému nejenom snad jednotlivci, nýbrž celé státy věnují pozornost. (Monreovy doktriny.)

Nelze tudíž povinnost jedněch s beder sejmouti a druhým hospodářsky slabým uložiti snad jako břemeno. Jest jisto, že kdyby občanstvo naše řídilo se zásadami hospodářskými a na zřeteli mělo princip ukájeti své potřeby výhradně u místních obchodníků a živnostníků nebo jich prostřednictvím, že by v krátkém čase jevil se obrat k lepšímu.

Potřeby občanstva jsou přerozmanité, od nejprimitivnějších a nejnutnějších přecházíme postupem k požadavkům přepychovým, které mohou sobě dovoliti jen nejmajetnější. Co tu jmění jde do roka z města a okresu a to namnoze firmám cizím, známým dosti zhusta nám nepřátelským chováním.

Záplava cizích cenníků, ve kterých lákavým způsobem počítá se na lehkověrnost konsumentů, řady objednávek docházejících poštou nasvědčují tomu, že hospodářská stránka svépomoci jest dosud velice podceňována. Snahy dobročinné na celém stavu nezmění zhola ničeho.

Žádáme-li tudíž od jednotlivce, aby v zájmu svém vlastním, pro svůj lid, z vnitřního popudu činil přibližně v malém, co stát pomocí ochranných cel a sazeb činí, aby jednotlivé odvětví obchodu a výroby se pomocí zevní povzneslo — *jest to povinnost jak hmotné tak i ethické důležitosti.*

A na tuto povinnost upozorňuji lépe situované naše jednotlivce, třídy, naše obce, okresy, úřady, korporace a spolky jako konečný cíl ku povznesení hospodářskému našeho města, okresu a všeho obyvatelstva.

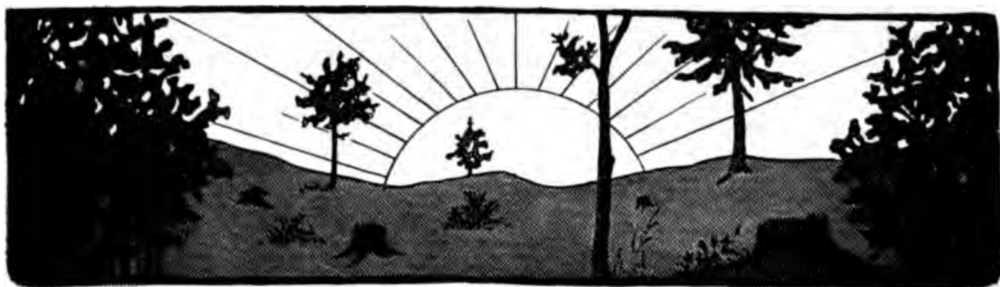
V cizině, kde se lépe než u nás rozumí praktickému získávání vzájemných styků všech vrstev občanstva, jsou podobné spisy jako časové pomůcky na stole každého občana, který na své okolí jest odkázán a jak výrobce, tak konsument užívá jich jako bezpečného vodítka při svých podnicích i obchodech. Přál bych si, aby tomu tak bylo v brzku i u nás nejenom pro žádoucí prosperitu díla, která by umožnila jeho zdokonalení a prohloubení, ale i v zájmu zlepšení poměrů národohospodářských, které u nás ještě dosud nejsou na takové výši, jak by toho bylo třeba.

Vydávaje svou monografii s adressářem jako praktickou pomůcku pro kruhy obchodní, průmyslové, živnostenské, zeměpanské, samosprávné a jiné veřejné úřady, jako informační seznamy našeho občanstva všech kategorií, naději se, že práce moje dojde pochopení i při vadách některých a nedostatcích, jichž jsem si vědom, u všech těch, komu je určena a že se jí vyjde vstříc aspoň s onou opravdovostí, s jakou jsem na ní pracoval.

VŠEM, kdož jakýmkoliv způsobem podali mi ruky pomocné při sestavování díla jak radou tak i skutkem, srdečně děkuji. Zejména všem pp. přednostům zeměpanských i autonomních úřadů za laskavé poskytnutí statistických dat, ***slavné pak městské radě Hranické za značnější finanční podporu,*** kterou umožněno vydání práce této.

V HRANICÍCH v prosinci 1905.

VOJTĚCH BARTOVSKÝ,
učitel měšťanské školy.

„Kdo neví, praví Cicero, co se v jeho vlasti, než se narodil, přihodilo, toho považuji, i kdyby starcem byl, přece za nevědomého chlapce. — Ach, jak mnoho máme všudy takových šedivých chlapců, kteří ani to, co v jejich rodišti se stalo před jejich narozením, nevědí.“

Jos. H. A. Galaš.

Hranice

náležejí bez odporu mezi nejkrásnější a nejzajímavější koutky naší milé vlasti. Ležíce na posledních výběžcích hor Oderských se strany jedné a vysočiny Karpatské se strany druhé, lákají svými kyprými a stinnými lesy, svěží zelení svých lučin a zahrad, zelenavou průhlední svých proudících vod do své lepé náruče všecky, kdož smysl mají pro přírodní krásy, svěžest krajiny a milou idylu horského venkovského zákoutí. Vrcholem pak všech přírodních krás jsou lázně **Teplice***, v jichž rozkošné údolí uložila matka Příroda veškery své skvosty. Ležíce v bezprostřední blízkosti samotných Hranic, chráněny jsou proti studeným větrům a k teplému jihu otevřeny, obklopeny velikými jehličnatými i listnatými lesy, vykazují střední teplotu 9⁰ C a množství srážek 63·2—92·05 *cm*. Klima jejich je neobyčejně lahodné, vegetace bujná, vzduch bohatý ozonem a dík bezprostřední blízkosti mohutných hvozdů a stejnoměrného odpařování mimo tekoucí řeky, takové svěžesti a čistoty, jaké jen ve prospěch nemocných lepších přáti si nemožno. Lesy, kteréž lázně obemykají, táhnou se od úpatí daleko přes hřbet horský jak na levém, tak i pravém břehu Bečvy. Na onom převládají mohutné komplexy jehličnatých lesů v délce asi 10 *km* až k památným troskám hradu Helštýna, na tomto opět rozkládají se

* V lidové mluvě užívá se jednotného čísla, proti pomnožnému ve spis. jazyce.

Celkový pohled na Hranice.

šťavnaté zelené hvozdy listnaté, tající v sobě divoce romantickou »*Propast*«.

Připomeneme-li ještě, že k těmto naturálním požitkům pojí se zde i výhody života menšího města, dobré spojení moderními zařízeními komunikačními — ležíť Hranice na tepně rakousko-uherského dopravnictví, Severní dráze císaře Ferdinanda se svou odbočkou místní dráhy Hranice-Vsetín a projektovaného průplavu Dunajsko-Oderského — obvyklé a nutné opatření pro pohodlí a životní potřeby jednotlivců, rozkošné partie a procházky, divíme se, že poměrně tak málo jsou navštěvovány turisty a letními hosty.

Doufejme, že snad brzká budoucnost napraví nedostatky minulosti.

I.

Zeměpisná poloha, rozloha, hranice a počet obyvatelstva politického okresu Hranického.

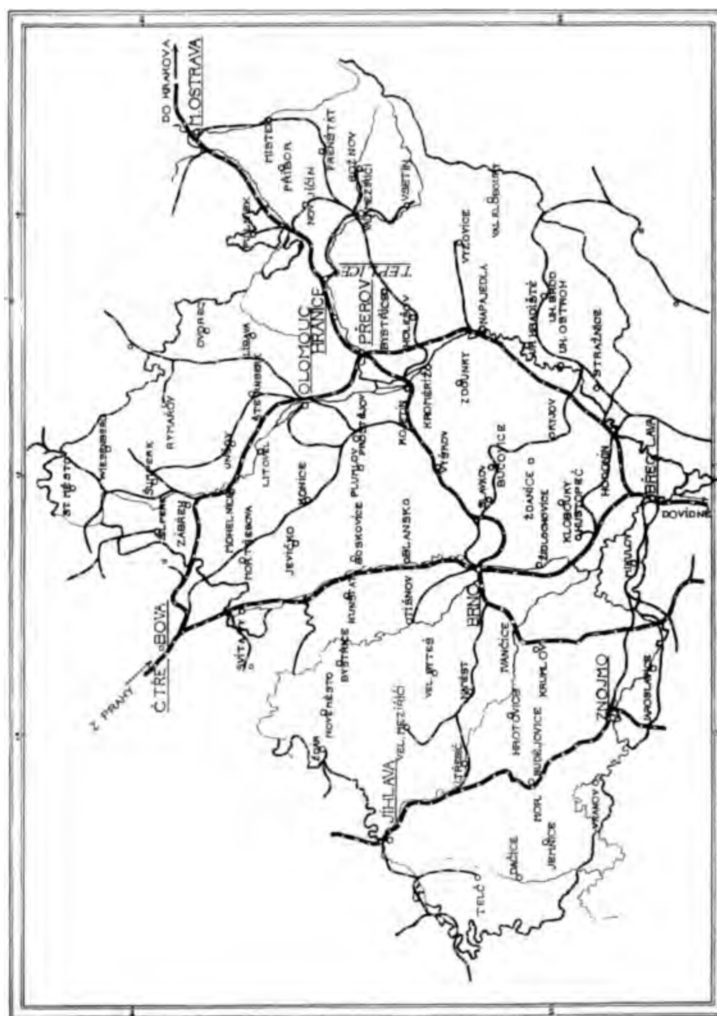
Zemský ráj to na pohled«, pěje stříbrovlasý kmet i útlé dítě ve velebné naší národní hymně, kterou milopěvný Škroup spolu s milcem Thalie Tylem na věky zvěčnili svá jména.

A jedním koutkem z rozkošného ráje zemí československých je kraj Hranický. S radostí a myslí povznesenou zalétá rád duch návštěvníkův do roztomilých krajů podél středního toku řeky Bečvy, aby pokochal se krásami krajinnými, které s přepychem a nádherou uložila sem Příroda.

Okresní hejtmanství Hranické rozkládá se v severovýchodní části Moravy na posledních výběžcích Moravsko-slezského Jeseníka, na odnožích mohutných a táhlých Sudet, sklánějících se náhle od vesnice Dolního Újezda k Velké v úzkou nížinu Bečvinu s jedné, a na prvních zvěstovatelích vysočiny Karpatské se strany druhé. Území toto jest spojovacím mostem mezi požehnanou Hanou a svérázným Valašskem od západu k východu, na severovýchodě pak přiléhá k proslulému Kravařsku.

Hejtmanství Hranické rozkládá se mezi 35° 4′ 27″ a 35° 40′ 17″ východní délky dle Ferra; 49° 27′ 46″ a 49° 43′ 53″ severní šířky.

Nejvýchodnější místo okresního hejtmanství Hranického jest »Porubský dvůr« nedaleko vesnice Poruby u Hustopeč, nejzápadnější Tršice v soudním okresu Lipnickém, nejjižnější Babice, ves-

nice směrem jiho-jihozápadním od Kelče, nejsevernější městys Spálov. (Ke hranicím moravsko-slezským od vesnice $2^1/_2$ *km.*)

Nejdelší rozlohu jeví území okres. hejtmanství Hranického od

východu k západu. Ve směru tom vedená přímka od Poruby k Tršicím měří 33·5 *km*, což rovná se okrouhle 4·6 zeměpisné míle.

Nejužší rozlohu vykazuje v severní části směrem od západu k východu v přímce přes Luboměř, kteráž vzdálenost měří $3^3/_4$ *km*.

Hejtmanství Hranické sousedí na severovýchodě s vévodstvím Slezským, kdež počíná zemská hranice severozápadně od Spálova a končí se 3 *km* směrem severním od vesnice Polomě; odtud hraničí se sousedním hejtmanstvím Novo-Jičínským až po valchu u Hustopeč. Na východě přiléhá k politickému okresu Valašsko-Meziříčskému až po Babice, na jihu hraničí s pol. okresem Holešovským až po Hlinsko, odtud pak až k Tršicím s pol. okresem Přerovským. Od Tršic až po Kozlov sousedí s pol. okresem Olomouckým, kdež částečně na severu tvoří přirozenou hranici právě z lůna zemského vytékající Odra. Ostatek na straně severozápadní hraničí s pol. okresem Šternberským, až opět severozápadně Spálova dotýká se hranice slezské.

Celkově stotožňuje se podoba a obrys hejtmanství Hranického s obrysem Moravy.

Území pol. okresu Hranického skládá se ze dvou soudních a berních okresů: Hranického a Lipnického. Soudní okres Hranický prostírá se na východě, Lipnický na západě území hejtmanství.

Rozloha pol. okresu Hranického jeví se následovně:

Soudní okres Hranický 383 *km*² 25 *ha* 44 *a* 36 *m*²
» » Lipnický 212 » 33 » 32 » 38 »

Pol. okres Hranický celkem 595 *km*² 58 *ha* 76 *a* 74 *m*² = 5·95587674 *Mm*²

Zaujímáť 2·8% veškerého povrchu markrabství Moravského a mezi 34 hejtmanstvími místo 21.

Obyvatelstvo pol. okresu Hranického dle národnosti.

Soudní okres	Počet obcí	Úhrnný počet domácího obyvatelstva	Z toho českého	Z toho německého	českého v procentech	německého v procentech	Dle sčítání roku
Hranice	54	33.969	23.577	10.283	69·41	30·27	1890
	54	33.988	23.867	9.975	70·22	29·36	1900
Lipník	28	21.333	17.150	4.176	80·40	19·58	1890
	28	21.934	19.108	2.819	87·11	12·86	1900

Domácí obyvatelstvo dle národnosti.

Soudní okres	Politické obce	Dle sčítání lidu v roku 1900 absolutně českého	německ.	v procentech českého	německ.	Dle sčítání lidu v roku 1890 absolutně českého	německ.	v procentech českého	německ.
Hranice	**a) České obce** (Němců pod 10%):								
	Drahotuše	1.520	14	99·1	0·9	1.397	47	96·8	3·2
	Hustopeče	1.143	16	98·6	1·4	1.209	7	99·5	0·5
	Jindřichov	597	24	94·6	5·4	553	108	83·7	16·3
	Kelč	2.444	3	99·9	0·1	2.594	24	99·1	0·9
	Luboměř	666	15	97·8	2·2	654	7	99·0	1·0
	Malhotice	465	6	98·7	1·3	483	2	99·6	0·4
	Milotice	362	5	98·6	1·4	350	—	100·0	—
	Paršovice	479	3	99·4	0·6	448	—	100·0	—
	Partutovice	492	7	98·6	1·4	500	17	96·8	3·2
	Podhoří	307	1	99·7	0·3	333	—	100·0	—
	Radíkov	261	6	97·8	2·2	278	1	99·6	0·4
	Spálov	1.162	91	92·7	7·3	1.121	123	90·2	9·8
	Střítež	799	8	99·0	1·0	813	22	97·4	2·6
	Velká	474	9	98·1	1·9	467	8	98·3	1·7
	Zbrašov	217	2	99·1	0·9	202	—	100·0	—
	Ostatní obce	6.764	—	100·0	—	6.629	76	98·87	1·13
	b) Obce s českou většinou (Němců přes 10%):								
	Hranice	5.083	2.373	68·2	31·8	4.697	2.367	67·7	32·3
	Uhřinov	123	49	71·5	28·5	116	61	65·5	34·5
Lipník	**a) České obce** (Němců pod 10%):								
	Jezernice	927	2	99·8	0·2	894	2	99·8	0·2
	Loučka	553	4	99·3	0·7	530	1	99·8	0·2
	Osek	1.218	9	99·7	0·3	1.133	34	97·1	2·9
	Tršice	1.375	1	99·9	0·1	1.324	—	100·0	—
	Tupec	230	11	95·4	4·6	215	37	85·3	14·7
	Ostatní obce	7.508	—	100·0	—	7.535	17	99·8	0·2
	b) Obce s českou většinou (Němců přes 10%):								
	Lipník	4.606	1.152	80·0	20·0	3.498	1.815	65·9	34·1
	— žid. ob.	536	458	53·9	46·1	470	523	47·3	52·7
	Újezd Velký	1.571	258	85·9	14·1	1.520	268	85·0	15·0

II.

Horopis.

Povrch pol. okresu Hranického jest ***velkou většinou hornatý***. Veškerá vyvýšenina území tohoto náleží ***dvěma útvarům horským*** a to vysočině ***Sudetské*** a ***Karpatům***, mezi nimiž táhne se rovinatý pruh středního toku řeky Bečvy.

A) Sudety.

Vysočina Sudetská, počínajíc od průsmyku Nakléřovského, západně od výtoku řeky Labe z Čech, postupuje příčným směrem od severozápadu k jihovýchodu po hranicích českopruských pod různými názvy jednotlivých skupin horských jako mohutné, táhlé horstvo se hřbetem až 1300 *m* vysokým, přestupuje u Králického Sněžníku (1422 *m*) na Moravu. Od sedla Ramsovského až po střední Bečvu, do jejíhož údolí se sklání a kdež i končí, nazývá se tato část Sudet Jeseníkem, který postupuje po hranici moravsko-slezské, stoupá až k Pradědu, dosahuje nejvyšším bodem této hory výše 1490 *m*, načež zvolna se sklání, až pak přechází horami Oderskými v úplnou rovinu řeky Bečvy.

Hory Oderské, poslední výběžek moravského Jeseníka, odštěpují se od hlavního hřbetu ve dvou pásmech, která tvoří zároveň vodní předěl, určujíce vodstvo na straně severovýchodní oumoří Baltickému a vodstvo prýštící se na straně jižní k oumoří Černomořskému.

První pásmo postupuje od Rudoltic přes Liebenthal směrem jihovýchodním k Bělotínu, dosahujíc vrcholem Stráže výše až 642 *m*,

přechází směrem k hranicím slezským v náhorní rovinu, která táhne se do Slezska a sklání se v rovinku u Oder a Fulneku k řece Odře.

Druhé pásmo, počínající u Šternberka, postupuje rovnoběžným směrem s pásmem prvním přes Jivavu, Střelnou, Ranošov, Slavkov, dosahujíc výše až 637 *m* Milchhüblem u Slavkova. I toto pásmo tvoří tu a tam náhorní rovinky, v pole a lučiny přeměněné, aneb pokryto jest lesy. Od Slavkova náhle sklání se druhé toto pásmo k Trnávce, Bohuslávkám a Loučce, přecházejíc v nížinu dolního toku Bečvy.

Obě pásma spojena jsou jako řetězem příčným pásmem, postupujícím od Dolního Újezda směrem východo-severo-východním ke Lhotce přes Uhřinov rovnoběžně s tokem řeky Bečvy, jsouc vzdáleno as 4 *km* od řečiště Bečvina, kterýž pás tvoří část střední nížiny Dolnobečevské, na níž rozkládají se už velice úrodná pole s vesnicemi Osekem, Trnávkou, městem Lipníkem, Jezernicí, Podhořím, Slavičí, Milenovem, Hrabůvkou, Klokočím, Velkou, městy Drahotušemi a Hranicemi.

Příčné pásmo, výše označené, prorýváno je četnými horskými potoky, které vody své sbírají na jižní straně vysočiny Oderské, čímž rozděleno je v menší skupinky, krajinnými názvy pojmenované. Ač běh jeho jest mnohem kratší než obou pásem, která spojuje, nezadá si nikterak co do výše s pásmy oněmi, dosahujíc výše některými vrcholky až 589 *m*.

V pásmu druhém původu svému děkuje jedna z mocných řek evropských — *Odra*. Pramení se v močálovitých lesích kozlovských severně od vesnice Kozlova ve vzdálenosti 1·5 *km* z rašelinité půdy z několika praménků, které sbírají se ve zdroj mocnější pod kapličkou, odkudž znamenati lze mohutnější potůček, který ve svém běhu sesilován je s pravé i levé strany četnými potoky. Z počátku úzké údolí Oderské až k přechodu v Kravařsko nestotožňuje se s původním vzezřením horského rázu, kde Odra vzniká. Od pramenů ubírá se Odra náhorní rovinou, tekouc směrem sv., pak změnivši svůj tok ve vjv., tvoří hluboké údolí. Geologický sklon vrstev obou strání údolí Odřina jest od jihozápadu k severovýchodu, což dokazuje, že údolí vzniklo prorváním vrstev vodou a je v některých místech tak hluboké a stěny tak příkré, že slunce v zimních měsících jen stěží a málo vysílá svých paprsků na dno údolí, ba namnoze ani nevniknou, takže má údolí ráz některých údolí alpských bystřin. Příkrost strání přestává u Zigartic, kde vtéká s Molkenbachem spojená Plaisa do Odry.

Horský řetěz, ač zdá se, že údolími po pravém břehu Odry je přerušen (údolí Schlingelbach u Rudoltic, Latscher u Liebenthalu, údolí Suché mezi Spálovem, Luboměří a Heřmánkami), souvisí přece s horským uzlem Juračkem (v příčném pásmu u Uhřinova), Jindřichovským a Dobišovským.

B) Karpaty.

Tak jako království České již samou matkou přírodou ohraničeno jest věncem hor jako mohutnou hradbou, která již nesčetněkráte byla prvním přirozeným odporem deroucímu se nepříteli do zemí našich,

Teplické údolí.

tak i země koruny Svatoštěpánské obehnány jsou takovýmito mohutnými zásekami, které tajemná moc tvůrčí přírody po jejich hranicích západních, severních a částečně i jižních vyzdvihla.

Hradbou touto jsou Karpaty, které počínají při ústí řeky Moravy do Dunaje a postupují pode jménem Malých Karpat směrem sv. k zemské hranici uhersko-moravské, které dosáhnuvše, pokračují po ní dále vytčeným směrem pode jménem Bílých Karpat až k pramenům řeky Horní Bečvy, odkudž pod horou Vysokou (1024 *m*) počínajíce, táhnou se pode jménem Bezkyd po hranici slezsko-uherské a dále na východ do Haliče. Od hory Vysoké a hlavního pásma vybíhá ještě několik pásem jako odnožů namnoze paprskovitě do Moravy. Pásma tato vedlejší ovšem nikterak nerovnají se mohutností a délkou pásmu hlavnímu, za to však krásami přírodními a svým rázem předčí pásmo hlavní. Do úvalu Hornomoravského vybíhá od Vysoké směrem jihozápadním pásmo, nazvané dle města Vsetína »Bezkydy Vsacké« s památným Hostýnem na nejzazším západě. Bezkydy Vsacké, přervány Horní Bečvou, pokračují na počátku od Vysoké celkem jediným hřbetem až k údolí Bečvině, na levém břehu řeky rozbíhají se v několik hřbetů, které povlovně se sklánějí k rovině, táhnoucí se podél dolního a středního toku řeky Bečvy a na západě přecházejí v nížinu střední Moravy od Hulína k Přerovu. Na severu končí se těsně u řeky Bečvy a to namnoze tak, že srázně přecházejí v rovinu jako na př. od Hranic k Lipníku. Kraj Hranický, rozdělen řekou Bečvou ve dva nestejné díly, severní a jižní, prostoupen je v každém tomto jednotlivém díle vysočinou jiného rázu a právě k střednímu toku řeky Bečvy sklánějí se obě mohutná horstva, dávajíce mezi sebou volný průchod řece Bečvě, po jejíchž obou březích naproti sobě stojí jako němí strážcové. Severní část okresu, větší, prostoupena je většinou vysočinou Sudetskou, kdežto jižní část, menší, vysočinou Karpatskou. Od Bystřice p. H. svažuje se ke Kelči a Lipníku pásmo Bezkyd Vsackých, které nazýváno bývá též horami Kelečskými aneb Bystřickými, dle toho, mluví-li se o části bližší buď Kelči, aneb Bystřici p. H. Pahorkatina tato, předsíň Valašska, poseta zámožnými osadami, nazývá se »Záhoří«. Vlastně nazývají se tak osady kolem Soběchleb: Radotín, Lhota, Kladníky, Oprostovice, Bezuchov, Šišma, Hradčany, Pavlovice, Prusínky, Lhota Radkova, Radkov, Blazice, Žákovice, Sovadina, Mrlínek, Libosváry, Vitonice, Horní Újezd, Loukov, Biškovice, Horní a Dolní Něčice, Rakov, Paršovice, Valšovice a Opatovice. Ve smyslu širším zove se Záhořím kraj ohraničený Bečvou od Val. Meziříčí po Přerov; silnicí od Přerova do Bystřice p. H. a drahou z Bystřice do Val. Meziříčí. Záhoří je přechodem z Hané na Valašsko.

Geologicky tyto odnože horské souhlasí úplně s pásmem hlavním. Dle nálezů a výzkumů znamenitého archeologa dp. Dra Přikryla bylo Záhoří, než se tu naši předkové usadili, pod vodou — mořem; u Soběchleb nepochybně byl břeh a na pevnině rostly bujné pralesy přesličkovité, plavuňovité a kapradinové; na břehu slunilo se množství mlžů. Kdysi z nenadání stala se velká změna; vulkanickou silou změnila se tvářnost kraje; půda se pohybovala, pukala, zdvihala se a klesala. Tak povstal Hostýn a Javorník s horstvem souvisícím — takový mělo

vznik i naše Valašsko. Vlnobití hluboké hýbalo spoustami hlíny, která pokryla pralesy i zvířata; Záhoří vynořilo se z vody v jiné podobě. Z bývalých pralesů se utvořila v lůně zemském ložiska kamenného uhlí. Kde zasáhla katastrofa výstavky lesů, zkameněly i s bahnem je kryjícím. Dokladem toho je nalezený strom zkamenělý (lapidodendron) při otevření lomu u Soběchleb r. 1888. Pravděpodobno dle povahy krajiny, jak výše označený badatel praví, že uhelná pánev polsko-ostravská táhne se až k Přerovu. — Po děsné této katastrofě pokrylo se Záhoří rostlinstvem nyní žijícím a lupenatými lesy, jejichž zbytky až dosud věnčí pěkný tento kraj.

Švrčov.

Dle fotografie ze závodu Ferd. Helsnera.

Výše označil jsem, že severní část okresu prostoupena je většinou vysočinou Sudetskou a to z toho důvodu, poněvadž i v severní části okresu kraje východní prostoupeny jsou posledními zvěstovateli vysočiny Karpatské. Od Vysoké vybíhá podél pravého břehu Horní Bečvy směrem zsz. pásmo Bezkyd zvané Radhošťské. Bezkydy Radhošťské vypínají se Smrkem 1282 *m* nejvýše, západněji Kněhyní 1257 *m* a všem Moravanům posvátným Radhoštěm 1130 *m*, od něhož celé pásmo nazváno, postupují dále na západ, sklánějíce se čím dále, tím více, až konečně přecházejí v úval, který se táhne od Hranic směrem severním a severovýchodním k Nýdeku a Bělotínu, přechází k Blahuticím v sousedním pol. okresu Novojickém a spojuje se s rovinou

Oderskou, táhnoucí se k Moravské Ostravě. Poslední tento výběžek pásma Bezkyd Radhošťských důležit je jako předěl vodní; určuje zároveň tok řeky Bečvy, nutě ji téci do řeky Moravy, přivádí jí i hojné potoky se svých svahů, zatím co Odra právě opačným směrem ubírá se k ssv. a sbírá vodstvo se severovýchodních výběžků Karpatských.

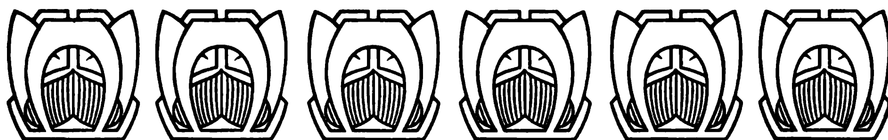
Jak výběžky hor Kelečských, tak i severní části pásma Bezkyd Radhošťských, pokud náležejí území Hranickému, pokryty jsou půdou způsobilou k obdělávání, aneb porostlou lesy buď jehličnatými, nebo smíšenými. Nikde nešíří se stráně holé nebo pláně neúrodné; jestiť ovšem úrodnost a zdatnost půdy na různých místech rozličná jednak dle polohy, jednak dle součástek v ornici přimíšených, leč rozdílů velkých není.

C) Úval středního toku Bečvy.

Moravské Pole, šířící se při dolním toku řeky Moravy v Dolních Rakousích, přechází na Moravu u Břeclavě a Hodonína, rozděluje se Ždánickým lesem a Maršovými horami v úval Dyjsko-svratecký a Dolnomoravský; tento táhne se podél Moravy, lemován jsa na straně východní nejzazšími výběžky Bílých Karpat, na západě Maršovými horami až k Napajedlům, kdež končí, sevřen jsa oběma horstvy. Od Napajedel táhne se dále ke Kroměříži úval Hornomoravský na sever podle toku řeky Moravy. U Přerova odštěpuje se úzká rovina podle Bečvy, která u Prosenic přechází na území hejtmanství Hranického, postupujíc po obou březích Bečvy až k Týnu v šířce 5—6 *km*. U Týna sevřen jest levý břeh řeky Bečvy srázně končícím se hřbetem, posledním výběžkem karpatským, který postupuje stále souběžně s levým břehem Bečviným, čímž rovina Středobečevská omezena je toliko na pravý břeh této řeky i rozprostírá se až k Hranicím, kdež pojednou náhle sevřena jest u Teplic mocnými stráněmi s obou stran, jimiž prodrala si Bečva volný průchod.

Od Teplic k Černotínu přes Milotice k Hustopečím pokračuje pak rovina tato dále k Valašskému Meziříčí, nabývajíc za Hustopečemi k Porubě a Lešné největší šířky.

III.

Vodopis.

Půda politického okresu Hranického zavlažována jest hojně vodami, jež náležejí dvěma poříčím, a to poříčí Moravskému a Oderskému a tím také dvěma oumořím: Černomořskému a Baltickému. Nejdůležitější řekou oumoří Černomořského je ***Bečva***, největší přítok řeky Moravy po levém břehu, sesilovaná a napájená celým tokem v území našeho polit. okresu četnými potoky, které do ní se vlévají.

Bečva se pramení v Karpatech a sestává ze dvou pramenů: Bečvy Dolní (Rožnovky), která se pramení na hranicích moravsko-uherských na severním úpatí hory Vysoké ve výšce 820 ***m*** a Bečvy Horní (Vsetínky), pramenící se na jihozápadním úpatí hory Trojačky ve výši 800 ***m***. Mezi oběma soustoky táhne se karpatská rozsocha zvaná Cáb od Vysoké na západ k Val. Meziříčí, kdež obě říčky spojují se v jeden tok. Hlavní směr řeky je západní.

Od Val. Meziříčí teče Bečva údolím asi 2 ***km*** širokým v četných oklikách směrem zsz. mimo Hustopeče k Hranicím, kdež v lázeňských Teplicích je sevřena nevysokým pásmem horským, které svým tokem proráží. U Hranic Bečva obrací se na jz. k Lipníku a Přerovu, kdež dostává se v úval Hornomoravský, který mnohými záhyby protéká až k Troubkám. Zde rozděluje se na dvě ramena. Pravé, mohutnější, vtéká do Moravy nad Tovačovem, levé vine se mnohými oklikami až ke Kroměříži, kdež nad zámeckou zahradou vpadá do Moravy v nadm. výši 189 ***m***.

Údolí Bečvy nemálo trpí častými záplavami, které způsobují karpatské bystřiny, poněvadž mají prudký tok. Rozvodní-li se Bečva, odnáší na místa níže položená štěrk, úlomky, hrubý křemen a písek, zanášejíc takto louky i pole a způsobujíc tím nemalých škod polnímu hospodářství. Záplavy tyto jsou prastaré, jak o tom svědčí vykopané

mohutné duby, které objevují se často ve hloubce 3—5 *m* pod vrstvou náplavu, prsti, písku a úlomků.

Zhoubnému řádění dravé Bečvy, vystoupí-li ze břehů, čeliti má zregulování celého toku jejího, což se právě nyní ohromným nákladem provádí.

Řečiště Bečvino v Teplicích od Jihu (před regulací).
(Dle fotografie ze závodu Ferd. Helsnera.)

Do Bečvy tekou na území polit. okresu Hranického četné potoky, a to na pravém břehu: Palačovský potok, pramenící se asi uprostřed mezi N. Jičínem a Hustopečemi, nazvaný dle vesničky Palačova, ač i jménem »Jasenka« při dolním toku je zván. Loučský potok u Milotic. V Hranicích vpadá do Bečvy potok zvaný Ludina, pramenící se

sev. od vesnice Parťutovic ve výši 403 *m*, ubírá se směrem poledníkovým, protékaje vesnici Střítež. Ludina pije v Hranicích v ulici Čaputově potok Struhovku, přicházející od vápenek za Kostelíčkem. Mimo tento potok přijímá Bečva v Hranicích potok Veličku, která vody své sbírá severně od Podštátu a směrem vjv. spěje k Hranicím. Místa ležící na Veličce jsou následující: Podštát, Boňkov, Lhotka a Velká. Uhřinovský potok vývěrá u německé osady Středolesí, teče pak většinou mezi lesy směrem jv. a nad Hrabůvkou přijímá v romantickém údolí »Lukavec« zv. s levé strany potok »Bladruý«, který se prýští za Radíkovem na úpatí »Kozího hřbetu«. Odtud teče jižně, protéká dolní částí Hrabůvky, kde pohání mlýn o jednom složení. Mlýnský náhon odbočuje k Velké, kdežto potok vine se lučinami k Drahotuším, protéká jimi směrem příčním a u »Rybář« vpadá do Bečvy.

Níže pod Rybářemi posiluje Bečvu potok zvaný Žabník, který vody své sbírá na posledních svazích vysočiny Oderské u Podhoří. Jezerský potok odvádí vody s lesnatých výšin 566 až 592 *m* vysokých, rozkládajících se směrem zjz. od Poškova a vtéká pod Jezernicí do Bečvy. V Lipníku přibírá Loučský potok, jehož prameny hledati dlužno v lesnatých výšinách zv. »Obírka« (625 *m*) a »Kopanky« (580 *m*), protéká vesnici Loučku, jíž děkuje za své příjmí. Za Lipníkem blíže Oseka ústí do Bečvy Trnávka, pramenící se za Bohuslávkami na s. na výšinách zv. »Popelov« (623 *m*) a »Na dubkách« (383 *m*). Nejzápadnější potok na pravém břehu, říčka Olešnice, počíná nedaleko pramenů řeky Odry, tvoří částečně od Daskabátu k Tršicím přirozenou hranici pol. okresu a vlévá se mimo území Hranické do Moravy severně od ústí Bečvina.

Levé poříčí Bečvy v krajině okr. hejtmanství Hranického je na přítoky chudší, posilujíc svůj hlavní tok menšími potoky, které za nastalého přísušku ztrácejí vodu. Údolím mezi Dolními Těšicemi a Zámrsky ke Skaličce ubírá se potok zv. Hlubocký. V táhlých údolích u Malhotic, Opatovic k Paršovicím sbírají se vody, stahující se v potok Ústecký, od jehož ústí do Bečvy pod vesnicí stejnojmennou i dědina jméno obdržela. Naproti vápenkám černotínským u lázeňských Teplic vlévá se z Marianského údolí přibíhající potok Krkavec, který má své prameny v lesnaté pahorkatině Valšovické. V Týnském revíru lesním vývěrá potok Svinec, ubírá se podle paty výšiny, nesoucí na sobě hrdě nedobytný kdys Helštýn, protéká vesnicí Týnem a vlévá se do mlýnské stoky Bečviny. Nejzápadnější přítok Bečvin, potok Libuška, pramení se v lesích u Hlinska, náleží však jen horní částí svého toku území pol. okresu Hranického, vlévaje se pod Velkými Prosenicemi do Bečvy.

Veškery větší přítoky Bečviny jsou důležity v ohledu průmyslovém, jsouce lacinou silou hybnou četným mlýnům, pilám, jakož i jiným podnikům průmyslovým, majíce stálou vodu téměř po celý rok — ano mnohé i v největších parnech a letních přísušcích vody nepozbývají.

Od Val. Meziříčí až ke »Kačeně«, samotě mezi Miloticemi a Černotínem, ubírá se květnatými lučinami koleno řeky Bečvy, které uměle v dobách dřívějších bylo upraveno, aby jednak napájelo četné rybníky u Hustopeč, jednak aby nahánělo vodu na mlýny, pily a valchu u Hustopeč.

Jihovýchodním cípem okr. hejtmanství protéká potok zvaný Juhyně, přitékajíc od Všechovic a protékajíc Starou Kelčí. U vesnice Komárovic vstupuje již opět na půdu okr. hejtmanství Val.-Meziříčského a u Choryně vlévá se do Bečvy.

Tok řeky Bečvy je 134 *km*, přímá vzdálenost[1] pramenů od ústí 79 *km*, tedy vývoj 1 : 1·7. Spád od pramene k ústí je 820 až 189 *m*. Poříčí 1664 *km*², z čehož 8·8 *km*² v Uhrách.

Nejjižnější část území okr. hejtmanství náleží k poříčí řeky Moštěnky, která skládá se ze 3 pramenů, a to Bystřice, Něčického

Zbrašovský kopec s Teplicemi.

a Blažického potoka. Něčický potok sbírá vodu z jihozápadního úpatí vrchu Maleníka (476 *m*) — západně od Valšovic) a ubírá se na jihozápad do rozlehlého údolí k Dřevohosticím, opouštěje u Horních Něčic půdu okr. hejtmanství Hranického a spojuje se s potokem Blažickým, který má své prameny na severozápadním úpatí Javorníka Kelečského. V kolonii soběchlebské »Symřích« napájí se Soběchlebským potokem, posíleným vodou potoka Radotínského.

Soustok těchto tří potoků u Dřevohostic — Moštěnka zvaný a ležící mimo krajiště Hranické, postupuje širokým údolím na západ k Moštěnici, kde vstupuje do úvalu Hornomoravského a obrací se na jihozápad, rozdvojuje se ve dvě ramena, která se spojují opět v jeden tok pod Žalkovicemi a nad Kroměříží vlévá se do jižního ramene Bečvy. Vývoj řeky je 41 *km*, přímá vzdálenost 32 *km*, tedy vývoj 1 : 1·28 a poříčí 296·6 *km*².

[1] Dle »Vlastivědy Moravské«.

K oumoří Baltickému náleží pol. okres Hranický poříčím řeky O d r y. Za kolébku svou O d r a děkuje horám Oderským, odkudž z několika potůčků, které vytékají z rozlehlého bažinatého údolí, od hřbetu Oderského právě na sever vybíhá. Na území okr. hejtmanství Hranického ubírá se směrem severním a sesiluje se potoky S t ř e l n o u, S m i l o v k o u, Č e r m n o u, N e č í n e m a S u c h o u, u Jasenice přibírá potok L u h u, který vody své sbírá od Bělotína k Polomi a Dubu.

Ve století XVI. a na poč. XVII., kdy země koruny Svatováclavské byly na vrcholu rozkvětu kulturního i hospodářského, v době pánů ze Žerotína a Pernštýnů slavné paměti, dály se pokusy spojiti řečiště potoka Luhy s Bečvou a tím s Moravou, čímž by uskutečněno bylo spojení Černého moře s Baltickým, což opět vynesla v přítomné době vlna času na povrch.

Pominuvše obyčejné nádržky vodní, též rybníčky na návsích k napájení dobytka, plavení hus a kachen zřízené, neshledáváme se po celém okres. hejtmanství bohužel s rybníkem, který by jménu tomu nedělal ostudu. Ve XIV., XV. a XVI. století, kdy nabylo rybnikářství v zemích koruny Svatováclavské takové rozsáhlosti a dokonalosti, jako u žádného jiného národa v Evropě, chápala naše šlechta výnosnost a užitečnost rybníků a dnes? Skoro po 4 stoletích řádí pravá epidemie ve vypouštění rybníků a přeměňování jich v luka neb pole, která ovšem přílišným vlhkem nepřinášejí užitku valného. Místy nalézáme i na Hranicku z části zachované hráze bývalých rozsáhlých rybníků. (Na př. u Hustopeč a Drahotuš.) Zrušením rybníků způsobena krajině nemalá škoda, neboť přívaly dešťové nemají nyní dostatečných nádržek, ve kterých by na nějaký čas byly zadrženy, nýbrž hrnou se přímo do koryt řek a potoků, následkem čehož bývají způsobeny potom hrozné spousty povodněmi.

IV.

Hospodářské poměry na Hranicku.

Česká část soudního okresu Hranického jest vzhledem k povrchu půdy velice nestejná a lze ji rozděliti ve 4 části:

První část, protínající mírným obloukem střed okresu od východu k západu, tvoří planinu podél řeky Bečvy ve výšce 238—300 *m* nad mořem. Na planině této, v pahorky vybíhající, rozloženy jsou následující obce: Poruba, Hustopeče, Milotice, Skalička, Ústí, Černotín, Hranice, Velká, Olšovec, Lhotka, Hrabůvka, Drahotuše, Klokočí, Milenov a Slavíč. Půdy těchto obcí jsou naplaveniny starší i mladší, částečně lehké, částečně i jílovité a při tom mokré, což u různých obcí střídá se různě.

Druhá část jižně od tohoto pruhu tvoří část tak zvané *»Záhoří«*, které v našem okresu rozkládá se na pahorkatině v nadmořské výšce 300—400 *m* s povrchem nerovným a celkovým sklonem k severu. Půdy povstaly zvětráním eocenu a to ponejvíce břidlic (černé, těžké a mokré jíly) jen malá část z pískovců útvaru kamenouhelného (lehčí písčité půdy). K »Záhoří« počítati lze obce: Opatovice, Valšovice, Rakov, Malhotice, Rousko, Dolní a Horní Těšice, Zámrsky, Kelč, Babice a Lhotku. Konečně stejné poměry má i obec Zbrašov, jejíž většina pozemků rozprostírá se na vysokém ostrůvku vápence devonského u Hranic.

Třetí malá skupina rozložena je ve východní části okresu severně od osad Černotína, Milotic a Hustopeč, činíc zde zároveň hranici jazykovou. Jest to pahorkatina 300—370 *m* vysoká, s povrchem velice nerovným a četnými stráněmi, půdami většinou těžkými a mokrými. Na území tomto jsou české obce: Hluzov, Špičky, Vysoká a smíšené s převahou německou Heřmanice a Kozí Loučky.

Čtvrtou skupinu tvoří konečně obce, ležící na útvaru kamenouhelném severně a severozápadně od města Hranic, zvanou obecně »*Hory*«. Jsou to poslední výběžky vysočiny Oderské a výška jejich kolísá od 360 až 600 *m* a rozdíl jejich výšky 200 *m* v pozemcích u jedné obce není nic vzácného. Krajina tato vyniká bohatstvím lesů s podnebím celkem drsným, ač některé osady, v údolích rozložené, chráněny jsou proti severu a vynikají dosti značnou úrodností. Nejsevernější část tvoří planinu přes 500 *m* vysokou s podnebím velice drsným. Půda v této části jest většinou mělká a snadno vysychavá, jen menší část jest povahy těžší a mokrá jako u Partutovic, Luboměře a Spálova. Tuto část zabírají české osady: Podhoří (jen s částí katastru), Uhřinov, Radíkov, Partutovice, Střítež, Jindřichov, Luboměř a Spálov.

Veškeré půdy okresu Hranického i Lipnického tvoří kromě obcí Rouska, Babic, Lhotky u Kelče v soudním okresu Hranickém a Kladník v soudním okresu Lipnickém jedinou skupinu pro zdanění s následujícími výnosy:

		z 1 ha							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Pole . . .	K	81·30	66·04	5·04	31·28	21·72	14·78	7·16	3·48
Louky . .	K	79·94	62·56	48·66	31·28	17·80	8 54	3·48	—
Zahrady .	K	97·32	76·48	57·36	36·50	25·20	17·80	—	—
Pastviny .	K	48·66	24·76	15·64	8·54	2·60	—	—	—
Lesy . . .	K	15·64	13·20	10·42	8·54	6·26	2·96	1·56	—
Rybníky .	K	21·72	11·48	—	—	—	—	—	—

Pozn. Římské číslice udávají třídu bonitní.

Rozdělení půdy v pol. okresu Hranickém dle zdanění.

Soudní okres	Počet parcel	Počet pozemkových archů	Zdaněná plocha			Nezdaněné plochy: Stavební plochy a dvory			Neplodné plochy			Jiné neplodné plochy (silnice, cesty a t. d.)		
			ha	*a*	m^2	*ha*	*a*	m^2	*ha*	*a*	m^2	*ha*	*a*	m^2
Hranický	77383	7921	36981	90	73	267	94	69	42	86	91	1032	72	73
Lipnický	50559	5685	20492	23	68	152	10	8	3	97	92	585	—	70

Předpis pozemkové daně v pol. okresu Hranickém

vzhledem k dani placené velkostatkáři, na zvláštních kontech a ostatními poplatníky.

Poznámka. Tučným písmem vyznačené obce (tři v každém berním okresu) mají největší předepsanou daň v témž okresu.

Berní okres	Obec	Předpis pozemkové daně (beze slev) v korunách, a to:			
		a) pro velkostatek	*b)* pro zvláštní konta	*c)* pro ostatní poplatníky	**Úhrnem**
Hranice	Babice	—	—	1.085	1.085
	Bělotín	Gabriela kn. z Hatzfeldt-W. 1.258	Severní dráha 284	10.754	**12.296**
	Boňkov	Artur hr. Desfours-Walderode 48	—	203	251
	Černotín	—	Severní dráha 10 Lokální dráha 33	3.322	3.365
	Drahotuše	Gabriela kn. z Hatzfeldt-W. 148	Severní dráha 457	9.364	**9.969**
	Dub	táž 52	—	1.346	1.398
	Heřmanice	—	táž 53	1.567	1.620
	Heřmánky	Artur hr. Desfours-Walderode 910	—	237	1.147
	Hluzov	—	—	1.162	1.162
	Hrabůvka	Gabriela kn. z Hatzfeldt-W. 112	—	723	835
	Hranice	táž 3.069	Severní dráha 334 Lokální dráha 122	9.784	**13.309**
	Hustopeče	Amalie říšská baronka z Baillou 1.990	Severní dráha 44	3·450	5.484
	Jindřichov	Gabriela kn. z Hatzfeldt-W. 30	—	4.035	4.065
	Kelč	Arcibiskupství Olomoucké 713	—	4.395	5.108
	Klokočí	Gabriela kn. z Hatzfeldt-W. 884	táž 48	2.012	2.944
	Kovářov	Artur hr. Desfours-Walderode 93	—	1.556	1.649
	Kunčice	—	—	2.250	2.250
	Kylířov	týž 95	—	2.309	2.404
	Padesátlánů	týž 410	—	935	1.345

Berní okres	Obec	Předpis pozemkové daně (beze slev) v korunách, a to:			
		a) pro velkostatek	*b)* pro zvláštní konta	*c)* pro ostatní poplatníky	Úhrnem
Lipník	**Lipník**	Gabriela kn. z Hatzfeldt-W. 3.844	Severní dráha 428 Cukrovar 285 R. Skéne, Vídeň 119 Borkenstein 382	13.376	**18.434**
	Loučka	táž 1.428	Akciová spol. 20 Obec m. Lipníka 1.938	3.619	7.005
	Něčice Dol.	táž 37	–	2.077	2.114
	Něčice Hor.	–	–	2.503	2.503
	Osek	táž 2.969	Akciová spol. 240 Severní dráha 267	9.709	**13.185**
	Proseničky	táž 515	táž 100 Rol. cukrovar 124	3.137	3.876
	Prosenice	táž 141	Severní dráha 21	3.153	3.315
	Ranošov	Leop. hr. Podstatzky 642	–	482	1.124
	Radotín	–	–	1.315	1.315
	Radvanice	–	–	2.740	2.740
	Slavkov	G. kn. z Hatzfeldt-W. 44	–	1.599	1.643
	Soběchleby	táž 5	–	3.549	3.554
	Staměřice	L. hr. Podstatzky 1.159	–	312	1.471
	Svrčov	týž 90	–	114	204
	Trnávka	–	Severní dráha 47 Akc. sp. cukr. 507	1.248	1.802
	Tršice	Kapitula Olom. 3.326	–	5.741	**9.067**
	Tupec	G. kn. z Hatzf.-W. 1.568	Severní dráha 8	396	1.972
	Týn	táž 2.501	–	1.550	4.051
	Újezd Dol.	táž 84	Akc. sp. cukrov. 39	3.752	3.875
	Újezd Velký	L. hr. Podstatzky 1.164	–	2.632	3.796
	Veselíčko	týž 2 958	–	2.426	5.384
	Výkleky	–	–	1.451	1.451
	Dohromady	**29.072**	**4.680**	**80.993**	**114.745**

Hospodářskému rozvoji našeho okresu překážejí hlavně následující nepříznivé poměry:

1. *Časté záplavy rozvodněné Bečvy,* čímž trpí hlavně obce poblíže toku jejího ležící: Hustopeče, Milotice, Zámrsky, Skalička, Ústí, Černotín, Hranice, Drahotuše, Slavíč, Lipník. Jediná pomoc je tu řádně provedená regulace, která se provádí právě nyní u Hranic a Lipníka.

2. *Přílišná vlhkost některých půd,* čemuž lze odpomoci řádným odvodněním. Nutného odvodňování jest třeba u obcí Kelče, Těšic, Malhotic, Rouska, Babic, Rakova, Opatovic, Paršovic, Skaličky, Hustopeč, Milotic, Špiček, Černotína, Hluzova, Drahotuš, Slavíče, Hrabůvky, Velké, Olšovce, Luboměře a Spálova. Dosud odvodněny byly nejmokřejší pozemky (někde však všechny mokré pozemky) v obcích: Kelči, Drahotuších, Rakově, Černotíně a Zbrašově poskytnutím subvencí. V okresu Lipnickém provedly odvodnění obce Dolní Újezd a Prosenice. O odvodnění vážně se jedná v obcích Hrabůvce, Podhoří, Zámrskách, Velkém Újezdě a Jezernici. Obce tyto mají ponejvíce pozemky vyměřeny a prvé dvě již projekty i hotovy a vyjednávají o subvenci. V obcích Hustopečích, Miloticích a Vysoké byl již před lety vypracován projekt na odvodnění, provedení však neuvědomělostí velké části súčastněných rolníků bylo překaženo. V Miloticích odvodňují někteří hospodáři sami bez družstva a subvencí. Částečné odvodnění provedlo již město Kelč, kteréž za tím účelem obdrželo subvenci. Podobně stal se již náběh k tomuto účelu v Drahotuších a Černotíně.

3. *Severní část okresu stěžují studené severní větry,* jimž krajina ta je vystavena.

4. *Ve vyšších polohách* trpívá úroda *častým suchem.*

Podnebí

soud. okresu Hranického jest vlhčí v první části, vyjma malých pruhů méně chráněných, mírné, po něm následuje část třetí, pak Záhoří a konečně část čtvrtá. — **Žně** na Záhoří bývají opožděny asi o týden, v části čtvrté o 14 dní až i o 4 neděle vzhledem k části prvé.

Setba ozimů počíná v chladnějších polohách koncem srpna, v teplejších v první polovici září, setba jaří koncem března až v druhé polovici dubna.

Meteorologická pozorování.

Teplota vzduchu.

Měsíční průměr s trojím pozorováním denním (o 7. hodině ranní, 2. hod. odpolední, 9. hod. večerní) a redukovaným průměrem za 24 hodiny. Teplota dle Celsia.

Dle pozorování meteorologické stanice při vyšší lesnické škole v Hranicích.

Doba denního pozorování	Leden	Únor	Březen	Duben	Květen	Červen	Červenec	Srpen	Září	Říjen	Listopad	Prosinec	Roční průměr
7 hod.	+0·9	– 3·1	1·2	4 6	8·2	14·1	14·6	14·4	10·3	5·3	– 2·1	– 6·4	5·2
2 hod.	3 5	+ 1·3	5 7	12·1	13·6	19·0	20 3	20·6	17·6	10·0	+ 3 3	– 4 0	10 2
9 hod.	1·5	– 1·0	2·1	5·7	8·8	14·2	14 6	14·6	11·8	6 1	– 0 5	– 5·5	6·0
Průměr denní	1·9	– 1·0	2·8	7·0	9·9	15·4	16·0	16·1	12·9	6·9	+ 0·1	– 5·3	6·9

Maximální a minimální teplota jednotlivých měsíců.

(Dle Celsia.)

	Leden	Únor	Březen	Duben	Květen	Červen	Červenec	Srpen	Září	Říjen	Listopad	Prosinec	Roční
Maxim.	9·1	8·0	17·5	21·5	24·4	29·9	28·8	20·0	27·0	16·0	11·7	8·2	29·9
Den	25.	9.	21.	21.	30.	4.	1.	7.	4.	15.	11.	30.	4. červ.
Minim.	− 8·2	− 15·8	16·0	− 4·8	− 1·2	4·0	5·1	5·7	− 1·6	− 3·8	− 14·0	− 20·3	− 20·3
Den	27.	5.	14.	30.	7.	15.	12.	23.	23.	24.	19.	5.	5. pros.

Lázeňský park v Teplicích před „Boudou“.

(Dle fotografie F. Helsnera.)

Teplota ročních dob.

(Zlepšený průměr vždy z trojího pozorování. Dle Celsia.)

Zima: prosinec, leden, únor; *jaro:* březen, duben, květen; *léto:* červen, červenec, srpen; *podzim:* září, říjen, listopad.

Zima: 0·9; *jaro:* 6·6; *léto:* 15·8; *podzim:* 6·6.

Měsíční atmosferické srážky v milimetrech.

Leden	12	Duben	12	Červenec	104	Říjen	126		
Únor	26	Květen	72	Srpen	61	Listopad	6	Celoroční	666
Březen	32	Červen	116	Září	62	Prosinec	37		

Největší denní srážky v milimetrech.

(První číslo vyjadřuje množství, druhé datum).

Leden	3—6.	Duben	11—6.	Červenec	23—21.	Říjen	39—11.
Únor	11—13.	Květen	15—17.	Srpen	17—20.	Listopad	4—8.
Březen	12—24.	Červen	30—14.	Září	37—1.	Prosinec	13—3.

Roční 39—11. října.

Denní srážky

od 5. do 25. června, od 1. července do 31. srpna a od 1. do 21. října.

Červen:	Červenec:	Srpen:	Říjen:
5.—2	1.—9	1.—1	1.—28
6.— —	2.—8	2.— —	2.— —
7.— —	3.—0	3.—2	3.—7
8.—12	4.— —	4.— —	4.— —
9.— —	5.—1	5.— —	5.—12
10.—19	6.— —	6.— —	6.—5
11.—2	7.— —	7.—7	7.—7
12.— —	8.— —	8.— —	8.—0
13.— —	9.—10	9.—1	9.— —
14.—30	10.—9	10.— —	10.— —
15.— —	11.—3	11.—1	11.—39
16.—18	12.—2	12.—8	12.—10
17.—0	13.— —	13.—7	13.— —
18.—7	14.— —	14.—1	14.—6
19.—11	15.— —	15.—1	15.—0
20.—3	16.— —	16.— —	16.—4
21.— —	17.—3	17.—9	17.—1
22.— —	18.—3	18.—6	18.— —
23.—3	19.—10	19.— —	19.— —
24.—6	20.—2	20.—17	20.— —
25.—2	21.—23	21.— —	21.—4
	22.—2	22.— —	
	23.—7	23.— —	
	24.—1	24.— —	
	25.— —	25.— —	
	26.—11	26.— —	
	27.— —	27.— —	
	28.— —	28.— —	
	29.— —	29.— —	
	30.— —	30.—2	
	31.— —	31.— —	

Sníh objevil se:

naposledy	poprvé
31. března	2. října.

Počet dní se srážkami

nejméně 0·1 milimetru; mezi tím počet dnů, kdy sněžilo, pod tím počet dnů bouřlivých.

Měsíc	srážky	sněžilo	bouřky
Leden	9	4	—
Únor	9	5	—
Březen	9	8	—
Duben	2	—	—
Květen	16	—	—
Červen	14	—	6
Červenec	17	—	4
Srpen	13	—	3
Září	5	—	2
Říjen	14	1	—
Listopad	3	—	—
Prosinec	8	4	—

Ročních { denních srážek — 119; dnů, kdy sněžilo — 23; dnů bouřlivých — 15 }

Tlak par v milimetrech.

Měsíc	Datum	Nejmenší	Střední	Datum	Největší
Leden	28.	2·6	4·7	5.	6·5
Únor	5., 6.	1·3	3·9	8.	5·7
Březen . . .	14.	1·3	4·9	24.	8·9
Duben	28.	2·5	5·7	15.	9·5
Květen . . .	1.	3·1	7·0	31.	12·2
Červen . . .	19.	7·6	10·0	30.	16·1
Červenec . . .	3.	7·3	11·0	1.	15·2
Srpen	16.	7·3	11·1	27.	19·1
Září	24.	3·1	8·9	6.	15·7
Říjen	25.	4·1	6·6	12.	10·5
Listopad . . .	20.	1 5	4·3	10.	7·3
Prosinec . . .	6.	0 9	3·1	31.	6·3
Roční	6./XII.	0·9	6·8	27./VIII.	19·1

Měsíční průměr zamračení.

Dle škály 0—10.

Leden	4·7	Červenec	4·1
Únor	6·1	Srpen	3·0
Březen	5·3	Září	2·7
Duben	3·2	Říjen	7·1
Květen	4·6	Listopad	4·4
Červen	4·5	Prosinec	7·3

Roční 4·8

Relativní vlhkost vzduchu v procentech maxima.

Měsíc	*Datum*	Nejmenší	Střední
Leden	25.	68	90
Únor	21.	51	91
Březen	21.	44	86
Duben	23.	30	73
Květen	30.	39	74
Červen	4.	35	76
Červenec	29.	46	79
Srpen	26.	50	80
Září	27.	44	77
Říjen	26.	63	87
Listopad	2.	64	89
Prosinec	26.	66	93
Roční	23./IV.	30	83.

Převládající směr větrů a střední síla.

Dle škály 0—10 v jednotlivých měsících.

Leden: západní; jihozápadní	1·3
Únor: severovýchodní	1·5
Březen: jihozápadní; západní	1·5
Duben: severovýchodní	1·4
Květen: jižní; severovýchodní	1·2
Červen: západní; východní	1·1
Červenec: západní	1·1
Srpen: severozápadní	1·0
Září: severovýchodní; západní	0·9
Říjen: severovýchodní	1·0
Listopad: severovýchodní	0·9
Prosinec: severovýchodní; západní	1·5
Roční: severovýchodní; západní	1·2.

Celoroční směr větrů v procentech:

jihozápadní	15
západní	27
severozápadní	5
severní	5
severovýchodní	29
východní	6
jihovýchodní	2
jižní	11.

Z plodin pěstovaných

nejrozšířenější jsou žito a oves. Ječmene pěstuje se méně, protože jakost jeho nebývá valná, pšenice jen v polohách chráněných a pak na Záhoří, ač často trpí rzí a dává výnosy skrovnější než žito.

Z okopanin pěstují se nejvíce zemáky, pak řepa krmná a tuřín. Cukrovka pěstuje se jen u některých velkostatků. Rolnictvo, až na skrovné výminky, od pěstování řepy upustilo pro její nízkou cenu.

Celkem se všech okopanin pěstuje málo, neboť scházelo až dosud odbytu za přiměřené ceny a omezilo se proto pěstování pro spotřebu domácí.

Z rostlin pícních pěstuje se skoro výhradně jetel červený. Z jiných rostlin v horských obcích pěstuje se len, jehož pěstování však za posledních let značně se omezilo, konečně pěstuje se něco málo chmele.

Vzdělávání půdy jest dosud až na malé výminky v plenkách, postup rostlin nepřiměřený (na pohnojeném pozemku pěstují se obiliny 3—4 léta za sebou), strojů se doposud užívá málo. Strojená hnojiva rozšiřují se jen pomalu, v posledních 10 letech rozšířilo se v horské části používání Thomasovy strusky. Celkem lze v českých obcích počítati spotřebu 10 vagonů Thomasovy strusky a 6—7 vagonů superfosfatu. Značnou část hnojiv odebírá rolnictvo prostřednictvím obchodníků a místních agentův, nelze stanoviti spotřebu tudíž přesně. Ledku se nepoužívá od té doby, kdy přestala se pěstovati cukrovka. Louky většinou, až na skrovné výminky, jsou neupraveny a mokré.

Zahrady okresu, které dříve byly velice rozsáhlé, pomalu mizí a málo se obnovují. Schází zde hlavně dostatek silných a dobrých sazenic. V okresu není větší školky, malé školky jsou v Hranicích soukromá, ve Velké, Ústí, Skaličce školní, Miloticích školní a v Hustopečích též školní. V roku 1903 založena u zimní hospodářské školy v Hranicích krajská školka ovocná ve větších rozměrech, která může poskytnouti asi 800 stromků. — Nejvíce pěstuje se švestek, jabloní, hrušní, ořechů, málo třešní.

Z odrůd nejrozšířenější jsou: jadernice, kardinál žíhaný, (pfundové, štrudlové), gravenštýnské (rybízové), kopecké (místní odrůda), pruháč (gdánský hranáč, vejlímek a j.), panenské, červené tvrdé (růžencové) a j. Z hrušní nejrozšířenější je pchavka (místní odrůda), solnohradka, štutgartská, kozačka a j. Z třešní pěstují se některé pěkné místní odrůdy kolem Kelče, u Spálová pozdní třešně dozrávají pozdě na podzim.

Ovoce spotřebuje se u rolnictva z velké části doma, část výhodně se prodá v Hranicích, anebo se též suší pro domácí potřebu. Zelinářství je nepatrné; dováží se zelenina většinou z Hané.

Dobytkářství.

Chov koní nejvíce rozšířen je na Záhoří, u větších rolníků často i na úkor výnosnosti statku. Většinou chová se zde ráz těžší.

Chov hovězího dobytka má pro zdejší krajinu značný význam a jest nejlepší ve střední části okresu a v některých osadách horských, na př. v Jindřichově.

Mnoho dobytka prodává se na Kravařsko, odkudž vyváží se pode jménem »kravařský«. Většinou převládá ráz kravařsko-bernský, u chalupníků a v osadách méně pokročilých dobytek polský.

Mlékařství v okresu učinilo značný pokrok. V posledních 8 letech založeny mlékárny v Podštátě (německá, které však poměrně nejvíce mléka dodává česká obec Jindřichov), v H. Něčicích (okres Lipnický) pro obce H. a D. Něčice, Biškovice a Rakov a r. 1904 družstevní mlékárna v Hranicích. Mlékárna Hranická má pohyb vodní i parní. V H. Něčicích a v Podštátě jsou odstředivky paroturbinové, u ostatních jest pohyb ruční. V posledních 3 letech zřízeno i několik soukromých mlékáren, ze kterých jsou v okresu 2 mlékárny v Kelči, po jedné ve Špičkách, Milenově, Malhoticích a Spálově. Obce Opatovice, Malhotice, Rousko a Babice dovážejí částečně mléko do mlékárny ve Všechovicích okresu Bystřického. Družstevním mlékárnám je z počátku přemáhati veliké obtíže, než získají si důvěry a přesvědčí rolnictvo o výhodě společného spracování mléka.

Ke zvelebení chovu dobytka založena v Hranicích i v Lipníku okresní družstva pro chov dobytka a asi 7 místních družstev. Nejčinnější z nich jest družstvo pro chov hovězího a vepřového dobytka v Miloticích.

Chov vepřového dobytka v posledních letech značně se rozšířil a nabývá čím dále, tím většího porozumění i v obcích, kde se dříve nevěnovalo tomuto odvětví dobytkářství péče. Nejvíce vepřového dobytka chová se v Opatovicích, Paršovicích a Rakově — dále v Drahotuších, Olšovci, Velké, Černotíně a Miloticích.

Častým hostem na okresu je červenka, bohužel očkování proti ní není dosud tak rozšířeno, jak by bylo třeba.

Chov koz je nepatrný a děje se toliko u méně zámožných dělníků a domkářů.

Chov ovcí zanikl, až na jeden velkostatek.

Drůbežnictví jest na nízkém stupni, ač v Hranicích jest značná spotřeba drůbeže a ceny slušné.

Zvěře jest v okresu hojnost.

Rybnikářství jest bezvýznamné.

Statistika hospodářských zvířat v okresu Hranickém za rok 1904.

Koně:	hříbat mladších jednoho roku	226
	» starších » »	192
	kobyl shřebných	326
	jiných kobyl	1212
	hřebců	96
	valachů bez rozdílu stáří . .	987
	Celkem	3039

Vepřový dobytek:	podsvinčat . . .	3265
	běhounů . . .	4052
	sviní plemenných	917
	různých vepřů .	927
	Celkem	9161

Hovězí dobytek:	jalovina mladší 1 roku:	
	býčků	1294
	jalovic	2403
	volků kleštěných	120
	býků starších 1 roku	439
	jalovic starších 1 roku	1528
	» březích	1287
	krav	9184
	volů od 1 – 3 roků	337
	neupotřeb. k tahu a krmení	381
	Upotřebených k tahu	11
	Upotřebených ke krmení	151
	Celkem	17139
oslů		2
koz bez rozdílu stáří a plemene		1112
ovcí		480

Drůbež:	slepic	50741
	hus	4156
	kachen	408
	jiné drůbeže	2606

Statistika hospodářských zvířat v Hranicích za rok 1904.

Koně:	hříbat mladších jednoho roku	6
	» starších » »	11
	kobyl shřebných	18
	jiných kobyl	126
	hřebců	5
	valachů	256
	Celkem	422

Hovězí dobytek:	jalovina mladší jednoho roku:	
	býčků	38
	jalovic	77
	býků přes jeden rok	9
	jalovic březích	14
	»	45
	krav	422
	volů	16
	Celkem	621
	koz	93
	ovcí	26
	selat do 3 měsíců	163
	» » 1 roku	255
	Kanců přes 1 rok	2
	sviní	7
	jiných prasat přes 1 rok	27
	Celkem	454

úlů včelích	184
drůbeže	2332
hus	137
kachen	30
jiných zvířat hospodář.	291.

Statistika hranické porážky.

V r. 1904 vykonalo se 11 řezníky 1798 porážek a poraženo:

volů	310	Dohromady 1689 kusů.
býků	315	
krav	604	
jalovic	460	
telat	1248	Dohromady 3814 kusů.
prasat	2457	
ovec a jehňat	78	
koz a kůzlat	31	

Úhrnem 5503 dobytčata.

Majitelem porážky je společenstvo řezníků, které zaplatilo:

za prohlídku masa obci	1400	K
potravní daně	9117	»
přirážky obecní	2400	»
porážecí poplatek	5562	»
Celkem	18.479	K.

Z okolních obcí dovezeno do Hranic 390 *kg* masa.

Ze zabitých dobytčat stížena tuberkulosou 4 dobytčata (2 krávy, 2 jalovice), která zničena (spálením v m. plynárně) v ceně 850 K.

Z dobytčat stíženo různými nemocemi a z nutnosti poraženo: krav 9, jalovice 1, prasat 12, kůň 1, celkem 23 kusy v úhrnné ceně 3082 K. Za části k požívání lidskému způsobilé a kůži utržilo se 892 K, takže zbylá škoda činila 2190 K.

V roce 1904 zdechlo:

1	vůl zánětem pobřišnice a cizím tělesem v ceně	340	K
1	kráva zánětem dělohy »	400	»
1	kůň snětí slezinnou (zničen i s koží) »	100	»
1	» ztrnulostí svalstva »	160	»
1	» vodnatelností břišní »	260	»
1	» nabubřelostí plic »	400	»
1	» ranou břišní »	250	»
3	prasata červenkou vepřů »	130	»
	Celkem 10 dobytčat v úhrnné ceně	2040	K.

Hospodářsko-průmyslové závody

scházejí skoro úplně, což ovšem polnímu hospodářství není nikterak na prospěch. Toliko v Hustopečích jest parostrojní pivovar rozsahu nepatrného, v Hranicích sladovna v bývalém panském pivovaře, v Lipníku

dva pivovary a sladovna, ve vzdálených Prosenicích cukrovar, nově zřízená mlékárna v Prosenicích a H. Něčicích.

Na koleně řeky Bečvy jest několik vodních mlýnů — tak v Hustopečích 2, Miloticích, Černotíně po 1. Na Bečvě v Hranicích, Lipníku. Podobně na potocích ve Velké a Kelči. V kraji pak shledáváme se ještě s mlýny větrnými, jichž význam ovšem není velký.

Přebytečné plodiny speněží rolníci na trzích v Hranicích a Lipníku. Vzdálené obce horské prodávají obilí většinou domácím kupcům za ceny velmi nízké.

Zimní hospodářská škola v Hranicích.

Dobytek prodává se na trzích v Hranicích, Lipníku a Kelči. Druhdy kvetly trhy na dobytek i v Hustopečích, které však poklesly tak, že omezují se nyní toliko na prodej nutných potřeb v domácnosti.

Veškeren pozemkový majetek v okresu zaujímá povrchu 38325 *ha* 44 *a* 36 m^2, který dělí se následovně:

1. majetek obcí,
2. majetek škol,
3. majetek církevní,
4. majetek c. k. eráru,
5. majetek různých korporací,
6. majetek drah,
7. majetek velkostatků,
8. majetek statků (od 1 jitra výše),
9. majetek domkařů,
10. veřejný statek.

Velkostatky v pol. okresu Hranickém.

Berní okres	Jméno velkostatkářovo	Název statku	Platí pozemkové daně v korunách	Platí pozemkové daně v proc.
Hranice	Gabriela kněžna z Hatzfeldt-Wildenburku	panství Lipník, Hranice se svobod. dvory Polouvsí, Velkou a Hranicemi, statek Paršovice, Slavíč, Střítež, Středolesí	11.601	9·92
	Arcibiskupství Olom.	panství Kelč, statek Skalička	6.544	5·60
	Artur hrabě Desfours-Walderode	fideikomisní statek Podštát	3.102	7·32
	Amalie říš. bar. Baillou	statek Hustopeče . . .	2.476	2·12
	Ferdin. bar. Bojakovský	statek Malhotice . . .	1.307	1·12
	Viktor rytíř Bauer	statek Spálov	1.263	1·08
	Karel Max hrabě Seilern	panství Starý Jičín . .	809	0·69
		úhrnem	27.102	27·85
Lipník	Gabriela kněžna z Hatzfeldt-Wildenburku	panství Lipník a Hranice	15.215	14·2
	Leopold hr. Podstatzky-Liechtenštein	fideikomisní statek Veselíčko	5.823	5·4
	Metropolitní kapitula Olomoucká	statek Doloplazy a Tršice	4.567	4·3
		úhrnem	25.605	23·9

Malostatky trpí na zdejším okresu kromě obcí horských velikou roztříštěností a nevhodnou formou pozemků. Pozemky dlouhé, úzké, rationelně vzdělávati nelze.

Pojišťování budov proti ohni jest rozšířeno na okrese u největší části rolnictva, ne tak již pojišťování zásob a proti škodám způsobeným krupobitím, podobně i pojišťování na život u rolnictva došlo nepatrného ohlasu. V některých obcích trvá místní pojišťování dobytka, jako na př. v Ústí, Miloticích, Hustopečích, Rakově, Opatovicích a Černotíně.

Velkou potíž pociťuje rolnictvo se získáním řádné čeledi a potřebných dělníků, což ostatně je na bíledni a vysvětlitelno tím, že právě provádí se regulace Bečvy, která spotřebuje většinu dělnictva z okolí.

Jedna z nejdůležitějších drah v Rakousko-Uhersku — totiž Severní dráha cís. Ferdinanda protíná celé území a má následující stanice v pol. okresu Hranickém: Radvanice-Prosenice, Lipník, Drahotuše (zast.), Hranice, Bělotín, Polom.

V Hranicích připojuje se k hlavní trati sev. dráhy místní dráha Hranice-Vsetín se stanicemi Hranice-město, Teplice (zast.) Černotín-Kelč, Černotín (zast.), Milotice, Hustopeče.

Okresem probíhají následující silnice:

Císařská silnice od Daskabátu přes Vel. Újezd, Dolní Újezd, Lipník, Slavíč, Drahotuše, Hranice, Bělotín, Polom a Dub k Novému Jičínu.

Okresní: Hranice-Olšovec-Podštát-Luboměř-Spálov.
Hranice-Střítež-Jindřichov. — Střítež-Bělotín.
Hranice-Černotín-Milotice-Hustopeče.
Hranice-Ústí-Kelč-Babice.
Hranice-Velká-Hrabůvka-Radíkov.
Olšovec-Partutovice.
Ústí-Skalička-Kelč. — Skalička-Zámrsky.
Ústí-Rouské-Všechovice.
Černotín-Opatovice-Paršovice-Rakov.
Velká-Drahotuše.
Rakov-Biškovice.
Milotice-Špičky-Kunčice.
Milotice-Kozí Loučky-Heřmanice-Dub.
Drahotuše-Klokočí-Milenov.
Opatovice-Malhotice-Všechovice.
Hustopeče-Vysoká-Dub.

Doprava na silnicích neobyčejně trpí příkrým stoupáním. Cesty obecní jsou ve stavu chatrném.

Hospodářské spolky.

Okresní hospodářský spolek v Hranicích.

Předseda: Jan Bezděk, starosta ve Velké.

Místopředseda: Karel Frais, rolník v Drahotuších.

Jednatel a pokladník: Jaroslav Bureš, ředitel hospodářské školy v Hranicích.

Členů 1. prosince 1905: **504**.

Pořádá schůze s přednáškami, vydržuje hospodářskou školu zimní v Hranicích, pro kterou vystavěl budovu v ceně 39.644 K 20 h, má krajskou ovocnou školku ve výměře 5 měřic, kde vysazuje se a šlechtí každoročně 3.000 ovocných pláňat, zařizuje odbor včelařský, opatřuje pro členy hospodářské potřeby a rozdává mezi členy 40 výtisků různých hospodářských časopisů.

Jmění spolkové sestává:

Čisté jmění vlastního spolku	1.921	K 68	h
Budova školní s pozemkem a stromky ovocnými	41.742	» 67	»
Učebné pomůcky a inventář školní v obnosu 60% kupní ceny	3.915	» 81	»
	47.680	K 16	h.

Na budovu školní dluží spolek 11.300 K, kromě toho jest na budově zajištěna subvence státní a zemská v obnosu 20.000 K pro případ, že by budova byla účelům školním odejmuta.

Zboží opatřil spolek pro členy za 19.055 K 43 h. V r. 1905 následkem akce nouzové opatřil spolek pro členy 1450 *q* různých krmiv za ceny značně snížené.

Hospodářský spolek v Kelči a

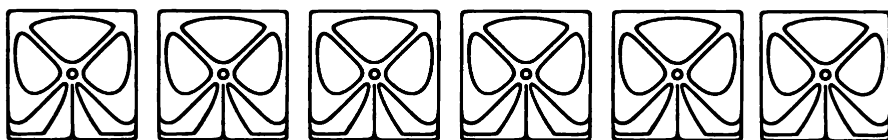
Hospodářská besídka ve Spálově starají se o povznesení stavu rolnického i hledí též k tomu, aby společným nákupem potřeb hospodářských rolnictvo svépomocí se finančně zvelebovalo.

Ráz všeobecně vzdělávací a zábavný mají spolky: Čtenářsko-hospodářská beseda »Přemysl« v Drahotuších, Hospodářsko-čtenářská beseda v Rakově.

R. 1900 založeno »Rolnické družstvo v Hranicích«, které obstarávati mělo prodej hospodářských výrobků. Pro malý počet členů nevyvinulo dosud větší činnosti.

Pro dorost rolnický založena byla v Hranicích ***zimní hospodářská škola,*** pro kterou r. 1903 vystavěna účelná budova školní a založena krajská školka. Průměrná roční návštěva 36 žáků. Roku 1904 pořádán byl v létě při této škole první hospodyňský kurs se znamenitým úspěchem.

V.

Zdravotnictví.

Matka Příroda postarala se již sama svou příznivou polohou o zdravotnictví širokého okolí. Jest zde Bečva s četnými potoky, hlavně pak rozsáhlé lesy jsou zdraví obyvatelstva valně ku prospěchu.

Jako jinde v žírných krajích Moravy i na Hranicku venkovské obce, jichž obyvatelstvo zaměstnává se zemědělstvím, konajíc práce většinou pod širým nebem, v čistém ovzduší, požívajíc pitné zdravé vody v hojnosti všude se pramenící, vykazují také mnohem menší procento nemocí a úmrtí, nežli města a místa průmyslová, jichž vzduch jest otráven dýmem a výpary, jichž voda bývá znečištěna splaškami továrními. Lze sice i četným obcím venkovským vytknouti zdravotní závady, jmenovitě plýtvání hnojůvkou, odporné hromadění mrvy chlévské před okny a dveřmi obytných stavení, leč i tomu možno snadno odpomoci a pak přece jenom nešíří otravu vzduchu a vody v tom způsobu, jako jedovaté výpary některých továren a dolů. Mimo to i řeka Bečva a četné potoky, které vodu svou odvádějí z lesnatých pramenů vůkolních a svou čistotou jsou známy, poskytují jak mládeži, tak i dospělým přístupné koupele, čímž přispívají nemalou měrou k čistotě těla a tím pomáhají k zvýšení a rozmnožení podmínek zdravotních.

Toliko v Hranicích a Lipníku občas jeví se častým hostem tyfus, jakož i zvýšenější úmrtnost nežli na venkově, což ostatně jeví se nám v každém městě, kde obyvatelstvo dlí většinou skoro po celé dni v přeplněných bytech, v místnostech uzavřených, jsouc zaměstnáno v továr-

nách, dílnách, v obchodních místnostech a písárnách, ve školách a trpíc nedostatkem čerstvého vzduchu, aneb dýchajíc vzduch valně zkažený.

I hledí obecenstvo čeliti škodlivým těmto účinkům pokaženého vzduchu pečlivým používáním sadů a vycházek do rozkošného okolí. Blízké lesy, lázně Teplice, květnaté lučiny směrem k Drahotuším podél obou břehů Bečvy, přispívají k osvěžení a poskytují ve volných dobách jimi se procházejícím obyvatelům čistý, zdravý vzduch. Roku letošního rozšiřuje se právě stinné Císařské stromořadí v Hranicích za nově postaveným mostem v rozkošný park, přístupný všemu obyvatelstvu. Minerálních lázní, přístupných po celou saisonu lázeňskou v Teplicích, používá se hojně. Kromě lázní Teplických zřízeny 3 koupelny říční, z nichž 1 vojenská nad splavem řeky Bečvy vyhrazena je toliko vojenským ústavům, zbývající dvě pak za mírný poplatek použiti může obyvatelstvo Hranické. U mostu, spojujícího oba břehy Bečvy v Hranicích, rejdí větší počet loděk, zvoucích plavbymilovné obecenstvo k tužení svalů. V Lipníku jsou městské lázně, podobně i ve Velkém Újezdě jsou privátní studené lázně.

Zdravé pitné vody je dosud v Hranicích nedostatek a četní obyvatelé pijí vodu čerpanou z vodovodu, která však obsahuje mnoho částek zemitých, takže jsouc procezena, vystálá a všech škodlivých příměsků zbavena, hodí se k mytí i vaření. Za trvalého sucha trpí nedostatkem vody i vesnice Rakov, Opatovice, Špičky a některé jiné.

Na venkově pak namnoze zápasiti jest s předsudkem lidu, který nevěří, že by výpary z chlévů, mrvišť a hnojůvky byly zdraví na úkor.

Ve příčině zdravotnictví rozdělen jest politický okres Hranický ve zdravotní obvody, v nichž sídlí obvodní lékaři a to v Hranicích, Lipníku, Hustopečích, Kelči, Bělotíně, Spálově, Podštátě, V. Újezdě, Tršicích.

Vedle toho jest v Hranicích i Lipníku několik lékařů soukromých. K léčení nemocných zvířat jsou zvěrolékaři v Hranicích: 1 c. k. okresní zvěrolékař, 1 městský, v Lipníku 1 městský zvěrolékař.

Lékárna jest v Hranicích 1, v Lipníku 1, v Kelči 1 a soukromé lékárny v sídlech obvodních lékařů.

V Lipníku jest ústav pro hluchoněmé.

Onemocnělým osobám zaměstnaným dostává se z okresní nemocenské pokladny úplného lékařského ošetření a kromě toho podpory (60% skutečné neb v místě obvyklé mzdy) po 20 neděl. Pojišťování nemocenské zavírá v sobě veškeré, zákonu o úrazovém pojišťování ze dne 28. prosince 1887 podléhající dělníky a úředníky závodní a dále všechny dělníky a úředníky podniků, spadajících do řádu živnostenského, dále při vozbě železniční a plavbě vnitrozemské.

Vývoj nemocenského pojišťování od r. 1891 do r. 1900 okres. nemoc. pokladny v Hranicích.

V roce	Počet členů			Počet			Procento onemocnění	Průměrný počet dnů nemoci na jednoho člena	Příjmy na příspěvcích		Souhrn příjmů		Přebytek		Úbytek		Reserv ní fond	
	nejvyšší	nejnižší	průměrný	onemocnění	dnů nemoci	úmrtí			K	h	K	h	K	h	K	h	K	h
1891	1005	750	889	449	8547	14	50·5	9·6	12316	48	14491	86	673	60	–	-	673	60
1892	1570	750	1263	635	10334	9	50·2	8·1	13426	80	15376	26	2222	06	–	–	2895	66
1893	2069	1219	1686	752	12452	16	45·–	7·3	15771	26	18347	44	2040	90	–	–	4936	56
1894	2370	1533	1885	751	13362	19	39·–	7·–	18182	36	21038	92	2772	28	-	-	7708	84
1895	2563	1535	2100	1017	18567	18	48·4	8·8	24778	04	31392	92	5662	58	–	–	13371	42
1896	3107	2295	2740	1315	23316	23	47·9	8·5	32344	22	45180	44	6312	10	–	-	19683	52
1897	3098	2214	2656	1569	28693	25	59·–	10·8	32612	28	35676	46	–	–	2960	60	16722	92
1898	2840	2214	2527	1391	24615	25	55·–	9·7	32164	08	37097	82	128	60	–	-	16851	52
1899	2850	2237	2543	1541	27280	35	60·6	10·7	33255	64	38387	90	–	–	2479	12	14372	40
1900	3341	2352	2846	1626	28527	36	57·1	10·–	36676	66	39177	77	–	-	2522	60	11849	80
									251527	82	296167	79						

Výdaje														Souhrn výdajů	
na nemoc. podpory		na lékaře a kontrolu		na léky		na ošetřování v nemocnici		na pohřebné		na správu		na ostatní			
K	h	K	h	K	h	K	h	K	h	K	h	K	h	K	h
5531	04	2062	06	1070	88	518	84	252	–	2555	84	1827	60	13818	26
5625	84	1627	62	1333	92	1016	40	194	-	2526	66	829	76	13154	20
7247	34	2292	90	1963	56	1098	28	378	40	2541	10	784	96	16306	54
7983	40	2832	94	2056	14	1148	28	362	–	2359	42	1524	46	18266	64
12806	88	3605	30	2626	24	1518	94	474	–	2623	42	2075	56	25730	34
16482	–	5135	72	3792	28	1672	22	660	–	2972	38	8153	74	38868	34
21174	98	5929	64	4625	50	2108	44	662	–	3033	64	1102	86	38637	06
17679	02	5922	80	4237	20	2208	90	520	–	2829	32	3571	98	36969	22
19865	88	6560	96	4670	52	2452	52	918	–	2995	08	3404	06	40867	02
22480	83	6246	59	4966	56	2557	98	1012	–	3056	03	1380	38	41700	37
136877	21	42216	53	31342	80	16300	80	5432	40	27492	89	24655	36	284317	99

Prameny léčivé vyskytují se u Hranic v Teplicích, kdež i lázně jsou zřízeny. Voda s prameny teplých, železitých, alkalicko-zemitých kyselek neobyčejně bohatých nejen pro tento druh minerálních vod karakteristických pevných součástí, ale i kyselinou uhličitou, že podobných v schematismu lázeňských míst evropských těžko lze nalézti a srovnáním chemických složení s překvapením konstatovati možno jich superioritu přede všemi ostatními.

Hlavní lázeňská budova v Teplicích s kaplí sv. Peregrina.

Z Teplických pramenů jsou dosud zachyceny pouze tři, všechny na levém břehu Bečvy ve vzdálenosti asi 180 kroků od sebe.

Pramen č. 1., ke koupelím sloužící, zachycen je bezprostředně pod lázeňským domem v nádržce asi 55 m^2 obsahu a dodává denně přes 600 *hl* minerální vody. Teplota 22° C. Spec. váha její 1·0036.

Pramen č. 2. asi 90 kroků od dřívějšího, nedostatečně do poslední doby opatřený, k obecnému užívání otevřený a často Bečvou vytopený, nepodroben dosud žádné analyse. Teplota 18° C.

Pramen č. 3. hlavně k léčbě pitné sloužící, dobře zachycen ve studni v podobě useknutého kužele širokou základnou spodinu tvořící, čímž přístup vzduchu a unikání kyseliny uhličité sníženo na nejmenší míru. Množství vody udává se na 1440 *hl* denně. Teplota 22° C. Spec. váha 1·00276.

Všechny prameny jsou kyselinou uhličitou přesyceny, takže se nalézají následkem unikání této ve velkých a malých bublinkách v nepřetržitém mocném vířivém pohybu. Čerstvě z nich čerpaná voda je křišťálově jasná, vlažná až teplá, na stěnách nádoby perly usazující, chuti štiplavé, slabě inkoustovou příchut zanechávající. Dobře ucpaná a uměle ochlazená má chut a říz nejlepších kyselek.

Teplických minerálních pramenů jako železitých alkalicko-zemitých kyselek užívá se jak k léčbě pitné, tak i k léčivým koupelím.

Dle analysy obsahuje voda pramene č. 1.:

součástí	v 1000 částech			
Síranu draselnatého	0·0250			
Chloridu sodnatého	0·0730			
Fosforečňanu sodnatého	0·0044			
Uhličitanu sodnatého	0·1298			
» lithnatého	0·00054			
» amonatého	0·0028			
Fosforečňanu hlinitého	0·0021			
Uhličitanu železnatého	0·0064			
» manganatého	0·00089			
» vápenatého	1·3395			
» strontnatého	stopy			
» hořečnatého	0·2006			
Kyseliny křemičité	0·0388			
Organických substancí	0·0439			
Polovázané kys. uhličité	0·7527	v *cm*³	413·55	1304·93
Volné kyseliny uhličité	1·6224	v *cm*³	891·38	
Kyslíku		v *cm*³	4·47	
Dusíku		v *cm*³	10·63	
Celkem pevných součástí			1·8534	

Na základě této a jiných již dříve provedených rozborů zařaďujeme vším právem teplické prameny mineralní do kategorie vlažných, respective teplých železitých alkalicko-zemitých kyselek — a to v řadách jim příbuzných mezi prvé.

Zdravotnická statistika na Hranicku.

Z počtu veškerého obyvatelstva 55.922 bylo roku 1904:

sňatků	434
narozených	1889
nemanželských	155
mrtvě narozených	47

Zemřelých dle stáří bylo:

v 1. měsíci	165
v 1. roce	405
od 0—5 let	568
» 5—15 »	46
» 15—30 »	118
» 30—50 »	180
» 50—70 »	307
přes 70 let	207
osoby neznámého stáří	4.

Příčiny úmrtí.

Vrozená slabost	97	Jiné nakažlivé nemoci	1
Souchotiny	267	Mrtvice	42
Zánět plic	139	Srdeční vada	87
Záškrt	8	Novotvary	57
Černý kašel	9	Jiné příčiny přiroz. smrti	704
Spála	1	Smrtelné poranění	27
Ileotyfus	17	Sebevražda	15
Cholera infantum	—	Vražda a zabití	3
Horečka omladnic	5	Přirozené úmrtí	1454
Nakažlivé nemoci ran	1	Násilné úmrtí	39

Lékařsky zjištěných úmrtí 1488
Všech zemřelých . . . . 1493.

Úmrtnost v desítiletí 1894—1904.

V roce	počet úmrtí	‰
1904	1454	25·8
1903	1327	23·5
1902	1440	25·5
1901	1436	24·9
1900	1452	26·0
1899	1409	25·2
1898	1317	23·6
1897	1346	24·1
1896	1321	23·6
1895	1375	—
1894	1524	—

Přirozených úmrtí za celé desítiletí bylo v pol. okresu Hranickém 13940, roční průměr 1390.

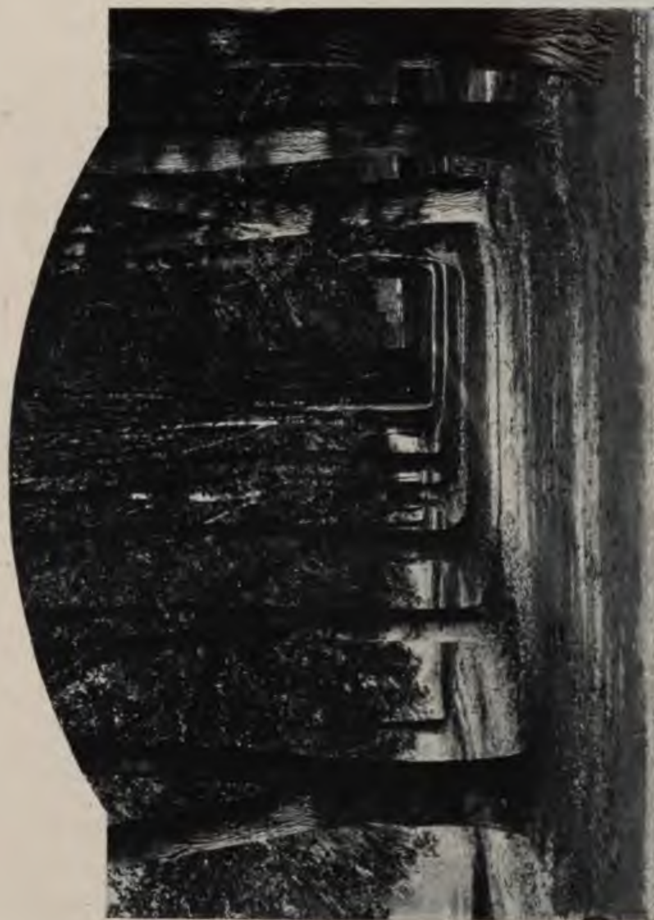
Vraždou utraceny 3 osoby: utopením 1, udušením 1, zmrznutím (pohozením dítěte do sněhu) 1.

Život svůj skončilo sebevraždou 15 osob. Příčiny sebevraždy byly: opilství (3), duševní choroba (6), ze strachu před trestem (2), domácí nesváry (1), bídné rodinné poměry (1), z neznámé příčiny (2).

Na tuberkulosu zemřelo 267 osob, 17·88% (ze zemřelých všech). Promille ze všeho obyvatelstva tuberkulosou zemřelých: 4·73‰.

Nakažlivými nemocemi zemřelo 54 osob ze všeho obyvatelstva; ze zemřelých roku 1904 činily infekční nemoci 3·6%, v roce 1903 5·6%.

Záškrt řádil v 12 infikovaných obcích s 13544 obyvateli, z nichž roznemohlo se 29 dětí. Z tohoto počtu zemřelo 10 dětí. Ze sta léčených serem zemřelo 37 obyv., bez sera 35 obyvatelů.

Lipové stromořadí v Teplicích.

Chřipka řádila na Hranickém okresu v 7 obcích. Dle úřed. udání bylo 223 onemocnění a z nich 8 úmrtí.

Notorických pijáků kořalky bylo, bohužel, značné množství. Ze všeho obyvatelstva polit. okresu — 55922 — bylo notor. pijáků 183 a to: 159 mužů a 24 ženy; z nich bylo 118 ženatých, 30 svobodných a 35 ovdovělých. Dle povolání:

rolníků	17
domkářů	45
živnostníků	16
dělníků	88
tuláků	17.

Dle věku:	od 20—40 let	60
	» 40—60 »	100
	přes 60 »	23.

Na 10.000 obyvatelů připadá v okresu Hranickém 32 notor. pijáků.

Slepci a hluchoněmí v pol. okresu Hranickém.

Slepci.
(Celkem ve 20 obcích.)

Ve věku od 15—20 let	1
» » » 20—30 »	3
» » » 30—40 »	2
» » » 40—50 »	2
» » » 50—55 »	2
» » » 55—60 »	1
» » » 60—65 »	4
» » » 65—70 »	3
» » přes 70 »	7
Celkem slepců	25.

Hluchoněmí.
(Celkem ve 42 obcích.)

Ve věku od 0—5 let	0
» » » 5—10 »	7
» » » 10—15 »	2
» » » 15—20 »	13
» » přes 20 »	48
Celkem	70

hluchoněmých, ze kterých bylo od narození hluchoněmých 50, ohluchlo 20,

kteří jsou vesměs ponecháni v domácím ošetřování.

Kretini.

Ze všech obcí v polit. okresu Hranickém uvádějí se 33 obce, v nichž postiženi jsou jednotlivci kretinismem a to:

Ve věku od 5—10 let	4
» » » 10—15 »	9
» » » 15—20 »	7
» » » 20—30 »	12
» » » 30—40 »	10
» » » 40—50 »	11
» » přes 50 »	12
Celkem	65 kretinů,

ze kterých vykonává domácí práce 34 a zbývajících 31 jest k práci neschopno.

Choromyslní (kteří koncem r. 1904 v žádném léčebném ústavě nebyli).

Ve věku	od	15—20	let	1
»	»	20—30	»	2
»	»	30—40	»	4
»	»	40—45	»	0
»	»	45—50	»	2
»	»	50—55	»	2
»	»	55—60	»	1
»	»	60—70	»	3
»	»	přes 70	»	2

Dohromady 17 pomatených, z nichž jest 13 svobodných, 1 ženatý, 2 vdovy, 1 rozvedený. Od narození bylo choromyslných 9, ostatních 8 sešílelo v pozdějším věku. Všichni jsou v domácím ošetřování.

Odvod.

Rok narození	Počet odvedených		Celkem
1874	H*	186	311
	L	125	
1875	H	182	320
	L	138	
1876	H	190	314
	L	124	
1877	H	152	280
	L	128	
1878	H	205	349
	L	144	
1879	H	116	292
	L	176	
1880	H	149	342
	L	193	
1881	H	117	373
	L	256	
1882	H	109	199
	L	90	

H* — Soudní okres Hranický.
L Soudní okres Lipnický.

Stav nemocnice v Hranicích r. 1904 a Lipníku r. 1903

	Počet postelí	Z minulého roku zbylo			Bylo přijato v roce			Počet ošetřovaných			Propuštění z nemocnice: Uzdraveno			Zlepšeno			Neuzdraveno			Zemřelo			Propuštěno a zemřelo dohromady			Koncem roku zbylo			Doba ošetřování: Počet veškerých ošetř.	Průměr. doba ošetř. jedné osoby	Taxa: Třída	K	h	Vydání všeobecné	Taxa za jednu osobu denně
		Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	dni	dni					
Všeobecná nemocnice v Hranicích	130	83	34	117	931	490	1421	1014	524	1538	645	316	961	219	106	325	21	19	40	64	37	101	949	478	1427	65	46	111	39947	25 97	I. II. III.	3 3 1	60 – 70	K 71905·—	K 1·80
Jubilejní nemocnice cís. Frant. Jos. v Lipníku	58			65			1334			1399			982			282						67			1331			68	35146	25½	I. II. III.	6 4 1	– – 80	K 60593·70	K 1·72

VI.

Z praehistorie Hranicka.

Již v šerém pravěku obydlen byl kraj Hranický v některých částech člověkem, a to hlavně v jižní části — »Záhoří«. — O tom přesvědčují nás bývalá sídliště, hradiště, jednotlivé mohyly, až i nekropole pradávných těch předchůdců našich.

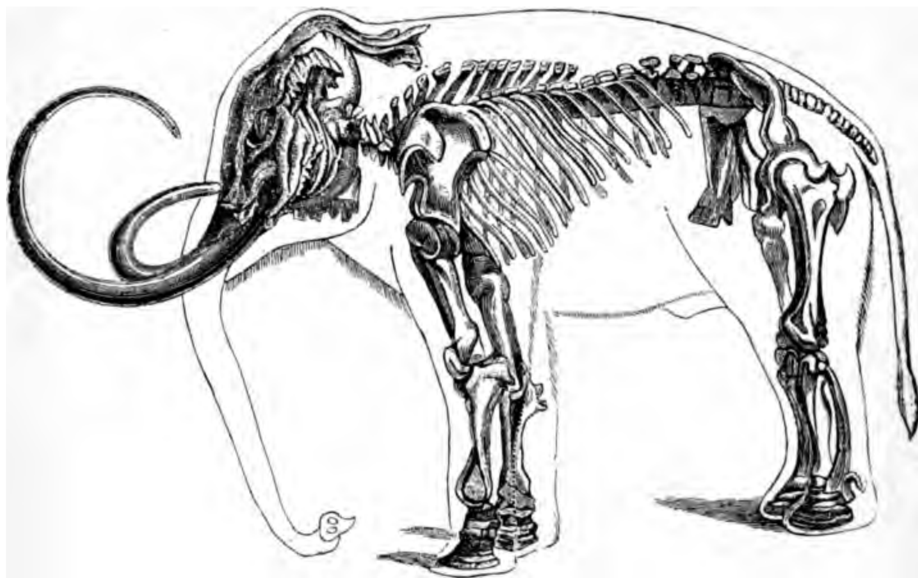
Rozhlédneme-li se za krásného dne letního ve volné přírodě kolem sebe, kolik tu vidíme krásy a veleby kolem sebe, jaký přerozkošný obraz poskytují nám naše role, zahrady a pestrým kvítím poseté lučiny z říše bohyně Flory a nemenší měrou poutá naše zraky i živoucí tvorstvo od nejjednodušších prvoka až po tvora nejdokonalejšího — člověka. Jak nesmírný počet jednotlivců i druhů. A tak vkrádá se v mysl hloubavého pozorovatele otázka: Zdaž bývalo tomu vždy — ode dávna tak? Ó nikoliv! Bezedné močály, holé pláně a neproniknutelné lesy pokrývaly před tím půdu nyní tak utěšeně obdělanou a na místě naší nynější domácí zvířeny proháněla se tu jen zvířata divoká.

Geologie či nauka o vrstvách kůry zemské objasnila nám, jak na naší zemi, která původně jako ohromná žhavá hmota studenými prostorami světovými se pohybovala, tvořila se pevná kůra, první obal, pod nímž klokotalo nepevné jádro, jak na to z vod, jež se srážely z výparů zemských, ukládala se vrstva za vrstvou atd.; geologie nás doprovodila až na naši dobu, v níž před naším zrakem dějí se proměny na kůře zemské; tu skály zvětrávají a se rozpadávají, tam voda a vítr odnášejí zemité látky, na jiných místech je ukládajíce; není nikde klidu, všude pohyb, i v těch hmotách nerostných.

Jakmile se utvořila první vodní nádržka (jezero, moře), již počal život, tvořily se organismy.

Jaká nesmírná doba uplynula od časů oněch, kdy zrodily se první tyto zárodky, do dnešního dne, kdy člověk sebevědomý přemýšlí, počítá, přírodu rozebírá a povznáší se nad veškeré ostatní tvorstvo!

O tom, co dříve se u nás stalo, jací národové tu bývali, odkud přišli a jak žili, o tom zachovávají z dob pradávných dějiny neproniknutelné tajemství, neboť národové tito nepozůstavili nám žádných psaných památek.

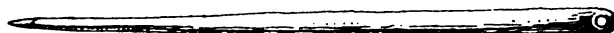
Mamut čili slon pravěký.

Leč přece je tu vrstevník těchto pradávných obyvatelů: pozůstalosti jejich práce — zachovalý inventář pradávných těch předchůdců našich. A určiti dle těchto zbytků obyvatele, jich život a přibližně asi dobu jich bytí, jest úlohou archeologie a praehistorie, která nekončí u všech národů touže dobou. U Řeků a Římanů přestává doba praehistorická již daleko před narozením Kristovým, u nás teprvé počátkem IX. stol. po Kristu.

První člověk objevuje se u nás v době pravěké (diluvialní), a to v období ledovém čili glacialním; dříve ho tu nebylo. Soudě dle tvaru lebky a kostí i stupně vzdělanosti, jaké dosáhl, nebyl žádným poloopičákem. Měl značnou zásobu praktických vědomostí, ku jichž dosažení zajisté bylo zapotřebí nesčetné řady let a pokolení. Pravěký člověk, nucen svým okolím zachovati sama sebe a svou rodinu, přemýšlel o prostředcích, kterak vzdorovati měnícímu se podnebí. Pravěký člověk byl již dovedným krejčím, robě si šat, znal účinky ohně, který vyvo-

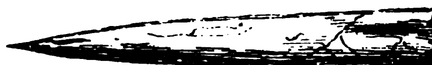
lával křesáním, ano, byl i zručným stavitelem, buduje si stany z koží a tyčí. —

První k nám přistěhovalý člověk byl též náruživým nimrodem, byl umělcem a přebýval ve skalních palácích — jeskyních, a toliko občas zdržoval se pod jednoduchým stanem.

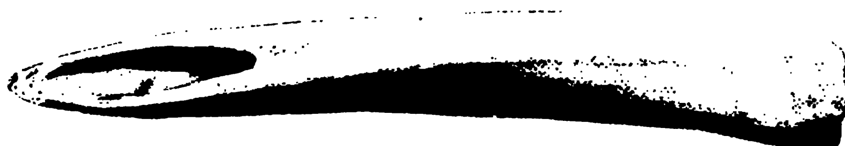
Kostěná jehlička pravěká.

Znalosti a dovednosti člověka pravěkého byly následující: oheň a jeho udržování, výroba nástrojův otloukáním, jako: šípů, hrotů, nožů, hladidel, seker a j.; ze sobích kostí robil si jehlice, šidélka, dýky a pod. On věděl, že kosti obsahují ve svém nitru tuk a morek, který z nich dobýval rozbíjením. On dovedl chytati zvířata do ok, na udice, anebo zabíjeti šípy, opatřenými krevní rýhou, aby rychleji vykrvácela. Oblek

Kostěné šidélko pravěké.

robil si z kožešin, užívaje kostěného šidélka a jehličky, místo nití užíval sobích šlach. Dbal též o zevnější krásu svého těla, líče je barvivem. Byl řezbářem a rytcem, čemuž nasvědčují zbylé řezby a rytiny ze slonoviny a kostí. Nepravdou jest, že by byl býval pravěký člověk lidožroutem. Spokojoval se tím, co poskytovala mu příroda ze svého boha-

Kostěné hladidlo pravěké.

tého náručí. Svou pozemskou pout byl nucen říditi dle toho, kterým směrem táhla stáda sobů, koňů a turů; odkud přišla tato zvířata, odtud přišel i pravěký člověk, totiž z krajin kolem severního polu, jak o tom nasvědčují zbytky uložené v nánosu krajin circumpolárních.

Nejdávnější době náležejí objevené nástroje, na př. kamenné mlaty a sídla člověka, neznalého ještě žádného kovu, kdy nejtvrdší nástroje z kamene si robil. V době této, dle toho nazvané **kamenné,** rozeznáváme velmi přesně různé dvě kultury, totiž: starší (paleolithickou) a mladší (neolithickou) dobu kamennou. Po těch následuje doba **kovová,** která počíná ve střední Evropě okrouhle kolem r. 1000 př. Kr. a vyskytují se pozůstatky z ní v celých nekropolích i osamělých mo-

hylách. Počátek činí stará bronzová doba, kterou charakterisují tyto předměty: dýka, sekera, dláto, meč, nůž, hrot, kopí, šipka, srp, jehlice, jehla, spona, prsten, náramek, náušnice, nákrčník, břitva, štít, pilka a úbor koňský; po ní následuje mladší doba bronzová, kterouž následuje doba prvního objevení železa v Evropě — doba železná, zastoupena jsouc kulturou hallstattskou (dle nálezů r. 1846 objeveného velikého a bohatého pohřebiště u Hallstattu v Horních Rakousích) a postupně až ténskou (la tène = mělčina), gallskou čili keltickou (dle r. 1858 a později objevené a prozkoumané gallské stanice na jezeře Neuchâtelském).

Lebka medvěda jeskynního.

I **provincialní kultura římská** zasáhla kraje naše. Je známo, že Římané tlačili se za Julia Caesara a v 1. stol. po Kr. hlavně za cís. Augusta do zemí osazených Gally a Germány, čímž ustupovala kultura gallská kultuře italské, ovšem ne původní, klassické, nýbrž již smíšené. Ojedinělé nálezy provincialní kultury římské objeveny na sousedním Valašsko-Meziříčsku.

Po rozboření západní říše římské r. 476 vystupují na jeviště dějin evropských Germáni a vtiskují dosavadní kultuře nový ráz. Od nich slove také kultura tato **germánská,** nebo též **maeroveovská** dle panovnické rodiny, jejíž praotec Chlodvík založil říši na troskách říše římské v severní Francii při Rýně. Nálezy z doby té jsou praskrovné.

Konečně jest kultura **slovanská**, poslední. Kulturu slovanskou památky málo objasňují. Více podává srovnávací jazykozpyt a studium zvyků a mravů nynějších. Staří Slované mrtvé pochovávali a spalovali. Starší je způsob pochovávání, mladší spalování. Milodary hrobů slovanských jsou dosti chudé. Přiloženy bývají meče, sekery, kopí, šípy, nože, kleštičky, nůžky, ostruhy, ocílky s křesacím kamenem, zřídka objevuje

se štít, přilba, brnění, mlat, kyj, toulec, luk. Nádoby bývají u hlavy neb nohou.

Šperků je poskrovnu. Pohřebiště staroslovanské zvláště pozoruhodné objeveno u Tršic. Stará kultura slovanská vzala za své křesťan-

Hrot ze slonoviny s krevní rýhou. **Dýka kostěná.** **Udice kostěná.**

stvím. Pohanské zvyky a mravy, přizpůsobivše se novým ideám, žijí sice dosud mezi lidem, ale jen jako stíny a nesnadno se dají stopovati.

Kultura slovanská uvádí nás pozvolna na půdu skutečné historie.

Ačkoliv severní část kraje Hranického doposud postrádá zevrubného a důkladného prozkoumání archeologického, přece souditi lze z nálezů dosud učiněných zcela určitě, že již v době starší kamenné obýval zde člověk, který zcela primitivním způsobem opatřoval si své

potřeby válečné a to z kamene. Dokladem toho jsou nám kamenné mlaty, které na polích u Teplic, Zbrašova, Kelče a porůznu na »Záhoří« nalezl snaživý badatel v archeologii dp. Dr. Fr. Přikryl, duchovní správce v Týně u Lipníka a věnoval olomouckému museu.

Štědřejší a příznivější badavému archeologu jest doba následující, mladší. Kolem Kelče a Kelči samé — která jest jednou z nejstarších

osad na Hranicku — objeveny znamenité nálezy předvěké. Tak nalezeny kromě rozmanitých kamenných nástrojů i popelnice a to při kopání základů k nové kelečské budově školní a objeveno dp. P. Th. Dr. Fr. Přikrylem staré pohřebiště směrem od Nĕmetic k Hustopečím. Pod »Strážiskem« táhne se podle cesty les zv. »Doubrava«, kdež nalezeno 5 pravěkých hrobů. Jsou to mohyly, mající v průměru délky až 12 *m*, ač výška jich je rozdílná. Po otevření objevena v jedné ve spoustě popelu a dřevěného uhlí rozpuklá popelnice se dvěma uchy bez ozdobného ornamentu, urobená na hrnčířském kruhu. V popelu na-

Jelen velkoparohý.

lezeny zbytky lidských kostí. Nad popelnicí v hlíně ležela uměle broušená sekera serpentinová a nožík, vylámaný z jaspisu. Nepochybně pochováni jsou zde prabydlitelé »Strážiska« u Zámrsk.

Tak i v Kladníkách při kopání studně nalezen pravěký hrob asi 4 *m* pod povrchem, v němž uložena kamenná sekyrka a bronzová přeska, rovněž i při rozšiřování statku »u Zbrošů« objeven podobný hrob.

Nádoby rozmanitých forem podávají nám velmi mnoho látky k uvažování a přemýšlení. Nyní slouží nám nádoby ty skorem jedině ku posouzení veliké dovednosti a uměleckého vkusu těchto našich předchůdců, jelikož kovové předměty byly do zemí našich původně vesměs importovány a jen nádoby doma se vyráběly. — Do hrobu ukládány mnohdy i již upotřebované, staré, obroušené, otlučené — ba i spravované nádoby a proto nám budiž příště heslem: Vše zachovat! Veškeré střepy sebrati a zceliti. Každou na sta kusů rozbitou nádobu lze v bývalý celek ztmelit a

zachovat. Kdo toho nedovede, nechť aspoň vše zachová a svěří dovednějším sebe tuto práci — dosud nedosti oceněnou a váženou. — Potomní badatelé, až již žádných mohyl nebude — a doba ta je nedaleká — vděčně ho budou vzpomínati, zvláště bylo-li vše měřicky správně před početím práce s rozkopáváním mohyly rozměřeno, do plánu postupem rozebírání mohyly okresleno, označeno s udáním hloubky od nejvyššího bodu mohyly hrobu počítaje.

Takováto s největší opatrností a svědomitostí prozkoumaná mohyla s veškerými, po celý čas rozebírání mohyly stále v plán zanášenými předměty více nám sděliti dovede, nežli sta oněch různými pseudoarcheology zvandalisovaných mohyl. Ve větších nekropolích nalézáme mnohdy mezi velikými, staré bronzové době náležejícími mohylami, též mohylky malé s nálezy příslušícími železné kultuře.

Stopy sídel doby bronzové, ani železné staré nepodařilo se zde v okolí dosud ve větším rozsahu vypátrati.

Na severní straně Bělotína u t. zv. »Železné brány« objevil známý nám již zpytatel v archeologii Th. Dr. Přikryl ohromnou mohylu, která však bohužel byla vyloupena. Stavba velkých těchto mohyl děla se asi tak, že se trup nebožtíkův s celým výstrojem do jakési komůrky či cely z kamene naválené a na tehdejší úrovni zbudované, pochoval. Nebyl to tedy nikdy hrob ve způsobu jámy do země vykopané. Cela tato pokryta pak dřívím, na které nakladena mnohdy veliká hromada kamení, což vše zemí bylo pokryto. Měl-li býti opět do téže mohyly pochován nebožtík, odkopala se na některé straně část mohyly, zbudována jako před tím cela nová, pohřeb vykonán a vše opět zasypáno a mohyla zvětšena. Tímto způsobem stávala se mohyla postupně větší. Mnohdy byla kamenným věncem ohrazena. Mohyly, ač jsou nyní ploché, byly původně zajisté vysoké, avšak déšť, vítr a jiné nepohody působily v době drahně století čítající k jich ponenáhlému urovnávání. Duté, dřevěným stropem opatřené cely sřítily se, když dříví shnilo buď náhle neb postupně a tak nalézáme dnes místo dutých cel hromady všelijak shrouceného kamení, pod nímž jest bedlivě a obezřetně pátrati po předmětech z původního místa posunutých, poškozených a rozbitých. Žel, že množství těchto starobylých mohyl, mnohdy lehkomyslně různými diletanty, postrádajících všeho nutného vědění a způsobilosti, mnohdy jen ze zvědavosti a k vůli zábavě rozkopáno, zvandalisováno a pro vědu navždy úplně ztraceno jest. Namnoze oloupeny mohyly toliko z hrabivosti lidských hyen, hledajících zlata. Tak na př. ve Lhotě u Lipníka zničeno 5 velkých mohyl podobným způsobem.

Rozebírání a prozkoumání mohyl, zvláště staré doby bronzové, jest velmi nesnadná a nákladná práce, která vyžaduje — zvláště jsou-li mohyly příliš tvrdé, jako z cementu ulité s různými pohřby v jedné mohyle — k prozkoumání nejen dobrou vůli, lásku i píli — ale především bystrého, vše postřehujícího a pronikavého ducha. Jinak se podobá práce taková tapání v čiré tmě a nálezy nahodilé mají cenu kuriosity.

Jak hustě obydlen byl kraj Hranický v pradávných dobách, poučuje nás zbytek až na naše časy zachovaných nekropolí a jednotlivých mohyl na »Záhoří« a ojediněle v rovině řeky Bečvy od Přerova k Lip-

níku, z čehož souditi lze, že zde jsou nejstarší sídla člověka na Hranicku.

Slavný moravský archeolog Dr. Martin Kříž, prozkoumav objevené památky starožitnické v hliništi zahrady manželů Chromečkových a Otčenáškových v Předmostí u Přerova, objevil v kulturní vrstvě zbytky zvířat žijících nyní pouze v krajinách kolem severní točny rozložených. Tak uloženy zbytky koster soba, lední lišky, lumíka, pižmoně, sněžného zajíce, sněžného kura. Vrstva tato dle Dra Kříže utvořila se tenkráte, když následkem vlhkého a studeného podnebí severní krajiny pokryty byly sněhem a ledem, sahajícím až na úpatí Karpat a vysočiny Českomoravské, čímž severní zvířata nucena byla stěhovati se k jihu a hledati také u nás útočiště před poměry, jež životním jich podmínkám nemohly vyhověti. Ještě před dobou ledovou či glacialní žil v krajinách našich mamut, jeskynní medvěd, kůň a j., jak nasvědčují tomu vrstvy uložené v žlutnici u Předmostí a nejnovější nález kostí mamutích ve vápenkách černotínských u Hranic.

I stará ohniště objevena v rozměru $1 - 1^1/_2$ *m* v průměru. Jsou pokryta popelem, pocházejícím z kostí a zbarveným šedě až černě, mezi čímž mnoho zuhelnatělých kostek a vypálené hlíny na červeno. Kolem ohniště pak shlédnouti lze plno rozbitých kostí z mamutů, anebo býložravců, jako koně, soba a j., podobně i kamení, jehož užíval pravěký člověk k rozbíjení kostí.

Ve východní části zahrady objeveno pohanské pohřebiště slovanské.

Soudíce dle výzkumů těchto, můžeme směle tvrditi, poněvadž vzdálenost Předmostí od západní části kraje Hranického je nepatrná (3 *km*), že týž život, týž člověk, fauna i flora v pravěku byla domovem u nás. Žel ovšem, že nepodařilo se objeviti zde kromě ojedinělých nálezů a pohřebišť na Záhoří většího uložení těchto dokumentů pravěkých — a kde snad nalezeny, z nevědomosti pokaženy.

Veškeré praehistorické době náležející, kdekoliv se vyskytující památky zasluhují zajisté, aby jim byla věnována všemožná, největší pozornost, neboť v nich uložen jest archiv dějin našich předků, který může býti jen pozvolna rozřešen a čten; na nás jest, abychom tomu, co jest dosud zachováno, nedali na zmar přijíti a vše svědomitě, dle pravdy nové této vědě uschovali. Jen tím získáme si vděk budoucích vědců, jimž dáno bude bystřeji a snadněji dnešní mnohé záhady řešiti a zjistiti pravdu.

Objevy nálezů po různu kultury gallské čili keltické přibližujeme se historii známější, psané.

Jako u ostatních, tak i v této době jsou objevy na Hranicku velmi skrovné a podobně je tomu i při kultuře maeroveovské; za to však objevuje se hojně hradisk a tvrziček, ovšem že nyní již jen ze zbylých valů, náspů a zřícených zdrží sestávající. Jimi počíná zde kultura **slovanská.** Přesně stanoviti dobu, kdy které hradiště povstalo, jest doposud nesnadno určiti. Dělo se tak dle dosavadních výzkumů asi nejvíce v druhé polovici prvního tisíciletí po Kristu. Vžijme se na okamžik v myšlenkách do posice dávných těch obyvatelů. Jednak nehostinný kraj, jednak dravá zvěř sužovala dávné naše bydlitele, kteří

Pižmoň.

neúmornou prací ponenáhlu podrobovali si přírodu, budujíce si primitivním způsobem svá sídla, původně otevřená. Z doby té i naše pojmenování zemědělcovo »sedlák« původ svůj odvozuje, jehož význam zprvu byl čestný — teprve nevolnictvím ve XIII. stol. znamenal tento výraz nevolníka a robotníka. Proti vpádům nepřátelským chránili se naši předkové »hrady«. Byla to plocha cenné strategické hodnoty obyčejně na návrší, kopci strmém, obehnaná vysokým hliněným náspem, na kterém byl dřevěný srub — týn — a kolem příkopy. Obydlí stavěno nejvíce ze dřeva. Nebyly to tedy přepevné kamenné hrady středověké, jakým je na př. Helštýn. Kamenné tyto dokumenty »bezpečnosti« středověké jsou původu pozdějšího — německého.

Tak shlédnouti lze dodnes zachovalé zbytky hradiska u Teplic při Bečvě nad silnicí z Hranic do Kelče za mostem, kde vypíná se homolovitý kopec zalesněný, který nahoře obehnán je dosud zákopem a směrem k Ústí krásně zachovalými, trojnásobnými valy i příkopy. Podobně i u Bělotína nad »Železnou branou« vypíná se hradisko zvané »Schossberg«, ač původní název byl »Hradisko«, z čehož jméno své odvozuje i údolí odtud se táhnoucí k Nýdeku a i Němci »Radečná« označované, což pochází od hradečné příkopy. Hradisko toto již i svými jmény osvěcuje nám svůj původ slovanský a v dobách neblahé války třicetileté a později Němci osazené.

Slovanští kmenové pobaltičtí udržovali živé styky obchodní s jihem. I Morava účastna byla tohoto ruchu. Od Velehradu, sídla knížat, pohyboval se veškeren druhdy život po svazích Karpat po levém břehu řeky Moravy, v kraji našem uhýbal se od Moravy, cesta zv. »hradská« vedla Záhořím přes Kelč, Ústí, řeku Bečvu ke Špičkám, odtud údolím k Bělotínu, k Železné bráně a odtud v údolí řeky Odry, podle níž pak volně k moři Baltickému.

Nedaleko vzpomenutého již hradiska u Teplic — asi 200 kroků naproti — na zalesněném nyní kopečku zbudoval snad z vůle sv. Metoděje jeden ze žáků jeho, missionář, dřevěnou »cerekev« (= kostel) obřadu slovanského. Missionář nepochybně přebýval na hradisku. Když Jurik založil Hranice, zašlo hradisko i cerekev, leč název »Cerekvisko« doposud udržel se v paměti.

Na návrší u Zámrsk vypínalo se »Strážisko« na ochranu Záhoří a hlavně spojovací cesty »hradské«. Podobná pevnůstka byla i u Kelče »Strážné« a »Strážisko« u Kladerub. V blízkosti hradů těchto nalezeny broušené sekery kamenné a šperky bronzové.

K obraně proti nepřátelským vpádům v prvních stoletích po Kr., kdy procházeli tudy nejrozmanitější národové i nárůdkové, zřízeny k obraně tvrze, kam se uchylovalo i okolní obyvatelstvo. Takovéto tvrze byly v Soběchlebích, Kladníkách na návsi, v místě dosud jménem »Zámčisko« označovaném; podobně i za osadou jsou znatelny dosud stopy hradiska.

V dobách, kdy nebylo o Hranicích a Lipníku ještě ani potuchy, střehlo přístup od Olomouce přes Bečvu strážisko »Týn« nad osadou nyní stejnojmennou, kde později ze zbytků vznikl nynější »Helštýn«.

Vystoupením Jurikovým v pustině nynějších Hranic mizí pravěk Hranicka a nastupuje doba přesných dat historických.

Kromě jmenovaných strážisek u staroslovanských hradů lze stopovati u nás následující tvrze a hrady z doby ovšem pozdější:

Naproti lázeňským Teplicím na příkrém svahu stávala kdysi těžko přístupná tvrz »Švrčov«, která vévodila krajině. Nyní jen zbytky staveništ upomínají na známé prostonárodní pořekadlo: »Všechna světská sláva — jako polní tráva«, dokumentujíce zároveň, že nic není tak stálého pod sluncem, ani nedobytné zdi hradební, aby je hlodavý zub času ztráviti nemohl. Kamení z rozvalených zdí hradebních použito při stavbách v Hranicích. Na výstupku skalním pod býv. hradem směrem k Hranicím postavena socha sv. Jana Nepom.

Lumík.

Na hřebenu horském po levém břehu řeky Bečvy naproti Drahotuším mezi Helštýnem a Křivým stával kdysi mocný hrad »Drahotuš«, který stihl týž smutný osud jako mocného jeho souseda »Švrčov«.

Zmínky dějepisné o hradu Drahotuši dočítáme se již v době panování bojovného krále Jana L., který zpupného rytíře loupeživého jménem Bedřicha z Linavy donutil odevzdati hrad tento původnímu majiteli.

Mimo hrady Švrčov a Drahotuš shledáváme se ještě v nejbližším okolí Hranickém se zříceninami a stopami bývalých hradků a tvrzí nad vesnicí Podhořím na pravém břehu Bečvině, který jako hrdý soupeř přepevného Helštýna rovněž doznal tragického konce, poskytnuv upotřebitelných a nezničitelných svých součástí stavebních ke stavbě kostela v Drahotuších.

Nedaleko Olšovce znamenati lze stopy hrádku zvaného »Puchart«, který hostě ve svých zdech jakéhos nepřítele obecného pořádku a blaha

— loupeživého rytíře, vzat byl válečným lidem pokojemilovného Karla IV. a peleš obrácena v hromadu rumu a kamení.

Poodhrnuvše roušku tajemství dob dávno zapadlých v moře minulosti a zapomenutí, shledáváme se dle staré zkazky lidové se zbytky hradebními po levém břehu Bečvy na výšině u Ústí, což lid podnes slovem »Hrádek« označuje. Je to známý nám již staroslovanský hrad z doby sv. Metoděje. Stříbrovlasý kmet neb prostoduchá stařenka, vypravujíc za zimních večerů mladé druži o šedých dějinách a démantových ctnostech věků dávno zašlých, zmiňuje se též o »Hrádku«, nahromaďujíc v tajůplná sklepení jeho ohromné poklady.

Fantasii lidské ponecháno zde k vykouzlení nejdobrodružnějších dějů úplně volné pole, leč spolehlivě cos vyložiti lze těžko. Dějiny hradu tohoto uzavírají neužile před pátravými zraky badatelovými své knihy.

Podobné zlé příhody, jak již v mluvě vymírajících našich pohádkářů zvykem zdobiti svá vypravování, zažiti bylo vedle »Puchartu« i hradu zvanému »Deblín«, nad Lhotkou, který rovněž prý poskytoval

Lední liška.

přístřeší jakémus rytíři, zamilovavšímu si nekalé řemeslo, proti němuž hned Hospodin v desateru svých přikázání, daných Mojžíšovi na hoře Sinai, vyhradil místo sedmé.

Všem pak zříceninám v kraji majestátně vévodí mohutné trosky kdysi nedobytného hradu »Helštýna« nad vesnicí Týnem u Lipníka.

Mnohé zajisté jest na Hranicku místo, které do propasti zapomenutí upadlo, oživujíc se jen názvy lesů, luhů a lánů. Mnohdy jsou dosud ssutiny jich lesem porostlé dobře znatelny, jinde najdeme opět ssutiny podobné, ale beze jména. Vše to vábí k bližšímu poznání a ohledání. Práce tu zajisté veliká a záslužná jest před rukama. Zříceniny hradů středověkých zdobí podnes mnohé výšiny vlasti hlásajíce, tak jako rozsáhlá prastará hradiště a tvrze dějiny národa učelivého, pracovitého, ostražitého i bojovného, na který málo se hodí novějši praedikát národa holubičího.

Jen s hnusem a opovržením hleděti musí každý upřímný Čech na ony příslušníky Českého národa, kteří i za našich dnů zapomínajíce na povinnosti své k vlasti, pomáhají olupovati otčinu o poslední, po tolikerém ztroskotání naší národní lodice přímo zázrakem ještě dochované trosky pokladů českého umění, českého ducha, české práce. Umě-

lecké památky, starožitnosti jsou nejvýmluvnějšími svědky někdejší kultury národní, jsou přirozeným základem ústrojného vývoje národního umění; proto každý osvícený národ bedlivě střeží a opatruje pozůstatky svého umění, své historické památky. Úcta k dřevním důležitostem a památnostem jest zřejmým důkazem životní síly, zdravého vývoje národa; vandalství, hubení památek uměleckých a historických jest znakem pusté nevzdělanosti, sveřepé surovosti jednotlivců i jednotlivých tříd společenských, neomylnou známkou kulturního úpadku národů.

Kdo národu paměť minulosti hubením památek umění a literatury, ničením historických pramenův zakrývá, dopouští se zločinu na svaté věci národní, podrývá kořeny národního života, podvrací základy kulturního pokroku. Jestiť historie vůbec, historie kulturní pak zvláště **školou** národa, pramenem vlasteneckého nadšení a národního vědomí, podnětem nadšené práce kulturní.

VII.

Zvláštnosti lidové mluvy na Hranicku.

(Dialektologie.)

Moc, sláva, bohatství — co ze všeho nám zbylo?
Naše řeč!
Co štítem jediným nás v boji těžkém krylo?
Naše řeč! (*Sv. Čech.*)

„Toto je, hle, milý čtenáři, stanovisko, ze kterého se na velebnou a překrásnou budovu ducha lidského čili na mluvu dívám a do svatyně její vniknouti hledím.“ (*Hattala*, Srovnávací mluvnice.)

Přechodem z požehnané Hané do svérázného Valašska a Kravařska jest romantický kraj Hranický. Obrazem tohoto přechodu jest i mluva lidová, nejevíc nižádnou jednotnost celkovou jako na př. sousední hanáčtina, nýbrž přichyluje se tu více k hanáčtině, čím bližší je krajina ke hranicím západním, kde sousedí s Přerovskem, aneb zase přechází v lidové nářečí valašské, čím více blíží se na východ k hornatému Valašsku. Severní části okresu jeví opět různořečí, přichylující se k nářečí slezskému, v jižní části okresu t. zv. »Záhoří« odlišuje se mluva lidová od spisovné češtiny opět jinak a nazývá se dle svého střediska Kelče různořečím »kelečským«. Konečně sv. část okresu, od Hustopeč počínaje, kloní se k různořečí starojickému a zaujímá v okresu našem městys Hustopeče s přifařenými a přiškolenými osadami Vysokou a Porubou. Vedle společných znaků jednotného nářečí každá osada má své dosti patrné zvláštnosti.

Různořečí hranické,

jehož oblastí jest kraj na pravém břehu řeky Bečvy ve farních osadách Lipnické, Jezernické, Drahotušské, Hranické a Černotínské, tedy úzký pruh podél toku Bečvy, v nichž mluví se zvláštním různořečím, jež majíc do sebe některé živly sousední hanáčtiny a valaštiny, některými zvláštnostmi k nedaleké laštině se nachyluje a s ní společný má přízvuk. Na levý břeh Bečvin různořečí to přesahuje toliko v dědiny Ústí a Zbrašov, poněvadž lid dvou těchto osad větší udržuje styky s Hranicemi a blízkými jim osadami, než-li se »Záhořím«.

O samohláskách.

Hlavní známkou různořečí hranického je jeho krácení a měkčení na konci slov, zvláště v supinu. Délka samohlásek není tak rázná jako ve slovenštině, jmenovitě **í** v koncovkách jmenných i slovesných často se krátí, začež slabika první slov dvojslabičných nabývá délky akcentové: z Ústi, v Ústi, v zéli, sédi, bývaji, dřímať. Hláska **o** dlouží se před **j**; na př.: hnójiť, bóji se, stóji, ale: honí, zvoní.

Dlouhé **ě** i **é** úží se v **í** (i) a **ý** (y): lík, mlíko, chlíb, skiinka, klišče, kolibať, plícť, vlízť; studynka, prstynek, sladkyho mlika — ale: větr, utěkať.

u vsouvá se v číslovkách sedum, osum; vysouvá se **a** ve slově karbáč, **i** ve slovech pchať, velký, kolký.

Souhlásky

často se mění: tak na př. **d** v **j** ve slově svadba — svajba, **ř** v **r** ve slově udeřiti — uderyť, **p** v **b** pohádka — bohadka.

Přízvuk,

který v češtině spisovné dává se na první slabiku ve slově, přesouvá se na předposlední slabiku.

Tvary jmenné

v 6. pádě čísla jednotného mužských a středních kmenů měkkých končí se v **i**: v koši, o mojem noži; 2. pád čís. množ. vyznívá v **ů**, ve 3. pádě v **om**, v 6. p. v **och**, v 7. p. **ama**: chłapů, chłapom, chłapoch, chłapama.

Podst. jm. *vůz, koza* a pod. skloňují se dle vzorů měkkých: dva novy voze, na novym vozi, mlsnej kozi.

Náměstky přisvojovací skloňují se pravidelně bez délek slovenských a valašských: muj, moja, moje — mojeho, o mojem, na našim, našima. Př.: z *našej* obce, tej naší bílej husi (Ústí).

Ten, teho, temu, o tem, tym, tych, tyma. Kdo, keho, o kem, kým.

Jeden, jedneho i jednyho, jednemu i jednymu, v jednem.

Tvary slovesné.

Na místě pravidelného infinitivu nésti, vésti, plésti, kvésti, péci, téci, líti, žíti a t. d. vyslovuje se: *nýsť, výcť, plícť, kvycť, picť, týcť, liť, žíť* a p.

U sloves, jichž 1. osoba č. množ. vyzvukuje v *ím,* zní 3. os. čís. *množ.* jako 3. os. č. *jednotného* na př.: všeci o tem **ví** (vědí), naši už **í** (jedí).

Příčestí trpné: zapitý (zapjatý), utitý (uťatý), požitý (požatý).

Na místě spisovného zebe mě v ruce, říká se *ozibou mě ruky*, krájeti — ukroj si, kráť — ukrej si. Ctihodného stáří jsou tvary sim (jsem), sis (jsi).

Hranická radnice před opravou.

Příslovce, spojky a částice:

Dom (domů), *enem* (jenom), *hrubě moc* (velmi mnoho), *všadě* (všude), *bai* (i), *esli* (jestli) a pod.

Druhý stupeň příslovcí zní: teplejši, pěknějši, lacinši.

V osadách od Hranic na sever vzdálených jako v Olšovci, Lhotce, Stříteži, Partutovicích, Jindřichově se nářečí částečně mění, přijímajíc v sebe některé části mluvy na Novojičínsku obvyklé, zvláště pak ve

Spálově, kde mísí se již se živlem slezským. Změny v mluvě lidové v těchto částech okresu jsou většinou samohláskové. Ve tvarech jmenných i slovesných shoduje se různořečí toto až na malé výminky s odchylkami dialektologickými na Hranicku.

Různořečí Kelečské

zaujímá, jak již svrchu řečeno, Kelč s okolními osadami a stýká se na jihu a západě s nářečím hanáckým od Malhotic počínaje k Biškovicím a Hor. Újezdu v sousedním okresu Holešovském; na východě stýká se různořečí toto s valaštinou v sousedním okresu Valašsko-Meziříčském v obcích Polici, Bránkách a Kladerubech, na severu pak s různořečím starojickým, jehož hranice postupuje v Hranickém okresu od Vysoké k Hustopečím a Lešné (hejtm. Val. Meziříčské), zabírajíc v sebe Porubu.

Samohlásky.

Jako na Hranicku, tak i na Kelečsku postoupilo přehlasování dále než v různořečí starojickém, zvláště kmenové *a* a spřežka **aj** v **ej**; v koncovkách však **a** se nemění. Samohláska kmenová v činném příčestí kmenů zavřených třídy I. se dlouží na př.: nésł, védł. Samohl. **e** a **u** před ł v rodě mužském se rovněž dlouží v příč. min. činném v mužském rodě, nikoli však **a** a **i**: třéł, uměł, věďéł, minúł, vinúł — vołał, dał, mlátił, chválił. Samohláska *o* před **j** se dlouží; nikoli však **e** a **i**: stójí, dójí — dej, olej, biju. Po různu dlouží se: *móžu* (mohu) — *móžeš* (můžeš), dómu (domů), dólu (dolů) a pod. Předpona podstatných jmen se namnoze krátí: ú: uvod (úvod), utěk (útěk).

ý po všech souhláskách, **í** po **c**, **č**, **s**, **š**, **z**, **ž**, **l**, **ř** ve slabikách kmenových rozšiřuje se v **ej**: pejcha, hodnej člověk, bejval, narozenej — cejtiť, uzejbnouť, v zejmě, vozejk, psejk a t. p.

ú a **ů** rozšiřují se namnoze v **ou** na př.: vouz, rouža, hrouza, zemňákou, Tvrdoňou (Tvrdoňů) a p.

Některé samohlásky, zvláště **i** a **e** se vysouvají; na př. pšu (píši), psář (písař), zmrzło se mi to (zmrzelo se mě to).

Souhláska

g mění se v **h** na př. hdo, hde, hdy; **r** v **d** škadloub (škraloub); **j** v **d**: dětělina (jetelina); **n** v **ň**: ledeň (leden), březeň (březen) a t. p.

Ve sklonbě číslovek objevují se tvary: jedn**é**ho, jedn**é**mu, o jednem, jedn**ý**m, jednych, jednyma — dva, dvě, dvoum, dvouma.

Ve sklonbě náměstek tvary ke mn**i**, o mni; ten, t**e**ho, t**e**mu, t**y**ch, t**y**m, t**y**ma — hdo, keho kemu, o kem.

I tvary slovesné se mění. Tak *infinitiv* nésť, vísť, plícť, řécť začať a t. p.

Třetí osoba čísla množ. končí se v kraji tomto u mnohých sloves na *á* na př.: ležá (leží), choďá (chodí), nosá (nosí), věďá (vědí). Ve městě Kelči samotné: ležijou (leží), chodijou (chodí), nosijou (nosí).

Přechodník: budaci, buda, přindaci, přinda, stojaci a p.

Pomocné *býti* má vesměs v 1. osobě čís. jed. tvar **su** (jsem).

Různořečí hustopečské.

Jak výše řečeno, zaujímá oblast tohoto různořečí severovýchodní českou část polit. okresu Hranického s obcemi Hustopečemi, Vysokou a Porubou, dále táhne se k Starému Jičínu v sousedním pol. okresu

„Solárna“. (Bývalý kostelík sv. Šebestiána.)
(Dle fotografie Lva Ersepke-ho, žáka III. tř. měšť. školy.)

Novojickém. Ačkoliv stopovati lze společné znaky v lidové mluvě této oblasti, přece znamenati jest zvláštnosti lokální, které tu více méně zabíhají do různořečí oblastí sousedních, čím bližší ta která osada sousednímu různořečí jest, aneb čím větší jsou styky obyvatelstva různořečí tohoto s obyvatelstvem různořečí druhého.

Proměny samohláskové.

Přehlasování neprovedlo se venkoncem, tak na př. *a* zůstává nezměněno na př. utrácať, smíť sa, neděla; podobně i *o* se nepřehlasuje na př. vejc*o*, oj*o*;

častěji přehlasuje se *u* kmenové, ač i tu bývá nepřehlasováno na př. ve slově říkaj*ú*, v podezřeň*ú*.

Dlouží se *a* ve příponě instr. množ. *ama*: oč*áma*, líc*áma*, rodič*áma* a p.

Kmenová hláska v číslovkách řadových: š*é*stý, *ó*smý.

Podobně dlouží se samohláska před souhláskou *j* ve slovech několikaslabičných: st*ó*ji, hn*ó*jiť, d*ó*jiť.

V infinitivě střídné *a* kmenů nosových: zač*áť*, zaj*áť*, ž*áť*.

Kmenová samohláska *e*, *i*, *o* dlouží se v přít. čase ve slovesech: seděť — s*é*d*í*m, l*é*těť — létim, ch*ó*diť — chódim, *í*du — *í*deš, m*ó*žu — m*ó*h.

Dlouží se v činném příčestí samohláska kmenová kmenů zavřených: n*é*s, v*é*d, p*é*k, p*á*s. V témže příčestí dlouží všecka slovesa samohlásku před *ł* v rodě mužském jedn.: vołáł, vodíł, lehnúł, uderýł.

Krácení. Dlouhé samohlásky koncovek otevřených se krátí: zél*i*, v zél*u*, pěkné zela, »Pane, vyslyš modlitbu m*u*«.

Za to samohlásky koncovek zavřených už nápadně se prodlužují: koň*ů*m, chlap*ů*m, rob*á*m.

Sesilování a seslabování samohlásky děje se na př. ve slovech laterňa, łužica (lžíce).

Přisouvání a odsouvání ve slovech: pchať, pšu, piatro, paúk, žúlť, kráť (krájeti).

Proměny souhláskové.

Proměny souhlásek retných:

p ve *v*: vták; *m* ve *v*: švrk — švrčí (smrk);

p v *k*: křikopa.

Proměny souhlásek plynných:

j v *ď*: *ď*ětělina; *ř* v *r*: ude*r*yť, k*r*yda.

l v *r*: zg*r*ýňať;

Proměny souhlásek sykavých:

s v *c*: koň*c*ký, žen*c*ká.

Proměny souhlásek hrdelných:

g v *h*: *h*do, *h*de, *h*dy;

k v *p*: *p*aprać.

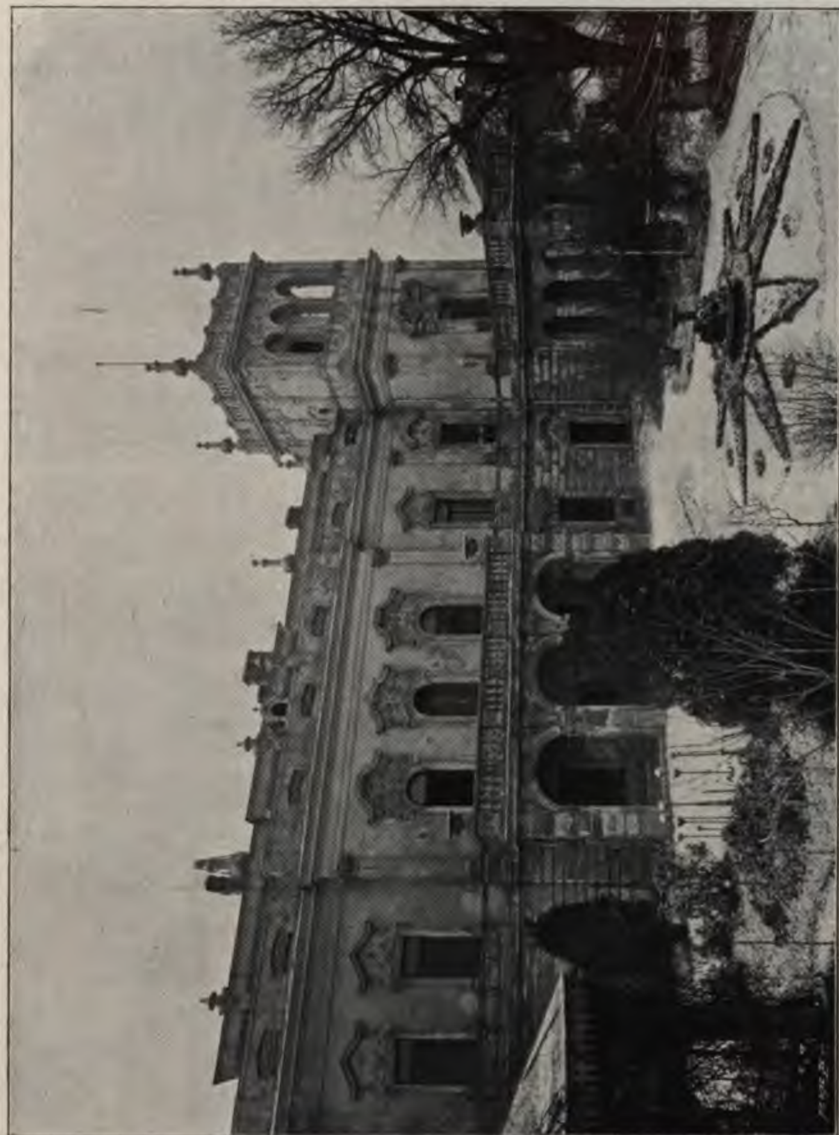
Měkčení souhlásek velice znatelné jest ve slovech lede*ň*, dube*ň*, srpe*ň*, v led*ň*u, v dub*ň*u a p.

Přisouvání souhlásek.

ch přisouvá se toliko ke genitivu množ. v *í* vyzvukujícímu: rodičí*ch* husí*ch* (hus*á*ch), uších (uš*ách*), kostích (kosťách).

Souhlásky přisouvají se po různu: *j*: take*j*, zase*j*, včilka*j*, včera*j*. — *j* příslovečného komparativu se neodsouvá: dálej, věcej, méněj. — *l*: brab*l*ec, šrš*l*en. — *h*: *h*ulica, *h*onuca.

Lokál jedn. kmenů tvrdých končívá se častěji v *e* nežli v češtině: v břuše, v měše. — Kmeny měkké mají koncovku *u*: na koň*u*, v koš*u*, na tragaču.

Palác Kunzův s parkem.

Měkké kmeny mužské mívají v gen. množ. *í*: od rodičí, koláčí, vlasí.

Lokál množ. končí se na *ech*: o vojákech, o kanárkech, rokech, rohlíkech, sestrech, rybech, na rukech a p.

Lokál pomnožných jmen místních měkkého zakončení v *i* zní: v Hustopeči, v Drahotúši a p.

Instrumental množ. přibírá koncovku *ama*: před tyma mokrama, s chlapama, se svojima tovaryšama, vtákama, rybama, nožama.

Jméno přídavné v lok. množ. zní v *ej*: v nov*ej* bíl*ej* kordulce.

Číslovky jeden — jed*ného*, jed*né*mu, o jed*né*m, jedným; g. dvúch, d. třema, dat. a inst. čtyrma, pětima, desetima a p.

Náměstky osobní mají tyto tvary: gen. mn*ě*, t*ě*, dat. ke mn*i*.

Náměstky přisvojovací dlouží se ve sklonbě: moj*é*ho, mojéj, o mojém, vašich, našima.

Náměstka ukazovací má tvary: t*e*ho, t*ej*, t*e*mu, t*e*m, t*ý*m, tú.

Náměstka tázací: *h*do, k*e*ho, k*e*mu. Kolký — tolký, kolik — tolej.

Tvary slovesné.

Infinitiv: nésť, vézť, plécť, čtnúť, okřáť, smísať sa a t. d.

Slovesa V. třídy vzoru tesati mají v 1. os. jedn. koncovku *u*: střílať — střílu, zpívať — zpívu, vískať — víšču.

Končí-li se 1. os. jednot. v ím, 3. os. množ. vyzvukuje všude v *iá* na př. choďá, učá sa, umiá, barviá, jeďá.

Příčestí činné se dlouží: nés — nésla, véz — vézla, pék — pékla, voláł, běžéł.

Sloveso býti v přít. čase odsouvá *j*: sem, su, sme. Sloveso jíti zní v přít. č. idu, ideš, idú. Sloveso chtíti v 1. os. č. jedn. *chcu*. Sloveso hynouti v 3. os. jed. *zahýňá*.

2. stupeň příslovcí jest: teplejší, zimější, pěknější.

* * *

Jméno rodiny vyjadřuje se pluralem jména hospodářova a to obyčejným tvarem nominativu čís. množ.: Kde tu bývaju Tomečci (Tomeček), Staňci (Staněk), Stáhali (Stáhala).

Tvoření slov.

Jako skoro všude na Moravě přeměňuje si lid rád vlastní jména v koncovku *a*, tak i na Hranicku na př. Drápala (Drápal), Kubeša (Kubeš), Kunca (Kunc) a p.

Tvoření slov koncovkou

—ela: trúbela

—ýl: střechýl

—ula: Vacula (Václav), Řehula (kdo se rád směje = řehce), Švihula (Švihák), běhula (běhák)

—ota: mekota (kdo mečí), súchoty (souchotiny)

—stvo: darebáctvo, lumpáctvo, manželstvo

—áň: hucáň (starý klobouk), keláň (velký zub)

—írňa: sušírňa, kafírňa

—ina: sušina, mokřina, břidlina, řezina, omelina, vyčina, olšina, ozimina, jařina a j. v.

—inka: šípinka, dřínka, dubinka
—oň: hvizdoň, mlsoň, chlastoň, cagoň
—ún: chrapún
—ba: nádba (naděje)
—ava: dálava
—ivo: dojivo, řezivo
—ák: lyčák (provaz z lýka), hliňák, květňák
—ka: bolačka, opletačka, vykládka, túlka
—yka: pijatyka (pitka)
—och: zhniloch, svaťoch (svatoušek)
—ucha: děvucha
—isko: ležisko (pelech zaječí), rubisko (poražený les; pole, s něhož sklizena úroda, označuje se touto koncovkou, tak: režnisko (žitniště), žitnisko (pšeničniště), ječmenisko, ovesnisko, jatelinisko, zemňačisko, hrachovisko;
podobně i rukovět nástroje kmenem označeného: bičisko, kosisko, motyčisko;
rovněž užívá se koncovky —isko při názvech zhrubělých: chlapisko, robsko, vojačisko.
—ec: náhlivec, ošklivec, odranec, čáranec, lepanec, liskanec, žduchanec, kobylinec (vůbec trusy zvířat označují se touto koncovkou)
—ica: radlica, ohrabečnica (koš)
—sko: včilejško, loňsko
—áč: střapáč (tvoří se jím většinou přezdívky)
—oš: strakoš (strakaté zvíře), gajdoš.

Podstatná jména číselná: dvoják, troják, paterák, pěťák (pětizlatová bankovka) deseťák.

Jména manželek tvoří se ode jmen manželů příponou *ka*: Novosád — Novosádka, Pivoda — Pivodka, Juřena — Juřenka.

Příponou —*ica* tvoří se jména samic od samců: had — hadica, jaščer — jaščeřica.

Jména zdrobnělá tvoří se koncovkami:

—ek: barošek (beránek), kotelek (kotlík)
—ica: březa — březica, jedla — jedlica
—ečka: hůlečka, kůrečka, čárečka
—etka: buchetka, plachetka
—ěnka: huběnka, ručenka, maměnka
—ečko: masečko
—ce: okénce, dvérce
—ulínko: zrnulínko
—čí, —ičí tvoří zdrobnělá jména hromadná: březí (březový háj), boří (borový háj), jedličí, kamenčí a p.

Lid zdrobňuje zvl. na východním okraji kraje Hranického do největších podrobností, tak na př.: koťa, koťátko. koťátečko, koťátenečko, koťacko — faja, fajka, faječka, fajča, fajisko, fajičisko. Zdrobnělin užívá se též o některých svatých a jejich sochách neb obrazích: sv. Jozefek, Terezka, Vichtorka, Pámbúček, aneb na sesilnění záporu, na př.: Nemám ani chútečky na jídlo.

Tvorba slov složených.

Sloveso se slučuje se jménem podstatným buď sponou *i* (řídčeji *o*), nebo beze spony: chválidůra (vychloubač), pařilata (trhan), pletikoš (lhář), matonoha (nemotora), neznahaňba a j.

Jméno se slučuje se jménem: rozumbrada, kolohnát a j.

Záporné *ne* spojuje se se jménem: nehyba, nelida, nesrsta (nemírný), nezdoba, nezdara, nemrava a j.

Předložky se spojují se jmény: opalek, Záhoří, záhumení, Podhoří a p.

Mnohdy celá věta slouží za jediné slovo: budižkničemu, nicpotak a j.

Jména přídavná.

Při tvorbě jmen přídavných od jmen místních odsouvá lid substantivní i adjektivní přípony *ice, ov, any* a p. a ke zbylému kmeni přidává příponu ***ský***: Milotice — milotský, Opatovice — opatovský, přípona *ín*: Bělotín — bělotský, Černotín — černotský, Jičín — jický, Kojetín — kojetský, příp. *nice*: Jezernice — jezerský, *any*: Věrovany — věrovský.

Slovesa.

Při tvorbě sloves opětovacích nepřecházejí slovesa do VI. třídy, nýbrž většinou do V. třídy. Tak na př.:

hynu — zahýňám, vyhýňám
minu — míňám, vymíňám
drhnu — zdrhám, zadrhám
hrčím — hrkám
strojím — odstrájám
tlačím — potláčám
chytám — podchýtám
sypu — obsypám
kupuji — kupúvám
lezu — lozím, voně̌t — voňat — vonička, dohlížím — dohlédám, vyhlédám a j. v.

Slovesa zdrobnělá, znamenající nejen zdrobnělost, nýbrž i rozdrobenost děje v jednotlivé doby, tvoří se koncovkami:

kať, gať: cupkať (jíti), madžgáť, ***čit, sit, čet***: nuzačit sa, hubačit, ťápat — ťápčeť, ***otat, ytat***: glgat — glgotat, chechtat sa, ščukať. ***olit***: mrholit, prdolit (= žvanit), ***onit***: chlachonit (smát), ***covat***: lepancovat, honcovat, štabarcovat (hřmotit), ***novat***: cásat — cásnovat (táhati).

Různé tvary podružné: frfnit sa s prácú, pinožiť se, plantat, špárat, usmít se, kúlnút (jednodobé), kúlat, kotúlat (trvací), chlapi kúlajú na kuželni, chlapec si kotúlá dénkem.

Skladba.[1]

I ve skladbě pozorujeme značné odchylky od mluvy spisovné. Tak jméno podstatné mívá platnost přívlastkovou: Špata člověk, dožera člověk, ostuda chlap, zdechlina kůň a p.

---

[1] Týká se většinou různořečí oblasti východní.

Jména přídavná v řeči lidové bývají významu mnohem širšího nežli v jazyce spisovném, vyjadřujíce stručně, což by se rozmanitým způsobem mohlo opisovati: chudobné vysvědčení (vysvědčení chudoby, nemajetnosti), umřel hladnú smrťú (zemřel hlady), dočkal se starých let (vysokého stáří).

Rod podstatných jmen různí se namnoze od spisovného jazyka, tak na př. rodu mužského jsou: kancelář, zerz (rez), Pešt (Peštu), Parýz (Parýza), Víden (Vídňa), Holomúc (Holomúca) a p.; rodu ženského: podešva, šnuptychla a j. v.

Podstatná jména významu hromadného mívají číslo množné, zvláště obilní druhy: sena, otavy, rža, žita, ječmeně, obila, prosa, zela.

Častěji užívá se t. zv. pluralu intensivního: mřeł hłady (m. hladem), popukał bych se smíchy (smíchem).

Dospělým osobám se vyká: určité sloveso, jakož i veškerá participia, přívlastky a přísudky adjektivné vyjadřují se pluralem: Tatíček byli choří, na cestách se zmohli.

Náměstek ukazovacích *ten, ta, to* užívá se zvláště často v pohádkovém slohu: ... a když do toho zámku přišli. Josef, ten rád do školy, ale Janek, ten radši za kravama. — Za české *onen* užívá se složeniny *tam ten,* což znamená i minulý: Tam ten rok (t. j. minulý). *Sám — sama samo* má význam příd. jména plný: Pole je sám kameň; přiběhl sám smích. *Jiný* má tvary: iný, inší, inačí. Staročeské *koliký — toliký* zachovalo se doposud.

Za č. nikdo užívá se pravidelně tvaru *žáden.*

Jakýsi, cosi, kterýsi a p. užívá se ve smyslu pochybnosti, nerozhodnosti, neurčitosti: Su jakýsi nemocný, Janek sa na mňa cosi pohněval, je tam kerýsi ořech.

Sloves trvacích a opětovacích, označujících děj mnohem názorněji a konkretněji proti abstraktnímu ději sloves končicích, řeč lidu správněji a hojněji užívá než jazyk spisovný, jmenovitě ve větách záporných: Já vás nebudu zaháňat. Na co ste ho puščali. Budeme zabíjat.

Sloves předponových na označenou nejjemnějších odstínů myšlenkových v nářečích mnohem přesněji se užívá nežli v nynějším jazyce spisovném. Na př.: To já všecko vyzpívám. Už jsme všecku slámu vystlali, sůl vysolili, mydło vymydlili, niti vyšili. Pane rechtor, přitrubovanú (t. j. mši figurální), umarnil peníze, poznavlékala jehlice, pozobchodil pole, pozobjížďal všecky a j. v.

K zdůraznění a jasnosti mluvy užívá lid velmi hojně příslovcí, spojek, částic a mezislovcí: Nepřišel *a* nepřišel. Ale *co by*! Počkej, až co nesníme. *Bai* v noci sme tam byli. Sám nevěděl kolik má peněz, *co* byl takový boháč (= takový byl boháč, že nevěděl). Přijdu, až enom až. — Podobně užívá se *hen, henkaj, hodně* (mnoho), *hrubě* (velmi, mnoho), *jako ne,* (vlastně), *jednako* (stále): Bude jednako dožírat. *Kde* ideš (= kam jdeš). *Može* má význam přisvědčovací. *Pilno* = honem, *posleď* = později, *potem* = potom, *poznov* = znovu, *předy* = prv, *ráz* = jednou, *skoro* = časně, *neskoro* = pozdě, *ne tak* = nercili, *toť* = tu, zde, *tož* = tedy (tím se končí jako rekapitulujíc delší o něčem výklad: »Tož tak je to«). *Zatým* = sotva, *zavdy* = často, *včil, včilka, včilej, včilejší, včilky, včilek* = nyní, *z, ze, s* = asi: Bylo tam *s pět* hrušek.

O pádech prostých.

Ve 3. os. čís. jednotného vyjadřuje lid nejčastěji neurčitý podmět: Do toho obřísla by uvázal snop, že by ním nepohnúl. Po ní nepozná, že je dívka.

Vět bezpodmětých užívá se velmi často.

Správně užívá lid 2. pádu přisvojovacího, nezněšvařuje mluvu svou germanismy. Tak na př.: Čí je to? To je sousedovo. (Šp. Komu to *patří?* To *patří* sousedovi.) Podobně i 2. p. celkový a kolikostný: Není tě nikde (o hubeném). Dybys byl co dobrého, nedělál bys toho. 2. pád dotykový a vztahový: zapoměl jsem u vás fajky. Šak mu toho závidím. 2. pád odlukový: Bratr se všeckého zpříká. Bůh opatruj ohňa. 2. pád záporový: Letos ani *klásku* neporůstlo.

V nynější spis. mluvě jeví se snaha nahraditi pády prosté pády předložkovými, kdežto obecná mluva na Hustopečsku doposud zachovává nesetřený původní ráz pádů prostých. Zvláště patrno to je ve 3. p: »Su chromý.« »A co máte *noze?*« Nemá nic *očám. Tomu* je dobře. Jak je *Vám?* (Otázka po jméně) Václav. Já vám *všeckému dopomóžu.* Právě tak i v 7. pádě užívá se pádu prostého za pád předložkový: *vrchem* je to oschlé, *spodkem* je voda. Voda teče cicúrem. Všecko mu ide jaksi šúrem. Ječmeň suchem ostál obřídlý. To je *místem, půdú, semenem.* Handluje *ovocem.* Se 7. pádem prostým pojí se příslovce *rovno*: Voda šla *zarovno cestú, zarovno prahem.*

O pádech předložkových.

Pádů předložkových užívá se tak jako i předložek samých namnoze odchylně od řeči spisovné. Tak předložky **do**: Zmokli jsme *do kosti, do kože* (m. až na kost, na kůži). Spírá se *do duše.* Ovoce máme do pána Boha a j. v.

od: To je od žalúdka; prášek od kašlu; od pěti rynských toho nedám. Co berete od papučí?

z: Nejsu z něho múdrý. Vyšlapuje si z pyšna.

Příslovce zvýší, zdélí, zhloubí a pod. mají zdélá, zvýšá, šířá, zhlúbá, stlúščá a užívá se jich pravidelně na označenou míry: Hnal přes dětělinu jak šířá (t. j. po celé šíři jeteliny).

proti, naproti: Protivá prvějšku, loňsku máme se dobře. Šli naproti pútníkom.

skrz, skrzevá: Skrzevá teho tam nešel (m. pro toho).

při: Všeci sú při něm (na jeho straně). Uhři sú při Turkech.

na (*a)* se 4. pádem): Žena šla *na múku, na maso, na pivo, na drobné, na cukr, na sůl* a j. v. (znamená pro mouku, pro maso, pro pivo, pro drobné, pro cukr, pro sůl). Vypil tu *na vás* dva litry piva. Bral tu kdosi *na vás* hřebíky (t. j. na váš účet). Suchý *na padrť. Na haňbu.* To je *na divy.* Syn je podobný *na otca.* (Syn je podobný otci.) Žito je *na slámu* malé, ale *na klas* hrubě dobré.

(*b)* se 6. pádem): Slúnečko bylo *na západě,* dyž odjížďali. Zlomil hůlku *na koleně* (ne přes koleno!). Udělejme to radši *na penězoch.*

o (*a)* se 4. pádem): Pořáď *o to* křičí. O mne nění, ale o děti. Rozešli se o dva rynské.

(*b*) se 6. p.): Byli živi enom *o mlýnku.*

v (se 4. p.): Di *v čerty* (t. j. mezi), *v sena* (když se sušilo seno), *v trnky* (když se trhaly trnky), *v oračky.*
(se 6. p.): Rok sem byl *v nemoci.* Kdo se cítí *v penězoch,* nech dá věc. Byli spolem *ve zlosti.*

pod (se 4. p.): Škrábala zemjaky *pod polévku* (t. j. zemáky, které se rozkrájejí do polévky již uvařené, kdežto zemjaky *na polévku* znamená zemáky, ze kterých se vaří polévka »zemjáková«). Co máme *pod polévku?* (t. j. do polévky.)
(se 7. p): Sedí *pod pecú.* Směje se *pod kožů.*

před: před včerajšky, před loňsky.

po: Su-li *po tych štyřicet,* tož ich vemu. Chodí *po žebrotě. Po daremku.* Chodí *po valašsky* (o kroji).

s: Nech přijdú *ze tře, ze štyré.* Jdu *z obědem, ze snídaním.* Byl *s křiváky* (t. ve světě obchodoval noži).

za: Uderýl ho *za týlo.* Ten snop je *za čtyry* těžký. Není tě *za tolik* (= nejsi s to). Má rozumu za pět hlúpých. Je jim za hlupáka. Za starého pana rechtora. Co sú to za páni? Co si ty za roba?

krom (kroměvá): Kroměvá dobrých a poctivých lidí.

podle (podlevá): Řídil se podleva vás.

kole: Kole tych hodin jsem se naplakala Byla akorát kole téj stodoly řeč.

Opakování předložek je dosti obyčejné: Šak dojde *na vás na všechny.* Co je *po tem po všeckém.*

Při určování místním a časovém vyskytují se zajímavé odchylky od nyní užívaných tvarův a vazeb. Se jménem majetníka domu předložky *před* a *za* pojí se 7. p. čís. množ. vlastního nebo rodinného jména: Před Bartoňky (vl. jm. Bartoněk), za Hozovým a p. Pojem »před naším, vaším domem« vyjadřuje se: před naším, vaším. »Poď *před naše.*«

O časech, způsobech a jmenných tvarech slovesných.

Popisuje-li se děj, který se nekoná právě v přítomnosti mluvícího, nýbrž je zvykem a obyčejem vůbec, užívá se času budoucího za praesens historicum: Do Jičína je dobré dvě hodiny, co pořáď bude stúpať. — Děti popisujíce hru užívají budoucího času: Já budu v tom kole hónit, jak ju chytnu, budu ju bit do hrba. »Co's chtěl? našich néni doma.«

Děj v minulosti rychle nastupující vyjadřuje se zvláštními slovci zvuk označujícími: Běží, běží a na jednúc *bác* do blata. Roba *džig* ho břetenem. Volek sa otočil a *gec* ho (trknul). *Křáp* hrncem o zeď. *Róch* sebú na ledě.

Mírný rozkaz nebo prosba vyjadřuje se kondicionalem aneb i jinými způsoby: Potom ne abyste ostali doma! Tetičko, dybyste nám šli pomoct. Ja co bys chodíl! — Důraznější zákaz vyjadřuje se časem budoucím: Pořáď budeš pokúšat?

Pravidelně užívá se kondicionalu: jedl bych, spál bych, kúřil bych a j. v., což znamená: chce se mi jísti, spáti, kouřiti.

Neurčitým způsobem slovesným nahrazuje se často jméno podstatné: Puč mi *kúřit* (= nacpané dýmky). Už mi nešmakuje ani *pit* (= truňk).

Tam, kde jazyk spisovný užívá ve větách tázacích slovesa *míti* s infinitivem, bývá v řeči lidové zpravidla infinitiv: Už íť? Má tady stát, pravda?

Častý jest v řeči lidové zvláštní způsob neurčitého způsobu vztahového, češtině spisovné neznámého: »Bylo cosi slyšeť, že prý už chodíte?« (po nemoci). »Ach toto, chodiť ešče nechodím, ale šmatlať sa už po trošce ven vyšmatlu.« »Znáte-li ho?« »Znať, znám, ale nehrubě.«

Infinitiv jest často doplňkem u sloves a jmen: Za oves si číce utržit 40 rynských. Já pamatuju celú našu dědinu vyhořeť.

Irrealný kondicional minulý ve větách podmínečných opisuje se často infinitivem se slovesem *míti* v první větě a se slovesem *moci* ve druhé větě. Měli ste ít s nama, mohli ste také neco dostat (= kdybyste byli šli, byli byste dostali). Měli ste sa ponáhlit, mohli ste mět svázané.

Často bývá infinitiv epexegetickým doplňkem celé věty a mívá tytýž význam účelný: Ešče čekám chlapíka, mám ho tu slúžiť. Dybyste tak kýšky měli se napít. Dal chlapca slúžit.

Infinitiv účelný: Byli zme hrušky trhat, krávy dojit. Zanésl sem si boty zpravit.

Infinitiv ve větách bezpodmětých: To světlo bylo by zhasit. Myslíte, že chodíte pomály, ale je vám co ustačiť.

Obecná mluva ráda a velmi často libuje si v užívání přechodníků a to hlavně přechodníku přítomného, kdežto přech. minulý se úplně ztrácí: Příjda tam nebylo tam žádného. To je hneď nedaja pozor. Hleďa na ně (třešně) sú černé, a utrhňa ich sú červené. Pásl sem na lúce volky a pasa ty volky viděl sem. Jakořka (= takořka).

Příčestí činné, zvláště sloves II. třídy mívá význam trpný: plátno rozstříhlé, koža natáhlá, trn v patě zapchlý.

Příčestí trpného sloves nepřechodných užívá se pravidelně (ovšem nesprávně) s významem příčestí činného: Je všecek promřitý zimú. Obilí vyhynuté. Sníh napadený. Je najezený, napitý, pomodlený.

V záporných, neskutečných větách podmínečných vynechává se vždy participium *bylo, bývalo*: Dyby ne déšča, už byzme tu dávno byli. Dyby ne tvých hlúpých řečí, nebýl by dělál takového pekla.

Přítomných částic, *se, si, sem, bych* užívá se zhusta na prvém místě ve větě: Má teho, se mi zda, na dvacet měřic. Včil je v hoferstvú, a se prv dělál pánem. Sem žnul. »Čím bys byl rád?« »Bych sa naučil muzigantem, co bych peníze vydělával.«

Pozn. Upraveno dle »Dialektologie moravské« od Fr. Bartoše.

Krátké pověsti z Luboměře.

(Místním nářečím.)

I.

Jedenkráť byu* v Luboměři jeden seduák a ten měu hrubě puaný dřevjaný muat (= humno). Teda ho jednuc rozburau a chtěu si uděuať

* Poznámka: eu, iu, yu, au vyslovují se spojeně a krátce. Totéž nářečí je ve Spálově. Laskavě sebral p. Vilib. Ševčík, správce školy v Luboměři.

nový. Kopau v té hlíně pod tým muatem a tu přišeu na truhuu (= truhlu) peněz. Hneď si dau uděuať ceu (ceł̣u) novú stodou a od toho času sa mu majetek zmahau a on se stau takovým boháčem, že už nepočítau peníze, ale jich měřiu na vrtle.

II.

Jedenkráť jeu jeden domkař v Luboměři pro seno na Něčín (říčka a údolí) a byu tam tak dúho, až byua tmavá noc. Když jeu dom' přes Něčín se senem a byu v prostředku ve vodě, nemohly krávy voza vytáhnúť. Domkář do nich biu, co moh', ale všecko byuo marné. Teda jich museu vypřáhnúť a on vléz' do chrástí. O pú-noci začauo cosi ve vodě puáskať rukama a posmívauo sa mu to divným huasem: »Krávy nepodojené, děti nepovečeřané, cha cha chá! Domkař třepau se strachy v chrásťú a nemoh' se dočkať rána. A hue, ráno jak by nic vyjeu z potoka.

III.

U jedneho luboměřského domkařa na zahradě byu pokuad. Jednúc večér viděui, že tam na tem místě hoří modrý puameň. Kdosik jim řek', že kdo na to místo hodí posvěcený růženec, že toho pokuadu se zmocní. Hneť vzaui růženec a hodiui ho tam na to místo. Puameň se ztratiu, a ten čověk, kerý ten růženec tam hodiu, začau tam potem kopať a kopau, až přišeu na zhořené peníze.

Dětská říkavadla a rozpočítadla z Luboměře.

1. Stojí vrba u potoka, jmenuje se klíč,
na koho to slovo přijde, musí jíti pryč.

2. U našeho lesíka starý ježek naříká,
že prý ztratil novou botu, jak šel včera na robotu.
»Nenaříkej, ježku náš, mezi námi botu máš«,
ať jest to ten nebo ten, vystrčme ho z kola ven.

3. Ivandule v jednom dole sehnali se ptáci,
sedli si tam na kopeček, koupili si bubeneček.
Na bubínek: buby buby, na housličky: fidly, fidly,
a ty, Kubo, z dubu ven!

4. Hrály bysme na konopí, dělaly bysme
velké snopy; málo nás, málo nás,
pojď, Aničko, mezi nás! —
Dělaly bysme malé snopy; mnoho nás,
mnoho nás, běž, Aničko, pryč od nás!

5. Jeden, dva, tři, čtyři, pět,
cos to jed?
Vařené.
Kdes to vzal?
V kuchyni.
Dupity, cupity z kuchyně ven!

6. Vedu, vedu andělíčka kolem, kolem kostelíčka.
»Andělíčku, klekni a ručičky sepni, do nebe pohledni!«
Koho tam vidíš? Pána Boha.
Kde jde? Uličkou.
Co nese? Hromičku.
Dal ti? Dal, ba přidal.

7. Jedla's mastné koláče? Jedla.
Schovala jsi mi? Schovala. Kde jsou? V peci.

8. Had leze z díry, veze sobě knihy,
haklice, paklice, červené stolice,
hade, vylez ven!

9. Kdes byl? V nebi.
Cos viděl? Pána Boha.
Co ti dal? Košíček.
Co v něm? Rohlíček.
Dal ti? Dal.
Cos řek'? Pán Bůh zaplať.

10. Cos jedla? Hrách s kroupami.
Cos pila? Husí víno.
Kdes to postavila? Na stoličku.
Kdo to vyvrátil? Pes s kočičkou.
Kterou nohou? Oba pravou.
Kývni třikrát hlavou!

11. Husičky, pojďte dom'!
Nepůjdeme.
Pro koho? Pro vlka.
Kde je on? Za plotem.
Co dělá? Klapotá.
Husičky, pojďte dom'!

12. Prší, prší jalovec,
ztratili jsme pět ovec
a šestého berana
se zlatýma rohama;
kdo ty rohy najde,
čtyři míle zajde.
Jeníček je našel,
čtyři míle zašel.

13. Vím velmi veliký vrch
a v tom velmi velikém vrchu velmi veliký vlk.
Volala Veruna: »Václave, vyjdi ven,
vyžeň velmi velikého vlka ven!«

14. En den dýny sávraka dýny,
sávraka dyky daka,
ala bala bum.

Vojenské ústavy a Zeměbranecká kasárna. (Pohled od »Bílého kamene«.)

VIII.

Statistický přehled obcí politického okresu Hranického.

A) Soudní okres Hranický.

Poznámka. č. = obec česká, n. = obec německá, čn. = obec smíšená s většinou českou, nč. = obec smíšená s většinou německou.

Číslo řadné	Místní obec	Dle národnosti	Katastrální obec	Celková katastrální rozloha ha	a	m²	Čistý výnos katastrální v K	Nadmořská výška v m	Osady a samoty	Fara	Pošta	Vzdálenost od Hranic v km	Počet obyvatelů dle sčítání r. 1900	Počet domů dle sčítání r. 1900
1.	**Babice**	č.	Babice	235	96	69	4778 96	349		Kelč	Kelč	16·5	152	28
2.	**Bělotín**	n.	Bělotín	1889	96	93	54222 06	306		Bělotín	Bělotín	7·5	1288	179
3.	**Černotín**	č.	Černotín	548	44	30	14864·66	257		Černotín	Černotín	4·5	562	83
4.	**Dub**	n.	Dub	273	35	73	6162·80	274		Hustopeče	Polom	12·5	201	29
5.	**Drahotuše**	č.	Drahotuše	1002	39	28	43917·22	249	Rybáře	Drahotuše	Drahotuše	3·1	1549	228
6.	**Heřmanice**	nč	Heřmanice	395	77	92	7138·46	363		Špičky	Polom	13· -	247	42
7.	**Hluzov**	č	Hluzov	278	53	73	5120·60	321		Černotín	Černotín	5·8	298	45
8	**Hrabůvka**	č.	Hrabůvka	306	12	-	3680·04	291		Drahotuše	Drahotuše	6·2	205	37
9.	**Hranice***	čn	Hranice	1590	29	17	58644·50	255	U Kostelíčka. Skalka. Paseky.	Hranice	Hranice	–	8185	619
10.	**Hustopeče**	č.	Hustopeče	1143	51	02	24171·20	275	Valcha. Nový mlýn. Nádraží U Kremla	Hustopeče	Hustopeče	13·2	1160	176
11.	**Jindřichov**	č.	Jindřichov	1644	72	04	17930·58	466		Jindřichov	Hranice	11·7	631	90

* Včetně politická obec israelitská.

Číslo řadné	Místní obec	Dle národnosti	Katastrální obec	Celková katastrální rozloha ha	a	m²	Čistý výnos katastrální v K	Nadmořská výška v m	Osady a samoty	Fara	Pošta	Vzdálenost od Hranic v km	Počet obyvatelů dle sčítání r. 1900	Počet domů dle sčítání r. 1900
12.	**Kelč**	č.	Kelč (Staré a Nové m.)	1304	74	74	22504·92	322	Posvátno	Kelč	Kelč	11·6	2449	421
13.	**Klokočí**	č.	Klokočí	370	31	12	12971·10	288		Drahotuše	Hranice	4·8	244	38
14.	**Kovářov**	n	Kovářov	956	97	69	7261·76	503		Podštát	Podštát	15·9	428	64
15.	**Kozí Loučky**	nč.	Kozí Loučky	365	29	79	5191·40	365		Špičky	Polom	11·8	167	27
16	**Kunčice**	n.	Kunčice	497	45	94	9917·40	310		Špičky	Bělotín	8	370	63
17.	**Kylířov**	n.	Kylířov, Boňkov	K. 941 B. 122	51 69	20 51	10603·20 11168·6	560 375		Podštát	Podštát	K. 16·8 B. 9·1	481	77
18.	**Lhota Malá**	č.	Lhota Malá	296	05	33	5328·56	315		Kelč	Kelč	15·2	222	37
19	**Lhotka**	č.	Lhotka	148	75	93	1691·76	301		Drahotuše	Hranice	6·8	73	16
20.	**Lindava**	n.	Lindava	812	02	63	9953·96	511		Podštát	Podštát	19·3	373	55
21.	**Luboměř**	č.	Luboměř, Heltinov	763	65	86	8770·16	587	Heltinov, Nový Dvůr	Spálov	Spálov	23	681	128
22.	**Lučice**	n.	Lučice	345	97	13	7672·44	320		Bělotín	Bělotín	9·8	202	31
23.	**Malhotice**	č.	Malhotice	767	21	25	16217·22	321		Všechovice	Kelč	10·3	473	89
24.	**Milenov**	č.	Milenov	622	41	71	12179·42	285		Drahotuše	Hranice	6·2	481	84
25.	**Milotice**	č.	Milotice	453	31	62	8606·34	272		Hustopeče	Hustopeče	10·3	368	57
26	**Nýdek**	n.	Nýdek	616	50	44	8462·66	366		Bělotín	Bělotín	10·5	290	45
27.	**Olšovec**	č.	Olšovec	706	97	47	12482·44	292		Střítež	Hranice	5	401	64
28.	**Opatovice**	č.	Opatovice	797	91	14	14490·30	302		Paršovice	Paršovice	6·5	546	95

Číslo řadné	Místní obec	Dle národnosti	Katastrální obec	Celková katastrální rozloha ha	a	m²	Čistý výnos katastrální v K	Nadmořská výška v m	Osady a samoty	Fara	Pošta	Vzdálenost od Hranic v km	Počet obyv. dle sčítání r. 1900	Počet domů dle sčítání r. 1900
29.	**Padesátlánů**	n.	Padesátlánů	529	99	65	5942·84	507	Michalov	Podštát	Podštát	13·5	280	42
30.	**Paršovice**	č.	Paršovice	1652	11	58	23341·82	335	Valšovice	Paršovice	Paršovice	9	481	84
31.	**Partutovice**	č.	Partutovice	1005	47	20	9518·38	556		Partutovice	Hranice	10·8	500	85
32.	**Podhoří***	č.	Podhoří	608	46	04	8346·82	366		Podhoří	Drahotuše	9·5	312	55
33.	**Polom**	n.	Polom	823	05	64	19451·68	308		Bělotín	Polom	9·7	625	79
34.	**Poruba**	č.	Poruba	411	78	17	9762·36	291		Hustopeče	Hustopeče	15·3	282	54
			Město	126	06	59	1714·54							
35.	**Podštát**	n.	Podštát Hor. předm.	397	09	59	5451·42	500		Podštát	Podštát	14·3	1518	214
			Dol. předm.	195	42	87	2546·54							
36.	**Poškov**	n.	Poškov, Heřmánky	P. 901	48	63	11962·84	518	Sklárna	Podštát	Podštát	17·3	741	100
				H. 448	42	80	5055·52							
37.	**Radíkov**	č.	Radíkov	704	96	79	6860·88	541		Drahotuše	Hranice	11·8	269	50
38.	**Rakov**	č.	Rakov	493	44	80	12591·46	334		Paršovice	Paršovice	10·4	399	72
39.	**Rousko**	č.	Rousko	530	21	05	12665·62	373		Kelč	Kelč	11·	353	57
40.	**Skalička**	č.	Skalička	420	65	11	10923·10	268		Kelč	Hranice	7·6	420	71
41.	**Slavíč**	č.	Slavíč	526	11	83	16644·52	250		Drahotuše	Drahotuše	6·3	387	62
42.	**Spálov**	č.	Spálov	1930	02	63	20379·00	570		Spálov	Spálov	25·--	1254	235

* Přiděleno v poslední době k soud. okresu Lipnickému.

Číslo řadné	Místní obec	Dle národnosti	Katastrální obec	Celková katastrální rozloha ha	a	m²	Čistý výnos katastrální v K	Nadmořská výška v m	Osady a samoty	Fara	Pošta	Vzdálenost od Hranic v km	Počet obyv. dle sčítání r. 1900	Počet domů dle sčítání r. 1900
43.	**Středolesí**	n.	Středolesí	758	29	82	8047·00	615		Středolesí	Podštát	13	296	54
44.	**Štítež**	č.	Střítež	1481	78	84	20594·38	320		Střítež	Hranice	7·4	788	125
45.	**Špičky**	č.	Špičky	704	65	59	14003·56	362	Kačena	Špičky	Hranice	9·9	380	71
46.	**Těšice Hor.**	č.	Těšice Horní	321	62	95	5000·74	373		Kelč	Kelč	8·5	147	26
47.	**Těšice Dol.**	č.	Těšice Dolní	254	90	04	4843·98	350		Kelč	Kelč	11	119	21
48.	**Uhřínov**	č.	Uhřinov	337	80	02	3438·26	410		Podhoří	Drahotuše	10·4	172	30
49.	**Ústí**	č.	Ústí	335	39	63	7195·14	260	Novosady	Kelč	Hranice	5·2	442	72
50.	**Velká**	č.	Velká	576	33	39	14209·58	261		Drahotuše	Hranice	3·6	483	81
51.	**Vysoká**	č.	Vysoká	474	20	99	8070·44	356		Hustopeče	Hustopeče	15·9	206	41
52.	**Zámrsky**	č.	Zámrsky	801	78	62	19200·62	372		Kelč	Kelč	12·3	445	67
53.	**Zbrašov**	č.	Zbrašov	374	94	09	4484·74	389		Hranice	Hranice	2·9	212	39
			Součet	**38325**	**44**	**36**	**709390·86**						**33626**	**4834**

B) Soudní okres Lipnický.

Číslo řadné	Místní obec	Dle národnosti	Katastrální obec	Celková katastrální rozloha ha	a	m²	Čistý výnos katastrální v K	Nadmořská výška v m	Osady a samoty	Fara	Pošta	Vzdálenost od Hranic v km	Počet obyv. dle sčítání r. 1900	Počet domů dle sčítání r. 1900
1.	**Bohuslávky**	č.	Bohuslávky	288	85	03	6716·76	306		Lipník	Lipník	16·8	340	60
2.	**Daskabát**	č.	Daskabát	1264	61	57	16376·82	352		Vel. Újezd	V. Újezd	24·3	525	91
3	**Hlinsko**	č.	Hlinsko	499	30	73	8584·84	300		Hlinsko	Lipník	16·7	303	53
4.	**Jezernice**	č.	Jezernice	929	09	14	34133·88	264	Familie	Jezernice	Lipník	9·4	237	158
5.	**Kladníky**	č.	Kladníky	346	11	02	6594·02	299		Hlinsko	Lipník	19·–	251	40
6.	**Kozlov**	n.	Kozlov	793	93	53	10455·58	650	Kyjanice	Vel. Újezd	V. Újezd	23·6	584	78
7.	**Lazníky Mal.**	č.	Lazníky M. Svrčov	L. 293	56	37	9061·62	339		Tršice	Tršice	25·–	375	66
				Š. 36	03	05	1061·16							
8.	**Lazníky Vel.**	č.	Lazníky Velké	267	42	79	10197·52	279		V. Penčice	Veselíčko	22·4	591	86
9	**Lhota**	č.	Lhota	323	26	96	6388·90	343		Hlinsko	Lipník	17·8	321	70
10.	**Lipník***	čn.	Lipník	1727	39	59	95577·12	246	Nové Dvory, Horecko.	Lipník	Lipník	11·5	6886	640
11.	**Loučka**	č.	Loučka	2465	76	47	36251·08	300		Loučka	Lipník	15·2	557	89
12.	**Něčice Dol.**	č.	Něčice Dolní	428	45	36	10963·64	303		Soběchleby	Soběchleby	13·4	361	67
13.	**Něčice Hor.**	č.	Něčice Horní	436	35	42	12967·92	325		Soběchleby	Soběchleby	14·–	362	65
14.	**Osek**	č.	Osek	1306	38	23	68333·12	226		Osek	Osek	16·2	1235	190
15.	**Prosenice M.**	č.	Prosenice Malé	331	55	13	20095·82	217		Prosenice V.	Prosenice M.	20·2	361	49

* Včetně israelitská pol. obec.

Číslo řadné	Místní obec	Dle národnosti	Katastrální obec	Celková katastrální rozloha ha	a	m²	Čistý výnos katastrální v K	Nadmořská výška v m	Osady a samoty	Fara	Pošta	Vzdálenost od Hranic v km	Počet obyv. dle sčítání r. 1900	Počet domů dle sčítání r. 1900
16.	**Prosenice V.**	č.	Prosenice Vel.	290	14	91	17177·16	216		Prosenice V.	Prosenice M.	21·	381	57
17.	**Radotín**	č.	Radotín	264	75	08	6818·82	335		Soběchleby	Soběchleby	20·6	237	43
18	**Radvanice**	č.	Radvanice	291	12	96	14373·36	270		Osek	Prosenice M.	21·7	286	42
19.	**Slavkov**	n.	Slavkov	720	11	75	8513·32	583		Slavkov	Lipník	21·5	343	56
20.	**Soběchleby**	č.	Soběchleby	665	68	75	18422·48	293	Symře	Soběchleby	Soběchleby	22·2	559	98
21	**Staměřice**	č.	Staměřice	442	36	59	7623·92	381	Zavadilka	Velký Újezd	Velký Újezd		Vpočítáno do Vel. Újezda	
22.	**Tršice**	č.	Tršice	1538	83	94	46552·18	267	Zákřov	Tršice	Tršice	28· –	1381	220
23.	**Tupec**	č.	Tupec	248	76	88	10218·40	290		D. Újezd	Lipník	17·4	243	36
24.	**Týn**	č.	Týn	1201	65	34	21014·92	243		Týn	Lipník	15· –	765	126
25.	**Újezd Dolní**	č.	Újezd Dolní	586	31	25	20082·24	288	Skoky	D. Újezd	Lipník	16· –	954	143
			Trnávka	174	63	70	9336·48							
26.	**„ Velký**	č.	Újezd Velký	1211	57	09	17672·48	371	Zavadilka	V. Újezd	V. Újezd	21·5	1830	268
			Ranošov	420	76	25	5826·34							
27.	**Veselíčko**	č.	Veselíčko	1099	67	11	27813·48	249	Vicínov	Osek	Veselíčko	18·9	753	124
28.	**Výkleky**	č.	Výkleky	338	80	39	7521·68	339		V. Újezd	V. Újezd	23·2	392	64
			Součet	**21233**	**32**	**38**	**594560·66**						**22105**	**3073**
	Politický okres Hranický celkem			**59558**	**76**	**74**	**1,303.951·25**						**55731**	**7907**

Městská plynárna v Hranicích.

IX.

Zalidnění a životní poměry obyvatelstva.

Zamyslíme-li se nad výsledkem sčítání lidu, shledáváme přirovnáváním k sčítání v minulých obdobích, že lidnatosti valně nepřibývá, ano znamenati lze namnoze i úbytek. Příčina tohoto zjevu je na snadě. Obyvatelstvo jdouc za výdělkem, vyhledává míst průmyslových. Útočištěm je tu Ostravsko, které ve svém nitru chová v ohromném množství onoho černého démantu, uhlí, které spolu s rudou železnou razí cestu zvýšené populaci míst. Průmysl a zaměstnání v továrnách dříve a většího výdělku poskytují než zemědělství i spěchá většina mládeže škole odrostlé do města na učení a pro výdělek. Je zřejmo, že zemědělci potřebují daleko větší výměru k spracování a k výživě než továrníci a v nastalých pro zemědělce nepříznivých poměrech počet výhradních zemědělců se zmenšuje. Obyvatelstvo odlehlých vesnic obmezeno počtem na ty, jež k nim víže vlastnictví půdy rolní a její vzdělávání, anebo případné povolání osvětové (kněží a učitelé), či úřední (lékaři, správci velkostatků, lesníci a p.).

Kromě nevyhnutelných několika řemeslníků (kováře, koláře, mlynáře, obuvníka a krejčího) a některého kupce, který ve vesnici obchoduje, zůstává málo z mladší generace — zvláště mužské v místě a každý hledí, aby se dostal do města buď na učení řemeslu aneb na studie, anebo za výdělkem vůbec. V místech, kde poněkud aspoň drobný průmysl kvete, přibývá, aneb se udržuje stejný počet obyvatelstva. V obcích takových i dělníci po odbyté práci řemeslné zaměstnávají se zemědělstvím, vzdělávajíce půdu rolí, jichž, byť i ve výměře skrovné, se domáhají koupí, anebo dočasným najímáním.

Nebylo tomu tak jindy, kdy zemědělství bývalo u nás hlavním pramenem výživy a kdy průmysl náš netěšil se takovému rozkvětu ve městech jako nyní.

Zvýšení počtu obyvatelstva na venkově nelze očekávati, protože mu neodpovídají dosavádní valně nepříznivé poměry životní.

X.

Přehled katolických farních obcí v okresním hejtmanství Hranickém.

A) V soudním okresu Hranickém.

Číslo řadné	Farní obec ♁ farní chrám zasvěcen	Dekanát	Počet duchovních	Přifařené osady	Patron chrámu	Kostely filialní a kaple
1.	**Bělotín** ♁ sv. Jiří	Lipnický	2	Polom, Lučice, Nýdek	Gabriela kn. z Hatzfeldt-Wildenburku	Kostel sv. Urbana v Nýdeku, Nanebevzetí Panny Marie v Polomi
2.	**Černotín** ♁ sv. Cyrilu a Metoději	„	1	Hluzov	Kníže-arcibiskup Olomoucký	Kaple sv. Anny v Hluzově
3.	**Drahotuše** ♁ sv. Vavřinci	Děkanství Lipnické sídlem v Drahotuších	4	Velká, Lhotka, Radíkov, Hrabůvka, Klokočí, Milenov, Slavíč, Podhoří, Uhřinov, Rybáře	Gabriela kněžna z Hatzfeldt-Wildenburku	Kostel sv. Jiljí s 1 duchovním v Podhoří, kaple sv. Anny se hřbitovem v Drahotuších, kaple Nanebevzetí Panny Marie v Milenově, kaple sv. Josefa ve Slavíči, kaple Pozdvižení sv. Kříže ve Velké
4.	**Hranice** ♁ Stětí sv. Jana Křtitele	Lipnický	9	Zbrašov	„	Kostel Narození P. Marie se hřbitovem a kaple sv. Antonína »U Kostelíčka«, kaple sv. Peregrina v Teplicích, kaple sv. Barbory ve voj. ústavech a kaple ve vyšší les. škole

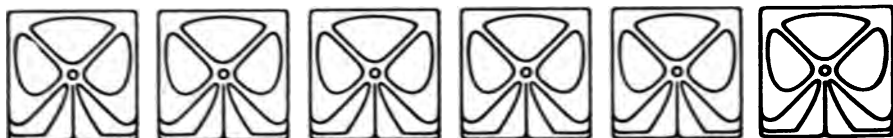
Číslo řadné	Farní obec (farní chrám zasvěcen)	Dekanát	Počet duchovních	Přifařené osady	Patron chrámu	Kostely filiální a kaple
5.	**Hustopeče** Pozdvižení sv. Kříže	Kelečský	2	Milotice, Vysoká, Poruba, Dub	Amalie baronka z Baillou	Kaple sv. Anny v Miloticích, kaple ve Vysoké a Dubě
6.	**Jindřichov** Nanebevzetí P. Marie	Lipnický	1	—	Náboženská Matice	—
7.	**Kelč** sv. apoštolům Petru a Pavlu	Děkanství v místě	3	Posvátno, Babice, Rousko, H. Těšice, D. Těšice, Zámrsky, Němetice, Kladeruby, Komárovice, Ústí, Novosady, Skalička, Lhotka	Kníže-arcibiskup Olomoucký	Kostel sv. Kateřiny, kaple v zámku Skaličském, kaple v H. Těšicích a ve Lhotce
8.	**Paršovice** sv. Markétě	Kelečský	1	Valšovice, Rakov, Opatovice	Náboženská Matice	Kaple sv. Mořice v Opatovicích
9.	**Partutovice** sv. Mikuláši	Lipnický	1	—	„	—
10.	**Podštát** sv. Bartoloměji	Oderský	3	Padesátlánů, Kylířov, Heřmánky, Lindava, Poškov, Skleně hutě, Boňkov, Kovářov, Michalov	„	Kostel P. Marie, kaple sv. Jana Křtitele v Lindavě, sv. M. Magdaleny v Poškově
11.	**Soběchleby** Nanebevzetí P. Marie	Lipnický	2	Symře, Radotín, H. Něčice, D. Něčice, Bezuchov, Oprostovice	Gabriela kněžna z H.-Wildenburku	Kaple sv. Floriana v Bezuchově
12.	**Spálov** sv. Jakubu	Oderský	2	Luboměř, Heltínov	Viktor rytíř Bauer	**Kostel sv. Vavřince v Luboměři a kaple v Heltínově**

Číslo řadné	Farní obec ♁ farní chrám zasvěcen	Dekanát	Počet duchovních	Přifařené osady	Patron chrámu	Kostely filialní a kaple
13.	**Středolesí** ♁ sv. Antonínu	Lipnický	1	--	Náboženská Matice	-
14.	**Střítež** ♁ sv. Matouši	"	1	Olšovec	G. kn. z Hatzfeldt-Wildenburku	Kaple sv. Barbory, kaple P. Marie v Olšovci
15.	**Špičky** ♁ sv. Šimonu a Judovi	Kelečský	2	Kunčice, Heřmanice, Kozí Loučky	Kníže-arcibiskup Olomoucký	Kaple sv. Fabiana a Šebestiana v Kunčicích

***B)* V soudním okresu Lipnickém.**

Číslo řadné	Farní obec ♁ farní chrám zasvěcen	Dekanát	Počet duchovních	Přifařené osady	Patron chrámu	Kostely filialní a kaple
16.	**Hlinsko** ♁ sv. Bartoloměji	Lipnický	1	Nový Dvůr, Lhota, Kladníky	Náboženská Matice	--
17.	**Jezernice** ♁ sv. Martinu	"	1	–	"	–
18.	**Lipník** ♁ sv. Jakubu	Děkan Lipnický sídlem v Drahotuších	9	Bohuslávky, Horecko	Gabriela kněžna z Hatzfeldt-Wildenburku	Sv. Františka Serafinského v zámku, sv. Josefa, sv. Petra a Pavla na hřbitově, kaple sv. Karla Bor. v klášteře, kaple v ústavu hluchoněmých, kaple v Bohuslávkách
19.	**Loučka** ♁ sv. Karlu Borom.	Lipnický	1	-	Náboženská Matice	--

Číslo řadné	Farní obec ō farní chrám zasvěcen	Dekanát	Počet duchovních	Přifařené osady	Patron chrámu	Kostely filialní a kaple
20.	**Osek** ō Pozdvižení sv. Kříže	Lipnický	2	Veselíčko, Radvanice	Gabriela kněžna z Hatzfeldt-Wildenburku	Kaple sv. Františka v zámku ve Veselíčku, kaple v Radvanicích
21.	**Prosenice Velké** ō sv. Janu Křtiteli, sv. Ant. Paduánskému	Přerovský	1	Malé Prosenice, Buk	Náboženská Matice	Kaple v Buku
22.	**Slavkov** ō sv. Františku Seraf.	Lipnický	1	—	"	—
23.	**Tršice** ō Narození Panny Marie	Velko-Bystřický	2	Lipňany Vacanovice, Zákřov, Lazničky, Švrčov	Kapitula Olomoucká	Kaple sv. Kunhuty na hřbitově
24.	**Týn** ō Jménu Panny Marie	Lipnický	1	—	Gabriela kněžna z Hatzfeldt-Wildenburku	—
25.	**Újezd Dolní** ō sv. Jiljí	"	1	Trnávka, Tupec, Skoky	Náboženská Matice	Kaple sv. Jana Nep. ve Skokách, sv. Antonína v Trnávce, sv. Františka Serafinského v Tupci
26.	**Újezd Velký** ō sv. Jakubu	"	2	Daskabát, Staměřice, Kozlov, Ranošov, Výkleky	Leopold kníže Podstatzký-Lichtenštein	—

XI

Topografický nástin města Hranic.

Hranice rozprostírají se na pravém břehu řeky Bečvy v místech, kde sevřena je řeka tato naposledy hornatým krunýřem, vtékajíc do úrodného údolí svého dolního toku v nadmořské výšce 255 *m*, 49° 33′ severní šířky a 35° 25′ východní délky dle Ferra.

Dle sčítání lidu roku 1900 měly 619 domů s 8185 obyvateli, z nichž bylo 5718 Čechů, 2367 Němců, 100 jiných národností; dle náboženství 7712 katolíků, 134 evangelíků, 306 israelitů, 33 jiných vyznání.

Tak jako jiná města středověká, byly i Hranice původně městem opevněným, leč z mohutných druhdy hradeb znamenati lze toliko nepatrné zbytky a stavby, které dříve stávaly za městskými stavbami, splynuly s městem úplně v jednolitou obec.

Terrain Hranic je nerovný, což způsobují oba přítoky Bečvy s pravé strany: *Ludina* se svou pobočkou *Struhovkou* a *Velička*. Mezi těmito potoky táhne se hřeben, který nese na sobě hrdě město kdysi opevněné. V údolí toku obou jmenovaných potoků stojí řady domků většinou přízemních — části města mladší. Jsou to *ulice Čaputova, Komenského, Galašova, Čechova, Vrchlického* a *Motošín*.

Ze středu města — *Žerotínova náměstí* — vybíhají k severu ulice *Rudolfova a Židovská*, které na *náměstí Štěpánčině* spojují se ve společnou *ulici Zámeckou*, která přechází v *Pražákovo náměstí* a toto v *Nádražní třídu*. V místech, kde stávala Horní brána městská, odbočuje se k potoku Veličce křídlo ulice Galašovy, v protějšku pak ulice Čaputova, nazvaná tak dle Čaputa, o němž děje se zmínka na jiném místě. Ulice Čaputova přechází v *ulici Hřbitovní* a Komenského a ta opět ve *třídu Teplickou*, od níž odb[illegible] se *ulice Juríkova*. Z náměstí Žerotínova vybíhají stejno- [illegible] a *Radniční*, protilehlé ulicím Rudolfově a Ži-

dovské. Obě ulice, Svatoplukovu i Radnickou, spojuje příční *ulice Farní.* Ulice Svatoplukova se spojuje se vzpomenutou třídou Teplickou. Pokračováním ulice Radnické je *náměstí císaře Františka Josefa* a *Habsburská ulice,* která *na Motošíně* rozdvojuje se v *ulici Mostovou,* od níž podle

Pohled na Hranice se Střelnice.

břehu řeky Bečvy pokračuje *ulice Kropáčova.* Pokračováním ulice Habsburské za potokem Veličkou je *třída císaře Františka Josefa,* obecně zvaná ulice Drahotušská. Za mostem Bečviným táhne se stinné *Císařské stromořadí, ulice Žáčkova, Havlíčkova* a *Rezkova.*

Úpravností a souladem i pravidelností vyniká Žerotínovo náměstí, kdežto ulice ústící v náměstí jsou těsné, ze starší doby a ostatní ulice, kromě třídy císaře Františka Josefa a Habsburské, jsou neúpravné. Třídou budoucnosti je Nádražní třída, známá svou šířkou a přímostí.

Z budov sluší jmenovati: **Farní chrám** na Žerotínově náměstí, zbudovaný v letech 1754—1763 dle návrhu brněnského architekta *Františka Antonína Grimma* od židlochovického mistra zednického *Antonína Slováčka* ve slohu *barokním.* Chrám posvěcen jest památce Stětí sv. Jana Křtitele. Uprostřed kostela spatřiti lze kryptu, v níž první pohřben byl hlavní dobrodinec a podporovatel stavby *Jiří Karel Avrath,* správce panství hranického r. 1763. Dne 24. června 1764 vysvětil tento chrám *Maxmilian hrabě z Hamiltonu,* tehdejší biskup Olomoucký. Pamětihodny jsou staré zvony na věži, z nichž největší 16·8 *q* těžký, pochází od roku 1490, menší 11·2 *q* s nápisem českým: »Tento Zvon byl udělán ke Cti a Chvále Pánu Bohu a darovany za purkmisterstva Bonona Ječzminka a Mikuláše Picka letha Panie 1551.« Dva menší zvony váží 4·48 *q* a 2·8 *q* a jsou z roku 1506, jak lze čísti. Umíráček 44·8 *kg* těžký darovala r. 1703 vdova Anna Salomena Kondili, na jehož opravu založila i fundaci.

Bývalý farní chrám stával obtočen hřbitovem v místech, kde nyní vypíná se německá škola dívčí na náměstí císaře Františka Josefa ve slohu gothickém. Naproti byla škola.

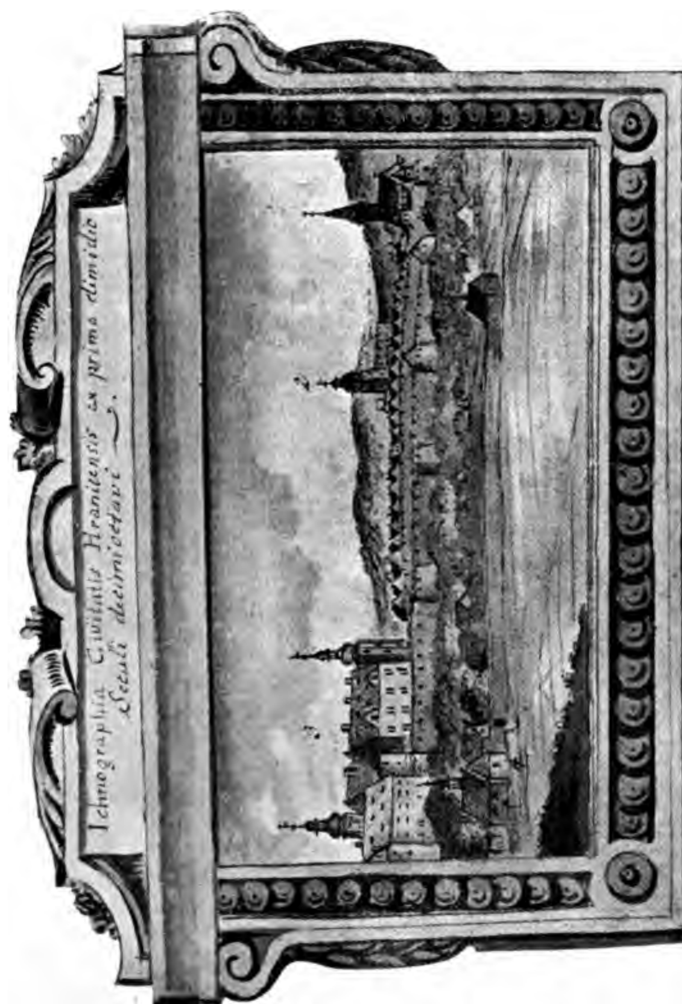
Nynější t. zv. **Solárna** v ulici Galašově, kdysi skladiště soli, nyní skladiště hospodářských potřeb, jest zbytkem bývalého chrámu sv. Šebestiána. V 16. století, kdy město bylo osazeno Českými Bratřími, přeměněn byl chrám sv. Šebestiána v bratrskou modlitebnu. Po osudné porážce na Bílé Hoře navrácen byl kostelík opět katolíkům. Záhy na to r. 1624 vyplenili vojáci Mansfeldovi opět kostelíček, byl však r. 1627 od kardinála knížete Dietrichštejna obnoven, až pak za všeobecného rušení méně potřebných klášterů a kostelů za Josefa II. nadobro zrušen. Zcela dobře lze znamenati dnes hlavní loď bez klenby se stropem rovným a kasetovaným. Presbyterium je zazděno, rovněž i románská okna. Na oblouku, který dříve dělil presbyterium od lodě, jest znak dietrichštejnský s letopočtem 1680 pod písmeny F. P. A. D. V místech, kde býval hlavní vchod, jest nyní přistavěno obydlí hlídačovo.

Nároží ulice Hřbitovní a Komenského tvoří domek, v němž bývala kdysi **bratrská škola s modlitebnou.** Druhdy ozdoben byl zevnějšek celého domu malbou ve vápně velice pozoruhodnou. Ještě staří pamětníci vypravují dokonce i které žalmy a výňatky z písma Svatého byly vryty v malbu, jak bývalo zvykem českobratrským. Nyní bohužel až na malý zbytek všechno je zabíleno; toliko v rohu možno čísti letopočet 1583 ve zbytku ornamentu. V poslední době oškrabána částečně omítka kryjící fresky.

Městská radnice darována byla obci měšťanem Skřitkem r. 1544, od které doby ovšem značně změněna. Tak na př. přistavěna věž s hodinami a do ulice Radnické rozšířena o novou část — zasedací síň. Od r. 1850 umístěno bylo v radnici c. k. okresní hejtmanství, které později se přestěhovalo do knížecího zámku a místností upotřebila obec sama pro své kanceláře. Portál radniční zdobí v kameně tesaný městský znak a erb pánů z Pernštýna.

Budovy c. k. vyšší vojenské realky a c. k. jízdecké školy kadetní, zřízené r. 1858, vynikají svou ohromnou rozlohou. Dle účelu jsou stavby zvenčí jednoduché a více velikostí než půvabem imposantní.

Ohromný ten komplex zabírá *budova c. k. vyšší vojenské realky, budova pro byty důstojnické, budova jízdecké školy kadetní, jízdárna, domácí kaple, plynárna, nemocnice a rozsáhlý park.* Nádherou vyniká kaple sv. Barbory, patronky dělostřelectva. Postavena r. 1860 ve slohu románském. Původně sloužily budovy tyto c. k. dělostřelecké akademii, která sem byla přeložena r. 1858 z Olomouce.

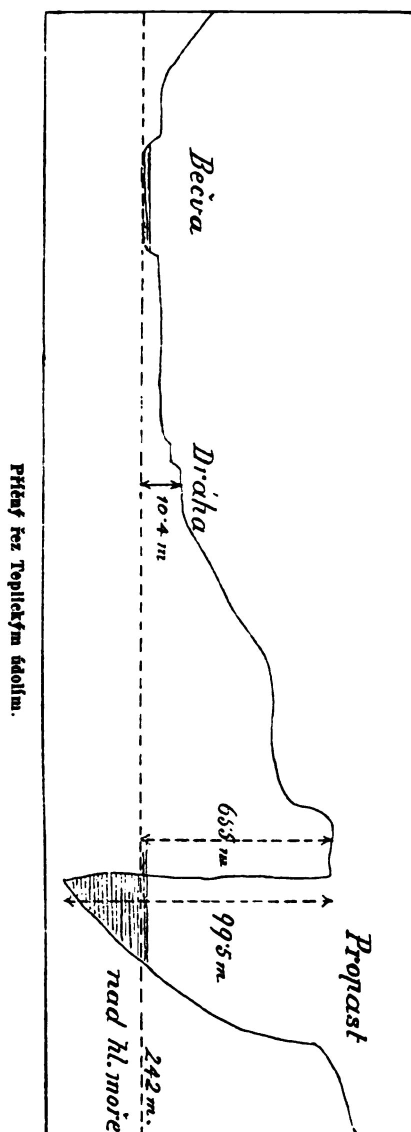

Hranice v době opevnění (z prvé pol. XVIII. stol.). Dle starobylé malby.

Pohled z Galašovy ulice (nynější); v pravo (1.) bývalný farní chrám naproti faře, 2. dům Skřítkův — radnice, 3. zámek, tehdy se dvěma věžemi, 4. kostelík sv. Šebestiána (Solárna).

Zámek, patřící kněžně Gabriele z Hatzfeldt-Wildenburku, spojen je s bývalým knížecím pivovarem, který je nyní přeměněn v palírnu a sladovnu. Zámek založil a vystavěl Jan z Pernštýna roku 1514. V zámku jest 51 pokojů, které má v nájmu c. k. aerár a jsou zde usídleny c. k. úřady — totiž okresní hejtmanství, okresní soud, evidence katastru daně pozemkové a hlavní berní úřad, jakož i kancelář správy knížecí. Stavba,

zvenčí jednoduchá, jest dosti zachovalá, chodby uvnitř zámku kol celého nádvoří podepřeny jsou trojí nad sebou stojící řadou kamenných sloupců černých, slohově provedených, a tvoří kontrast proti kasárnickému slohu zvenčí. V rohu směrem k městu vypíná se mohutná věž. Zmínky zasluhuje portál zámecký.

Příčný řez Teplickým údolím.

Budova c. k. německého gymnasia v ulici Palackého. Až do r. 1873 bylo realné gymnasium hranické české. Jmenovaného roku přeměněno bylo v gymnasium německé.

Z novějších budov pamětihodna jest **vyšší lesnická škola** německá, zbudovaná obcí r. 1895/6 nákladem 180.601·16 K. Učiliště toto sestává z vyšší lesnické školy, doba studijní trvá 3 roky s předběžným vzděláním 5 tříd střední školy, a nižší lesnické školy s předběžným vzděláním školy měšťanské.

O znamenité budovy německé **obecné i měšťanské školy dívčí** na náměstí císaře Františka Josefa a **německé obecné chlapecké školy** (na Motošíně) postaráno se vší pečlivostí.

Až do r. 1896 tísnila se jediná česká obecná škola v různých místnostech. Vzpomenutého roku postavena důstojná budova pro **české obecné školy, chlapeckou i dívčí** v Nádražní třídě. V téže třídě měl školský spolek »Galaš« v najatých místnostech ubytovány své **soukromé měšťanské školy chlapeckou i dívčí s právem veřejnosti,** které ohromným nákladem a obětavostí českého lidu — ač nutná potřeba jich i c. k. zemskou školní radou plně uznána byla — toužebně po 5 let očekávaly svého vykoupení, totiž převzetí do správy zemské. Nová budova právě se staví v Nádražní třídě. Rozpočet na stavbu: 150.000 K.

V ulici Jungmanově vypíná se **zimní hospodářská škola.**

Pro české děti školou nepovinné jest v Hranicích **dětská zahrádka** na Žerotínově náměstí, vydržovaná »Ústřední Maticí Školskou«, a **dětská zahrádka** »Schulvereinu« v Komenského ulici pro děti německé.

Vyznavači mojžíšského náboženství mají v ulici Židovské svou **synagogu, školu jednotřídní,** jakož i svou **správu obce židovské.**

Kasárny zemské obrany zřízeny obcí r. 1889/90, prvá část nákladem 211.496·27 K, druhá část r. 1895/96 nákladem 138.357·98 K.

Těla zemřelých ukládají se k věčnému odpočinku na *2 hřbitovech*, z nichž *křesťanský* je v ulici Hřbitovní a *židovský* ve třídě Palackého.

Na Žerotínově náměstí naproti hlavnímu vchodu farního chrámu stojí *sloup Marianský.*

Město opatřeno je vodovodem, postaveným r. 1894/95 za 189.252·94 K a plynárnou, zřízenou r. 1903 místní firmou Ant. Kunze.

Z nejdůležitějších závodů dlužno uvésti světoznámou firmu *Ant. Kunze, c. k. dvorního dodavatele, továrnu na zřizování vodovodů, plynovodů a pump* v Nádražní třídě s krásným palácem, v němž umístěny jsou kanceláře a byt, dále *Družstvo knihtiskárny* na Žerotínově náměstí s rozsáhlou budovou, *První českou specialní továrnu na prací stroje firmy Rak a Hobza* v Čaputově ulici, *parní prádelnu* Ant. Ballische na Hrázi, *továrnu na nábytek firmy A. Loubek a spol., továrnu na nábytek z ohýbaného dřeva, továrnu na sukna, továrnu na hedvábné látky*, 3 fotografické ateliery, 3 mlýny. Mimo to i menší závody řemeslné jsou četné, z nichž hlavně vyniká výroba suken. Společenstvo soukenníků má směrem k Drahotuším na mlýnském koleně svou vlastní valchu.

V Hranicích vycházejí časopisy »Hlasy z Pobečví«, hájící zájmy českého lidu na území tomto, hospodářský list »Náš Venkov«, a »Úřední list c. k. okresního hejtmanství a c. k. okresní školní rady«.

K stálému léčení slouží **všeobecná nemocnice** obcí postavená r. 1888/89 za 100.332·— K s **infekčními pavilony** (zbudovány r. 1904/05 za 98.903·84 K obcí) na silnici k Černotínu u Teplic a epid. nemocnice v domku Galašově v ulici Galašově umístěná a nyní právě do pavilonů odstěhovaná.

Trhy konají se v Hranicích 4 výroční mimo 2 týdenní každý pátek a úterý.

Ke Hranicím náležejí též tak zv. »**Paseky**«, t. j. jednotlivě roztroušená stavení na úbočí posledních výběžků Karpatských. Kromě toho samota »*U Kostelíčka*« a »*Skalka*«. Samota »U Kostelíčka« skládá se z několika čísel, náležejících ke katastru hranickému.

Pod sráznou skalou Hluzovského kopce obklopen hřbitovem ční starobylý »**Kostelíček**«, zasvěcený narození bl. Panny Marie. Dle starého podání domnívá se Galaš, že kostelík odvozuje svůj původ od Jurika. Zaručených zpráv však postrádáme a vznik jeho zastřen je neproniknutelnou rouškou tajemství. V nynější podobě postaven byl v XVI. stol., jak letopočet 1595 v presbyteři za hlavním oltářem nás poučuje a sloužil snad zbylým katolíkům v době, kdy Hranice osazeny byly Českými Bratřími.

Podle hřbitovní zdi stojí 14 kapliček s řezanými figurami křížové cesty, pořízené od kněze a poustevníka polského Šebestiana Srzemski-ho.

Kromě těchto kapliček spatřujeme kapličku sv. Magdaleny a kapli sv. Antonína, která postavena byla v první polovici XVII. stol.

Svou polohou na výšině poskytuje »Kostelíček« malebný pohled do údolí a nížiny dolního toku Bečvy k Přerovu, i láká zátiší to mnohého milovníka přírody zvláště v létě, kdy bzučící včelky sbírají med v rozkvetlých haluzích věkovitých lip.

Propast.

Trochu dále k severu, jen několik set kroků na úbočí téže výšiny pálí se vápno ve »**Skalce**« k panství hranickému patřící z vápence devonského, kterého se zde hojně dobývá ve skalách.

Opustivše »Kostelíček« a obešedše kopec »**Kobylanku**«, porostlou listnatým lesem, staneme před výšinou smíšeným lesem porostlou, zvanou »**Hůrka**«, která v útrobách svých chová na jižním konci památnou prohlubeň, obecně zvanou »**Propast**«.

Propast zeje blízko vrcholu Hůrky, která v mírném sklonu se zvedá 71 *m* nad řečištěm Bečvy. Klikatým chodníkem dojdeme od zastávky místní dráhy v Teplicích asi za 10 minut nahoru. Otvor má podobu nepravidelného mnohoúhelníku, jehož nejdelší úhlopříčka, jež směřuje od vjv. k zsz., měří 104 *m*, kdežto nejdelší čára kolmo na předešlou vedena vykazuje délku 34 *m*. Do propasti sestoupiti lze toliko se strany jv., kdež jedině se příkrost stěn mírní a sklon vykazuje asi 40°. Ušlapaná stezka a vyzděné kamenné schody zavedou nás na vlastní svah. Na něm jsou pěšinky serpentinové až dolů, kde jezírko podoby různoběžníku pokrývá dno Propasti. Hladinu dosti čisté, zelenavé vody zarůstá hustý povlak okřehku a různých řas. Mimo to leží zde množství spadlého listí a menších větví. Příšerně působí arciť na nezvyklého diváka odtud pohled vzhůru. Převislé skály rozměrů kolosálních jako by se chtěly sesouti na hlavu pozorovatelovu, tmavé dutiny a hrobové ticho, přerušované kvákáním kavek, činí pobyt z počátku nepříjemným.

R o z m ě r y P r o p a s t i určovali různí interesenti velice rozmanitě. Dle posledního měření a pozorování odb. učitele Jos. Šindela v r. 1901 jeví se celková nejvyšší hloubka 71·06 *m* (od hladiny jezírka po výstupek) + 36 *m* (hloubka jezírka) = **104·95** *m*. J e z í r k o, kryjící dno Propasti, jest podoby různoběžníku. Voda v něm jest obyčejně čistá, zeleně zbarvená. Pouze po větších lijácích a za tání sněhového se kalí. Obsahuje v sobě veliké množství kysličníku uhličitého, který v miliardech bublin za neustálého šumění prchá do vzduchu. Teplota vody + 15° C se skoro nemění, zůstávajíc v zimě i v létě stejnou. Větším živočichům vodním se v jezírku nedaří. Konány pokusy s čolky a žabami. Zvíře se ukrylo na chvilku ve vodě, leč za několik okamžiků objevilo se zase u břehu, vystrkujíc hlavu, aby nalapalo vzduchu. Mikroskopická zvířena vody vykazuje zvláště nesmírně rozšířenou blechu vodní. Za jasného počasí není nápadnou, za deště slézají se miliony těchto živočichů na místa skalou krytá, tvoříce zdaleka již patrné červené pruhy a skvrny podle stěn.

R o z m ě r y j e z í r k a: stěna sz. 20 *m*, jv. 16 *m*, jz. 18·75 *m*, sv. 16·25 *m*; úhlopříčka sj. 30 *m*, jz.—sv. 28 *m*. Podání lidové tvrdí, že řeka Bečva a jezírko spojeny jsou podzemními dutinami. Konaná pozorování však mínění ono vyvracejí, dávajíce zřejmé důvody pro opačná tvrzení různými pozorovateli již dříve pronášená, že Propast jest shromaždištěm svrchních vod v podobě nádržky, z níž voda buď se procezuje skulinami na místa nižší, anebo se vypařuje. Skalnaté dno jezírka, které jest pokračováním svahu na jv. straně, jest velmi nerovné. Skála níží se namnoze stupňovitě od j. k s., kdežto stěny sz. a sv. spadají svisle do vody.

K v ě t e n a Propasti je neobyčejně bujná a vykazuje četné druhy. Půda je zúrodněna trouchem, neustále vlhká a poměrně stejná teplota vzduchu přispívají nemalou měrou ke vzrůstu rostlinstva. Na jaře pozorovati lze patrný rozdíl. Nejpozoruhodnější rostlinou je jelení jazyk (Scolopendrium vulgare).

Jezírko na dně Propasti.

Jak vznikla Propast? Působením vody. Vyskytovaly se domněnky (ovšem mylné) v minulém století, že by snad byla vznikla značná tato dutina silou vulkanickou či eruptivní, ke kterému mínění snad sváděla i teplá kyselka v blízkých Teplicích. Než novější bádání vědecká odvozují teplotu a původ kyselek v chemickém působení. Základní horninou nejen Hůrky, ale i okolních kopců je vápenec devonský, ve kterém voda vyhlodala si dutiny, které po tisíciletí nabyly ohromných rozměrů až pak strop, nemaje podpory dostatečné a nemoha snésti tlaku povrchu, sřítil se. Sřícený strop je právě stráň jv., po kterém jest nám možno dostati se k jezírku.

Původ a vznik Propasti ozdobil si lid v idyllické době svého žití celým věncem pověstí. Tak vypravuje:

Majitel bývalého hradu »Švrčova«, nedaleko Propasti, byl bezdětný. Jednou prohlásil, že by dal hned třeba čertu svoji duši, jen kdyby měl dědice. Brzy na to objevil se u něho jakýsi černě oděný pán a řekl, že slyšel, jak toužebně si přeje dítěte i nabídl se, že mu pomůže, zapíše-li se mu. — Majitel hradu svolil a cizinec vytáhl kůži již plnou podpisů, takže byl nucen ji natáhnouti, aby nabyl místa pro nový podpis, načež se mu pán podepsal. Dítě se po čase skutečně narodilo, když ale jeli ke křtu ke Kostelíčku, propadlo se dítě i s kmotry v těch místech, kde zeje nynější Propast.

V údolí Bečvy pod strání Hůrky jest samota zvaná »**Černotínské vápenky**«. Jest to skupinka několika budov s vápennými pecemi na pokraji velkých lomů vápenných, v nichž objeveny poslední dobou mohutné chodby a jeskyně vodou naplněné. Stráň odtud k Propasti stoupající zdá se býti dle nápadného ztrácení se dešťových vod podryta a řada jeskyní se tam asi ukrývá. Trať se zove »Propastisko«. Naproti přes okresní silnici vedoucí do Val. Meziříčí s odbočkami na Kelč a Opatovice jest stanice místní dráhy Hranice-Vsetín, »*Černotín-Kelč*«.

V úžlabině, kterou si Bečva prorvala mezi Hůrkou a výšinou Zbrašovskou, rozloženy jsou znamenité lázně »**Teplice**« v rozkošné krajině s četnými prameny teplých, železitých, alkalicko-zemitých kyselek.

O Teplicích děje se již zmínka v XVI. stol. jako místě lázeňském hojně navštěvovaném. Tak »Thomáš Jordan z Klausenburku, Doctor a Lékař zemský v Markrabstwij moravském« sepsal knihu pod názvem »Knyha O Wodách hogitedlných neb Teplicech Morawských, Slawným Cztyřem Stawoum Markhrabstwij Morawského připsana, Olomouc MDLXXXI«, ve které činí zmínku o Teplicích u Hranic velmi čestnou.

Za hlavní lázeňskou budovou jest kaple sv. Peregrína, pocházející z XVIII. stol. V kapli bývají několikráte do roka v lázeňské saisoně slouženy bohoslužby.

Naproti lázeňským Teplicím na příkrém svahu stávala kdysi těžko přístupná tvrz »**Švrčov**«, která vévodila krajině. Nyní jen zbytky stavenišť upomínají na známé prostonárodní pořekadlo: »Všechna světská sláva jako polní tráva« dokumentujíce zároveň, že nic není tak stálého pod sluncem, ani nedobytné zdi hradební, aby je nemohl ztráviti hlodavý zub času. Kamení z rozvalených zdí hradebních použito při stavbách v Hranicích, hlavně farního chrámu. Na výstupku skalním pod bývalým hradem směrem k Hranicím postavena *socha sv. Jana Nepomuckého.*

Kdo pokochati se chceš rozkošným pohledem na Hranice, vyjdi si za krásného odpoledne k »**Bílému kameni**«. Jest to jeden z nejvyšších vrcholků v bezprostřední blízkosti Hranic, kam dorazíš za půl hodiny směrem jižním od města. S nejvyššího tohoto místa shlédneš čarokrásné panorama hranické i s okolím.

Na hřebenu horském, po levém břehu Bečvy naproti městu Drahotuším mezi Helštýnem a Křivým stával kdysi mocný hrad »**Drahotuš**«, kterého stihl týž smutný osud jako tvrdého souseda jeho »Švrčov«. Zmínky dějepisné o hradu Drahotuši dočítáme se již v době panování bojovného krále Jana, který zpupného rytíře loupeživého jménem Bedřicha z Linavy donutil odevzdati hrad původnímu majiteli.

XII.

Dějiny Hranic.

„Čas jest, abychom vlast nynější s někdejší hleděli také skrze *místní dějepisy* spojiti, aby tolikeré hrady, města, tvrze i vesnice vzpomínáním na historické osoby a rody v nich bydlivší opět obživly a tím i nové pouto se uvilo, jež krajany naše láskou k vlasti mocněji nad jiné vázati má.“ *František Palacký.*

I.

Zakladatelem Hranic je mnich řádu Benediktinského jménem *Jurik* z kláštera Rajhradského.

Jurik, vzdáliv se kolem r. 1167 z kláštera jmenovaného, vyhledal si pustou krajinu nad Bečvou, aby zde cele mohl se oddati životu poustevnickému. Požádav o dovolení správce Moravy Bedřicha, syna krále Vladislava, počal nehostinný ten kraj mýtiti a porůznu usedlé obyvatelstvo uváděti v pospolitost, čímž dán původ osadě nazvané *Hranice*, jelikož byla zde hranice národnostní proti Polsku.

Jurik byl muž silné a neoblomné vůle. Přemohl za nedlouho veškery překážky a ukázal světu, co zmůže muž pevné vůle, má-li jen odhodlanost a lásku k člověčenstvu. Duby klesaly pod sekerou jeho, země otevřela hruď pluhu a přijala jím vrhnuté símě, vydávajíc stonásobný užitek. V darovací listině sám Bedřich nazývá Jurika: »muže dokonalého a příkladného, následování hodného života, o jehož životu a mravech všudy dobrá se roznáší pověst.« Z vděčnosti daroval Bedřich na přímluvu své manželky Alžběty, dcery krále uherského Gejzy, tuto krajinu Jurikovi — resp. *klášteru Rajhradskému*: »od potoka »Sebnik« nazvaného až k potoku, jenž Odra sluje; krom toho pak ještě na západ bez vyznačení mezí tolik onoho lesa, jak mnoho

by z něho užitkovati chtěl. Daroval mu nejen ten les, nýbrž i vesnici, kteráž »Štipky« (Špičky) sluje spolu i se všemi k ní náležejícími loukami a štěpnicemi.«

Hranice rychle vzrůstaly a v okolí i nové osady založeny, tak na př.: Heřmanice, Loučky, Polom, Bělotín, Jasenice a Nahorách, kteráž poslední osada zanikla v bouřlivých dobách válečných.

R. 1201 však odňal makrabě Jindřich Vladislav, bratr krále Přemysla Otakara I., celé toto krajiště řádu Benediktinskému a věnoval je jako nadaci spolu s Hradiskem u Olomouce *řádu Praemonstrátskému*. Že akt tento nebyl bez sporův, je na bíledni.

Sporům po 21 let se vlekoucím učinil konec Přemysl Otakar I. Zvolena komise k vyšetření. Benediktini zvolili ze své strany Heřmana, opata Vilémovského, Praemonstráti velmistra pražských Hospitalitů Bedřicha. Za přítomnosti Olomouckého biskupa Roberta rozhodnuto v Praze: »Klášter Hradišťský zůstane majetníkem okresu Hranického, povinen ale jest zaplatiti Rajhradu za náhradu 24 hřivny stříbra pražské váhy.« Byl-li obnos tento vyplácen každoročně jako poplatek či jako odstupné jednou pro vždy, nelze zjistiti. Zdá se, že Vladislav Jindřich jako částečnou náhradu vzešlé škody uvolil se každoročně odváděti Rajhradu desátý sud vína z vinohradů Miroslavských.

Jurik, vida námahu svou pro řád Benediktinský ztracenu, odešel pln smutku a zvolil si nové působiště podobné v Čechách na Královéhradecku, kdež založil osadu »Polici« a po 40letém blahodárném působení v osamělé cele vypustil svou šlechetnou duši.

Staré obrazy Jurika spatřiti lze v klášteře Rajhradském: v refektoriu letním jest vyobrazen jako vážný muž čtoucí v knize a ubírající se líbeznou krajinou, za ním kráčí služebník malé postavy v malebném kroji hajduckém. Druhý obraz jest na chodbě konventu mezi slavnými preláty Rajhradskými, kdež je vyobrazen jako mnich ušlechtilého obličeje, mající před sebou listinu hranickou. Pod obrazem je nápis: Jurik seu Georg. Bened. Rayhr. Hranicium et pag. Stipky una cum appertinentiis ao. 1169 a Friederico Duce Olo. in proem. labor. suor. obtin. Ast jam 1201 posses. hanc. Mchio. Wratislaus Mrio. Gradic. donav.

II.

Druhá doba dějin hranických, sáhající od r. 1201 až do r. 1491 obsahuje v sobě osudy města Jurikova pod správou kláštera Praemonstrátského na Hradisku u Olomouce. Markrabě Vladislav přidal k panství tomuto ještě Kyjov a Svitavy. *R. 1251 povýšeny jsou Hranice* za opata kláštera Praemonstrátského na Hradisku Roberta *na město* s udělením obyčejného městského práva od markraběte Přemysla. Za 11. opata Chvalka opevněny Hranice mohutnými zdmi, 3 pevnými branami a 10 krytými baštami, takže na tehdejší dobu byly znamenitou pevností. Zároveň pořízena i loubí, která částečně až na naše časy se dochovala.

Od opata Chvalka mají Hranice své nejstarší výsady a svůj městský znak: sv. Štěpána, prvomučedníka, u jehož nohou na pravé straně moravská orlice, na levé straně stříbrný český lev v červeném poli.

Ctibor Tovačovský z Cimburka přidal později svůj erb — šachovaný štítek pod nohama mučedlníkovýma a konečně kardinál Dietrichštejn dodal r. 1629 dva nože a knížecí korunu nahoru do zlatého pole.

Dne 24. srpna 1323 sjeli se v Hranicích králové Jan Lucemburský s králevicem Karlem a s vévody Rakouskými Oldřichem a Ottou k vzájemné úmluvě.

R. 1430 napadeny byly Hranice pod vedením Jana Tovačovského vojskem husitským, dobyty a učení Husovo zapustilo zde své kořeny. Zároveň i Valdenští usadili se zde v této době. Učení Husovu dařilo se v Hranicích tak, že rozmohlo se po celém městě.

S dovolením krále Jiřího z Poděbrad zastaveny r. 1460 Hranice doživotně nejvyššímu hejtmanu zemskému *Ctiboru Tovačovskému z Cimburka* za ročních 80 hřiven stříbra. Za nastalé války mezi Jiřím Poděbradským a Matyášem Corvinem zmocnil se Matyáš i kláštera Hradišťského a poslední opat hradišťských Praemonstrátů Marek vida, že by panství hranické stěží zachoval pro klášter, prodal je *Vilému z Pernštýna* za 1000 dukátů r. 1491.

III.

Od r. 1491—1620 střídali se v držení panství Hranického rozliční majitelé a páni. Jest to *třetí doba dějin města Hranic. Pánové z Pernštýna* byli majiteli Hranic v letech 1491—1548. V době pana Viléma z Pernštýna přilnulo veškeré obyvatelstvo k učení kališnickému, osadili faru i všechny kostely. R. 1500 vzdal se Vilém práva míti jak ve městě, tak i v okolních vesnicích nálev vína. Hranicím za poplatek 6 kop grošů dal les »Drahotuch«, k čemuž ještě krátce před svou smrtí přidal pastviny »Hlotisko« a »Doubravu« r. 1519 za roční plat $2^1/_2$ kopy grošů míšenských. Pastviny tyto dal předchůdce jeho Jan z Cimburka městu v zástavu.

R. 1510 žádali primátor a konšelové města pana Viléma, aby jim jako patron fary zdejší neustanovoval kněze katolického nyní i na budoucí časy, což on i synové jeho Jan a Vojtěch přislíbili s tou toliko výminkou, bude-li jim ustanoven pro budoucnost duchovní strany podobojí, a oni (páni z P.) by sobě přáli kněze katolického, že jemu dají vystavěti na vlastní útraty kapli.

Po smrti pana Viléma z Pernštýna přešly Hranice spolu i s jinými četnými statky v majetek syna jeho *Jana z Pernštýna*, který vedl skvostný a nákladný dvůr, vystavěl nynější zámek, čímž zadlužil se tak, že Hranice i s vůkolními obcemi r. 1548 prodal *Václavu Haukvicovi z Biskupic*. V době nadvlády tohoto šlechtice rozmohlo se v Hranicích nemalou měrou učení Českých Bratří. Prodejem r. 1553 přišlo panství Hranické v držení *Jana Kropáče z Nevědomí*, který jsa posledním mužským potomkem prastarého šlechtického rodu moravského, odevzdal veškeren svůj majetek jediné pozůstalé své *dceři Anně*, která provdavši se za *Jana z Kunovic*, převedla tím panství hranické v majetek tohoto rodu. Leč Anna záhy ovdověla; r. 1579 pojala za manžela *Jana ze Žerotína*. Zdejší řeznický cech obdržel od Jana ze Žerotína 13. května 1584 právo, kterým se zakazovalo dovážeti maso do města. Proto žádali řezníci drahotušští, aby

byli připojeni k cechu hranickému, což se jim povolilo s tou výminkou, že z každé jatky budou odváděti 1 kámen loje na panství.

Zatím měli Čeští Bratří dle dovoleného vyznání víry r. 1534 a 1564 na předměstí »u Veličky« kolem roku 1570 obecní dům a sbor (nynější Solárna), což jim paní Anna Kropáčová z Nevědomí, provdaná za Žerotína, r. 1581 nejen potvrdila, jsouc též vyznání českobratrského, ale je též i od veškerých poplatků a povinností osvobodila. Dovolila jim zvoniti k službám božím, svobodně dítky vychovávati nejen z Hranic, ale i z okolí, zahrady, louky a pole jejich za svobodné prohlásila a řemeslo kterékoliv mohli provozovati. »Zahrada mrtvých« (hřbitov) i s pohřby byly svobodny. To potvrdil i Jan ze Žerotína r. 1584 a daroval obci kus pole k domům českobratrským, jakož i svobodný statek se zahradou k nové nemocnici, dovolil jim chovati neobmezený počet domácího dobytka a kupovati víno i pivo pro svou vlastní potřebu, kde by se jim líbilo. V této době nabyli tedy Čeští Bratří cenných výsad pro Hranice i okolí. Smrtí *Anny ze Žerotína* přešel majetek její — Hranice i Vizovice — na syna z prvního manželství *Jana Jetřicha z Kunovic* r. 1595, který vyměnil panství Hranické za panství Světlou a náhradu 17.000 mor. zl. svému švagrovi *Zdeňku Žampachovi z Potenštýna*. Tak jako předchůdcové a následníci, byl i Zdeněk Žampach z Potenštýna horlivým podporovatelem snah českobratrských a získal si velikých zásluh o Jednotu.

Již r. 1609 prodal Z. Žampach Hranice s okolím *Karlu Bergrovi z Bergrů* za 175.000 zl. mor, od něhož opět koupí přešly Hranice v držení *Václava Mola z Modřelic* od r. 1612—1620.

Pán tento přidržev se Bedřicha, krále zimního, propadl statkem i hrdlem témuž osudu, který připraven byl nejčelnějším českým pánům na Staroměstském náměstí 21. června 1621. Mol odsouzen k smrti, leč krutý ortel změněn mu v doživotní žalář na Špilberku u Brna. Konfiskační praxe, zavedená Ferdinandem II., strhla na sebe i statky ubohého Mola z Modřelic a Ferdinand II. udělil je za prokázané služby *kardinálu Františkovi, knížeti z Dietrichštejna*, dne 16. dubna 1622. Na »Hvězdě« klesl jednosvorně bojuje šlechtic nešlechtic Moravan vedle sebe, výkvět šlechty moravské, na jichž výnosné statky nastěhovalo se jako hejna lačných vlků celé smečky cizích dobrodruhů, kteří předstírajíce víru katolickou, v držení výnosných statků se uvázali, uvádějíce dobrodušný lid moravský v tuhou porobu a poněmčujíce žírné kraje Moravy, z čehož dodnes v zoufalém zápasu o zachování jazyka vymaniti se nemůže proti sveřepým přistěhovalcům do země této.

IV.

František kardinál z Dietrichštejna, biskup Olomoucký, jehož rodina pocházela z Korutanska, obdržel panství hranické za služby prokázané mstiteli Bílé Hory. Tím vstupují dějiny města Hranic v *období poslední.*

Po osudné bitvě bělohorské zbaveno město všech výsad, nabytých od předešlých majitelů, obyvatelstvo donuceno mocí zříci se svého vyznání, což konečně po několikerých vzpourách proti vnucovanému ka-

tolicismu s bolným srdcem učinilo, vidouc nezbytí. Nejeden měšťan vykrvácel v násilné této protireformaci, neboť bezohlednost postupu byla tak krutá, že i poskytnutím jen přístřeší pronásledovaným Českým Bratřím, kteří jako štvaná zvěř byli nuceni hledati si úkrytu v slujích, lesích a skalních roklích, trestáno bylo smrtí. Tak na př. *Čaputa,* jeden z čelných pánů českých, propadl hrdlem i statkem za to, že přes jedinou noc poskytl přístřeší štvanému duchovnímu českobratrskému. Bývalý velkostatek jeho podnes spatřiti lze v ulici Čaputově, kteráž nazvána jest k jeho poctě.

V letech 1623 a 1624 mělo císařské a polské vojsko v Hranicích hlavní ležení. Obyvatelstvo bylo nuceno vydržovati je, čímž tak zchudlo, že ani císařskou daň, ani do knížecího důchodu nemohlo platiti. Z bídy vypukl ve městě mor, kterým bylo zachváceno mnoho osob.

Kardinál Dietrichštejn, aby pojistil sobě a svému příbuzenstvu rozsáhlý majetek, dal zapsati veškerá svá panství a to Hranice, Lipník, Mikulov, Žďár, Kounice, Vostice, Pouzdrany a Uherčice s Popicemi na Moravě, v Čechách Polnou a Žďár, v Rakousích Steinbrunn jako fideikomisní s právem prvorozenství. Dne 26. března 1624 obdržel od Ferdinanda II. hodnost říšského knížete.

Ač obyvatelé Hranic slibovali obrátiti se k víře katolické a zachovati věrnost císaři i knížeti, přece těžko bylo jim zapomenouti svého vyznání. Naskytla-li se sebe nepatrnější příležitost, odbojnicky stavěli se Hraničtí proti císaři a katolicismu. Generál Mansfeld po porážce bělohorské táhna přes Čechy a Moravu, přišel též k branám hranickým, které mu měšťané rádi otevřeli a sehnali podporu z města i okolí v obnosu 1000 tolarů. Od Hranic táhl k Lipníku. Když ale pomocné vojsko španělské město oblehlo, hájil je vůdce odbojníků Malík, dědičný sudí z Bělotína (dříve rytmistr v císařském vojsku) tak udatně, že útoky po delší dobu se strany španělské ukázaly se marnými. Lid však začal býti netrpěliv a přes veškeré chlácholení Malíkovo, že Mansfeld přispěje obleženému městu, pomoc nepřicházela a tak Malík, nechtěje padnouti za živa nepřátelům do rukou, vrhl se se zámecké věže do příkopu.

Za odboj byli měšťané hraničtí pokutováni se vší přísností. Do 6 neděl uloženo jim složiti do pokladny knížecí 1000 dukátů, ztratili veškery svobody a výsady městu udělené, vůdcové odsouzeni jsou buď k smrti, žaláři, anebo k zaplacení značných pokut. Tak Adam Purgeš, starší purkmistr čili primator města, odsouzen k smrti mečem. Jan Poláček, druhý purkmistr, odsouzen k smrti, leč odřeknuv se vyznání českobratrského, zachránil si život; dosáhl milosti a uloženo mu zaplatiti 200 dukátů, dokud by však nezaplatil, měl dlíti v žaláři. Pavel Křenek, radní, odsouzen rovněž k smrti, která však změněna v pokutu 100 dukátů. Lukáš Kremž, býv. knížecí kuchař, horlivý vyznavač českobratrský, po 28 neděl žalářován, posléze však hlava jeho sťata mečem. Tomáš Šatánek, měšťan a pobočník Malíkův, odsouzen k smrti; odřeknuv se víry, zachován při životě, po celý rok však uvězněn a polovina majetku jemu odejmuta. Martin Myška, býv. polesný, hrdinsky odmítl nabízenou milost a volil raději zemříti na popravišti. Jan Váňa, rychtář z Nýdeku, popraven vedle mnohých jiných. Kromě toho žalářováno a po-

kutováno mnoho jiných měšťanů, na nichž lpělo sebe menší podezření z účasti ve vzpouře.

Poprava vykonala se dne 16. října 1627. Nové představenstvo přinuceno strhnouti šibenici, zřízenou Malíkem za Horní branou pro ty, kdož vzpírali se vzbouření a zříditi na témž místě novou. 15. října dostavili se knížecí komisaři Karel Hitondo, Jan Kramanic z Bugery, Martin Puchončí z Předmostí a Martin Hidunk, starší purkmistr lipnický, doprovázeni jsouce 100 vojáků císařských do Hranic. S nimi přišel i kat, popravčí mistr lipnický. Napsal pak Hidunk jako očitý svědek o této popravě:

»Nadzmínění páni komisaři poručili mně, Martinovi Hidunkovi, primatoru města Lipníka, abych s p. Tobiášem Dukátem, toho času úřadníkem panství Helfenštýnského, Hranického a Drahotušského takové exekuci v městě Hranicích přítomným byl, přiveza k tomu z úřadu 2 neb 3 osoby a rychtáře lipnického i tolikéž mistra našeho popravního, by nápomocen byl, vyříditi exekuci, kterážto se stala v městě Hranicích leta Páně 1627 dne 16. října na den sv. Havla.

Okolo 9. hodiny byli všichni jmenovaní odbojníci ze zámku na náměstí vedeni, kde stůl červeným suknem přikrytý stál, při němž soudcové zasedli, v jejichžto přítomnosti po přečteném orteli Adam Purgeš, purkmistr starý a Lukáš Kremž u pranýře v městě mečem trestáni a potom do truhly dáni a pohřbeni jsou. (Jejich těla nalezla se při kopání základů pro kostelní věž na straně epištoly nynějšího farního chrámu r. 1753.)

Jan Poláček a Pavel Křenek u pranýře klečeti museli, a očekávali, brzo-li budou vzíti, ale dosáhli milost.

Za městem (kde bylo později c. k. mýto), kde fojt zlopověstný (Malík) dal justici (šibenici) vystavěti, na tomž místě museli hraničtí dřevěnou dáti vystavěti. Tam byli nyní ostatní vedeni a čtyři na šibenici zavěšeni; mistr však nechtěl dolů slézti, pravě, že jestli se jemu neučiní po právu, že se také sám podle těch ostatních oběsí. Odpověděno jemu právním poslem, že mu bude dle vůle učiněno, a tak dáno jemu 20 zl., jak tenkráte každý mistr, když na nové šibenici věšel, požadoval. Potom jiní mečem trestáni dle ortele. Sedláci panství hranického museli na větším díle u šibenice státi a na takovou strašlivou smrt se dívati. Tři pak z panství helfenštejnského na hrdle provazy zavěšené majíce pod šibenicí klečeti museli, dva byli jménem Halouzka, třetí pak Kučera, všichni z Dolního Újezda.«

Den před popravou nařízeno, aby příštího dne nikdo na náměstí z oken nehleděl. Po vykonání ortelu vyhlášen přísný zákaz, že nikdo nesmí skrývati a přechovávati kněze anebo vyznavače českobratrské.

Tak stalo se, že mnozí opustili raději rodné město i veškeren majetek svůj a o žebrácké holi ubírali se do vyhnanství. Útulek poskytlo jim Polsko, Slezsko, Uhry — ano mnozí, hlavně soukenníci, odebrali se až do vzdáleného Hollandska.

Po kruté exekuci zely mnohé domy v Hranicích prázdny, bez majitele, bez obyvatelů. V městě čítalo se jich na 17, většinou šlechtických, na předměstí 84.

Na nesčetné prosby konečně milostivě uvolil kardinál František z Dietrichštejna v tuhé porobě a dal městu r. 1629 některá privilegia, která ovšem nikterak nevyvážila bývalých svobod. Privilegia tato uložena jsou doposud ve farní knihovně.

Privilegia města Hranic z r. 1629.

My, František z Boží Milosti svatého Římského kostela titule svaté Marie trans Tiberim kardinál a kníže z Dittrichsteina, biskup Olomoucký, kníže, královské kaple české hrabě, J. C. M. tajný rada, též zemí a království Jeho Milosti dědičných protektor.

Známo činíme tímto listem Naším obecně přede všemi, kdežkoli čten, neb čtený slyšán bude, že jsou před nás předstoupili opatrní purkmistr a rada na místě vší obce města našeho dědičného Hranic, poddaní naši věrní milí ve vší ponížené poddanosti a pokoře za to Nás prosíce, abychom se k nim jakožto kníže pán a vrchnost jejich dědičná nakloniti a jim privilegia, obdarování, svobody a nadání, kteréž sobě od předešlých svých vrchností, a chvalitebné obyčeje schváliti, obnoviti, milostivě potvrditi, i jiné artikule tomu městu prospěšné milostivě a štědře Naší knížecí přidati ráčili. Kdež My vezmouce to vše s radami Našimi věrnými milými v bedlivé uvážení, a prohlédaje k tomu, kterak oni hraničtí po minulých let toho nešťastného v Království Českém proti nejvyšší a pořádné vrchnosti své, totiž nejprve císaři Matiašovi slavné paměti, potom také i proti císaři Ferdinandovi toho jména druhému, Uherským a Českým králům, pozdvižení oučastna se učinili, a znovu za času Mansfelského do toho markrabství Moravského Nám zpronevěřili, nepřítele přijali, tudíž jako i jiná města královská i panská v tomto markrabství Moravském netoliko o svá privilegia, obdarování a svobody se připravili, ale také hrozného trestání spravedlivě zasloužili, nikoliv jsme pro budoucí jich i potomků jejich výstrahu toho učiniti a dokonale všech jejich nadání schváliti a potvrditi nemohli; avšak hledajíce to, že lidské přirození skrze zavedení prvních rodičův velmi hrubé, porušené a vždycky více samo ze sebe k zlému, nežli k dobrému nakloněné jest, odkudž pochází, že i lidé jsouce v skutcích svých sami z sebe nedokonalí, velmi často klesají, padají a od cesty spravedlnosti se uchylují, a jsouce pohnuti mnohými a častými uctivými prosbami, poníženými žádostmi, kořícím a milostivým vyhledáváním dotčeného úřadu celé obce města Našeho Hranic, zvláště velké v tom potěšení majíce, že oni Hraničtí přijmouce naše otcovské napomenutí, takovému se skutečně poddali a ustoupíc od svých kacířských bludů, jichž před panováním nad nimi Naším následovali, k pravé a samospasitelné víře Římsko-katolické všickni společně přistoupili a v ní sami se srovnali svrchu psané purkmistra a ouřad i celou obec města a všeho předměstí Hranického, prohlídajíce na to, že nad svým nešťastným pádem jedním i druhým srdečnou lítost mají, též k Nám i budoucím dědicům Našim pánům Hranickým vždycky věrně, poddaně a poslušně nyní i budoucně se vděčně zasluhovati připovídají a zavazují, s dobrým Naším rozmyslem a radou věrných Našich milých zase je na milost přijímáme a provinění jich milostivě vážíme a odpouštíme. Protož aby oni Hraničtí nynější i budoucí v městě i na předměstí bydlící, s manželkami, dítkami a potomky svými, Nás a rodu Našeho knížecího z Dittrichsteina věčnou a chvalitebnou památku míti, tím podstatněji živností svých hleděti, tudy se více a více vzdělávati, aby skrzeva to město k vzrostu přijíti mohlo, všechna jejich stará privilegia, svobody a nadání mařice, zdvihajíce, z pouhé a obzvláštní milosti, dobroty a štědrosti naší knížecí, jakožto vrchnost jejich pořádná, přirozená a dědičná, touto zase novou milostí a svobodami poznovu udělovati a na budoucí časy věčné darovati ráčíme.

Předně. Jest všemu světu věc známá, kdykoli a při kterékoli věci nejprvé se na to pozor dá, a to, co ke cti a chvále Boží a dosažení království nebeského se vztahuje, vyhledává, že potomně ty všechny věci netoliko požehnání hojného docházejí, ale také znamenitý vzrůst a průchod užitečný mívají. Čehož, aby se Hranickým štědře dostalo a oni té milosti, která se jim od nás činí, jak k zdraví duše, tak i pohodlí

těla chvalitebně užiti mohli, předně tomu chceme, aby od datum tohoto listu našeho žádný více jak do města našeho Hranic, tak i na předměstí neb do cechu některého pod žádným vymyšleným způsobem za obyvatele a spolusouseda přijímán nebyl, leč by prvé víru svatou katolicko-římskou přijal a velebnou svátost oltářní pod jednou způsobou od faráře města přijal. Dále všickni obyvatelé i s manželkami a dorostlými dítkami svými nejméně jednou v roce podle nařízení církve svaté budou povinni velebnou svátost od faráře svého pod jednou způsobou přijímati a žádných kacířských knih nemá žádný v domě chovati, méně jich užívati, a neb to čeládce neb hoferům svým přehlídati; podle toho při výročních procesích a oférách příkladem jiných katolických měst mají pilni bývati, cechové své korouhve, postavníky, na nich svíce voskové míti, a v tom ve všem, jak při slavnosti Božího Těla, tak i jiných svátečních dnech jako cechové v jiných katolických městech od starodávna činí, se chovati a postupovati. Po třetí povinni také budou netoliko posty svaté pilně zachovávati, od masa se zdržovati, ale také nemá žádný z nich buď při trzích neb jarmarcích v postní den masa vařiti neb péci, mnohem méně prodávati, a to v domě svém, neb před domem přehlídati. Pakliže by kdokoliv buď z obce neb z ouřadu proti kterémukoliv z těch artikulův zhřešil a vykročil a neb ouřad to obci přehlížel, tehdy takový každý má netoliko náležitým vězením, ale také pokutou od nás a potomků Našich uznalou bez milosti trestán býti. Protož jak úředník Náš Hranický nynější a budoucí tak také i farář toho města, aby se tomu dosti dálo, obzvláštní pozor na to míti mají. A poněvadž k zamezení neb vykořenění všelikých sekt a nepravého náboženství a k zachování i k rozmnožení pravé jednospasitelné víry katolické apoštolské Římské první základ jest, aby se lid křesťanský předrahou krví Krista Pána vykoupený, falešných proroků a učitelů pilně vystříhal, jim nikoli uší svých nenastavoval a od nepořádných schůzek od církve svaté katolické zapovězených a potupných se vzdaloval, chceme tomu a to tímto listem Naším dostatečně nařizujeme, aby oni Hraničtí, ani žádný jiný z potomkův Našich pánův a držitelův Hranických, žádného kostela neb kacířské kapličky jak v okršku města, tak i na předměstí stavěti, ani též žádného jiného faráře, jedině katolického Římského náboženství na faru Hranickou dosazovati pod žádnou barvou a vymýšleným způsobem nemohli a moci neměli, a oni Hraničtí takového přijíti a jeho následovati povinni nebyli, a to na časy budoucí.

Za druhé. Aby při témž městě a obci hranické netoliko v pobožnosti, ale i v spravedlnosti dobrý řád zachován byl, má od Nás a budoucích dědicův Našich aneb kohož bychom My k tomu nařídili, každoročně při času nového leta úřad osobami pobožností, dobrou pověstí a opatrností ozdobenými, víry hodnými a nepodezřelými (o čemž od faráře a ouředníka Našeho Hranického spraveni býti moci budeme) podle starobylého způsobu a řádu obnoven a na místa purkmistrovská a konšelská dosazen býti. Kterýžto úřad netoliko celou obec v dobrém řádu říditi, zlé přetrhovati a dobré schvalovati, ale také chudému jak bohatému domácímu, tak přespolnímu spravedlností náležitě posluhovati a udělovati povinen bude. Což aby tím podstatněji konati se mohlo, budou moci oni Hraničtí v tom ve všem toho zřízení a práv, kterých od starodávna, buď že podle nadání neb zvyklostí užívali, na budoucí časy užívati Olomoucké plné právo, jehož obec Hranická od starodávna užívala, míti a k tomu vyššímu právu jako prve se utíkati, od něho naučení bráti, však žádnému odvolání neb appelaci k němu nezastavujíce, ku kterémuž právu ty všecky místa a vesnice náležeti mají, které od starodávna k tomu městu, co se práva dotejče, přináležely.

Za třetí. Povinen bude také týž úřad vdovy a sirotky obojího pohlaví, pokud by někdo, jak z měšťanův z toho světa na onen prostředkem smrti vykročil a poručníkův dítkám svým věku nedospělých pořádně nenařídil, v svou ochranu vzíti, o ně péči a starost otcovskou míti, zisku a dobrého sirotčího spravedlivě vyhledávati, v statek a pozůstalost jejich ihned po smrti pořádně takovou sinventujíc se uvázati a na rathouzu až do zrostu člověčenství a dospělého rozumu sirotkův opatrovati a potom jim z toho pořádný účet činiti. A jako svrchu psaní Hraničtí měšťané, když někdo z nich syna nebo dceru svou k stavu manželskému vydával, aneb vdova svůj stav

proměňovala, předešle mezi sebou na rathouzi dokonalé smlouvy svatební jsou konávali a je vydávali, chceme též tomu, aby nyní i na časy budoucí pro uvarování všech a všelijakých budoucích nesnází a soudův, kdyžby některý z nich syna svého ženil, neb dceru svou vdával, takové smlouvy svatební podle řádu, způsobu a obyčeje jiných měst v tomto markrabství Moravském konečně dělali a na žádných omylech, z nichž by nějací potomní zmatkové následovati mohli, jich nezanechávali, než co se tu smluví,

Jurik, zakladatel Hranic. (Původní reprodukce dle starobylého obrazu.)

to aby stálé bylo, a nad ty smlouvy žádný aby se nad ten statek více před syny a dcerami vlastními, řádně pošlými a zrozenými natahovati nemohl a po vyjití dvou nedělí po svatebním veselí aby jeden každý takové smlouvy pro lepší stálost a bezpečnost do knih městských sobě zapsati a vložiti povinen bude.

Za čtvrté. Jakož také ten obyčej a právo v zemi jest, že všickni poddaní sirotky své před vrchnost při času nového léta stavěti povinni jsou, z kterýchžto vedle libosti své vrchnost buďto k své vlastní službě bráti, neb jiným komu se jí líbí službám rozdávati moc má, aby i svrchu psaní měšťané i předměšťané Hraničtí i v tom obzvláštní milosti Naší knížecí užili, i z toho stavění a rozdávání sirotků jich k cizím

službám, je propouštíme a více jich v tom potahovati My ani budoucí Naši nemáme, nýbrž úřad města Hranic má o takové sirotky péči míti, je k dobrému vésti, o ně se časně tu kde náleží dopisovati, k zisku i ztrátě jich dosuzovati a jim z toho pořádný počet činiti. Co se pak takových sirotkův jako i jiných usedlých měšťanů a předměšťanů na cizí grunty propouštění dotejče, každý, kdož by se v tom městě a na předměstí Hranickém osadil, bude moci, když rok a den na gruntě vysedí, grunt svůj hodnou osobou osadí a všechny závady, pokudž by v jakých vězel, spraví, touž měrou i sirotci obojího pohlaví, v letech dospělí, s povolením úřadu a s vědomím úředníka Našeho odtud se odebrati a na cizích gruntech, kde se jim koliv líbí osaditi: však toto sobě při tom obzvláště vymiňujeme a pozanecháváme, totiž co se vlastní osoby Naší neb budoucích pánův a dědicův toho města dotejče, jestliže bychom kterého sirotka z města Hranic k službě Naší vlastní hodného uznali, takového abychom k službě a potřebě Naší vzíti a jeho do proměnění stavu podle vůle své a libosti Naší užívati mohli, nápodobným způsobem pokudž bychom z měšťanův neb předměšťanův dotčeného města k nějaké povinnosti a službě Naší, neb jinak My a budoucí Naši potřebovati chtěli neb jeho Nám a městu Našemu platného a prospěšného býti uznali, aby takového bez obzvláštního Našeho a potomkův Našich milostivého žádnou měrou Hraničtí na cizí grunty propouštěti žádné moci neměli, nýbrž aby jedenkaždý takový Nám a potomkům Našim, dědicům a pánům z Dittrichsteina erbův Našich z poddanosti pořádně propuštěn nebyl, všelikou věrnost, poslušnost, poddanost a služebnost jakž na věrného poddaného náleží zachovati a se ve všem ochotně a bez odporu accomodirovati povinen byl. Co se sladův dělání, vaření a šenkování piva dotejče, tolikéž k tomu milostivě povolovati a jim tu moc propouštěti ráčíme, aby podle starobylého obyčeje a zvyku měšťané Hraničtí slady sobě tak jako v jiných městech dělati, pivo vařiti a doma šenkovati mohli. V čemž jim od žádného, jak v městě, tak i na předměstí šenkováním piva panského, krom vinného, nižádná příkoří a překážky nyní i na časy budoucí činěna býti nemá; však toho pilně šetřiti mají, aby piva vždycky dobrá a příhodná vařena a šenkována bývala. Za kteroužto milost jim od nás učiněnou povinni budou oni Hraničtí od každé várky piva po jednom zlatým moravským do důchodů našich odvozovati a to na časy budoucí.

Za páté. Co se pak jarmarkův a trhův dotejče, kterých od starodávna z nadání a milosti předešlé vrchnosti své užívali; při těch a takových uznávajíce, to že by k dobrému města sloužiti, je Hranické též milostivě zanechati ráčíme. A protož první jarmark na den svatého Stanislava, biskupa a mučedníka Páně. Druhý na den Narození Blahoslavené Panenky Marie a třetí ten pondělí před Svatú Lucií s osmi dní pořád zběhlými a freyunky obyčejnými každoročně držáni býti mají. Chtíce tomu, aby oni obyvatelé města Hranic poddaní naši milí nynější i budoucí tím vším obyčejem jak se to v jiných městech markrabství tohoto Moravského buď z práva neb obyčeje drží a zachovává, držeti, zachovávati, užívati a při tom obilí, koně i jiné všelijaké a všecky kupecké věci domácí i přespolní na místech k tomu od úřadů vystavených prodávati a kupovati mohli a moc měli. Podle toho jedenkaždý z měšťanů i předměšťanů Hranických bude moci, každého času jak hovězím tak i menším všelijakým dobytkem handlovati a takový k potřebě své kupovati a zabíjeti dáti. Co se obilí do města na prodej vození dotejče, kdyby se trefilo, že by někdo z přespolních svého obilí neprodal a takové v městě složil, tehdy povinen bude od jednej každej měřice dva bílý peníze, jakož i ten, který prodá, k obecnímu lepšímu platiti a pokládati; též kdo by koho v městě ranil, ten aby raněného hojením náležitě zaopatřil a dvě hřivny na opravu města pokuty položiti povinen byl; kdo by pak nespravedlivou míru měl a to na něho by se ukázalo, takový od úřadu trestán býti má.

Za šesté. Odmrt, která nám a budoucím našim dědicům a Pánům Hranickým, jakožto vrchnosti jejich podle řádu země přináleží, Hranickým darujeme, tak že oni všickni jak obojího pohlaví rodičové, i obojího pohlaví dítky a sirotky jejich v létech dospělé o statcích a nápadech svých mohovitých mají moc míti: buď za zdravého života a neb na smrtelné posteli podle řádu a práva jejich svěřeného kšaftovati a je za

dědictví komu by se jim koliv nejlépe vidělo a líbilo odkázati, i poručníky sirotkům a statkům zříditi, však tak, aby jeden každý kšaftující vždy něco podle své dobré vůle na duchovenství to jest na kostel neb špital a školu města Hranic odkázal; pakliže by kdo toho učiniti opominul, tehdy dědičové, aby vždy něco jedenkaždý z dílu svého na dotčené duchovenství učiniti povinen byl. Ku kterémužto kšaftu neb poručenství pro lepší jistotu, upevnění a bezpečenství vždycky nejméně jeden purkmistr a některé osoby z prostředku rady, tak aby i úřad o tom vědomost měl, povoláni býti mají. Zešel-li by pak někdo z nich bez poručenství z tohoto světa a po sobě žádných dítek nezanechal, tehdy takový statek jeho, po vydání manželce dílu jejího a zaplacení dluhův spravedlivých na nejbližší krevní přátele jeho domácí neb přespolní, totižto na bratry a sestry jeho: pakliže by těch nebylo, na jejich děti, ježto by od nich pořádně zplozeny byly, připadnouti má, však s nížepsanými výminkami. Předně, aby každý v létech dospělý a v zemi usedlý ve dni a roce se za takové spravedlnosti své hlásil pod propadením jí k obci a lepšímu obecnímu, však byl-li by některý nápadník ven z země a právní příčiny, proč se k nápadu svému ve dni a roce hlásiti nemohl, prokázal, ten dílu svého tratiti nemá. Za druhé. Nebylo-li by při městě usedlých nejbližších nápadníků, nýbrž nápad na přespolní a cizopanské se dostati měl, tehdy aby pátý díl z tohoto statku na duchovenství města Hranic vyňat a obrácen byl, čtyry díly přespolnímu a cizopanskému nápadníku aby vydány byly. Za třetí, jestliže by v těch čtyřech dílech jaký grunt se nacházel, tehdy aby jej hodnú osobú v čase sobě od ouřadu vyměřeném osadil a neb sám na něm den a rok vyseděl; a pokudž by koliv neosadil, aby všechny povinnosti jako jiní sousedé a spoluobyvatelé města Hranic spravovati povinen byl a to pod propadením takového gruntu na opravu bran města Hranic. Naposledy jestliže by pak takových přátel, totižto bratrův, sester a neb dětí řádně od nich nebylo pošlých, tehdy úřad, který na ten čas v městě Hranicích bude, má ten statek opatřiti a polovic jeho na kostel, špital a za duši však s radú Naší neb potomkův Našich Pánův Hranických obrátiti a druhú polovici mezi přátele nejbližší také s radú Naší kdyžby se jim zdálo rozděliti a pakliže by se nižádní takoví přátelé nenacházeli, tehdy na obec Hranickou ta druhá polovice k opravě zdí městských připadnuti má. Však co se lidí zle zachovalých dotejče, takových statkové, jmění a nápady na nás a dědice naše připadati mají a budú.

Za sedmé. A jakož obec Hranická od starodávna k užívání svému pastviska slova Drahotouš jedny i druhé Michovec, Drahy, Paseky, Klučí, Kopaniny, Skály a role, zahrady, louky a kus řeky Bečvy měla a držela, ty také jim milostivě zase pouštíme a tomu dovolujeme, aby oni Hraničtí všeho toho pod starým platem bez robot budoucně, svobodně bez překážky Naší a budoucích potomkův Našich užívati mohli a moc měli. Podle toho jim i k tomu milostivě přistupovati a jim dovolovati ráčíme, aby jim z lesův Našich knížecích dříví na všelijaké opravy města, kostela, špitale, fary, školy, rathouze, stavení, palivu a jiným potřebám obecním, když toho potřeba ukazovati bude, darmo bez oplatku vydáváno bylo na časy budoucí.

Za osmé. Ačkoliv bychom jich Hranických jakožto jich dědičná vrchnost, nejinak než jako jiní páni poddaných svých v tomto markrabství Moravském robotami podle libosti Naší užívati mohli a moc měli; nicméně jsouce toho žádostiví, aby rozdíl, který mezi poddanými Našimi městskými a selskými z pouhé milosti pro vážnost města činíme, aby to skutečně poznati mohli, všech a všelijakých robot, jakž by ty slouti mohly, je Hranické sami od sebe a budoucích potomků Našich a držitelův panství Hranického prázdna a svobodna činíme, hofeři také v žádné roboty od Ouředníkův Našich potahováni býti nemají, než povinni budou v poselství, když toho potřeba ukáže, však z slušné a obyčejné zaplacení se potřebovati dáti; kteřížto hofeři, kdyby se obci připověděli a se při ní živiti chtěli, povinni budou čtyři bílé groše platu k obci dávati, a podle toho, poněvadž nyní město na zkázu a spálení na větším dílem přivedeno jest, k obci robotovati; však přílišnými robotami, tak aby též sloužiti a platní mohli býti, od úřadu Hranického obtěžováni býti nemají.

Za deváté. Co se židův v městě Hranicích usedlých dotejče, ti též pod žádnú vymyšlenú barvú a žádné městské živnosti a řemeslo sáhati, též žádných šankův, tak aby na překážku a škodu měšťanům nebyli, provozovati nemají: však z tých domův svých podle jiných sousedův Hranických jak peníze purgrechtní, platy domovní a jiné všelijaké sbírky v obci povolené, aby povinni byli spravovati. Vznikla-li by mezi křesťanem a židem (jak se to často stává z křehkosti lidské) nějaká rozepře, tehdy žid před křesťanem a rychtářem městským státi a před ním křesťana viniti bude. Podle kteréhožto vyměření jednomu každému za spravedlivé se státi má; k tomu též žádná osoba stavu panského neb rytířského bez vůle a vědomí Naší a budúcích Našich domu neb dvoru buď v městě neb na předměstí sobě kupovati nemá; paklize by komu z nich od Nás nějaká taková milost a neb potomků Našich stane, tehdy aby povinen byl z purgrechtu svého všelijaké povinnosti purgrechtní podle jiných sousedův spravovati a odbývati. Platy, které z města Hranic i z předměstí každoročně za všelijaké užitky městské, šenky a roboty vycházejí, jsou tyto: O sv. Jiří za všelijaké užitky městské a roboty sedmdesát šest zlatých, deset groší a pět peněz a půl halíře; ze mlýna obecního a jiné povinnosti k tomu dvaceti jeden zlatý, jedenácte groší. O svatém Janě od rolníkův z rolí šestnáct zlatých, o svatém Václavě za všelijaké užitky městské a roboty 76 zlatých, 10 grošů, 5 peněz a půl halířa, ze mlýna obecního a jiné povinnosti k tomu 21 zlatých, 11 groší. O vánocích ze šesti krámův masných 2 zlaté, z kusu řeky obecní od Veličky až po Skalku k Ústí i z krebsbachu 2 zlaté, dvaceti čtyry groše, činí všeho dvě stě šestnáct zlatých, dvanáct groší, půl čtvrta peníze; obzvláště z klučí, kopanin, luk, zahrad, včelínu, z rolí a pasek devadesáte čtyři zlaté, dvaceti jeden groší; ty platy hejní vybírají a do důchodu odvozují a tak všech těch platů vychází tři sta jedenácte zlatých, šestnácte groší, půl čtvrta peníze.

Na posledy. A poněvadž od starodávna jistého *erbu* a pečeti pro důležité své obecní potřeby užívali, takový erb netoliko jim schvalujeme, ale také nížepsaným způsobem obnovujeme.

Předně mají míti štít se dvěma poli, totižto vrchní žluté a v něm v prostředku z hory klobouček knížecí a po stranách dva nože slavného rodu našeho Dittrichsteinského od sebe rozdělené; spodní pole, které se špicí in triangulum táhne, jest červené se třema štíty, z nichž jeden na pravé straně jest žlutým polem a v něm orel černý s jednou hlavou roztažený, druhý štítek na levé ruce jest červený a v něm lev stříbrné barvy stojící, spodní pak štítek a prostřední jest též červeným polem a na něm bílý a červený trianguli na způsob tabule šach řízený, nad ním pak obraz svatého Štěpána, mučedníka Páně, stojící v levitském modrém oděvu, v pravé ruce drží kamení a levé palmu, znamení mučednické držící, jakžto všeho malířským kunštem a uměním patrnější v tomto listu našem vyjádřené spatřiti se může, kteréhožto erbu častopsaný úřad a obec buď pro ozdobu města malovaného, neb na pečeti k potřebě své a k pečetění listů všelijakých vyrytých a k tomu vosku červeného vedle starobylého způsobu užívati moci budou. A aby ta Naše jim učiněná milostivá láska slušnou odměnu míti mohla, což věc spravedlivá jest, budou povinni nadepsaný úřad města Našeho Hranic nynější i budoucí každoročně na den svatého Františka, vyznavače Páně za živobytí Našeho mši svatú a po smrti mši Anniversarium na náklad obecní sloužiti dáti; a sami přítomni jsoucí, za nás Pánu Bohu se modliti a na ofěru jíti. Pro lepší toho jistotu, že jak od Nás tak i budoucích Našich dědičův a držitelův statku Hranického beze vší překážky při tom, co se v tomto listu našem píše, zachováni budou, pečeť Naši knížecí větší s Naším jistým vědomím a vůlí k tomu listu jsme přivěsiti dali a v ním se rukou vlastní podepsati ráčili, jehož datum na domě Našem knížecím dědičném v městě Brně den památky Proměnění Krista Pána, jenž jest šestý den měsíce srpna jinak augusti léta od Narození Syna Božího tisícího šestistého dvacátého devátého počítající.

Z Dittrichsteina

Ad Mandatum Ill^mi et R^mi Domini D. Cardinalis et Principis proprium.
Ivan Methudius de Csaass.
Privilegia Civitatis Weisskirchen.

R. 1636 dne 19. září zemřel kardinál Dietrichštejn v 67. roce věku a odkázal veškeren svůj ohromný majetek svému synovci *Maxmilianovi* (1636—55). Nový majitel potvrdil výsady městu dané i nabyl dědičně titul říšského knížete. Po celou tuto dobu trpělo hranické obyvatelstvo nevýslovných strastí v nepokojných dobách války třicetileté od nejrozmanitějších pluků přátelských i nepřátelských. Roku 1642 v pondělí před sv. Jakubem táhla císařská armáda mimo Hranice do Polska, způsobivši městu značných škod. Téhož roku od 13. listopadu až do 15. května roku následujícího ležel zde štáb dvou španělských pluků, Schön a Schönhuerges, jimž dle poznamenání v městském archivu obec byla donucena opatřiti 3439 zl. na penězích, 58779 liber chleba, tolikéž pint piva, 35681 liber masa a 5596 měřic ovsa. Tato daň byla pro zuuzačelé předky naše ohromná.

Roku 1643 dne 5. července přirazil švédský plukovník Derffling k Lipníku a jal se ho dobývati, což se mu i podařilo. Zdaž on či jiný vojevůdce švédský pokusil se i o dobytí Hranic, není určitě známo. Že však podniknut zmíněného roku i útok na Hranice, potvrzují i koule, zazděné na radnici. Obléhání bylo však marné. Jakkoliv zbořil nepřítel obě brány městské, Horní i Dolní a předměstí vypálil, přece města se nezmocnil. Hrdinští měšťané kladli statečný odpor. Téhož roku dne 23. července vypadl hrabě z Vrbna, komandant helštýnský, na Valachy, kteří tajně za noci dopravovali Švédům potřebnou spíži u »Trávnického mlýna« zásoby jim pobral a účastníky zajal.

Roku 1644 dne 20. listopadu přivezeno do Hranic mnoho zraněných císařských vojáků z Olomouce, kterého zmocnili se Švédové. Dle seznamu vydalo město vojsku od 20. listopadu 1644 do 25. února 1645: 7044 liber chleba, 3522 liber masa, 7044 pint piva a 23 měřic ovsa, na penězích však jen 15 zl.

Dle starého podání bylo v Hranicích 22. března 1644 ve městě 89 usedlých občanů; pustých domů bylo 13 od r. 1621 a 1622, 4 od r. 1626, 15 z r. 1643, 6 z r. 1644. Majetek všech občanů dohromady činil 4 koně, 47 krav, 28 ovcí a vysetého obilí bylo 50 měřic.

Na Motošíně, Novosadech a v Horní ulici bylo místo 161 obyv. jen 44 usedlých občanů, pustých domů bylo 26 z r. 1621 a 1624, 58 z r. 1628, 25 od r. 1642 a 1643, 18 od r. 1644. Majetek všech občanů předměstských byl 5 koňů, 25 krav, 35 ovcí a vysetého obilí bylo 18 měřic.

V opuštěných domech počali se později částečně usazovati Židé, kteří do té doby usedlí v Hranicích nebyli, ostatek zabrala knížecí vrchnost.

Dlužno ještě zaznamenati cenu různých věcí. Dle rukopisu, na němž podepsáni jsou faráři hranický, drahotušský a bělotínský, stál kůň 15 zl., kráva 6 zl., svině 1 zl., ovce 45 kr., měřice pšenice 1 zl. 10 kr., žita 48 kr., ječmene 36 kr., ovsa 24 kr., hrachu 1 zl., pohanky 36 kr., žitné mouky 1 zl., kýta slaniny 1 zl. 30 kr., úl včel 1 zl., vědro medu 1 zl., vůz 15 zl., pustá chalupa 15 až 50 zl. Tato láce nebyla následkem značné úrody, nýbrž pro velikou nejistotu všeho, co člověk měl. Ať přítel či nepřítel, nešetřil nikoho a ničeho; kde nedostal dobrovolně, bral a ničil. Bylo tudíž lépe nemíti ničeho. Kde nic není, ani smrt nebere.

Z Fulneku, kde opevněna ve hradu dlela posádka švédská, docházel dopis za dopisem hranickým, aby opatřili spíži.

Konečně mír westfálský učinil konec zhoubnému drancování a krveprolévání.

Nyní teprve objevily se dokonale hrůzostrašné následky zhoubné války. Město vylidněno, z polovice spáleno a pobořeno a kdož setrvali, úpěli ve dluzích. Tak na př. Vlk Jetřich Světlík z Krzesu (dle staré matriky) kdysi bohatý šlechtic mající velký dvůr v Hranicích, nebyl s to zaplatiti ani povinnou daň. Dluh vzrostl v několika letech tak, že převyšoval cenu majetku a městská rada rozhodla se prodati veškeren statek jeho, leč sousední šlechticové Michal Orlík z Orlova, Stanislav Sfírenský ze Sfíru a Matěj Bojakovský z Malhotic ujali se přítele svého a zaručili se městské radě za dluhy Světlíkovy. Na to uvolil se spláceti ročně svůj dluh. Městská rada »z úcty a vážnosti k jeho osobě« darovala mu veškery z dluhu vyplývající úroky a uvolnila ho na celý rok ode všech daní.

Rodina Světlíků udržela se na svém dvoře v nynější Nádražní třídě až do 18. stol., kdy statek odkoupen panstvím za 1000 dukátů a přeměněn v továrnu. Ulice Světlíkova (dříve Světlíkův dvůr) nazvána k jeho poctě.

Smrtí Maxmilianovou r. 1655 přešly Hranice jakož i ostatní majetek dietrichštejnský na syna Maxmilianova *Ferdinanda* (1655 – 1698). V době této, aby neštěstí lidu hranického bylo dovršeno a kalich hořkosti i utrpení vypit do dna, vypukl hrozný nepřítel — mor r. 1680.

Poznamenání o tom čteme nad schodištěm panských sýpek:

RenoVato granarIo pestIs MoraViae et AVstrIae VaLDe noCVIt.

(Když byla sýpka obnovena, škodil mor velice Moravě a Rakousku 1680).

Nástupcem Ferdinandovým byl *Leopold* (1698 – 1708), který nezanechav mužských potomků, odkázal statky své vedlejší linii, z níž ujal se v držení *Valter Xaver* (1708 – 1738). V této době navštíveno bylo město nevítaným hostem — neúrodou, nakažlivými nemocemi dobytčími a zhoubnými kobylkami i housenkami. Po Valtru Xaverovi následoval v dědictví nejstarší syn jeho *Karel* (1738 až 1781), za jehož držby r. 1766 přenocoval v Hranicích císař Josef II. na cestě do Polska. Jsa neduživý kníže Karel, odstoupil panství svá nejstaršímu synu *Janu Karlovi* (1781 – 1808). Pozoruhodnější událostí z této doby je přeložení c. k. krajského úřadu z Přerova do Hranic r. 1783 a roku následujícího stavba císařské silnice od Drahotuš k Bělotínu. R 1786 obdrželi hraničtí císařské dovolení, aby konati se směl v městě kromě pátku též v úterý každotýdenní trh. R. 1787 opět poctil císař Josef II. město svou návštěvou provázen svými generály Laudonem a Laszym. Dědicem všech statků po smrti Jana Karla byl syn jeho *František Josef* (1808 – 1854), za něhož stavěla se Sev. dráha císaře Ferdinanda. Následníkem knížete Františka Josefa byl *Josef kníže z Dietrichštejna* (1854 až 1858), poslední mužský potomek tohoto rodu, po jehož smrti rozdělen veškeren fideikomisní statek mezi jeho dcery.

Pamětihodnější události chronologicky seřaděny sběhší se ve stol. XIX. a na počátku stol. XX.

Roku 1836 zuřil v Hranicích nevítaný host, cholera, které padlo za obět na 200 osob.

1845 navštívil Hranice kníže-arcibiskup Olomoucký kardinál Maxmilian Josef baron Sommerau-Beckh, vykonav generální visitaci.

1847 stavěla se železnice Severní dráhy císaře Ferdinanda (pouze jedna kolej). Téhož roku postiženy byly kraje naše značnou neúrodou,

Partie z Čechovy ulice.

což mělo v zápětí všeobecnou drahotu. Stálať měřice pšenice na 30 zl. v. m., rži 25 zl.

1848, rok všeobecných revolucí a převratů ve střední Evropě, zasáhl perutmi svými i klidné Hranice. Po způsobu jiných měst českých a moravských zřízena i u nás národní garda o dvou setninách, jimž velel hostinský Hazurek.

1854 přikvačila veliká povodeň, která strhnuvši most u Teplic a rovněž u města, nadělala nesmírných škod polnímu hospodářství. Spojení obou břehů Bečvy stalo se postavením nového mostu na cestě ke Zbrašovu nákladem 10.316 zl. Potřebné dříví stavební dodala obec Hranická.

1855 navštívila Hranice opět zhoubná hlíza, cholera, vyžádavši si na 100 lidských životů.

1862 dne 3. června rozdělil poslední potomek po meči z rodu Dietrichštejnova kníže Josef svůj majetek mezi pozůstalé dcery, z nichž Gabriele, provdané za knížete Alfreda z Hatzfeldtu-Wildenburka připadlo panství Lipnické a Hranické.

1862. O vánocích r. 1861 sešel se hlouček uvědomělých občanů hranických v hostinci »u Petschnerů«, kdež k podnětu P. Josefa Bendy, místního kaplana, založena »Beseda«, čtenářsko-pěvecký spolek, první toho druhu v Hranicích, jehož prvním předsedou byl stavitel Antonín Zástěra. Po Novém roce zahájil mladý spolek svou blahodárnou činnost.

1863 16. listopadu navštívil J. V. *císař František Josef I.* Hranice, aby prohlédl si vojenské ústavy.

1863 přičiněním P. Lib. Scholze a P. Josefa Bendy, kaplanů hranických, a za spolupůsobení hranického měšťana Ignáce Šudleka založena byla »Občanská záložna«.

1865 přeložena nemocnice z rodného domku Galašova, kde dle ustanovení šlechetného lidumila umístěna byla po jeho smrti, do Horní ulice v dům čís. 366, nyní Pražákovo náměstí, kde do té doby byly vojenské kasárny.

1866. Strasti a útrapy válečné dolehly v tomto bouřlivém roce i na občany hranické, kteří překvapeni byli nemilou návštěvou 208 důstojníků, 6845 vojínů a 437 koní, o jichž výživu postarati se mělo chtěj — nechtěj občanstvo, což činilo v několika dnech povážlivou sumu, čítalo-li se na důstojníka denně 2 zl., vojína 1 zl. Byla-li válka tato nešťastnou pro Rakousko, dolehla dvojnásobně vyhlazující tíhou na krutě postižené Hranice, které vyssáty jsouce vojskem jak rakouským, tak i pruským, málo oblaženy byly krutou ranou cholery, která nejedno dítko připravila o své živitele a mnohou pečlivou máteř a starostlivého otce o jedinou radost a naději do budoucna. V krátké době od 2. srpna do 12. října vyrvala zhoubná ta nemoc 172 osob z kruhu svých drahých. Na poděkování za odvrácení nenasytné nemoci uspořádán na žádost farníků průvod z farního chrámu na městský hřbitov; ustanoveno pak pro budoucnost, aby podobný průvod konal se za assistence všech kněží v den památky všech věrných zemřelých po odpoledním kázání, což děje se až doposud. Tehdejší zasloužilý měšťanosta Frant. Blažke odměněn byl pro své snahy a zásluhy od Jeho Veličenstva zlatým záslužným křížem.

1868 bylo přeloženo okresní hejtmanství z nynější radnice do zámku a obecní úřad přestěhoval se z domu nynější »Besedy« do radnice.

1869 rozšířen městský hřbitov se strany ke Kostelíčku, k čemuž upotřebeno louky patřící faře.

Téhož roku konal se velký »tábor lidu« na louce u Bečvy, na kteréž manifestaci domáhal se lid svých politických, socialních a hospodářských práv za ohromné účasti.

1871 1. října otevřena první třída *českého* realného gymnasia obecního.

1872 6. června vykonal v Hranicích arcibiskup Olomoucký kardinál Bedřich lantkrabě z Fürstenberka generální visitaci, zakončenou pontifikální mší na náměstí.

Na podzim tohoto roku založen pohřební spolek sv. Josefa z Arimathie, který čítá asi 1200 členů a za nepatrný poplatek (měsíčně 10 h) uhrazuje zemřelým údům pohřební výlohy.

Téhož roku učiněn první krok k poněmčení mladého, sotva zřízeného obecního ústavu otevřením německých paralelek při hranickém realném gymnasiu nátlakem vlády.

1873 nabízena značná státní subvence, zruší-li obec české paralelky při obecním realném gymnasiu, což neuvědomělé české zastupitelstvo bohužel přijalo bezmyšlenkovitě, aniž by pomyslelo, jaké pohromy přikvačí na české Hranice v dozírné době nemoudrým tím činem.

Na to realné gymnasium převzato do správy státní s vyučovací řečí výlučně německou k velké škodě všeho českého lidu na Hranicku.

Utrakvistické školy obecné rozděleny na dívčí a chlapeckou, při čemž nadučitelem pětitřídní školy chlapecké stal se Jos. Jekl, správcem pětitřídní školy dívčí Fr. Schenk, jenž r. 1874 jmenován byl i okr. inspektorem školním.

1874 založen Sbor dobrovolných hasičů.

1875 naštívil Hranice Moravský místodržitel Ludvík baron Possinger z Choborských, který prohlédnuv si město, přítomen byl též vyučování na všech školách.

1879 opraven vnitřek farního chrámu nákladem asi 8.000 K.

1880 10. června poctil Hranice opět svou návštěvou *J. V. císař a král František Josef I.* na zpáteční cestě z Prahy. Uvítání vznešeného hosta bylo velkolepé. Dobrotivý panovník pokloniv se nejprve Nejvyššímu ve farním chrámu, odebral se do vojenských ústavů, na to do gymnasia a konečně i na městskou střelnici, kde i několik ran vypálil, začež na památku sboru střeleckému věnoval skvostný stříbrný pohár. Po prohlídce udílel J. V. císař audience ve vojenském ústavě zástupcům všech úřadů a spolků, načež byla hostina, ke které bylo pozváno na 40 osob. Po 5. hod. odpolední odebral se opět panovník dvorním vlakem do Vídně.

Téhož roku 5. srpna postiženo obyvatelstvo živelní pohromou, která měla zhoubné následky v zápětí. Průtrží mračen rozvodnila se Bečva tou měrou, že strhla v Teplicích most a vystoupivši vysoko nad normál, zaplavila široké okolí; náměstí »Motošín« bylo celé zaplaveno.

Po prázdninách r. 1880 otevřena 5. třída gymnasia a r. 1883 stala se škola tato úplným ústavem státním.

Konečně založen zmíněného roku v Hranicích i Spolek vojenských vysloužilců.

1883 vešel v život »Spolek katolických tovaryšů«.

1886 20. září zřízena v Hranicích německá měšťanská škola, jejíž ředitelem se stal Alois Jung, naddučitel v Podštátě a okr. školní inspektor pro školy německé.

1887 stal se s Hranicemi smutný převrat. Slabostí-li či neopatrností aneb něčím, o čemž těžko tuto psáti, domohla se hrstka Němců v Hranicích většiny v obecním zastupitelstvu, zabravši I. a II. sbor, III. ponechavši české většině. Touto chvílí opustil zdomácnělý klid Hranice. Tak zv. »vůdce« (ač-li jej tak nazvati lze) Čechů hranických dr. Kallus nucen opustiti město, přenechav svou advokátní kancelář mladšímu pracovníku JUDru. Fr. Šromotovi, kterému připadla sice velice čestná, leč velmi nesnadná práce, vyprostiti Hranice ze jha cizího poddanství. Boj ovšem byl velmi tuhý, uvážíme-li, že uvědomění národní bylo nepatrné, pracovníků nezištných a opravdových velmi poskrovnu a kromě toho Němci snažili se pojistiti si nadvládu do budoucna všemi možnými i nemožnými, dovolenými i nedovolenými prostředky. Tak jmenovitě volbou spousty čestných občanů, z nichž mnozí kromě obecních voleb Hranice neviděli po celý život; tak zv. »vedlejší vláda Moravská«, jíž stál zprvu v čele dr. Promber, později baron Chlumecký a d'Elvert, pomáhala utlačovati český živel v Hranicích a aby skutečně bylo ve městě Němců, přeložena německá škola lesnická působením starosty města dr. Bedřicha Plachkého ze Sovince do Hranic r. 1896 a umístěna ve velkolepé budově.

1888 4. července udílel vojenský polní vikář (biskup) dr. Gruscha ve farním chrámu svátost biřmování. Téhož roku dne 29. srpna navštívil Hranice Moravský místodržitel Bedřich hrabě Schönborn.

1896 rozděleny až doposud utraquistické školy obecné na české a německé. Stalo se tak nátlakem předáků české strany a většiny českého obyvatelstva, které pozvedlo hlasu svého, následkem čehož zavedeno s českými rodiči dne 6. července r. 1896 rozsáhlé vyjednávání, které s uspokojivým výsledkem skončeno ve prospěch české věci a tak počátkem školního roku 1896 zřízeny v Hranicích české a německé školy chlapecké a dívčí. Naddučitelem pětitřídní chlapecké školy jmenován Jos. Baďura, doposud naddučitel utraquistické školy chlapecké, jemuž svěřena prozatím i správa české pětitřídní školy dívčí, které stala se r. 1897 naddučitelkou Anna Lotocká, učitelka z Mor. Ostravy. Naddučitelem čtyřtřídní německé chlapecké školy stal se Richard Lenhart, doposud správce utraquistické školy dívčí.

1897 zřízeny nákladem nově utvořeného školského spolku *»Galaše«* české soukromé měšťanské školy chlapecká

i dívčí, které by poskytovaly dětem vyššího vzdělání než škola obecná. První třídy mladého učeliště otevřeny dnem 16. září 1897 s překvapujícím číslem 120 žáků. Ředitelem školy ustanoven Bohdan Lameš, odborný učitel ze Vsetína. Nutnost škol těchto pro Hranice uznal zemský výbor a zemská školní rada, čehož dokladem bylo udělení práva veřejnosti, kterého se škole po dvouletém trvání dostalo, leč obecní zastupitelstvo oprávněnost většiny českého obyvatelstva uznati nechtělo, zpěčujíc se uhrazovati věcné potřeby pro školu, kterýž smutný zjev potrval až do konce školního r. 1902, kdy konečně následkem neudržitelnosti přirozeného postupu a vývoje českého živlu, jakož i nátlakem zemského výboru obec donucena školy převzíti, čímž školský spolek »Galaš« zbaven ohromného břemene, uvážíme-li, že veškeré výlohy kryly se z národní daně, dobrovolných příspěvků, *bez jakékoliv subvence*. Okrouhlý pětiletý náklad obnášel daleko přes 60.000 K.

Za to téhož roku německá čtyřtřídní škola chlapecká rozšířena na pětitřídní.

1898 26. června odhalena slavnostně socha J. V. císaře Františka Josefa I. na památku 50letého panování před školní budovou na náměstí císaře Františka Josefa za přítomnosti Moravského místodržitele barona Spens-Bodena, zemského hejtmana hraběte Vettra z Lilie a všech zeměpanských úřadů z Hranic i okolí. Správcem c. k. okresního hejtmanství tehdy byl Maxmilian hrabě Coudenhove. — Socha zhotovena nákladem 7600 K vídeňským sochařem Pendlem.

1899 18. září posvěcena konsist. radou P. Josefem Čechem budova českých obecných škol v Nádražní třídě, pořízená nákladem obce. Téhož dne posvěcena i budova něm. chl. školy na Motošíně.

1900 13. června zemřel o 2. hod. odpoledne, raněn byv mrtvicí, stařičký farář Hranický kons. rada Jos. Čech. Nástupcem jeho stal se Monsign. Dr. Ant. Symerský, doposud farář v Oseku, byv slavnostně instalován dne 21. října 1900.

1901 24. června zavítal do Hranic na generální visitaci kníže-arcibiskup Olomoucký Th. Dr. Theodor Kohn, která zakončena dnem 29. června slavnou pontifikální mší na náměstí u sochy Panny Marie.

Lázeňské místo Teplice, jež po mnoho roků měl v nájmu Tomáš Langer, majitel hôtelu »u Brna«, přešlo v nájem zkušených odborníků MUDra. A. Kučery, znamenitého balneologa a architekta Ant. Tebicha, stavitele z Brna, kteří důkladně lázně opravili a znovuzřídili.

Po celý rok 1901 pracovalo se o překot na regulaci řeky Bečvy od Hranic k Teplicím.

V obci Hranické od měsíce března počaly se chystati k obecním volbám obě strany, leč pro rekursy z obou stran uskutečnění došly teprve v červenci 1903.

1902 dospěla otázka převzetí soukromých škol měšťanských do veřejné správy tak daleko, že konečně po mnohém vyjednávání v měsíci

květnu docílena shoda v obecním zastupitelstvu a rekurs proti školám podaný obcí vzat zpět a zemský výbor přislíbil ihned předložiti dohodu zemskému sněmu při nejbližším zasedání, což stalo se ještě téhož roku v měsíci červnu a tak začátkem šk. r. 1902/3 1. září převzaty konečně školy ve správu veřejnou, čímž sňato »Galaši« nesmírné břímě s beder. Mimo to obdržel šk. spolek »Galaš« i zemskou subvenci 15.000 K na uhrazení platů učitelských a běžných výloh i za minulý školní rok 1901/02.

25. května oslavila zdejší lesnická škola 50leté jubileum svého trvání za přítomnosti mnohých předních osobností a hodnostářů, mezi nimiž sluší uvésti i místodržitele Moravského hraběte Žerotína.

3. prosinec zajisté jest důležitým mezníkem v osudech Hranic. Toho dne stalo se předůležité rozhodnutí u nejvyššího správního dvoru ve Vídni ve sporu o právoplatnost voličů v prvním sboru národnosti české. Zpráva stihla telegraficky do Hranic v hodinách poledních, z čehož byla po městě všeobecná radost.

1903. Zima roku toho byla neobyčejně tuhá, led nabyl značné síly a když nastala v únoru náhlá obleva, hnuly se ledy na Valašsku, přikvačily neočekávaně rychle a s takovou prudkostí narážely na přepevný jez (splav) v Hranicích, až jej protrhly a kromě nepatrných zbytků u břehů Bečviných úplně odnesly.

Jaro počalo velmi záhy, bujnou zelení pokryla se záhy šeď země, leč 18. dubna, kdy stromoví bylo v plném květu, napadlo tolik sněhu, že na mnohých místech bylo jej až i 1 *m* zvýší.

17. května započali Ing. Karel Kottek a Otto Zeman, podnikatelé staveb, se stavbou porouchaného jezu. Stavba přerušována byla značnými povodněmi.

16.—21. července vykonány v Hranicích konečně volby do obecního výboru. Ve sboru třetím zvoleni výhradně čeští kandidáti, němečtí voličové se volby nesúčastnili. Ve druhém sboru obdrželi většinu hlasů kandidáti německé strany a v prvním sboru, o který sváděny byly houževnaté boje s obou stran, o čemž pověděno více na jiném místě, zvoleni kandidáti české strany. Jak ve 3., tak i v 1. sboru volebním se němečtí voličové k volbě nedostavili.

Po rekursu, který podán proti volbám německou stranou, leč vyřízen ve prospěch české věci, přikročeno po různých nezdařených pokusech dne

10. září k volbě představenstva; starostou zvolen jednomyslně JUDr. František Šromota, místní advokát, dlouholetý vůdce Čechů hranických.

Městská rada po té zahájila ihned svoji činnost.

1904 v měsíci srpnu započato se stavbou nového mostu přes Bečvu. Do zimy postaveny jsou základy obojích prsou a zbudován střední pilíř. Klenba ponechána k provedení na jaro roku příštího.

Současně s novým betonovým mostem stavěla obec plynárnu, které práce pokračovaly s takovou rychlostí, že o Vánočních svátcích zazářilo město poprvé jasem nového světla.

Proti volbám v I. sboru podanému odporu k správnímu dvoru se vyhovělo a tak v měsíci listopadu zavítal do Hranic zeměpanský komisař z Přerova, který zastavil činnost městské rady a sám řídil osudy města. Vypsav na den

29. prosince nové volby v prvním sboru, provedl i volbu představenstva. Pro nahodivší se rozmíšky v českém táboře zvoleni kromě několika členů též mužové.

1905 20. února zastavila Občanská záložna platy, což způsobilo ve městě zděšení a nemalý poplach. Aby odvrácen byl osudný konkurs, svolala správa záložny členstvo do besedních místností na nedělní odpoledne, kde nabídla vkladatelům vyrovnání na 50%, což přijato.

8.—24. srpna hostily Hranice ve svých zdech na 200 účastníků učitelských kursů universitních, které uspořádaly zemské ústřední spolky učitelských jednot v král. Českém, na Moravě a ve Slezsku za účelem prohloubení vědomostí sdruženého učitelstva. Zastoupena byla pražská universita mladší svou generací vědeckou, která uvázala se v cyklus přednášek, jež konaly se denně od 7—12 hod. dopoledne. Odpoledne vyhrazena vycházkám do okolí. Přednášeli: *a*) Z oboru filosofie a paedagogiky prof. Dr. T. G. Masaryk (Noëtika), Dr. Frant. Drtina (Universita a učitelstvo), Dr. Frant. Čáda (Vybrané kapitoly ze studia dítěte), Dr. Frant. Krejčí (Positivism v 19. století); *b*) Z oboru věd přírodních: Dr. R. Heveroch (O chorobách nervových a duševních), Dr. Vlad. Novák (Nejdůležitější pojmy mechanické na základě jednoduchých pokusů), Dr. Stan. Růžička (Vybrané kapitoly z hygieny školské).

22. října odpoledne konal se na Žerotínově náměstí velký tábor lidu. Ač počasí v sychravé jeseni nebylo nikterak vábné, sešlo se přece značné množství českého lidu z města i okolí, aby protestoval proti útlaku a nadpráví se strany německé a aby projevil souhlas s požadavky českých lidových poslanců ve sborech zákonodárných o zavedení všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva. Svolavatelem byl nedávno utvořený Sbor starostenský na Hranicku. Program obsahoval body: Požadavek všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva; postátnění Severní dráhy cís. Ferdinanda; zřízení druhé university české v Brně; provádění hesla »Svůj k svému«, k nimž promluvili domácí i cizí řečníci různých politických stran. Shromáždění přijavši jednomyslně navrženou resoluci, protáhlo za vzorného pořádku městem, aniž by klid byl porušen.

12. listopadu svolalo na nedělní odpoledne místní dělnické sdružení socialně-demokratické protestní schůzi do dvorany besední, kteráž přečetně navštívena akcentovala požadavek všeobecného hlasovacího práva do všech zákonodárných i autonomních sborů. Po schůzi za šera večerního uspořádán městem demonstrační průvod, v jehož čele nesen rudý prapor a četné osvětlené standardy s hesly za zpěvu dělnických písní. Po průvodu účastníci se v klidu rozešli.

28. listopadu v den, kdy sešla se opět říšská rada k další činnosti, zavládl i v Hranicích jako po celé říši naprostý klid. Vy-

děděné strany z práva volebního celodenní politickou stávkou domáhaly se rychlejšího a ráznějšího postupu v poskytnutí občanských práv a svobod. Vzácná jednomyslnost v celém národě doprovázela snahy a tužby neohrožených zápasníků.

13. prosince vzrušeno obyvatelstvo hranické poplašnými signály hasičskými. Sotvaže opustilo večer dělnictvo soukennické továrny Hellerovy závodní místnosti, vypukl z neznámých příčin požár, který se rozšířil rychlostí blesku, takže zachvátil takřka celou rozsáhlou továrnu. Odvážlivostí dobrovolného sboru hasičského a požárního oddělení mužstva zdejších vojenských ústavů omezen oheň toliko na továrnu samu, z níž přední obytné stavení a některé části ve dvoře zachráněny s nasazením lidských životů.

19. prosince 1905 konala se obtěžkávací zkouška a kolaudace dostaveného nově zřízeného mostu přes Bečvu. Výsledek znaleckého šetření byl uspokojivý.

XIII.

Historie úsilí Čechů hranických o vymanění z nadvlády německé.

Známé, až příslovečné poměry »moravské« — dle nichž obyvatelstvo české, tvořící plné tři čtvrtiny příslušníků zemských, ovládáno je až doposud bezohledně od jedné čtvrtiny Němců a odrodilců, kteří dovedou různými machinacemi udržeti se při správě, nasaditi na úřednická místa plno sobě věrných a oddaných lidí, nahnízditi německých škol, mládež odnárodňujících a z peněz české většiny platiti celé toto hospodářství německé, obrážejí se nejlépe v t. zv. ujařmených městech s většinou obyvatelstva českého, nadvládou a správou německou. A byť i vláda časem, nemohouc jednati jinak, při okatých případech, kdy strana česká nemíní déle snášeti terorismus německý, povolí průchod platným zákonům nikoliv na prospěch Čechů, ale aby učinila spravedlnosti zadost, jest zde ještě t. zv. »vedlejší vláda« moravská, která přes přísné nařízení vlády zakročuje, a co nejdéle maří zjednání práva lidu českému. Vždyť, aby nenáviděné slovo Čech, značící, že jsme jedním národem ať v Čechách, ať na Moravě či ve Slezsku, bylo vymýceno, užívalo a užívá se doposud daleko širšího pojmu »Slovan«, a tak máme na Moravě »slovanské« školy střední, národnost »slovanskou«, ojedinělý to případ na celém světě.

Jedním z moravských měst, které dlouho úpělo pod násilnou nadvládou německou, byly Hranice.

Založeny českým mnichem, osazeny po všechny doby Čechy, spravovaly se vždy po česku, o čemž přesvědčují nás zachovalé staré pozemkové knihy městské ze XVI. a XVII. století, psané výhradně česky, se jmény hranických purkmistrů a konšelův. Také cechy řemeslnické byly úplně české i u vedení záznamů, i smýšlením. Teprve germani-

sační snahy josefínské zaváděly zápisy německé. Nicméně však i přes dobu josefínskou zachovalo obyvatelstvo svou národnost českou, a na úsvitě nové doby shledáváme se opět s Hranicemi ryze českými.

Počet obyvatelstva národností německé v Hranicích nikdy nepřevyšoval jedné čtvrtiny všeho obyvatelstva, při čemž dlužno míti na paměti, že do této čtvrtiny počítáno vojsko, Židé a renegáti. Skutečných Němců, smýšlením i původem, napočítalo by se v Hranicích poměrně malé procento.

Tento pro českou národnost příznivý poměr v počtu obyvatelstva vysvětluje se polohou města; ležíť Hranice v kraji úplně českém, na rozhraní nářečí hanáckého, lašského a valašského, na cesté spojující český západ se slovanským východem, v okresu více než ze dvou třetin českém. A při tom — až na 2—3 dědiny — jsou německé obce v okresu chudé horské vesničky, jež na pohyb obyvatelstva poměrně vzdáleného města nemají žádného vlivu a významu. Jest tudíž uvedený poměr národnostní v obyvatelstvu hranickém stavem přirozeným. A přece byla tato převážná většina českého obyvatelstva téměř po dvě desítiletí ovládána nepatrnou německou menšinou.

Od 1. října 1885 do 21. července 1903 byla většina a vláda na radnici hranické a tím i v celém městě v rukou hranické německé menšiny.

Snad udiveně táže se čtenář, jak to bylo možno.

Vysvětlení je zcela jednoduché.

Hlavní příčinou tohoto neblahého stavu byly utraquistické školy s převahou němčiny a zájmový volební řád obecní. Jako v mnohých jiných městech moravských tehdejších i dřívějších dob, i zde odchovávaly utraquistické školy pokolení národně více méně chabé, z něhož zejména někteří zámožnější a naivnější jednotlivci považovali německou společnost a německý jazyk za povznesenější utlačované češtiny. A hranická společnost německá již tehdy byla dosti četná. Tvořilo ji důstojnictvo zdejších vojenských ústavů a vojenské posádky, poněmčilé úřednictvo a část professorů hranického gymnasia, které krátce po pádu Hohenwartově přeměněno v německé.

A to byl zárodek němectví hranického.

Na počátku let sedmdesátých usadil se v Hranicích jako mladý advokát Dr. Bedřich Plachký, rodem z Riegersdorfu na Těšínsku. Ač původně nosil v Hranicích čamaru (žijí dosud očití svědkové), uchvátil ho brzy tehdejší německo-ústaváckou vládou favorisovaný proud německo-nacionální, vcházející do módy. Jako vypočítavý advokát a čiperný agitátor dovedl ze zmíněného zárodku němectví brzy utvořiti — byť i počtem malou — díky volebnímu řádu, spočívajícímu na zastoupení zájmovém, při volbách do obce významem dosti důležitou stranu německou, jež lákajíc stále k sobě chabé našince, zjednávala si při volbách vždy rostoucího respektu, strhla na sebe I. sbor voličský a konečně v r. 1885 úskokem a zradou několika našinců i sbor druhý (3hlasovou většinou) a tím většiny a vlády na radnici. Třetí sbor voličský zůstal vždy netknut německou a renegátskou agitací; v něm bylo vždy jádro a síla českého poplatnictva a voličstva, takže se Němci o něj ani nepokoušeli.

Hlavním strůjcem celého tažení byl Dr. Plachký se dvěma pobočníky, z nichž jeden ctižádostí puzen hleděl překonati v ubíjení českého života druhého diplomata — ač oba původem Čechové.

Činnost jejich byla z počátku velmi krotká a opatrná, dokud nezajistili si půdu v obecním výboru, který třeba byl dle většiny německý, omezovali se na to, aby udrželi také většinu i ve 2. sboru. Jakmile se jim plán při následujících volbách obecních zdařil, počali vážně a úsilovně, ač vždy opatrně, pracovati na upevnění své nadvlády do budoucna.

V r. 1890 zvolen za starostu Dr. Plachký, který byl vlastně jediným německým starostou města Hranic a zůstal jím až do pádu němectví v r. 1903, byv volen po tři období.

Jeho předchůdce na primatorském stolci F. Václavík nebyl starostou německým ve smyslu nacionálním — vždyť to byl bývalý český poslanec — deklarant!

O Dru. Plachkém jako německém starostovi města budiž dle pravdy konstatováno, že byl tvůrcem hranického němectví, jeho nejschopnějším a nejčilejším vůdcem a nejbezohlednějším fedrovatelem a rozšiřovatelem. Dopustiv se chyby, nedovedl ji už napraviti a v čas ustoupiti z jeviště do pozadí a za kulisy — o tom později.

Finančníkem pro obec byl nešťastným; původní dluh obecní 40.000 K vzrostl za jeho regimu na 1,600.000 K a přirážky obecní za něho dostoupily 61 %.

K tomu přistupují ještě nepořádky v účtech obecních, stálé překračování rozpočtů a nedodržování účelu, k němuž ta která půjčka obecní byla povolena. Nelze ovšem přehlédnouti, že postavil za obnosy ty velkolepé některé budovy: lesnickou školu, nemocnici, kasárna, vodovod, německou školu chlapeckou na Motošíně, dívčí měšťanskou i obecnou školu německou a českou chlapeckou i dívčí školu obecnou. Lví podíl na tomto obrovském vzrůstu obecních břemen mělo podporování jemu a německé straně oddaných lidí při obecních stavbách a dodávkách, čímž udržoval a posiloval svou stranu.

Průběhem let jmenoval obecní výbor přes 60 čestných občanů německých jako material volební, aby české poplatnictvo ve 2. sboru nenabylo většiny. Mimo to stahoval se všech možných koutů a v Hranicích usazoval německé živnostníky a obchodníky. V roce 1896 přeložena jeho přičiněním ze Sovince německá lesnická škola do Hranic na posilu němectví a za podobným úmyslem ještě r. 1900 založil Dr. Plachký městskou spořitelnu vedle stávajícího už německého soukromého Spar- und Vorschussvereinu.

Jako předseda místní školní rady a později též zemský poslanec měl tolik styků a vlivu, že dovedl jemu nepohodlné české kněze a úředníky odstraniti — v Hranicích je dosud v dobré paměti výrok: »Wir brauchen keinen Pater Karl (P. Karel Loníček), wir haben unseren deutschen Herrgott«, jakož i výrok Dra. Plachkého při zemské volbě ve volební síni dne 20. října 1902, když odvolilo několik českých úředníků poctivě dle svého přesvědčení: »Die müssen alle weg von Weisskirchen«. České živnostníky a obchodníky k výdělku u obce nepřipustil, a veškeren

rozvoj český, zejména ve školství, bezohledně potíral. Tak vládl ve městě jako neomezený pán, který dovedl potlačiti rázně i každý odboj ve vlastním táboře a není pochyby, že kdyby mu byl osud dopřál jen o několik let ještě déle takto upevňovati němectví v Hranicích, že by bylo snad už pozdě na české vítězství, aspoň za stávajícího volebního řádu obecního.

Boj o Hranice byl nepoměrně těžší a svízelnější nežli o jiná ujařmená města moravská na př. Kyjov, Litovel anebo Vyškov. Neměliť ve městech zmíněných tolik a tak rozsáhlých ústavů německých jako my v Hranicích: vyšší lesnickou školu, gymnasium, vyšší vojenskou realku, kadetní školu jízdeckou a tak schopného, houževnatého a bezohledného odpůrce, jakým byl Dr. Plachký a k tomu měli tam k disposici na české straně mohutné peněžní ústavy a dobře situované velkozávody akciové, kdežto v Hranicích mimo továrnu Kunzovu neměli jsme tak rozsáhlých podniků a jediná česká záložna byla už tehdy v úpadku.

Než přikročme již k vylíčení poměrů na straně české, aby doklady a čísly dokumentována byla odvaha, práce a schopnost českých zápasníků, zdatnost vedení, velikost a urputnost boje a význam konečného vítězství.

V roce 1888 usadil se jako advokát v Hranicích Dr. Frant. Šromota rodem z Velkých Penčic u Přerova. Přinesl si s sebou bohaté vědomosti právnické, široký rozhled ve věcech politických a nezištnou lásku k práci národní.

Jak výše řečeno, byla v době jeho příchodu do Hranic česká strana na ústupu, jeho předchůdce ve vedení strany české Dr. Eduard Kallus ve své dobráckosti nedovedl čeliti výbojnému Dru. Plachkému. Dr. Šromota záhy vyšinul se národní prací a charakterem na všeobecně uznaného vůdce české strany.

Avšak poctivé a úsilovné jeho práci a organisaci v prvních letech jeho pobytu v Hranicích se nedařilo. Kdežto Dr. Plachký kráčel v čele Němců při všech volbách, ať zemských neb obecních — umělá volební geometrie pro zemský mandát k ujařmeným Hranicím a Lipníku pro jistotu německého vítězství připojila německé městečko Podštát, kdežto mnohem bližší město Drahotuše mezi oběma městy ležící, zařazeno do kurie venkovských obcí a zájmový volební řád obecní rovněž sloužil dobře — od vítězství k vítězství, utrpěl Dr. Šromota v čele české strany porážku za porážkou. V zápětí za těmito porážkami kráčela též vzmáhající se beznadějnost v českých řadách.

Nicméně Dr. Šromota s hloučkem sobě oddaných pracovníků nevzdávali se naděje a připravili jako členové obecního výboru zvolení ve 3. sboru voličském svou statečností, neohrožeností a věcnou znalostí obecních záležitostí Dru Plachkému a jeho straně v obecním výboru mnohou hořkou chvíli. Avšak na vítězství taková statečnost v obecním výboru nestačila.

Bylo třeba přistoupiti k důkladné organisaci práce a postupu na širokém základě s cílem sice vzdálenějším, ale vedoucím jistěji k úspěchu. Tuto reorganisaci počal Dr. Šromota se svými věrnými v r. 1896 v oboru školství. Do té doby byly v Hranicích jen obecné školy (pětitřídní s pobočkami) utraquistické s převážně německým rázem, který

byl bezohledným postupem Dra Plachkého stále zvětšován, a německá dívčí škola měšťanská. Česká strana po úradě rodičů českých dětí podala žádost o zřízení českých škol obecných. Přes veškery překážky,

Žerotínovo náměstí.

které stavěly se rodičům i se strany úřadů, byla rozdělena r. 1896 škola obecná na českou a německou. Pro české děti bylo nutno otevříti ihned 10 tříd (5 chlapeckých a 5 dívčích), ač značná část dětí českých rodičů,

závislých na radnici, zapsána po pusté agitaci do škol německých, pro něž zřízeno též 10 tříd (obecné školy). Pokusy Dr. Plachkého i okresního hejtmana (hr. Max Coudenhove), aby se Čechové spokojili úpravou češtější osnovy učebné na utraquistické škole, byly po zápisu Drem Šromotou zamítnuty.

Tehdy již při jednání o zřízení české školy propuklo u českých občanů hranických vědomí národní silou zrovna elementární a dobylo rázem úspěchu. O probuzení lidu nemalých zásluh získal si tehdejší kaplan hranický P. Karel Loníček, jenž prostými a přesvědčujícími slovy dovedl promluviti k srdcím milovaného a jej milujícího lidu, rozehřáti je pro šlechetnou a dobrou věc. — Než zle se mu vymstil Dr. Plachký, pohroziv s celou městskou radou tehdejšímu arcibiskupu Dru Th. Kohnovi vystoupením z církve katolické, nebude-li P. Loníček přesazen z Hranic, ve které příčině milerád naklonil ucho nástupce sv. Metoděje a P. Loníčka přesadil.

Vedle P. Loníčka čestné zmínky zasluhují uvědomělí občané v zápasech súčastnění i Lud. Popp, Frant. Rozehnal, Jan Jambor, Karel Křenek, Fr. Kopečný, Ant. Boček jako čeští členové obecního výboru, Sutorý, † Al. Hanslián, Artur Kallus, droguista, Ant. Bališ, Peregrin Pešl, mistr soukenický a m. j.

Avšak otázka školská byla již v proudu, lid byl pro české školy nadšen a toho použili vůdcové tím, že přikročili hned k založení soukromých českých škol měšťanských, chlapecké i dívčí. Odhodlali se k odvážnému činu tomu, aby nezadržel se rozvoj českého školství vůči německé měšťanské škole dívčí a německému gymnasiu. Pro německý odpor, zejména Dra Plachkého, nemohlo se sice hned provésti zřízení měšťanských škol veřejných, a tak otevřeny po prázdninách r. 1897 obě první třídy měšťanské školy soukromé, jejíž vydržování převzal na se za tím účelem dle vzoru Ústřední Matice Školské zřízený Školský spolek »Galaš«. Zápis do českých škol vyzněl nad očekávání skvěle. Zapsáno 520 dětí. Nadšení v lidu pro školy ty neutuchalo, dobrovolné dary a příspěvky se »Galaši« hrnuly měrou víc než dostatečnou a tak hledělo se v oboru školském budoucnosti vstříc s nejlepšími nadějemi.

Zatím přiblížily se na jaře 1898 nové volby obecní. Česká strana nebyla na ně náležitě připravena tak, aby s jakousi nadějí se mohla pustiti v zápas. Třetí sbor jako vždy byl sice jistý, avšak druhý sbor pro velký počet čestných občanů byl nedobytný a na první sbor byla tehdy česká strana ještě slaba. Avšak k vůli evidenci věrných voličů a za účelem cviku voličů v národní kázni a statečnosti, šlo se k volbě i v druhém sboru. Ve třetím sboru Němci volby se nesúčastnili a ve druhém sboru ze 204 oprávněných voličů dostavilo se k volbě 151, z nichž obdrželi Němci 101 hlas a Čechové 50 hlasů, při úsilovnější agitaci mohla česká strana dosíci nejvýše 60 hlasů. V prvním sboru česká strana volby se nesúčastnila. To byly poslední volby obecní, při nichž Němci v Hranicích dobyli většiny, což německá žurnalistika vítězoslavně ohlašovala do světa jako veliké vítězství.

Od té doby Dr. Šromota viděl, že nebude lze čekati, až české školy nově založené odchovají Hranicím novou, národně uvědomělejší

generaci, poněvadž by do té doby mohlo býti pozdě, a že ku zdolání umělé nadvlády německé třeba bude sáhnouti k jiným prostředkům.

Poněvadž sbor 2. pro velký počet čestných občanů byl nedobytný, obrátil zřetel svůj k prvnímu sboru. Tam průběhem let počet českých voličů poplatníků přirozenou cestou vzrostl a také poplatníci honorace — starší dva professoři Čechové měli nároky na zařadění do 1. sboru. Avšak místní úřady, jež s volbami mají co činiti, zejména okresní hejtmanství, berní úřad a berní referát byli obsazeni německými stranníky, u nichž se bylo důvodně obávati, že pro případ nebezpečí Němcům hrozícího upozorní nebo i pomohou a připraví je v čas na nebezpečí.

V témž roce (1899) po úmrtí zemského poslance Dra. Prombera byla doplňovací volba do zemského sněmu v městské skupině Hranice-Lipník-Podštát. Za Němce kandidoval Dr. Plachký, za stranu českou cís. rada a c. k. vrchní okresní lékař Dr. Štěpán Kurfürst, jenž za kandidáta postaven pro svou všeobecnou oblíbenost v městě i u Němců a zejména též u Židů a proto byl v tehdejší době pokládán za jedině nebezpečného soupeře Dra. Plachkého. Avšak všecky naděje v oblíbenost jeho selhaly. Tato jeho oblíbenost nevynesla mu ani jediný hlas od Němců nebo Židů a zůstal v menšině se 403 hlasy proti Dru. Plachkému, který obdržel 487 hlasů. Tak byli Němci a Židé sdisciplinováni stejně proti Dru. Kurfürstovi (1899) jako 1897 proti Dru. Šromotovi — protikandidátu Dra. Prombera.

Zatím také nastal v roce 1899 částečný úpadek hranické občanské záložny. Tato byvši založena v letech šedesátých minulého století, stala se silným ústavem peněžním, co do výše vkladů byla třetí záložnou na Moravě, měla v době nejvyššího rozkvětu svého na $2^1/_2$ mil. K vkladů, avšak byla v rukou ředitele Jana Dvořáka, člověka neschopného, národně neupřímného (byl »deutschfreundlich« a důvěrný přítel Dra. Plachkého). Tento a několik jeho favoritů ve výboru záloženském, stejně odborně neschopných jako on sám, uměli si mezi sebou pěkně rozpůjčovati zdánlivě nevyčerpatelné hromady zlata záloženského, takže dosud v Hranicích známy jsou z oněch dob »zlaté schody« v domě besedním, kudy se chodívalo do tehdejší místnosti záloženské pro zlato, jež se už nevracelo, t. j. nesplácelo ani v jistině ani v úrocích. Toto hospodářství postřehli poctiví našinci Dra. Šromota a Antonín Bališ a chtěli se dáti zvoliti do výboru, aby se tam mohli starati o nápravu. Ale marné bylo jich úsilí. Dvořák se svými příživníky uměli si opatřiti a udržeti různými machinacemi ve valných hromadách záloženských většinu, Dra. Šromotu a Bališe do správy nepustili a hospodařili pak dále, až konečně r. 1899 záložna byla nucena vyprositi si od svých vkladatelů 15% slevu. Tuto akci vyrovnávací už prováděli Dr. Šromota a Bališ, chtějíce tak napraviti hříchy těch, kteří je dříve ze záložny tak příkře zapuzovali.

Toto vyrovnávání záložny způsobilo v městě i okolí velký rozruch, důvěra v záložnu byla podkopána a Němci hraničtí v tomto úpadku záložny viděli začátek konce české strany v městě vůbec. Od té doby s českou stranou vážně už nepočítali, považovali I. a II. volební sbor za svůj pro vždy.

Česká strana už začala také laborovati se soukromými školami měšťanskými, jež do té doby staly se úplnými, měly 6 tříd, nabyly

časem také práva veřejnosti, a zřízena při nich i dobře naštěvovaná a prospívající večerní průmyslová škola pokračovací, avšak zůstaly i na dále soukromými, a vyžadovaly ročního nákladu 20.000 K, jenž se měl sehnati na dobrovolných příspěvcích a darech, jež už tak hojně a ochotně se nezasílaly, Plachky se svou stranou houževnatě odpíral převzetí škol těch do veřejné správy a naopak říkával, že na školách těch musí česká strana úplně vykrváceti.

Poplatníci čeští činili se sice seč byli, jednak o agitaci pro zápisy do škol, pro příspěvky pro »Galaše«, jež řídil neúnavný pokladník »Galašův« *František Rozehnal,* ba v té době padlo i poslední živnostenské společenstvo výčepníků do rukou českých, takže Němci v celém městě neměli ani v jediném společenstvu většinu, ale veškerá tato záslužná práce a čilost měla co do voleb obecních význam pořád jen pro jediný třetí sbor a proto Němci s českým odporem už vážně nepočítali.

V této době nastala také změna na okresním hejtmanství. Hr. Coudenhove byl přeložen k místodržitelství do Brna a za okresního hejtmana do Hranic ustanoven Vilibald Galusek, muž sice Čech, před nímž však česká strana byla opatrna a na pozoru.

Nové volby obecní měly se konati v dubnu 1901. Na podzim r. 1900 uznal Dr. Šromota okamžik za vhodný ku provedení svého plánu, jenž v hlavě jeho už delší dobu zrál, o němž však mimo něj živá duše nevěděla. Nejprve sdělil svůj plán svému příteli Dru Touškovi. Ten byl plánem tím přímo nadšen a po společné úradě se dohodli, zavolati další tři důvěrníky a plán jim důvěrně sděliti. Památná tato schůze, jež rozhodla o dalších národnostních osudech města Hranic, konala se na podzim 1900 v tehdejší výborovně občanské besedy »Jurik« (nynější malý sál), a súčastnili se jí mimo jmenované dva předáky ještě znalci poměrů a spolehliví pracovníci: Ludvík Popp, Antonín Bališ a František Rozehnal. Jednání bylo přísně důvěrné.

Plán byl tento: Dle stavu soudobých předpisů daňových — jež Dr. Šromota vždy měl v patrnosti — a v nichž byl sběhlý jako ryba ve vodě — bude při volbě příští v I. sboru jen 30 voličů, jakožto voličů, platících jednu třetinu veškerých daní. Třeba tudíž získati v I. sboru 16 hlasů a bude míti česká strana sbor první a třetí, a tedy většinu na radnici.

Ku provedení všech příprav sestavila se »Národní Rada«, sbor šesti pracovníků, který později rozmnožen byl na 9 a sbor ten jako generální štáb pracoval pilně a správně, maje přičiněním Dra Šromoty vždy čerstvé zprávy o nejnovější situaci na bojišti. Bez jeho usnesení neučiněn žádný vážnější krok.

Při tom dovedli členové toho sboru i súčastnění voličové, kteří musili býti do věci zasvěceni, tak vzorně a mužně chovati tajemství, že mimo ně v celém městě tak dlouho, pokud toho bylo třeba, nikdo o jeho existenci ani nevěděl.

V tomto sboru a zejména v předsedovi jeho leželo ohnisko veškeré práce i těžiště situace, a stručně ale přehledně a svědomitě vedené zápisy o jednotlivých jeho zasedáních jsou věrným obrázkem tu jásavé, tam stísněné situace a z ní plynoucí nálady.

Schůzí konal sbor ten celkem 32 protokolovaných, mimo to celou řadu schůzí náhlých, o nichž nepsány zápisy.

Na den 7. ledna 1901 byly vypsány všeobecné volby do říšské rady v kurii městské.

Ve volební skupině hranické volí města: Hranice, Lipník, Podštát, Libava, Dvorec, Beroun, Budišov. Při této praktické geometrii volební je vidět jasně účel připojení pěti německých horských městeček k voličům v českém kraji ležících měst Hranic a Lipníka. Zvolení německého kandidáta je tu předem vždy zajištěno. Český kandidát mohl by býti jen sčítacím.

Do roku 1900 byl poslancem za tuto skupinu Všeněmec Dr. Fochler.

Kandidoval zase, proti němu postavili liberálové místní hranickou veličinu, městského radního Kleina a němečtí křesťanští sociálové čili klerikálové, spoléhajíce na podporu se strany Čechů hranických a lipnických, postavili též svého kandidáta P. Emmlera. Čechové hodlali původně voliti P. Emmlera. Avšak kandidát Klein z obavy před možnou porážkou splnomocnil hejtmana Galuska, aby jeho jménem vyjednával s českou stranou, zač by mu dali své hlasy.

Čeští voličové hraničtí i lipničtí byli solidární. Nejpalčivějši otázkou v té době pro Čechy byly hranické soukromé měšťanské školy české, a proto žádalo se na Kleinovi, aby si získal z německých výborů obecních k sobě 4 spolehlivé hlasy, s nimiž by i s českými 10 hlasy a svým hlasem, dohromady 15 hlasů, jako většinou (starosta nehlasuje) ve výboru obecním prosadil převzetí měšťanky do veřejné správy. Po delším vyjednávání ustanovena ku provedení tohoto návrhu lhůta do začátku dubna 1901 a v předvečer volby, dne 6. ledna 1901 a večer bezprostředně před schůzí českých voličů plnomocník Kleinův přistoupil na český návrh a sepsána o tom písemní úmluva.

S české strany úmluva do poslední slabiky dodržána, čeští voličové z Hranic i Lipníka do jednoho odevzdali své hlasy pro Kleina a tím jeho volba hned na poprvé (bez užší volby) 969 hlasy uskutečněna.

Kdo však úmluvu nedodržel, byl zvolený poslanec; nejprve odkládal, a když lhůta jemu daná uplynula, byly tu už obecní volby, kdy už byl posl. Klein mezi svými lidmi sláb na to, aby slib svůj mohl splniti. Stůjž zde však dle pravdy, že v pozdějším průběhu akce školské, zejména na jaře 1902 posl. Klein — v odporu s jednáním Plachkého — opravdově se snažil docíliti u zemského výboru vyjednávání a konečné dohodnutí o školách.

Sdělujeme věc zde nikoliv z nediskretnosti, nýbrž z povinnosti, pověděti historickou pravdu a doložiti tím do nebe volající bezpráví, jež Němci pozdějšími útoky proti Galuskovi spáchali, pokládajíce ho neprávem za původce jich porážky. K tomuto tvrzení další doklad: Když po podané písemné žádosti dotyčné šel Ludvík Popp osobně požádat — asi v březnu 1901 — Galuska, aby osobně intervenoval na radnici při losování honorací pro I. sbor, ochotně Galusek slíbil, ale hned se tázal, proč prý tak chceme. Ale Popp nedal se zmásti ani popíráním ani přiznáváním. Při losování onom také intervenoval, Plachky

cítě se pevným v sedle po úpadku záložny a netuše žádné nebezpečí připustil hejtmana k losování, které provedl poctivě a hle, Štěstěna nám přála vynesši nám dva hlasy: Dra Žáčka, jako čestného občana hranického a Aloise Binka, hlavního berního na odpočinku v Hranicích, Němci vylosováni tři: P. Riedl, rytíř Manner a hlavní berní na odpočinku Orel. Galusek při tom měl na mysli svůj projekt kompromisu s německou většinou, který na prospěch Němců hájil do poslední chvíle před volbou a který Němci ve své nadutosti — sit venia verbo, ale jiný výraz by nepřiléhal — odmítali. Pokládali totiž, jak už nahoře pověděno, pro sebe český odpor za věc překonanou a již se chystali bíti se mezi sebou o křeslo purkmistrovské, z něhož chtěli Plachkého odstaviti. Za tou příčinou spiklo se na jich straně osm čelnějších občanů, v čele Klein a Zámorský, aby Plachkého-diktatora písemně vyzvali, aby ještě před volbou vzdal se purkmistrovství. Zpráva tato, kterou první do našeho tábora přinesl p. Bališ o květné neděli dne 31. března dopoledne, způsobila u nás vzhledem k vykonaným již přípravám pochopitelnou veselost. Neboť zatím byly již předepsány osmi voličům daně nové, takže náleželi do I. sboru. To se stalo v tutéž květnou neděli 31. března odpoledne. Němci hned zase se srazili dohromady, zanechali svého odporu proti Plachkému, který o jejich odboji už měl tušení. Volební listiny vyloženy ještě nebyly, ač tříleté zákonné období volební už bylo uplynulo a ač Plachky jako starosta hejtmanstvím už byl vyzván k jich vyložení. Čekali jsme nyní s napjetím, jak se zachová.

Plachký dne 4. dubna 1901 vyložil volební listiny, dle nichž mělo býti v I. sboru 32 voličů, a to 10 úředníků a 22 poplatníků, mezi nimi bylo i našich osm nových, a kalkuloval správně takto: Němci oněch 8 českých voličů vyreklamují, německá reklamační komise těmto reklamacím vyhoví a oněch 8 voličů vyloučí, proti tomuto vyřízení jako vyhovujícímu bude přípustna jen stížnost ke správnímu soudnímu dvoru, tu ať si Čechové podají, Němci zatím volby provedou se svou většinou a Čechové ať pak, jsouce postaveni před hotovou věc, čekají na vyřízení správního soudu. Tuto kalkulaci však bystře vystihl Dr. Šromota a podal jménem českých voličů reklamaci, aby přes německou reklamaci oněch 8 voličů českých v listině bylo ponecháno a jejich nesprávně zanesená daň opravena. ***Tento tah Plachký nepochopil, a místo aby byl vyřídil reklamaci českou jakožto bezpředmětnou, nechal ji od své reklamační komise německé zamítnouti a tím dopustil se kardinální chyby.***

Neboť do tohoto odmítavého vyřízení přípustna byla stížnost k c. k. okresnímu hejtmanství, jež stavila vykonání volby. Po vyřízení reklamací zredukován počet voličů v I. sboru na 30 a Čechové podali stížnost k hejtmanství. Plachký kalkuloval ovšem ještě dále, že nové předpisy daňové budou ještě před uplynutím osmidenní lhůty reklamační, t. j. před 12. dubnem od vlády (tehdy byl finančním ministrem Němec Böhm-Bawerk), resp. od zemského finančního ředitelství zrušeny (!) pro domnělé nedostatečné řízení, chtěl o to opříti vyřízení reklamační komisse o oněch 8 voličích, neboť hned, jakmile se dověděli Němci o předpisech pro oněch 8 voličů, ihned podali stížnost (ještě před vyložením listin volebních) na zemské finanční ředitelství a to ochotně vyslalo hned finančního radu Němce Neuntwicha do Hranic

vyšetřovat. Předpisy ony byly sice věcně i formálně správné, ale vláda přece jen vyhověla Němcům a předpisy ony pro domněle nedostatečné řízení zrušila (přes to, že daně nově předepsané byly už na krejcar zaplaceny!). Mezi tím však opatřil si poslanec Dr. Šílený v Hranicích důkladné informace o oněch nových českých obchodech a živnostech, informoval o tom hned zevrubně tehdejšího českého ministra krajana Dra Rezka, jenž prosadil, že když už mají býti nové předpisy daňové zrušeny z důvodů prý administrativních, aby se takovému zrušování nepřikládaly účinky politické (volební) a aby tudíž doručení onoho zrušovacího nálezu stalo se až po uplynutí reklamační lhůty (toto vyšetřování finančních úřadů a porady vlády o tom děly se totiž na žádost Němců rychle a mělo zrušení jich na přání Plachkého dojíti ještě před uplynutím reklamační lhůty). Ministr Rezek se svým názorem zvítězil a tím oněch 8 českých hlasů pro volbu zachránil, neboť tím byly předpisy ony právoplatnými pro celou dobu lhůty reklamační, kterýž důvod rozhodl později také u správního soudu.

Budiž Jeho Excellenci Dru Rezkovi i poslanci Dru Šílenému zde tato podpora s díkem kvitována. Finanční rada Neuntwich zatím povýšen na vrchního finančního radu a zrušené předpisy daňové 8 českých voličů byly po novém řízení předepsány znova v téže výši až na jednu bezvýznamnou výminku a zůstaly pak v téže výši už ve všech instancích v platnosti. Toť jasný důkaz, že finanční rada Sitko, jenž předpisy ty vydal, jednal zcela korrektně a zákonně. Nicméně byl od Němců prudce napadán i v novinách a pro stálé jejich útoky byl konečně na jaře 1902 z Hranic přesazen, původně do Nového Města, kteréžto přesazení však na zakročení českých poslanců odvoláno, ale konečně přeložen přece, a sice do Holešova. *Tak padla první nevinná oběť.*

Hejtman Galusek, který byl českou akcí volební neméně překvapen nežli Plachký, byl přece očerněn u místodržitelství, že on prý je původcem té akce. Dokázal sice svou naprostou nevinu, ale útoky Němců na něho byly stále zuřivějšími, takže musili zakročiti poslanci a deputace česká (Dr. Šromota a Ludvík Popp) u tehdejšího ministerského předsedy Dra Körbra, kdež vymohli závazné slovo, že Galusek má jen rozhodnouti dle zákona a svého právnického přesvědčení, a že se nemá čeho obávati. Němci zatím hráli si zase na pány situace. Plachký, jako starosta obce, zakázal střelbu na české Střelnici, zakázal koupání v české plovárně, vítal 28. června 1901 arcibiskupa Dra Kohna při visitaci jménem města jen německy a protahoval a odkládal stále vyjednávání u zemského výboru ve příčině převzetí českých škol měšťanských do veřejné správy, jen aby českou stranu mohl vykrvácet. Ta však vedla si čile a sebevědomě, pořádala velkou národní slavnost dne 11. srpna 1901 — jako v letech předchozích — ve prospěch svých škol, jež vynesla čistého 1500 K, převzala (brněnský stavitel Antonín Tebich a MUDr. Kučera) na jaře 1901 do nájmu na 25 let dosud německou správu mající lázně Teplice u Hranic, jež moderně byly zařízeny, pořádala dne 15. září 1901 koncert českého kvartetta, dne 22. října koncert pražské české filharmonie, dne 18. ledna přednášku E. St. Vráze, dne 10. října 1902 koncert virtuosky slečny Heritesovy, dobyla v roce 1901 po třikráte (dvakrát

byly volby zrušeny) většiny v kontribučenské záložně okresní, kde dosud byli i v užším výboru vlivnými členy Němci, kdežto Plachký měl od 14. listopadu 1901 několik měsíců trvající zemskou revisi obecních účtů, vyslanou na žádost českých členů obecního výboru pro nepořádky v účtech obecních a pro četné soudní žaloby proti obci o zaplacení.

Hlavní však péčí na straně české v tomto stadiu volebním bylo, znemožniti případy opuštění českého tábora až v sám den volební a tím uvésti zmatek v české řady, jako se to při dřívějších volbách obecních stávalo, a proto na základě těchto zkušeností předložen všem českým voličům I. sboru k podpisu revers. Při schůzi té bylo všeobecné nadšení a jednomyslně zamítnut návrh Němců na kompromis (chtěli pořád ještě míti 17 výborů a nám dáti jen 13), a když starý Václavík odhodlaně uchopil péro a podepsal protokol, radostí tiskl Bališ Dru Touškovi ruku, dodávaje: »*Už je to hotovo.*« Tím byla strana zbavena obav před překvapením z řad voličstva.

O vánocích 1901 konečně vydáno rozhodnutí okr. hejtmanství ze dne 23. prosince 1901 o české stížnosti, jež — jak jinak ani nebylo možno — uznalo všech sporných 8 hlasů českých za platné. Na toto rozhodnutí odpověděl Plachký, jako poslanec zemský na sněmu dne 28. prosince 1901 interpellací, v níž chtěl namluviti světu, že české obchody a živnosti nově zdaněné jsou fingovány a dále tím, že jako starosta zrušil správné losování — výše zmíněné — a provedl svémocně a protiprávně nové losování, při němž »zkorrigoval Štěstěnu« tak, že byli vylosováni jen sami němečtí voličové a podal mimo to stížnost do rozhodnutí hejtmanství k místodržitelství.

Česká strana uspořádala v odvetu dne 6. ledna 1902 velkou veřejnou schůzi poplatníků s programem o volbách obecních a obecním hospodářství, při níž ostře odsouzena činnost Plachkého, konstatováno, že Plachký nadělal do r. 1900 — 52 čestných občanů, v r. 1900 dalších 8, že od 12 let nemáme ani jedinou stavbu obecní a její náklad schválen, že od 12 let nemáme ani jedinou půjčku obecní vynaloženu a súčtovánu tak, jak se o ní obecní výbor usnesl a zemský výbor schválil. *Schůze tato byla povznášející v Hranicích nebývalou jednomyslností a svorností celé české strany, kouzlo velkého úspěchu Dra Šromoty svedlo všechny vlastence v jeden šik, i ty, kteří pro osobní věci dříve stávali stranou. Úspěch té schůze byl úplný.* Ono číslo (2) Hlasů z Pobečví z r. 1902, jež obsahovalo obšírný a zdařilý referát o důležité této schůzi i celou vzletně psanou resoluci, rozeslal továrník Ant. Kunz svým nákladem v 1000 exemplářích všem poplatníkům města Hranic.

Brzy potom došlo rozhodnutí místodržitelství, jímž na českou stížnost zrušeno Plachkého druhé (podloudné) losování a zamítnuta stížnost Němců ve příčině 8 českých voličů. *Odtud stíhal Plachkého nezdar za nezdarem.*

Brzy došlo též rozhodnutí zemského finančního ředitelství, jímž zamítnuta jeho stížnost do opětného předpisu daňového ohledně osmi českých voličů, a hned na to rozhodnutí správního soudu, jímž zamítnuta stížnost jeho proti rozhodnutí místodržitelství ve příčině zrušení druhého losování. —

Dne 23. dubna 1902 zemřel radní, stavitel Frant. Andrs. Pocházel sice z české obce Slavíče u Hranic, ale v Hranicích získal si za éry Plachkého značného jmění a byl jedním z nejsilnějších sloupů vlády Plachkého. Jeho úmrtí bylo pro Němce citelnou ranou.

Otázka českých soukromých škol měšťanských stávala se čím dále tím palčivější. Vydržování její ze sbírek, příspěvků a darů trvalo již pátý rok, celkový náklad za těch 5 roků obnášel skoro 80.000 K, ký div, že obětavost ochabovala. Ústřední Matice Školská zásadně měšťanských škol nepodporuje, jednotlivci i různé spolky (na př. beseda »Jurik«) napjali svou obětavost do nejkrajnější meze možnosti, pokladna spolku »Galaš« byla většinou prázdná, ba jeden měsíc (v dubnu 1902) nebylo lze ani na prvního sehnati výplatu učitelům, až teprve v polovici měsíce, a tak byla celá situace otázky školské přímo zoufalá. Tento stav věci nebyl Němcům neznám a proto chtěli těžiti z této naší tísně pro sebe ve směru obecních voleb. Přišli prostřednictvím poslance Kleina a okr. hejtmana Galuska s návrhem Plachkého na kompromis, dle něhož volby obecní měly býti spojeny s otázkou české měšťanky tak, že Němci v obecním výboře přistoupí na to, aby školy mohly býti převzaty ve správu veřejnou, proti tomu že Čechové zároveň se vzdají aspoň dvou z nových osmi hlasů v I. sboru, aby česká strana neměla většiny, že pak se zvolí obecní výbor se 17 Němci a 13 Čechy.

Dalších bodů bylo ještě 17, vesměs podřízenějšího významu, zejména týkajících se různých subvencí od zemského výboru pro obec hranickou, osobních otázek učitelských a pod. Návrh tento připomíná živě známé lupičovo »Peníze — nebo život«, nicméně tíseň české strany se školami byla tak mocná, že vážně o něm jednáno, ozývaly se hlasy, že dosud nemáme vítězství při volbách zajištěno, vezměmež tedy raději jedno, abychom na konec neztratili obojí — volby i školy. Avšak většina byla odhodlanějšího smýšlení, debata byla velmi pohnutá.

Konečně zvítězil názor, kompromis zamítnouti a Němcům odpověděno, že dokud nebudou převzaty školy do veřejné správy, že s nimi o volbách vůbec jednati nehodláme, a na spojení voleb se školami že nepřistoupíme. Němci ještě několikrát svůj návrh opakovali, i ve formě přijatelnější, byli by nám dali na konec i 14 členů výboru, avšak důvěrníci čeští zůstali už pevnými a tak na konec povolili — Němci a oddělili otázku voleb od otázky škol.

Učinili tak jednak z obavy před placením útrat zemské revise účtů obecních, jednak z finanční tísně, ve které se obec následkem špatného hospodářství ocitla a z ohledu na hynoucí bohaté zemské subvence a zálohy. A tak — s vyloučením voleb — docíleno konečně po mnohých a mnohých úmyslných průtazích dohodnutí u zemského výboru, dle něhož obě české školy měšťanské dnem 1. září 1902 převzaty do veřejné správy a spolku »Galaši« nahrazeny platy učitelské za poslední rok, aby mohl dostáti svým závazkům. Dohodnutí toto schváleno sněmem dne 2. července 1902. Obci dostalo se dvou velkých subvencí a dvou půjček, totiž na stavbu pavilonů pro epid. nemoci a na stavbu českých škol měšťanských. Tím sňato s beder české strany ohromné břemeno a uvolněna dráha a činnost v jiných směrech. V několika dnech na to nastal prudký zápas při zápisu do škol, který tento rok skončil pro

české školy v poměru ke školám německým nejpříznivěji ze všech dosavadních zápisů. Data uvedena budou celkově později. Pověstným se stal při tomto zápisu t. zv. *zápas plakátový,* vyvolaný německým plakátem v českém jazyku, kde byl obsažen nemravný útok na české školy, české učitelstvo i na české předáky, a kde měl sloužiti germanisačním účelům německé školy i úpadek české záložny! Výsledek ani původcům po chuti nebyl. — V tomto roce dobyto také poprvé většiny v silničním výboru, a to bez kompromisu. Zvoleno za venkov 5 Čechů a za velkoprůmysl a obchod 1 Čech (Ludvík Popp), tedy 6 našinců z celkového počtu 11. Města zvolila ještě zástupce německé, tentokráte naposled. Na německou stížnost sice zrušena volba ve skupině velkoprůmyslu, ale při nové volbě v únoru 1903 zvítězil ještě o jeden hlas značnější většinou zase Čech, Ludvík Popp. Na to ustaven výbor tak, že za předsedu zvolen starosta Jan Lesák z Klokočí, za místopředsedu starosta František Jančík z Rakova.

Nyní soustředěna všecka pozornost k nastávající volbě do zemského sněmu 20. října 1902.

Přípravy k této volbě konaly se už od jara 1902. Sbor důvěrníků ustavil se jako volební výbor pro volbu tuto a v dohodnutí s lipnickým volebním výborem ustanovil za kandidáta Dra Šromotu, který kandidaturu přijal, když také bývalý kandidát Dr. Kurfürst pro kandidaturu Dra Šromoty se byl vyslovil a ji podporovati přislíbil. Širší volební výbor (asi 60členný) vydal volební provolání, mezi tím podán s české strany u okresního hejtmanství pro všechna tři města velký počet reklamací, jež na rozdíl od voleb dřívějších nebyly už šmahem zamítány, nýbrž měrou spravedlivější — ač dávno ještě ne úplně spravedlivě — posouzeny a vyřízeny. Naděje naše byly nejrůžovější, počítali jsme na jisté vítězství, ač ne velkým počtem hlasů. Znalci poměrů na obou stranách před volbou samou odhadovali správně diferenci hlasů toho nebo onoho kandidáta nejvýše na 10 hlasů. Volební komise v Hranicích nebyla již, jako bývalo vždy dříve, většinou německá, nýbrž skládala se ze 3 Čechů (L. Popp, Ant. Bališ, Dr. Možíšek), 3 Němců a předsedou byl podplukovník n. o. Stankiewicz, rodem sice Polák, smýšlením však spíše Němec, který neznal volebního řádu a tak se sváděl ve volební síni o každý jen poněkud sporný hlas zuřivý boj. Agitace byla na obou stranách čilá. Odpoledne pokládali Němci bitvu už za ztracenu. Volba trvala do pozdního večera. Výsledek byl tento: Dr. Plachký byl zvolen 510 hlasy, Dr. Šromota obdržel 505 hlasů; v Hranicích obdržel Dr. Šromota 316 hlasů, Plachký 231 hlasů. Naši porážku zavinilo *pět našich lidí,* kteří měli dohromady 8 hlasů a k volbě nešli, a jeden volič, jenž dokonce podepsal české provolání volební, avšak volil proti nám. Jmen neuvedu, jsou dosud v dobré paměti. Nálada však nebyla po volbě na naší straně stísněnou; dobyli jsme v Hranicích značné převahy hlasové proti starostovi města a i celkový výsledek oproti onomu z r. 1899 znamenal značnou mravní podporu. Němci si ani netroufali své pětihlasové vítězství oslaviti veřejně.

Zloba Němců nad porážkou v městě obrátila se proti okresnímu komisaři Hronešovi, jako referentu o českých reklamacích, jemuž vytý-

Lud. Popp, I. nám.

Ant. Kunz.

L. Wellart

Dr. Frant. Sromota, starosta.

Jan Jambor.

Frant. Rozehnal.

Ant. Balliš, II. náměst.

První česká městská rada Hranická.

kali, že nezamítl české reklamace šmahem a jemuž také nemohli zapomenouti, že on — v nepřítomnosti hejtmanově — dle své úřední povinnosti podepsal ony předpisy daňové, jež zjednaly našim osmi voličům vstup do I. sboru. Osočovali ho u místodržitelství, i ve Vídni, vedli proti němu prudkou kampaň v novinách, až konečně jim vláda vyhověla a v červenci 1903 jej přesadila do Boskovic. — *Tak padla druhá oběť nevinná.* —

Z celého dosavadního vývoje prozíravější z Němců už chápali, kam vítězství se nakloní. Olomoucký »Deutsches Blatt«, orgán německých nacionálů moravských, už v létě 1902 předvídal pád němectví hranického a ani vítězství při zemské volbě nebylo způsobilé jejich naděje oživiti a odůvodniti. Připravovali se pomalu na poslední věci člověka, t. j. připravovali svůj politický testament. V obecním výboru dne 17. srpna 1902 odhlasovali si ještě zřízení německé měšťanské školy chlapecké, aby měli paritu s Čechy, na její skutečné zřízení však už nestačili. Plachký chtěl ještě provésti stavbu budovy pro české školy měšťanské a to na potupu českému obyvatelstvu ve dvoře nynější české školy obecné v Nádražní třídě, k čemuž však pro český odpor již nedospěl. V zasedání obecního výboru ze dne 8. listopadu 1902 provedena tato personální assekurace pro budoucí časy: Městskému účetnímu Schefczikovi zvýšeno služné a uděleno definitivum, sekundárnímu lékaři nemocničnímu Emilu Kurzovi odhlasována pense a kancelistům zvýšeno služné. Hlasování dělo se v předtuše blížících se zlých věcí budoucích, neboť hned po vykonané zemské volbě ohlášen termin 12. listopadu 1902, na který určeno ústní líčení u správního dvoru soudního ve Vídni o stížnostech Němců hranických ve příčině voleb obecních. Předcházelo ještě v červnu 1902 rozhodnutí ministerstva o volbách v témže smyslu jako rozhodnutí místodržitelské — podlehli tudíž Němci ve všech instancích, k nimž dosud útočiště brali — pak žádost česká o bezodkladné provedení voleb, kteréž žádosti však vyhověno nebylo a tak nadešel se všeobecným rozechvěním očekávaný den 12. listopadu 1902. Senátu předsedal sám předseda správního soudu hrabě Schönborn, votanty byli dvorní radové: Hennig, Dr. Reisig (referent), Jacobi a Zenker. České reklamanty zastupovali Dr. Žáček a Dr. Šromota, německé Dr. Schücker, Dr. Plachký a Dr. Mandl. Přítomno bylo mnoho občanů z Hranic. V Besedě v Hranicích večer byly místnosti spolkové nabity. Vše očekávalo příznivou zprávu. K osmé hodině večer došel telegram: *líčení odročeno.* Bylo to zklamání, nikdo nedovedl dáti vysvětlení uspokojivého, až teprve vrátili se naši z Vídně s vysvětlením, že líčení za účelem vynesení nálezu odročeno na den 3. prosince 1902. Předáci čeští jeli dne 3. prosince opět do Vídně k vyslechnutí nálezu. Krátce po 11. hodině dopoledne došel tento telegram: »*Naši vyhráli, zvítězili jsme na celé čáře.*« Telegram tento v originálu vyvěšen v obchodě Kautského na náměstí, pořízeny velkým tiskem jeho kopie a rozvěšeny rychle po městě. Nadšení v městě ohromné, lidé na potkání radostí jen zářili, sdělujíce si radostnou zprávu a mnozí, starších i vážnějších nevyjímaje, nezdrželi se slzí. Po obvyklých každoročních gratulacích u vůdce scházela se již odpoledne stále četnější a četnější společnost do Besedy, radostná zpráva zatím sdělena telegraficky do českých novin i přátelům

a známým a tak byla večer dvorana besední nabita do posledního místečka lidmi domácími i přespolními, hlavně ze sousedního Lipníka, kteří přišli s námi se radovati. Konala se dvojí slavnost: obvyklý každoroční večírek na jmeniny Dra Šromoty a oslava vítězství u správního soudu. Dr. Šromota v důkladné řeči probral dějiny dosavadního boje, vysvětlil význam dnešního vítězství, nezapomenuv na spolupracovníky z kruhů voličských i poslaneckých a napomínal k trpělivosti v dalším postupu, předvídaje, že Plachký ani nyní ještě se nevzdá.

Uprostřed nejlepší zábavy a nadšení přišla do dvorany zpráva, že posluchači lesnické školy kamením bombardovali byt okresního hejtmana Galuska. Zpráva tato působila na shromáždění dráždivě. Horkokrevnější již hrnuli se k východu, aby — opravdu nevíme, co by bylo následovalo. Ale v tom okamžiku stál již hejtman Galusek ve vchodu do dvorany a rozevřenýma rukama bránil těm, kteří se chtěli hrnouti ven. Jeho slovy, jakož i přičiněním Dra Šromoty a jiných rozvážnějších osob shromáždění se zase uklidnilo. Tak se choval od Němců bezdůvodně za původce jich porážky považovaný Galusek proti svým nejzapřisáhlejším odpůrcům, chránil je proti spravedlivé odvetě.

Lesníci byli ještě téže noci zatčeni a odvedeni do vazby k soudu a bylo jich tolik, že jeden vtipkář prohodil, že žalářník Čudlík přes noc byl povýšen za ředitele filiálky hranického lesnického ústavu. Ač čin jejich byl kvalifikován jako zločin, odnesli si jen zcela nepatrné pokuty pro přestupek. Nežehráme na to, máme srdce a smysl pro mladickou nerozvážnost, vytýkáme jen, že s českými provinilci v podobných případech stejně shovívavě se nejedná. Vzpomínáme na př., že stejně velké, ba i větší pokuty stihly mnohé naše obecní starosty i jiné mladší nadšence naše za pouhé rozšiřování různých plakátů, letáků a brožur, zejména brožury »Co má vědět každý uvědomělý Moravan«, v nichž hlásáno a propagováno provádění hesla »Svůj k svému«, jež od zemské volby říjnové účinně se začalo prováděti. Obšírnou tuto brožurku, jež byla skonfiskována, jako jiné projevy tiskové a články novinářské téhož obsahu, celou immunisoval posl. Reichstädter svou interpelací na říšské radě.

Na vítězství z 3. prosince, jejž Němci nazývali der schwarze 3. Dezember, bral účast celý Český národ, zejména všechny české noviny, jež akci Čechů hranických co nejvydatněji podporovaly.

Za účelem účinnějšího ještě provádění hesla »Svůj k svému« uspořádána dne 14. prosince 1902 ve dvoraně besední schůze žen, při níž slečna Machová z Kateřinek plamennými slovy uchvátila celé obecenstvo v pravém slova smyslu namačkané ve dvoraně. Mnohé z přítomných žen dojaty slzely a slibovaly spontánně heslo to poctivě zachovávati. S týmže programem pořádáno dne 15. března 1903 .12 politických schůzí v městě a okolí.

Na 6. ledna 1903 projektován tábor lidu na náměstí, který měl úřady a vládu donutiti, aby nyní po rozhodnutí správního soudu odkladům Dra. Plachkého s vypsáním volby učinila přítrž. Tábor sice zakázán, ale Dr. Plachký úředně donucen volby vypsati. Plachký ve schůzi obecního výboru ze dne 28. ledna 1903, k níž si vyžádal od hejtmanství assistenci četnickou (!), dal zvoliti komissi volební takto:

Antonín Bališ, Leopold Scheidl, Leopold Herrmann a Samuel Hoffmann, tedy 1 Čecha a 3 Němce, a dva náhradníky: Jakub Benisch (Němec) a Ludvík Wellart (Čech) a vypsal volby pro dny 9.-18. února 1903, ale s jakým novým úskokem? Zařadil do I. sboru sice opět našich vybojovaných 8 voličů, ale rozšířil protiprávně tento sbor z 30 na 34 voliče, tak aby měli Němci přes našich 16 hlasů většinu. Z toho bylo v českém táboře ohromné pobouření. Ihned vypravena deputace Dr. Šromota, Ludvík Popp, Antonín Bališ a Antonín Kunz k místodržiteli a vydáno provolání ze dne 3. února 1903, podepsané prvními třemi jmenovanými předáky ke všem českým městům moravským, aby pozvedla svůj hlas na adressu místodržitelovu proti novému neslýchanému pokusu znásilnění. Statečná česká města s Přerovem v čele na ráz solidárně se ozvala a rázné projevy jich jen pršely. To pomohlo. Vypsané volby odloženy a místodržitelství rozhodlo, že v I. sboru má býti 31 voličů (z nich 16 Čechů a 15 Němců, těmto však jeden z nich — Bernard Wolf — v lednu 1903 zemřel, takže jim zbylo jen 14 hlasů). *Plachký prohlásil, že město Hranice Slovanům za žádnou cenu nevydá* a rekuroval dále k ministerstvu. Mezi tím hejtman Galusek, který stále pracoval na ujednání kompromisu, docílil na Dru. Plachkém dne 3. února 1903 u hejtmanství protokolárně závazek, že volbu konečně opravdově vypíše, jakmile dojde rozhodnutí ministerstva o počtu voličů v I. sboru.

Protokol tento opatřen podpisy Galuskovým, Plachkého a Šromotovým. Plachký ale věren svému úmyslu, že město Slovanům nevydá, chtěl hospodařiti dále a k tomu cíli potřeboval rozpočet a schválení účtů starých z r. 1901. To chtěl provésti ve schůzi obecního výboru dne 29. dubna 1903. Statečná menšina česká ve výboru se tomu však rázně opřela, ba nepřipustila ani zahájení schůze tím, že před příchodem starostovým obsadila praesidium (Dr. Šromota, L. Popp, Jan Jambor a Antonín Boček). Plachký marně se pokoušeje dostati se ke svému stolci, strkal do Dra Šromoty a chytl L. Poppa za krk. Plachký zavolal policii, ale ta netroufala si proti českým členům výboru zakročiti a tak nezbylo starostovi než-li upustiti od zahájení schůze. Hned však s městskou radou podal na státní zastupitelství trestní oznámení proti jmenovaným a občanu R. Šidlovi, který z posluchačstva zasahoval do aféry, pro zločin veřejného násilí. Němcům tuze mnoho záleželo na tom, aby jmenovaní předáci čeští byli soudně stíháni, proto se namáhali tak, že spisy trestní byly poslány do Brna i Vídně, ale pro nedostatek skutkové povahy bylo vyšetřování toto, jež natropilo ve městě mnoho hluku, dne 7. července 1903 zastaveno a obvinění byli pak i z obžaloby pro přestupek v obou instancích osvobozeni.

Starý výbor obecní z r. 1898 zatím už pomalu se chýlil k vyhynutí. Úmrtím, odstěhováním nebo vzdáním zbylo dohromady i s náhradníky z 45 osob jen 28, tedy už nebylo ani zákonné minimum 30 členů. Konečně koncem června 1903 došlo rozhodnutí ministerstva, že I. sbor má podržeti 31 voličů. Němci vidouce, že volba už je neodvratná, nabízeli prostřednictvím poslance Kleina a radního Zámorského opětně kompromis (16 N., 14 Č.), který však byl jednomyslně zamítnut.

Zároveň podali 3 stížnosti na správní soudní dvůr proti rozhodnutí ministerstva vnitra o počtu voličů a žádost k hejtmanství o odložení voleb. Žádost ta však zamítnuta a Plachký vyzván k vypsání voleb. Plachký jednak jsa vázán protokolem výše uvedeným ze dne 3. února 1903 a jednak pod tlakem hrozivého suspendování nebo rozpuštění výboru konečně povolil, vypsal volby a to pro sbor III. na dny 16. až 18. července, II. sbor 20. července a I. sbor 21. července, ale byla obava, že se dopustí schválně formální chyby, aby volba byla neplatná, totiž tím, že by vyhlášku dotyčnou uveřejnil pozdě, ne jak zákon předpisuje, celých osm dní před početím volby. Předáci čeští však byli na stráži, a tak vyhláška uveřejněna sice dosti pozdě, ale přece ještě v čas (dne 7. července o $5^1/_2$ hod. odpol.).

Dojemné provolání volebního výboru národní strany ze dne 9. července 1903 začínalo těmito památnými slovy: »Chvíle, již šediví starci ještě dožiti si přáli, již generace mladší očekávala s nedočkavostí, nadešla: za týden přistoupíme k osudí volebnímu, abychom setřásli se sebe jho cizoty, nadúté, zuemravnělé a prospěchářské...« Schůze širšího výboru volebního konala se 11. července, veřejná schůze voličská 12. července.

Po městě roztrušovány různé pověsti o plánech Plachkého, zmařiti při volbě samé české vítězství. Tak zejména byl zjištěn úmysl Němců, učiniti na některé české voliče I. sboru před volbou trestní oznámení pro smyšlené zločiny, aby přišli do trestního vyšetřování a tak pozbyli práva volebního. Proti tomu si opatřila česká strana bezprostředně před volbou vysvědčení krajského soudu o tom, že žádný z českých voličů I. sboru není v trestním vyšetřování.

Konečně nastal den volby. Do města povolána mimo místní četnictvo posila 35 mužů. Starosta Dr. Plachký volbě vůbec se vyhnul. Místo něho předsedal volební komisi ve III. a II. sboru (Bališ, Scheidl, Herrmann, Hoffmann) radní Zámorský. Němci volby ve III. sboru se nesúčastnili; volba proto konala se klidně.

Z 950 voličů oprávněných dostavilo se k volbě 447 a všemi hlasy zvoleni jednomyslně do výboru: Antonín Bališ, majitel realit, Antonín Boček ml., obchodník, Hynek Fusek, majitel domu a soukenník, Karel Helsner, mechanik, Jan Jambor, bednář, Jan Paus, uzenář, Ludvík Popp, hotelier a nájemce sladovny, František Rozehnal, pokladník okresní nemocenské pokladny, František Řehák, rolník, Dr. František Šromota, advokát. Za náhradníky jednomyslně 280 hlasy: Max Honsik, kožešník, Jan Lukeš, obuvník, Peregrin Pešl, soukenník, Karel Šindler, krejčí, Alois Schützer, obchodník. Ve II. sboru dostavilo se z 220 oprávněných voličů 159 a zvoleni 103 hlasy jednomyslně do výboru: Jakob Benisch, obchodník, Karel Benischke, obchodník, Alexander Hanslian, barvíř, Richard Heller, továrník, Leopold Herrmann, stavitel, Samuel Hoffmann, továrník, František Kalmann, obchodník, Jan Wolf, krejčí, Karel Wymietal, sollicitator, Eduard Zámorský, inspektor pojišťoven. Čeští kandidáti do výboru obdrželi po 56 hlasech a to: Dr. Štěpán Kurfürst, cís. rada a c. k. vrch. okr. lékař, Antonín Kunz, továrník, Ludvík Wellart, velkoobchodník, Karel Beer, obuvník, Karel Siegel, obchodník, P. Leopold Černý, kaplan, František Konečný, ředitel záložny, Hilar Kautský, ob-

chodník, Antonín Polášek, řezník, Dr. Josef Mazanec, advokát. Za náhradníky zvoleni tito němečtí kandidáti vesměs 96 hlasy: David Dittel, obchodník, Alois Jambor, zednický mistr, Karel Kerfellner, hostinský, Eduard Mader, pekař, Ferdinand z Wicherů, fotograf. Volby náhradníků česká strana se nesúčastnila.

Všechen zájem soustředěn na volbu v I. sboru a s napjetím očekávalo se, jaké překvapení nám Němci připraví. Česká strana na všecko byla uchystána, převahu mělo mínění, že Němci k volbě nepřijdou. Pět minut před započetím volby odebralo se korporativně všech 16 českých voličů (i Dr. Žáček) osobně do volební síně, kde byl přítomen též okresní hejtman Galusek. Místo pro obecenstvo bylo nabito. Úderem 9. hodiny dostavil se jediný radní Kalmann, přečetl jménem starostovým písemný »protest« nepřítomných německých členů volební komise a nepřítomných německých voličů proti volbě a chtěl se vzdáliti. Hejtman Galusek však jej zadržel, povolal přítomného člena volební komise Bališe a náhradníka Wellarta (když byl posel vyslaný pro prvního náhradníka Benische přišel zpět se vzkazem, že Benisch odcestoval a sestavil za předsednictví radního Kalmanna tuto trojčlennou volební komisi: Kalmann, Balliš, Wellart a vyžádav si telegraficky souhlas místodržitelství, dal vykonati volbu.

Zvoleni jednohlasně všemi 16 hlasy do výboru: P. Leopold Černý, kaplan, Eduard Jaroš, nájemce dvora, Hilar Kautský, obchodník, Antonín Kunz, továrník, Dr. Štěpán Kurfürst, cís. rada a c. k. vrch. okr. lékař, Bohdan Lameš, ředitel měšť. škol, Jan Pinkava, c. k. gym. professor n. o., Dr. Josef Smetánka, lékař, Dr. František Toušek, c. k. soudní adjunkt, Ludvík Wellart, velkoobchodník a za náhradníky rovněž 16 hlasy: Jaroslav Bureš, ředitel hosp. školy, Jan August Horák, c. k. vrchní officiál, Dr. Josef Mazanec, advokát, Antonín Polášek, řezník, Karel Siegel, obchodník.

Tento výsledek volby přijalo obecenstvo shromážděné ve volební síni, před radnicí a na náměstí s velikým jásotem. Voličové i zvolení, v čele s Drem Šromotou a poslanci Drem Žáčkem, Drem Šíleným a velké zástupy lidu odebraly se z radnice do Besedy, kde shromážděni byli též starostové z celého politického okresu, jednak k vůli volbám a jednak na rozloučenou s komisařem Hronešem, jemuž večer před tím pořádán sborem hasičským pochodňový průvod s hudbou. Šťastný výsledek volby telegraficky sdělen na všechny strany.

Městem procházela hudba za veselých pochodů a za ní zástupy lidu, české obchody a závody zavřeny na oslavu vítězství a celý den až do pozdní noci ztráven ve všeobecném jásotu a nadšení. S věže radniční vlály poprvé prapory v slovanské trikoloře a různé nápisy, holdující dru Šromotovi, jako vůdci lidu.

V Besedě umístěn v okně obraz Dra Šromoty (malba prof. Pinkavy) jako transparent, vydány pamětní pohlednice »České Hranice«, kopie zdařilého obrazu prof. Pinkavy.

V následující neděli (26. července) pořádán župní slet sokolský s velkou národní slavností v lázních Teplicích. Slavnostní průvod čítal na 6000 osob. Následující (29. července) výlet školní mládeže na Střel-

nici byl rovněž svátkem národním a tak Hranice po tolikaletých útrapách plným douškem užívaly opravdové radosti z vysvobození ze jha cizoty.

Němci se však s výsledkem volby nespokojili, nýbrž podali proti volbě námitky, zejména v tom směru, že prý volba vykonaná před neúplnou komisí je neplatná. Avšak vzhledem k četným rozhodnutím správního soudního dvoru, že volba vykonaná před většinou komise je platná, byla česká strana klidna co do vyřízení těchto námitek. Toto rozhodnutí místodržitelství došlo dne 24. srpna 1903, německé námitky zamítnuty.

Následkem toho svolal na úřední vyzvání nejstarší člen nově zvoleného výboru Jakub Benisch výbor k volbě starosty a městské rady na den 3. září 1903. Němci mimo jmenovaného svolavatele nepřišli. Ten povolal si za důvěrníky Dra Kurfürsta a Bališe. Poněvadž bylo přítomno jen 21 členů a dle zákona potřebí k volbě starosty a rady z 30 členů přítomnosti aspoň 23, nemohla volba býti provedena; schůze uložila 7 nepřítomným a řádně neomluveným německým výborům pokutu po 40 K a nová schůze svolána na den 10. září 1903. K této schůzi Němci přišli — báli se patrně dalších pokut — a když byl Benisch jako předsedající povolal za důvěrníky do praesidia Dra Kurfürsta a Zámorského, zvolen za starostu 20 hlasy českými Dr. Šromota, a za radní rovněž 20 hlasy Ludvík Popp, Antonín Bališ, Antonín Kunz, František Rozehnal, Ludvík Wellart a Jan Jambor. Tím byl konečně ustaven nový výbor, Hranice měly po tolikaleté německé nadvládě opět legální české obecní zastupitelstvo. Slavnostní nastolení starostovo konalo se v neděli dne 13. září 1903 opět za přítomnosti hejtmana Galuska a poslanců Dra Žáčka, Dra Šíleného a ředitele něm. gymnasia Fuchse. V týž den byl ve dvoraně besední slavnostní banket, jehož se súčastnilo 92 osob.

Ještě před volbou starosty a městské rady došlo okr. hejtmana Galuska rozhodnutí, že je přesazen do Kroměříže, přesídlení samo nastalo až po úplně skončené volbě. ***Toto byla třetí a poslední oběť z kruhů úřednických,*** která přes výše uvedený slib samého Dra Körbra přinesena byla rozbouřenému furoru germánskému, oběť zcela nevinná, takže by i Němec, ovšem spravedlivý, kdyby mohl prostudovati všechna volební akta, zvolati musil: viny na něm nenalézám. Galusek hned v začátku volební akce postaven byl od české strany před hotovou událost a pak ovšem jako poctivý a nestranný úředník nemohl už nic jiného činiti, než rozhodnouti dle svého právnického přesvědčení. Byl-li vinen on, pak vinen byl i místodržitel, i sám ministrpresident, neboť všechna jeho rozhodnutí byla potvrzena v obou vyšších instancích, ba co do počtu voličů pro I. sbor určil hejtman Galusek dokonce 32 voličů, tedy více a pro Němce příznivěji nežli instance vyšší. Galusek, jak z hořejšího líčení událostí vidno, šel k vůli Němcům i nad svou úřední povinnost, do poslední chvíle se namáhal, aby docílil pro ně výhodného kompromisu a tak jejich záchrany. Že Klein dostal tak lacino říšský mandát, byla Galuskova zásluha. Jeho rozhodnutí o osmi voličích potvrdil i správní soud, dle zásady všeobecně právnicky

uznané, že o právu volebním rozhoduje jedině daň předepsaná v době lhůty reklamační (od vyložení listin volebních po osm dní), a k jeho sestavení volební komise dne 21. července 1903 dalo místodržitelství dokonce telegraficky svůj souhlas. Čím tedy lze vysvětliti ty nezřízené útoky Němců na Galuska?

Dle našeho mínění dlužno hledati vysvětlení v neinformovanosti Němců o akci z české strany, v jejich dlouholeté tradici, že jen pomocí úřadů dodělávali se úspěchů a z tohoto plynoucího předpokladu, že i na české straně jen tak to býti může a konečně také v politické taktice Dra Plachkého. Nemohlť on přiznati svému politickému a národnímu sokovi Dru Šromotovi, jejž vždy podceňoval a nad nímž byl zvyklý vždy jen vítěziti, tolik politického nadání, aby si sám zkonstruoval plán, jenž by stačil k porážce jeho, dosud všemohoucího činitele ve městě. Obíráme se touto otázkou Galuskovou poněkud obšírněji proto, aby veřejnosti jak české tak i německé, jež dosud jen jednostranně a tendenčně psanými články novinářskými o činnosti Galuskově v Hranicích byla informována, a o mnohých důležitých podrobnostech dosud pražádných zpráv neměla, podána byla věrně, co nejobjektivněji vylíčená historická pravda.

Svůj program rozvinul nový starosta takto: stavba epidemické nemocnice, stavba českých škol měšťanských, stavba nového mostu přes Bečvu, osvětlení města, získání průmyslu, rozvoj školství, uzdravení městských financí a uhrazení dluhů nemocnice, sparalisování německých čestných občanů a umělých hlasů, aby byl ve městě konec bojům národnostním, neboť je sice ve městě mnoho uměle usazeného němectví, ale jádro je české. Při tom zdravý hospodářský rozvoj na dráze pokroku a s moderními požadavky chce držeti v obci krok. Je pro dělení práce a součinnost všech členů výboru, neodmítaje Němců. Na tento appell na součinnost odpověděli Němci Benisch, Benischke, Hanslian, Hoffmann, Kalmann, Wymietal a Wolf tím, že vzdali se členství ve výboru bezprostředně před první pracovní schůzí nového výboru ze dne 18. září 1903. Snad tím chtěli také způsobiti české většině rozpaky. Předpoklad takový byl by ovšem naivní. Česká většina jejich vzdání vzala klidně na vědomí a projednala nerušeně celý program schůze, v němž bylo přijetí návrhu na stanovení jazyka českého úředním jazykem obecního zastupitelstva, návrh na jmenování čestných občanů, volby jednotlivých odborů a m. j. Doplňovací volba za odstouplé členy nařízena na 3. října 1903 a při ní zvoleni titíž — vyjímaje Wymietala, místo něhož kandidoval a byl zvolen Artur Kirchner, c. k. soudní tajemník, nynější vůdce německé opposice — vesměs 64 hlasy, čeští kandidáti obdrželi po 58 hlasech. To byl celý efekt taktiky.

Od 1. ledna 1904 přešla do českých rukou i městská spořitelna, jež za české správy utěšeně se vzmáhá, takže výtěžek z posledního roku tohoto mladého ústavu obnáší již 6000 K.

Dlouholetý vládce a diktátor Hranic Dr. Plachký opustil na dobro Hranice, přesídliv jako advokát do Olomouce v létě r. 1904.

Odešel, muž kdysi tak slavený, nikým nejsa oplakáván, ani ne Němci. U těch poškodil si svou reputaci jednak nešťastným vedením boje o volby, ale hlavně tím, že ocitnuv se se svou stranou v minoritě,

opustil vůdcovské místo, nechtěje nadále v obecním výboru bojovati jako prostý muž — on, bývalý generál. To se mu od Němců velice a máme za to, že právem, zazlívalo. Vůdce lidu svému skutečně oddaný dovede s ním jísti i trpký chléb opposice. On to nedovedl.

Den 17. září 1904 přinesl Hranicím veliké překvapení, rozhodnutí správního soudu o stížnostech Němců do výboru volby, jímž volba v I. sboru ze dne 21. července 1903 zrušena pro neúplnost volební komise. Na české straně nebylo obav z nové volby, neboť všech 16 voličů českých bylo dosud na živu, závazek solidárnosti při nové volbě znovu převzali čeští voličové novým reversem a tak neznamenalo toto rozhodnutí žádnou újmu pro politickou moc české strany, nýbrž jen novou zkušenost, že správní soud rozhodl proti své dosavadní praxi a názoru o volební komisi. Dne 20. prosince 1904 dostavil se na radnici c. k. místodržitelský tajemník Petr Köridlmayer rytíř z Ehrenfeldu od okresního hejtmanství z Přerova z rozhodnutí místodržitelství jako vládní komisař, převzal správu obce a hned týž den vypsal novou volbu v I. sboru na den 29. prosince 1904. Při volbě přibral volební komisař Ehrenfeld za důvěrníky Ludvíka Wellarta a Leopolda Scheidla; všech 16 voličů dostavilo se zase osobně a zvoleni jednomyslně do výboru: P. Leopold Černý, kaplan, Jan August Horák, c. k. vrchní officiál, Hilar Kautský, obchodník, Antonín Kunz, továrník, Dr. Štěpán Kurfürst, cís. rada a c. k. vrch. okr. lékař, Dr. Josef Smetánka, lékař, Jan Pinkava, c. k. gymn. professor n. o., Klement Stáhala, obchodník, Josef Václavík, majitel realit, Ludvík Wellart, velkoobchodník a za náhradníky: Antonín Berger, c. k. lesní rada, Karel Beer, obuvník, Mag. Pharm. Filip Kaulfus, lékárník, Karel Lipenský, majitel domu, Eduard Jaroš, nájemce dvora.

Němci k volbě opět nepřišli, byli by sehnali sotva 10 hlasů.

Nová volba starosty a městské rady provedena ve schůzi dne 16. ledna 1905; zvoleni opětně: za starostu Dr. Šromota a do městské rady Antonín Balliš, Ludvík Popp, Antonín Kunz, František Rozehnal, Ludvík Wellart a Jan Jambor. Ve slib vzat starosta 18. ledna 1905 městská rada dne 21. ledna 1905 a tím ukončeno toto provisorium vládního komisaře.

Němci podali opět námitky ke všem instancím, jež však byly už zamítnuty, dosud nevyřízeny ještě jejich nové stížnosti u správního soudu, o jichž významu však nelze míti vážného mínění, uváží-li se, že hlavním jejich »důvodem« neplatnosti nové volby je, že prý volba měla se konati před starou volební komisí, zvolenou z výboru z roku 1898 (!). Efekt onoho zrušení volby z 21. července 1903 je ten, že volební období nového výboru místo 13. září 1906 končí až 18. ledna 1908.

Tím, doufáme, ukončen památný boj o dobytí Hranic. Běží nyní o práci další, neméně důležitou, o udržení české vlády v obci. Všichni čeští členové výboru i náhradníci, nežli byli kandidováni, podepsali revers, jenž je víže čestným slovem býti členy českého klubu obecního výboru, plniti povinnosti, zachovávati klubovní tajemství atd. Pokud bude německá menšina v obecním výboru, je instituce takového klubu pro zájmy strany kategorickým imperativem. Nelzeť se stanoviska ná-

rodního připustiti, aby německá menšina byla event. rozhodčím při různostech názorů v české většině. Němci jej také měli vždy jako majorita, tajemství jeho vzorně zachovávali a jen tak bývali pány situace. Těžiště práce, debat a výměny názorů tím arciť z výboru přesunuto do klubu, což je potud stinnou stránkou instituce klubovní, že veřejnost nemá příležitosti přesvědčiti se, jak svědomitě a seriosně se jednotlivé otázky probírají (mnohdy až příliš důkladně); jednotvárné referáty a mechanické hlasování, které zbývá pro výbor, je arciť málo zajímavým pro obecenstvo a může tu a tam u posluchačstva buditi názor povrchního probírání dané látky. Až budou všechny tři sbory v rukou českých, což při dobré vůli a svornosti v českém táboře bylo by možno již při příštích volbách, a až pak budeme ve výboru sami mezi sebou, pak instituce českého národního klubu odpadne sama sebou jako zbytečná a bude to na prospěch věcné kritiky veřejnosti.

Přihlédněme nyní k tomu, jak dosud splnila nebo plní česká většina program prohlášený starostou Drem Šromotou při nastoupení vlády. Provedena stavba epidemické nemocnice, nádherného mostu s více než ze $^2/_3$ vymoženými subvencemi, kteréž dílo je velkolepou okrasou městu, zřízeno plynové osvětlení, odzbrojující i své původní odpůrce, o němž minulé výbory po léta marně snily a jež třeba pro krátkost jeho trvání (od 20. prosince 1904) dosud nepřineslo očekávaného výtěžku obci, dodává městu moderního rázu a krásy, a bude snad časem i dobrým pramenem příjmů pro obec, získáno od země zvýšení poplatků pro nemocnici a tím prameny pro uhrazení dluhu nemocnice převzatého od bývalého výboru, provedena přestavba německého gymnasia, sparalisován počet německých čestných občanů jmenováním českých čestných občanů, takže při příštích volbách ve II. sboru rozhodovati budou skuteční poplatníci naši, započato se stavbou budovy pro české školy měšťanské, jež byla prvním zkušebním kamenem pro solidaritu české strany a o níž i o vhodnosti zvoleného místa dalo by se leccos namítati, opravena zanedbaná část dlažby, čímž náměstí a oněm ulicím dodáno úhlednějšího vzezření, provedeno zčeštění názvů ulic a náměstí, pořízeny nové české uliční tabulky v slovanské trikoloře a tím městu dodán stavu obyvatelstva přiměřenější český vnější ráz, německé úřednictvo obecní nahrazeno českým, získáni pro Hranice čeští živnostníci, a co hlavního, všecky tyto práce, podniky a stavby provedeny bez zvýšení obecních přirážek a břemen poplatnictva, uvedena do obecních financí rovnováha, přes to, že nový výbor převzal daleko přes 20.000 K překročený rozpočet, obecní účty v čas schváleny, rozpočty se v čas předkládají.

Není však slíbený program vyčerpán úplně. Zbývá zejména ještě v programu slíbený rozvoj školství. Usilovalo se o získání české zemské nižší školy lesnické, ale pokus se nezdařil. V programu jsou *česká škola průmyslová a české gymnasium.* Nejbližší česká gymnasia jsou ve Val. Meziříčí a v Přerově, tedy v městech poměrně dosti vzdálených.

Školský spolek »Galaš« sice již ve své valné hromadě ze dne 27. listopadu 1903 se vyslovil pro zřízení českého gymnasia, ale od té doby myšlenka ta nepokročila, bylyť úkoly naléhavější. Mám však za to, že pro zdravý další rozvoj poměrů národnostních, kulturních, hospodář-

ských i společenských v Hranicích je brzké zřízení českého gymnasia otázkou neodbytnou.

Vývoj českých škol jak obecných tak i měšťanských v posledních letech jeví se v těchto číslicích:

Škola	1900 1	1901 2	1902 3	1903 4	1904 5	1905/6
Obecná chlapecká	203	214	226	264	258	273
Obecná dívčí	236	234	239	274	281	291
Měšťanská chlapecká	118	109	92	132	126	130
Měšťanská dívčí	98	106	114	124	127	119.

(Rozvoji tomuto odpovídá úpadek ve školách německých.)

Z těchto číslic vidno, že největší postup byl při zápisu v roce 1903, v roce voleb obecních, v roce největšího rozmachu české národnosti v Hranicích. Avšak i jinak ještě, mimo školství, chceme vyvrátiti platnost zásady starých Římanů: inter arma silent musae. Uprostřed dlouholetého napínavého a síly vyčerpávajícího boje nezapomínali Čechové hraničtí na své potřeby kulturní: koncerty, divadla společností divadelních i domácích ochotníků, přednášky a pod.

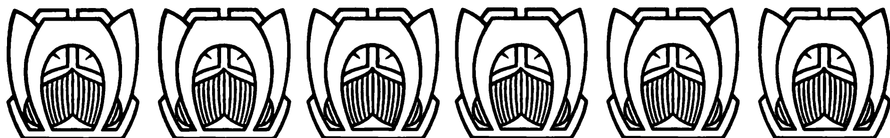
Ke shora již zmíněným uvádíme ještě jen tak namátkou: koncert ruského sboru Naděždy Slavjanské 26. března 1903, utvoření ruského kroužku pod řízením účetního Schmidta, dvojí provozování Blodkovy opery »V studni« dne 3. a 10. května 1903 vesměs domácími silami, přednáška Vrázova 22. května 1903, přednáška odb. učitele Vojt. Bartovského o Vrchlickém, schůze universitní s přednáškami prof. Kameníčka z Brna a Dra Kořínka z Hranic, každoroční slavnosti sokolské s veřejnými cvičeními, večírky Husovy (přednáška prof. Navrátila a j.), universitní kursy učitelské o prázdninách 1905, zřízení veřejné čítárny 15 prosince 1903, zřízení městského musea (zejména přičiněním paní Amalie Šromotové) atd.

K těmto bojům a rušnému životu arciť potřebí bylo peněz, a neprozradím tím žádné tajemství, řeknu-li, že hodně, hodně peněz. Český lid hranický, budiž to k jeho cti řečeno, je jako lid český vůbec do krajní míry obětavým. Velký podíl z oněch 80.000 K, jež stály jenom školy měšťanské, obětoval český lid z Hranic a okolí, ovšem že i širší veřejnost česká účinně pomáhala. Avšak oběti jednotlivců v Hranicích samých byly veliké, zejmena pro volby, jež stály značný náklad.

Snažil jsem se objektivně vylíčiti dějiny památného boje o dobytí Hranic, aby budoucí pokolení města Hranic nalezlo spravedlivé vylíčení boje svých statečných předků. Bylo-li snad v něčem pochybeno nebo něco opomenuto, prosím za shovívavé posouzení dobrého úmyslu, neboť: errare humanum est.

Končím appellem na obyvatelstvo našeho města:

Stateční občané hraničtí, vykonali jste dílo obrovské, provedli jste v těžkých poměrech vítězný boj, jemuž celý národ se obdivoval, každý z Vás stál statečně na svém místě a vykonal úkol jemu svěřený, takže mnohý z Vás zvolati může: beze mne nebylo vítězství! Nuže, buďte i nadále tak statečnými a postupujte v řadách sevřených, aby po věčné časy vašimi i zůstaly krásné české Hranice, perla našeho Pobečví!

XIV.

Stručné dějiny Kostelíčka.

Prastarý kostelík považován byl předky našimi za nejstarší v celém okolí, což se srovnává s okolnostmi zcela dobře, ač písemných památek určitých o původu jeho nemáme a tak jest se nám spokojiti legendární domněnkou.

Jak již dříve řečeno, až do 1. polovice XII. stol. byl kraj Hranický pokryt lesem od řeky Bečvy až po Odru. Dle pověsti byl prvním obyvatelem jejím ***poustevník Vintíř,*** mnich řádu sv. Benedikta, který však v krajině této pobyl na krátko, odebrav se do Čech, kdež prý (?) založil klášter Břevnovský.

Jan, třetí biskup Olomoucký, byv upozorněn na zbytky pohanů v kraji zdejším, požádal Hamana, převora Rajhradského, aby některé činné mnichy sem odeslal, kteří by přivedli do ovčince Kristova ony nevěřící. Prvním mezi vyvolenými mnichy byl ***Jurik,*** který podjal se této práce s opravdovou láskou a radostí. Založiv na vykácených místech Hranice, brzy Černotín a Hluzov, postaral se o postavení svatyně na úbočí kopce Hluzovského nákladem knížecím, která biskupem Janem posvěcena jest ke cti Narození Blahoslavené Panny Marie a byla jediným kostelem zdejší krajiny. Když Chvalko, opat kláštera Praemonstrátského postaral se o opevnění Hranic r. 1296, a nový, mnohem rozsáhlejší farní kostel v Hranicích vyzdvihl, stal se tento marianský kostelíček filialním, při němž vesnice Hluzov, Černotín a Zbrašov zůstaly, své zemřelé sem pochovávajíce.

V pravo od marianského kostelíka jest kaple, zasvěcená sv. Antonínu Paduanskému, jejíž původ je neznám; toliko zpráva z r. 1658 se dochovala, dle níž jmenovaného roku kaple opravena a obnovena

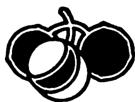

Kostelíček.

byla nákladem jisté měšťanky hranické. Za touto svato-Antonínskou kaplí mívali poustevníci své bydliště a jak vrchnostenský list jeden praví, bydlel zde od r. 1686 až do r. 1707 poustevník řádu kapucínského jakýsi H a v e l, před tím mistr krejčovský. Okolo r. 1736 usadil se na opuštěném místě poustevník Šebestián Srzemski, šlechtic-kněz, rodilý z Krakova, který léčil se v hojitelných pramenech teplických. Duchovní tento založil 14 kaplí křížové cesty svým nákladem r. 1737, sám osobně jsa činným při stavbě, konaje nádennickou práci. R. 1738 práce dokonána a následujícího r. 1739 posvěceny kapličky P. Admaudem, quardianem kapucínského kláštera v Olomouci. V roce posvěcení věnoval vrchnostenský sládek hranický Ondřej Hořecký 50 zl., který obnos vzrostl dobrovolnými dary na 100 zl., určených na opravu kapliček. Kromě těchto 100 zl. učiněna fundace o 1000 zl., jejíž požitek dostávati měl duchovní, určený k obstarávání chrámových bohoslužeb. R. 1766 dokonal svůj život zakladatel křížové cesty a pohřben v marianském kostelíku u postranních dveří, kdež spatřiti lze i pamětní desku.

Když za panování císaře Josefa II. se počalo s rušením klášterů a kaplí, stihnouti měl tento osud i kapli sv. Antonína. Tak rozprodány ozdoby chrámové, při čemž obraz sv. Antonína zakoupil měšťan hranický Antonín Gajer a věnoval jej marianskému kostelíku. Poněvadž nepřihlásil se kupec na kapli svato-Antonínskou, připadla vrchnosti za 50 zl. a tak pusta a prázdna zůstala až do r. 1826, až konečně měšťané hraničtí dobrovolnými sbírkami sehnavše 50 zl., odkoupili kapli tuto od vrchnosti, uvedše ji opět v důstojný stánek. Kníže Dietrichštejn věnoval pak ztržený obnos na založení fundace, z jejíž požitků měla se udržovati kaple v pořádku.

R. 1868 a 1869 byly kostelíček i kaple sv. Antonína opraveny a obnoveny, k čemuž přispěl hlavně Černotín, Zbrašov a Hluzov, začež ustanoveno, aby obyvatelé jmenovaných osad zdarma směli se pohřbívati u Kostelíčka, kdežto obyvatelé Hranic (s výjimkou pasekářů bydlících v okolí) zde mohou býti pochováni, zaplatí-li určitý poplatek za hrob u starosty v Černotíně, nyní však po vyfaření Černotína na faře v Hranicích. R. 1880 vyfařeny z Hranic obce Černotín a Hluzov, zřídivše si samostatnou faru s kostelem sv. Cyrila a Metoděje v Černotíně, následkem čehož odpadla obcím těm povinnost opravovati filialní kostel. Proto brzy založen zvláštní spolek k udržování kostelíčka, jehož péčí udržuje se svatyně tato v dobrém stavu. 1884 zřízeny i nové varhany. 1883 opatřen nový kalich za 160 K, 1899 opravena kaple sv. Antonína a křížová cesta.

XV.

Miscelanea hranického cechu soukennického.

Nejdůležitější živností předků našich ve městech stalo se *řemeslo.* Slované pěstovali ode dávných dob řemesla. Ani půlstoleté pustošení Moravy v X. stol. nevyhubilo řemesel ve vlasti naší; již v XI. stol. mluví listiny opět o mlynářích, zbrojířích, soukenících atd. O stáří řemesla ve městech našich poučují nás pořádky čili cechy. Původ svůj odvozují cechy ve XII. stol. v Hamburce; krejčí obchodního města toho spojili se ke společné podpoře a pokroku v řemesle. Dle příkladu jejich též mistři jiného díla se sjednotili, načež povstaly cechy ve všech městech. Pořádky nabývaly větší a větší důležitosti: stará podání řemesla svého zachovávajíce a nové nástroje i způsoby ke snazšímu a umělejšímu pracování vymýšlejíce a s sebou sdělujíce řemesla zdokonalily, povznášely blahobyt měst, naučily občany svornosti, probudily důvěru ve vlastní sílu a lásku k práci, takže města mohla se opříti útiskům nespravedlivých pánů a rytířů.

Trosky zašlé slávy bývalého cechu soukennického ve městě našem podávají nám značné látky k uvažování o vzniku, vzrůstu a konečném pomalém úpadku tohoto odvětví živností. Z dob rozkvětu zachovalo se nám písemných památek neobyčejně mnoho, za to však první doby, ve kterých řemeslo toto vzniklo a u nás tak znamenitého rozpjetí v pozdějších dobách došlo, scházejí nadobro. Prvotní doba dějin cechu soukennického je nám knihou se sedmi zámky, z jejíchž několika čitelných řádkův lze nekonečně mnoho bájit, ale velmi málo vyložit spolehlivě.

Kdy a kolik mistrův soukennických ponejprv do Hranic přišlo, o tom sice žádných památek na naše časy se nedochovalo, leč pravděpodobno jest, že ne-li brzy po založení Hranic, tedy jistě v době opata Chvalka, který ves Hranice na město vyzdvihl, zdmi obehnal a mnohými výsadami nadal, usadili se v nově založeném městě četní soukenníci, kteří zde své řemeslo jali se provozovati.

V 2. polovici XV. stol., kdy náležely Hranice nejvyššímu sudímu zemskému panu Ctiboru Tovačovskému z Cimburka, pozdějšímu zemskému hejtmanu, došlo v Hranicích k tuhým půtkám mezi měšťany a předměšťany o užívání obecních pozemků, což Ctibor Tovačovský rozhodl v ten smysl, že měšťané mají platiti veškery obecní a zemské dávky dvojnásobně, začež mohou užívati obecního lesa a pozemků. Při té příležitosti odkoupili měšťané od pánů svých veškery zahrady, ležící na pravém břehu říčky Veličky za roční poplatek a obdrželi r. 1464 od krále Jiříka z Poděbrad mýto. K odkoupení zahrad přiměla měšťany hranické okolnost, že počalo se ve městě našem usazovati mnoho šlechty, která kupovala měšťanské domy uvnitř města. Byliť to šlechticové z nejslavnějších rodin vlasti naší jako:

Cimburk, Pernštýn, Žerotín, Posadovský, Žampach, Lariš, Světlík, Šarnovský, Troubecký, Orlík, Čaputa ze Živce a m. j., avšak znaky z domů jejich dávno již bohužel zmizely, jen některé ještě se zachovaly. Tak vytesáno v kameni na domě čís. 22. na Žerotínově náměstí nade vchodem: Benedic, Domine, domum istam et omnes habitantes in ea et hoc nunc et usque in saeculum. Amen. Memento mei, Domine, dum veneris in paradisum. Anno Domini 1583 aedificavit domum istam Andreas Czaputa de Żyviec in benedictione Domini. Verbum Domini manet in aeternum. Amen. (Požehnej, Pane, dům tento a všechny přebývající v něm nyní, a až na věky. Amen. Pamatuj na mne, Pane, až přijdeš do ráje. Léta Páně 1583 vystavěl dům tento Ondřej Čaputa ze Živce s požehnáním Hospodinovým. Slovo Páně zůstane na věky. Amen.) Byl to předchůdce Čaputy, o kterém děje se zmínka na jiném místě. Na hôtelu »u Brna« spatřiti lze též znak šlechtický s nápisem P. H. 1613. Komu patřil, zjistiti jsem nemohl.

Tím naskytla se hranickým příležitost uzavříti dobré obchody. Z prodaných domů uvnitř města stěhovali se za hradby městské a dávali tak vznikati novým ulicím pod hradbami. Mezi těmito »vystěhovalci« bylo nejvíce soukenníků, kteří založili »Motošín« a ulici »Klihovskou«, později »Komenou« zvanou. Je to nynější ulice Galašova, Čechova a Vrchlického. Pravý břeh Veličky osadili soukenníci, levý jircháři (kteří potřebovali při provozování svého řemesla mnoho klihu, odtud ulice Klihovská).

Každý soukenník tehdejší byl i postřihovačem, jak nás o tom poučuje starobylý erb počestného cechu soukennického, kde spatřujeme po stranách i nůžky. Ba mnozí soukenníci hraničtí vynikli znamenitě i v barvení suken, zvláště pak v barvení vlny ke své vlastní potřebě. K tomuto novému odvětví své živnosti nutkala je sama potřeba. Nebylo totiž v kraji daleko široko barvíře, kromě barvířů pláten.

V době předbělohorské žili soukenníci hraničtí v blahobytu. Neblahé následky nešťastné porážky bělohorské zastihly i Hranice velmi citelně. Hranice byly tehdy, až na malé výminky, vyznání českobratrského a přísná nařízení Ferdinanda II., kterými nemínil trpěti nekatolíků v zemi, dolehla i na Hranice. Větší část řemeslníků, než by byla ustoupila od svého náboženského přesvědčení, volila raději vyhnanství. A tak vidíme mezi emigranty českými i mnoho hranických, ani se ubírají do Holandska a Anglie. Byli to hlavně nožíři a soukenníci. Že

emigrantů hranických nebylo jen několik, svědčí okolnost, že ve dvou letech 1621—1622 zůstalo jen ve vnitřním městě 17 domů pustých, za městem pod hradbami 58. V době, kdy přecházela vojska přátelská i nepřátelská, hlavně v posledních letech války 30tileté, spustlo ve vnitřním městě nových 21 domů, za městem do r. 1642 43 gruntů.

Staré zápisky cechovní uvádějí i jména schudlých mistrů soukennických, kteří zanechavše řemesla, živili se žebrotou. Tak na př. Tomáš Šatánek, Jakub Dasenský, Václav Vyšacký, Jan Kašanta. Jako nejzámožnějšího mistra soukennického uvádějí staré listiny Jana Valického a Václava Grečovského.

Mistr Pavel Křenek byl jedním z odbojníků proti své vrchnosti a proto odsouzen k smrti mečem. Obdržel však milost a trest změněn mu v pokutu peněžitou. Mezi těmi, kteří opustili řemeslo, uvádějí se i Jakub Krejzl, Václav Příborský, Jiřík Smutný, Ondřej Klopánek; Pavel Vojtek na Motošíně tak byl chudý, že ani střechy na chalupě neměl, přece však jakž takž řemeslo provozoval a nechodil po žebrotě.

A tak uvádějí nám cechovní záznamy celé řady schudlých mistrů.

Na konci XVII. a počátkem XVIII. stol. znamenati lze příznivější obrat v smutném osudu hranických soukenníků. Tehdy čítalo se ve městě našem na 360 samostatných mistrů soukennických, kteří výrobky své vozívali na trakařích po jarmarcích. Roku 1756 Žid David Vračlavský v tovaryšstvu Karla Šejdy jal se nakupovati od místních soukenníků dobré výrobky a zajížděl s nimi na trhy do Trnavy v sev. Uhrách. Tam nacházela sukna hranická pro svou výbornou jakost výtečného odbytu a tím otevřena cesta k novému rozvoji soukennictví hranického. Za krátko však nastaly neshody mezi Karlem Šejdou a Davidem Vračlavským, které skončily tak, že Šejda zhostil se Vračlavského a za společníka přijal Karla Rábla, který osvědčil se za krátko jako výborný obchodník a čím dále, tím více zjednával trhovišť pro soukenníky hranické. Jeho vzácná opatrnost, výborná hospodárnost a kulantní jednání získávaly mu vůčihledě důvěry konsumentů i překupníkův. Zasluhuje tudíž vším právem Karel Rábl, aby byl nazván arciotcem a křisitelem nově rozkvetlé živnosti soukennické. Ráblova příkladu následovali Josef Šerý, Cyril Šejda, Dominik Pulka, Leopold Dernický, Jan Šlosárek, Jiří Řehula, Karel Šidlo, jichž počet stále vzrůstal, takže na počátku XIX. stol. bylo v Hranicích přes 400 mistrů soukennických.

Od r. 1784 až do roku 1810, zvláště pak v poslední desítce XVIII. stol., byl obchod soukenný na vrcholu svého rozkvětu a s ním i štěstí zdejších soukennických mistrů. Rozkvetlý obchod měl v zápětí i blahobyt, ve kterém mnozí z mistrů tak zbujněli, že žili jen v rozkoši a žádná lahůdka nebyla jim dosti drahá, aby po ní nezatoužili. Lehkovážným tímto životem připravili se na mizinu, což však nikterak nepřipisovali své marnotratnosti, nýbrž všeobecnému bankrotu, kterýž nastal tehdy po válkách napoleonských r. 1811 a za ním přikvačivším značně zvýšeným daním. Bylať to ovšem toliko laciná výmluva, jak nasvědčuje tomu dobrý stav přičinlivých, pracovitých a spořivých mistrů ostatních.

Cena surovin i mzda tovaryšů nebyly nikterak v souvislosti s úpadkem mnohých mistrů. Cent vlny platil se 1000 i 1300 rýnských

v bankocedulích (papírový rýnský či tak zv. bankocedule ne více než 10 kr. stříbrných platila). Tenkého sukna (Drap Fini) postav platilo se za 900 i 1000 rýnských. Prostředního 600 až 700 rýnských. Nejsprostší druh 300 rýnských. Loket sukna čistého za 30 rýnských, prostředního za 20 rýnských, nejsprostšího za 14 rýnských.

Židovská ulice.

Tovaryš dostával týdenního platu 8 rýnských, přadlena od půlváhy 15 grošů až i 1 rýnský. Kromě Uher dostalo se suknu hranickému výborného odbytiště v Turecku.

Pro snazší porovnání stůjž zde několik dat. Roku 1803 pracovalo v Hranicích 260 samostatných mistrů, 267 tovaryšů, nečítaje v to množství

učňů a vyrobilo se: zvláště jemných (extra fein) kusů 1500, jemných 2192, střední jakosti 1023, ordinárních 600. Celkem 5315 kusů.

Roku 1815 čítalo se: 227 souk. stavů, 385 mistrů, 23 tovaryšů, 47 učňů, 342 přadlen a vyrobilo se: zvláště jemných kusů 2033, jemných 2630, střední jakosti 1941, obyčejných 988, celkem 7592 kusy.

Z toho vyvezlo se do

	Turecka:	Uher:	ostat. cizozem.:
zvláště jemných kusů	316	1414	303
» »	451	1760	429
střední jakosti »	403	1093	445
obyčejných »	198	484	306

Které byly příčiny vzrůstu a klesání řemesla soukennického ve městě našem? Válka sedmiletá za císařovny Marie Terezie nebyla nikterak soukenuictví našemu ku prospěchu. Jinak působily války francouzské na konci XVIII. a na počátku XIX. stol., kdy potřebovalo se značně mnoho sukna ve vojště; zvláště příznivě pro rozvoj soukennictví působil zákon Napoleonův (navigační akta), kterým uzavíraly se veškery evropské přístavy lodím a zboží anglickému.

Mírem r. 1815 obdrželo Rakousko opět své země v Italii, Dalmatsko, Illyrsko a Tyrolsko, čímž vývoz sukna do těch zemí se obnovil; neméně prospěšný byl celní tarif z r. 1817 a 1819, kterýmž (vyjma Uhry a Sedmihrady, Dalmatsko a Istrii, Terst a Rjeku) obchod v tuzemsku cla zproštěn a dovoz sukna z cizozemska byl zakázán. Mezitím neustal obchod do Turecka, nýbrž víc a více mohutněl.

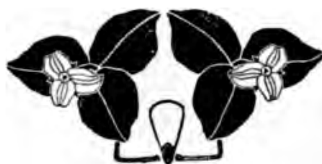
Ale na krátko jen. Po válkách francouzských nebylo dost pracovních sil, mzda stoupala a tím nastala potřeba továren, v nichž by pracovaly stroje místo lidských rukou.

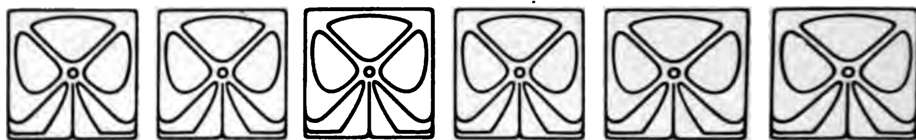
Nejprve užívalo se strojů ku předení vlny; první na Moravě zavedeny byly v Brně r. 1802, odkudž se velmi rychle šířily. Na to zdomácněly parní stroje na Moravě; v Rakousku první parní stroj počal pracovati v Brně. Ale prvním továrnám na sukno nedařilo se dlouho; záhy přišly mnohé závody v úpadek a rukodělné práci dařilo se opět dobře. Po čase však, když továrník zvykl jiné kalkulaci, počaly velkozávody dusiti maloživnostníky a tak klesali stále a stále. Některé cechy uhájily se tím, že počaly užívati též společně strojů.

Kromě toho i jiné příčiny a překážky počaly se stavěti řemeslu soukennickému v cestu. Rusko po dvouleté šťastné válce s Tureckem získalo v něm r. 1829 znamenitých obchodních výhod, tak i vývoz svých suken do zemí tureckých usnadnilo. Mimo to Rusko již r. 1822 svým ochranným tarifem vývoz našich suken do Ruska omezilo. Vlna v letech třicátých neobyčejně podražila, lichváři menším soukenníkům, potřebujícím úvěru, poškozovali též značnou měrou živnost — nebyloť tehdy peněžních ústavů. Jinou příčinu úpadku soukennického spatřujeme v nenadálé proměně vkusu v oděvech. Po mnohá staletí hledali lidé jen jednoduchá, trvanlivá sukna, kteráž mohl ještě i syn nositi po otci. V letech třicátých však stal se najednou vkus ten zastaralým: lidé si přáli lehčího,

za to však lacinějšího sukna, barvy a vzory rozhodovaly více než jádro sukna; střídání se mody nemohl menší soukenník vyhověti. Neméně ochromilo malého soukenníka, že odňaty mu dodávky sukna pro vojsko.

Tak klesalo stále soukennictví hranické, kdysi na vrcholu dokonalosti až na dny naše, kdy spatřujeme ze dnů zašlé slávy jen nepatrné zbytky. Čítáť se asi 19 soukennických mistrů samostatných. A blízko je úplného zaniknutí — z mladší generace nevěnuje se této živnosti nikdo.

XVI.

O kroji hranickém

nedá se zaznamenati mnoho.

Hranice leží na rozhraní Hané, Záhoří a Valašska a každý tento kraj honosil se zvláštním svérázným krojem. Obyvatelé hraničtí nepřijali žádného z krojů svých sousedů, aniž odívali se svým rázovitým krojem.

Odedávna halili se v úbor městský, který více méně podroben byl panující modě, která, jak známo, je velice měnivá.

V Hranicích usídlil se průmysl soukennický, jímž mnozí získali značného majetku. Soukenníci nosili dlouhé a široké kabáty tmavomodré, hlavy pokrývaly do nedávných dob (1860—70) ve dnech svátečních cylindry.

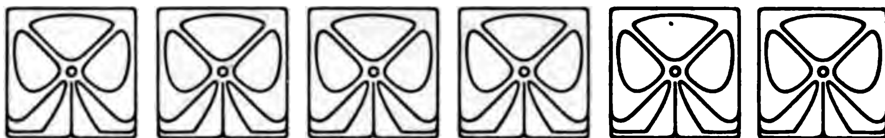
Spolek literátů.

Jako zvláštnost hranickou zaznamenati dlužno »*Spolek literátů*«, který již trvá několik století. Spolky literátské vznikly již za vlády Karla IV. Podporovatelem jich byl Arnošt z Pardubic. Povinností si učinili říditi zpěv kostelní. Jmenovitě přednášeli členové bratrstev zpěvy rorátní při mších, průvodech a jiných výkonech církevních. Dříve skládaly se sbory vesměs z mužů, zběhlých v umění literním a proto se nazývaly kůry literátské. Původně zpívalo se latinsky, až ve druhé polovici XVI. stol. spatřujeme kůry literátů českých. Sbory literátské dle obyčeje tehdejší doby zřízeny byly způsobem cechovním a spravovaly se zvláštními řády a artikuly. Ty sepsány byly ve zvláštní knize zápisní čili matrice.

Když pak při nedělních a svátečních bohoslužbách ve městech Pražských i venkovských zavedena jest místo dosavadních zpěvů hudba instrumentální, pominuly tím hlavní výkony literátův a bylo jim toliko zpívati přede mší a kázáním a předříkávati modlitby a zpěvy při průvodech veřejných, což činí v Hranicích doposud.

Za císaře Josefa II. byla v letech 1783 a 1786 duchovní bratrstva a s nimi i tovaryšstva literární zrušena, a veškeré jich jmění obráceno k ústavům milosrdným a vzdělávacím.

Po smrti císaře Josefa II. nebránilo se, aby bývalé spolky literátské opět se obnovily. Od těch dob stává i hranický znovu zřízený kůr literátský.

XVII.

Josef Heřman Agapit Galaš.

Životopisný nástin.

Dokud my jsme spali, Galaš bděl nad námi,
když jsme my procitli, spí on mezi námi.
Matěj Mikšíček

Otevřeme-li knihu dějin národu Českého, jaký obraz tu vznešený a velkolepý, tam zase přežalostný a zdrcující. Jeden list historie naší popsán písmem zlatým — hlásá všemu světu slávu národa, a druhý jenom bolem a žalem svírá srdce naše. — Na výsluní slávy stál ondy Čechův slavný rod, pochodní osvěty všechen skoro ozařoval duchovní temnotou a porobou krutě jatý svět; z přebohatého zdroje vlastní intelligence rozdávati mohl bohaté dary jiným národům; před staletími vydával a činy světového významu osvědčoval hesla, jež i nyní jsou vůdčími hvězdami všem těm, kdož myslí neohroženou podnikají boj za nejdražší statky lidstva: za národnost, svobodu, volnost svědomí, myšlenky a přesvědčení.

Leč netrvalo dlouho a následoval žalostný úpadek. »Requiescat« skuhrali nepřátelé naši, kladouce domnělou mrtvolu slavného ondy národa do tmavého hrobu ponížení a nejhnusnější poroby. Vetché zbyly jen trosky z minulé velké doby a Golgatou stala se svým synům tato země. Národ náš nebyl však mrtev, jen strnulého položili v předčasný hrob. Bylať jeho životní síla tak mocná, že nedovedla ji zmořiti železná a krvavá ruka nepřátel. Kouzelným prutem dotknut vstal vítězně Lazar z hrobu. Nezahynuli jsme. Se srdcem a myslí povznesenou, z té vděčné duše připomínáme si tu dlouhou řadu mužů, kteří nedotčeni hnilobou ztýraného národa všemocnou zbraní svého věhlasu a velikou svou láskou k vlasti pomáhali odstraňovati rozvaliny učiněné kletou rukou a znova jali se budovati chrám naší národní existence.

Není tak hned národa, pro jehož bytí a duševní rozvoj by mělo XIX. století význam tak veliký, jako pro národ náš. S pocity radosti vzpomínati budou všecka budoucí pokolení česká tohoto časového období, neboť jest to století našeho národního znovuzrození. Požehnané století velikých buditelů, neúnavných znovutvůrců národního života,

století nového národního jara a mládí, nového rozpjetí sil, radostné práce a důvěřivých nadějí.

Podivuhodný proces českého obrození bral sice, čím dále pokračoval, na sebe ráz velikého duševního, politického a společenského hnutí v massách českého lidu, ale ve svých prvých dobách měl ráz veskrze literární. Nikoliv živým slovem politických řečníků, nýbrž tichou prací učenců a pérem spisovatelů byl probuzen národ Český ze svých polosmrtelných mrákot. A kulturní tento ráz zůstal vtištěn našemu národnímu životu až podnes. Stále jsou to ještě zbraně ducha a umění a nikoliv zbraně politické moci, jimž děkujeme za své úspěchy. Česká kniha je proto pro nás nejdražší vymožeností devatenáctého století, její rozvoj je nejen zrcadlem našeho obrozovacího procesu, ale často i celý tento proces sám.

V Čechách Puchmajer se svými stoupenci (školou puchmírovskou) a Jungmann se žáky svými, na Moravě Galaš a Fryčaj, ve Slezsku Šeršník, na Slovensku Palkovič a Tablic ohlašují lidu nový kurs, obrat — národní probuzení. Podobně jako v Čechách vystupuje vlastenecký šlechtic František hrabě Kinský spisem »Ueber einen wichtigen Gegenstand« na obranu jazyka českého, i Morava má svého Apologetu — Jana Křtitele, který hlásá nutnost obrození a spisem »Betrachtung über die Nothwendigkeit eines Lehrstuhles der böhmischen Sprache und Literatur in Wien« adresovaným studijní komisi r. 1776 domáhá se zřízení stolice jazyka českého při vídeňské universitě. Jest to J. Alois Hanke z Hankenšteina. Símě takto rozhozené nepadlo všude v zemích našich na stejně úrodnou půdu. V Čechách padlo v půdu úrodnou, na Moravě na tvrdou skálu a na Slovensku mnoho bylo pošlapáno.

S nejpřednějšími buditeli v Čechách pracovala současně na Moravě na vzkříšení lidu moravského dvojice mužů, rozdílných povoláním, osobní povahou i spisovatelskou cestou. Mužové tito byli lékař Josef Heřman Agapit Galaš a kněz Tomáš Fryčaj.

Josef Heřman Agapit Galaš

narodil se 4. dubna roku 1756 v nízkém domku dosud stávajícím v ulici k jeho poctě nazvané. Na křtu dostal jméno Josef Jiří Antonín; proč se psával Josef Heřman Agapit, není známo. Hraničtí u vděčné paměti chovají dům, jenž patříval otci jeho Františkovi, třebas rodiče Galašovi záhy po narození jeho se přestěhovali do Blanska. Otec byl řezbářem a ozdobil nejeden vůkolní chrám umělou prací rukou svých. V útlém mládí matička Heřmanova zaslíbila svého synáčka Matce Boží na Vranově. Neopatrná chůva totiž popálila hošíka o horká kamna tak, že se pochybovalo o jeho uzdravení. V těchto úzkostech zaslíbila matka svého synáčka stavu duchovnímu a po šťastném vyhojení oblékla jej v hábit řeholníků Pavlánů, kteří měli na Vranově svůj klášter.

Heřman, skončiv studia gymnasijní na piaristické škole v Lipníku, odebral se dle přání matčina na theologii do Olomouce. Leč záhy rozhodl se Galaš, že vystoupí, což také učinil a odebral se do Vídně hledat svého štěstí. A tehdy poprvé ozvala se v něm láska k vlasti a národu. Tak se za Galašem zavřely ty kraje cizí, aniž kdo tušiti mohl, že tento

mladík vrátí se jednou do vlasti jako vyspělý muž, se srdcem vroucím pro národ, s odhodlaností apoštolskou, neskonalým lidumilstvím a skálopevnou povahou.

Živobytí své ve Vídni bylo Galašovi vytloukati pracným vyučováním po domech a překládáním spisů z latiny do němčiny. Původně

Galaš a jeho rodný domek.

chtěl se věnovati malířství, ke kterému umění jevil nevšední talent, leč na radu svých přátel věnoval se ranhojičství. Zdokonaliv se ve svém oboru v Korneuburku u vynikajícího lékaře Göpferta, doporučen byl lékařem Bambillou za polního ranhojiče vojenského k pluku Khevenhüllerovu. S plukem tím dostal se Galaš opět na rodnou svou Moravu — do Unčova r. 1784. Byla to první šťastná cesta, na kterou strážný duch národa našeho uvedl mladého lékaře.

V Unčově zabýval se Galaš studiemi lékařskými, z nichž »De duplica cava« vzbudila pozornost i za hranicemi. Než pobyt jeho v Unčově neměl dlouhého trvání. Záhy odvolán byl do Vídně, kdež mu pro přímou a ušlechtilou povahu, idealní vzlet bylo zakusiti mnohé příkoří. Dobrý příznivec jeho Bambilla obhájil svého chráněnce a přidělil jej císařskému tělesnému ranhojiči Göpfertovi, s nímž odebral se Galaš do Srěmu, kde dlel arcivévoda František.

Nevšední obliby došel Galaš u císaře Josefa II. pro svou ryzí a ráznou povahu. R. 1788 svěřil mu císař Josef II. tajně prohlédnouti veškery armádní nemocnice, což Galaš provedl svědomitě, sděliv osvícenému panovníku nepokrytě pravý stav a nedostatky, které shledal, ač přátel si tím nikterak nezískal. O oblíbenosti Galašově u císaře svědčí ta okolnost, že daroval mu krásného albánského koně.

Roku 1789 dne 13. května povýšen byl Galaš za vrchního lékaře u Jaroslavské oekonomie v Haliči, kdež oslepl na obě oči. Proto roku 1791 poslán byl do Vídně, kde se opět podařilo starému příteli Galašovu, lékaři A. Šmídovi navrátiti mu nejcennější statek — zrak. Jaké těšil se přízni ve dvorských kruzích, vypravuje Galaš sám: »Ano, tento princ (František, pozdější císař František II.) ledva že o mém neštěstí zaslechl, hnedka nařídil, aby jej vozka do hlavního vojenského špitálu k mému navštívení zavezl.«

Galaš sice zraku nabyl, ale dřívější skalopevné zdraví mizelo stále a stále a tak dán byl na předčasný odpočinek, který tráviti si umínil v rodném svém městě Hranicích, kam se odebral dne 8. října r. 1791.

»Zde v lůně klidné, venkovské přírody sesláblé jeho zdraví se lepšilo vůčihledě, ba poškozený zrak jeho opět se zbystřil. Galaš veškero své pochvílí věnoval lidomilnému svému povolání, čímž se i jeho hmotné okolnosti tak úspěšně zlepšily, že se odhodlal vstoupiti do stavu manželského, což se stalo r. 1793; zasnoubil se s Annou, dcerou měšťana Andrla v Hranicích.«

Tou dobou přidružil se k němu rodák kelečský *Tomáš Fryčaj*, kněz, aby spolu obdělávali uhnětený lán národní. Je to první dvojice moravských buditelů. Pracoval-li kdo k obrození národnímu na Moravě, kde půda byla mnohem tvrdší než v Čechách, byli to mužové původem z království tak na př. Sychra, Trnka, Žák, Kynský.

Pamětní deska v Kelči na rodném domku Fryčajově hlásá: »Zde roku 1759 narodil se Tomáš Fryčaj, kněz a spisovatel.« S Galašem seznámil se Fryčaj již za studií v Lipníku. Galaš a Fryčaj srostli v přátelskou dvojici, kterou rozetla teprve smrt. Jejich osudy byly sobě podobny, jejich působení ještě podobnější. Fryčaj napsal a pozůstavil nám Galašův životopis.

Galaš stal se filantropem a buditelem svého rodiště. V Hranicích léčil neduhy tělesné i duševní bezplatně; založiv knihovnu, ač strádal sám na věcech nejpotřebnějších, půjčoval knihy, vykládal a poučoval, lidomilnými snahami přemáhaje hmotný nedostatek a rozličná příkoří, s nimiž nepochopenému působení jeho bylo zápoliti až do smrti.

Vedle malby zaměstnáním jeho nejmilejším bylo veršování. Nejprve věnoval se básnictví výpravnému, které však záhy opustil a jal se ná-

sledovati vzory lyrické. Za heslem Rousseauovým: »Retournons à la nature« (Vraťme se k přírodě) kráčel i Galaš. Původní pokus ve zpěvích pastýřských byla sbírka »Osudné povolání básníka k bukolickému pění« dle německého básníka Gessnera, skladatele přesládlých selanek. Sbírka tato zůstala v rukopise. A za doby naší bylo by pozdě pro ni. Z podobné nálady vyprýštěly i »Paraboly a Paramythie«, přeložené většinou z Herdera, básníka německého roku 1802. Rovněž i »Sněžný zvoneček«, »Den a noc«, »Lilie a růže« a »Umírající labut«. Některé sbírky ani nevyšly tiskem; uloženy jsou ve Františkově Museu v Brně jako rukopisy.

Roku 1803 vydal tiskem v Olomouci u Ant. Škarnicla báseň »Tajemný dub«, moravskou prosaickou idyllu, v níž oslavuje arciknížete Karla.

Z četných rukopisných děl tiskem nevydaných byla i »Elogia Mariana«, výtah z písma Svatého, z knih svatých otců a učitelů církevních. »Musa Betlemská« (největší rukopis nevydaný) obsahuje v sobě snůšku vánočních písní, obyčejů, koled a obřadů zvláště valašských.

Největšího rozšíření po Moravě dostalo se »Muse Moravské«. (V Brně r. 1813.) Jí rozšířilo se a ve známost všeobecnou vešlo jméno Galašovo. Byl to jakýsi besedník vydávaný s Fryčajem, vyplňující pět oddílů, který zjednal mu u Hněvkovského (buditele českého a jednoho z nejstarších básníků doby předbřeznové) příjmí »českého Gellerta«. »Mravním rytmováním propovídkám a příslovím« pořadatel sám vytýká úkol velmi skrovný: sloužiti ve škole »za mustr na předpise nebo tak řečené foršrifty«, z písní pak vesnických ozývá se nadšený následovník idyllismu Gessnerova. Opěvá v nich, jakož i v písních rozličného stavu, světských a rozličnostech v sentimentálním duchu své doby i nejnižší práce stavu selského a přerozličné momenty lidského života. Tato literárně podivná sice, ale posláním svým předůležitá kniha ukazuje nám Galašovu obratnost veršoveckou, která je značná, ale posvěcení básnické chybí jí nadobro. Všude chvilkový záblesk básnické nálady utápí se v šedé próse a rozvláčném moralisování, zhusta velmi trivialním.

Úspěch prvního dílu »Musy Moravské« zvábil Galaše, že vydal díl další r. 1825; ale ten, obsahuje paraboly biblické, arabské a paramythie, vesměs skoro přeložené z Pfeffela, Krummachra, Gessnera, Lafontaina a j., neodpovídal již vkusu obecenstva.

Kromě spisování českého zabýval se Galaš i skládáním latinským a německým, kterých spisů je asi 20. Mnoho v nich dobrého, málo ceny trvalé; mnoho užitečného, málo aesthetického. Tak leží mezi nevydanými rukopisy překlad spisu Fénelonova »Duchovní rozjímání na každý den v měsíci«, »Pobízka všech věrných Hraničanů k vyjednání a nařízení zvláštní dle příkladu Třebovické vlastenecké slavnosti v jejich otcovském městě vydaná od jejich spolukrajana J. H. G. r. 1823«, čímž Galaš vybízel rodáky k ušlechtilému spolku. Galaš byl i místním historikem. Sepsal »Kurzgefasste Geschichte... von Weisskirchen«. Zvláštní pozornost věnoval cechu soukennickému, která živnost zvláště na počátku XIX. stol. v Hranicích kvetla. Svědčí o tom četné jeho historické záznamy ve starých cechovních knihách.

Ne vnitřní cena těchto spisův, ale ta okolnost, že byly určeny za knihy, »z nichž by bibliotheka chudobnějšího moravského vlastence pozůstávati měla« (Muza Mor. I., 466), a že vskutku byly nejoblíbenějšími knihami českého lidu na Moravě, poutá k nim větší pozornost, než by jinak zasluhovaly.

Teplice v Jesenl.

A také stránka jazyková. »K vlastnímu vypracování největšího oddílu těchto písní krom venkoskušenosti mé a pozorky — povahy, obyčeju a schopnosti sprostějšího Moravského lidu a mé tak říct běžné Moravské dobrořečnosti žádného naučení neb mistra jsem neměl a nepoužíval, z jejichžto aspoň nadšením byl bych mohl z čistolibějším vyjádření a mistrovějším dílem vírko (úvěr) veršovectva vlasteneckého sobě zplecti. A ať důvěrně obmezím: nikda jsem jej oumyslně nehledal«,

vyznává Fryčaj. Ač horlí proti znešvařování mateřštiny přejímáním německých slov (Muza Mor. I, 407), na druhé straně sám otvírá bránu všelikým provincialismům; omlouvá je tím, že prý chce takto v lidu vzbuditi chut ke čtení, načež prý bude snadněji »o vykořenění pokrajinských vejřků, o gramatické ošlechtění a napravení obyčejné moravské řeči se pokusiti.« (Muza Mor. I. 403.) Ve skutečnosti to znamenalo podobný rozklad spisovné češtiny, jako jej touže dobou a dříve již vidíme na Slovensku. Důsledků toho počínání ani Fryčaj ani Galaš se nedomyslili, ale jiní se jich báli.

Galaš zažil veliké události, mocné převraty říší. Jako dospívajíc jinoch byl svědkem, jak byla veliká říše Polská rozdělena násilně mezi tři říše; sám později pobýval v Polsku, když se tam pracovalo o osvobození Polsky. Jako muž s úžasem se díval na revoluci francouzskou, na výbojné výpady vojska francouzského, slyšel hřmění i dunění klesajících velkých i malých říší, knížectví i království, viděl na jejich troskách vznikati novou obrovskou říši, podivoval se gigantskému vzrůstu uchvatitele Napoleona, slyšel jásot nad jeho předčasným pádem, viděl skleslé říše se zase vztyčovati. A za všech těch událostí zůstal jako byl na počátku. Politiku, řízení tohoto světa ponechával starosti vyvolených, spokojuje se s běžným řádem. Galaš zažil vířivý průběh našich domácích změn. Těšil se z pokrokových oprav školství za Marie Terezie, protože sám na sobě zakusil za svých studií tíhu starého zřízení školského, s nadšením přijímal reformy Josefa II., které se za krátkou dobu sypaly na jeho říši jako z rohu hojnosti. Přijímal je s radostí, protože vesměs vyplývaly ze snah a názorů, jež byly též snahami a názory jeho. Byl svědkem, jak se tyto reformy za jeho nástupcův obmezovaly a rušily, kterak za Františka II. a jeho dlouholetého prvního rádce politického Metternicha reakce všude se zachycovala svými spáry. A za všech těch dob Galaš zůstal věren sám sobě — odnášel si do svých mužných i kmetských let své idealy z mládí a své smýšlení josefinské. Čtenáře spisů Galašových však jedno zaráží — tají dech. Byla to stránka náboženská, vlastně netolerance k náboženským vyznáním jiným. Ač josefinista, útočí ve skládáních svých mnohdy dosti prudce na České Bratří, sesměšňuje anebo podceňuje jejich snahy a tužby, upírá jim zásluh, kterých si o kulturní a mravní život Českého národa rozhodně získali v XVI. a na počátku XVII. století.

O tom, že stal se Galaš *filantropem svého rodiště,* děje se již zmínka dříve. Málo bychom našli příkladů tak účinné, obětavé lásky ke svým bližním, svým sourodákům, s jakou shledáváme se u Galaše. Pro dobro obecné věnoval vše, co měl: své umění, dovednost a zručnost, své síly, jmění i statek nejcennější — zdraví.

Chtěje v zanedbaném lidu buditi lásku k mateřskému jazyku, české knize a osvětě, založil r. 1811 první společenskou chrámovou knihovnu, z níž vypůjčovati si mohl knihy kde kdo nejen z Hranic, ale i z okolí.

Jeho přičiněním založil štědrý a bohatý měšťan Kober čtvero fundací, které se jménem Galašovým (dárce nechtěl býti jmenován) udílely: nejlepšímu učiteli, na školní premie, chudému otci nebo vdově ctnostně

své dítky vychovávající a nejctnostnějšímu chudému děvčeti. Trvají doposud.

Vedle filantropismu poutala živý duch Galašův i *činnost paedagogická*. Shromažďoval vedle sebe maličké, učil dítky kresliti a malovati, vyřezávati, jak sám r. 1818 poznamenává. Nejen že postrádal dobrého zraku, r. 1802 stihlo jej opět neštěstí tím, že poněkud ohluchl, když na blízku udeřil hrom.

Vrcholem jeho lásky k bližnímu bylo bezplatné ošetřování nemocných. Pro ty, kdož pak neměli, kam by hlavu svou sklonili, zřídil z poloviny svého domku špitál, kam přijímal k obsluhování chuďasův a bídných, opuštěných žebráků. »Stravu a jiné potřeby musím na větším díle vyžebrati«, zapsal do svých pamětí. R. 1836 opustila Galaše jeho šlechetná manželka, rozžehnavši se s tímto slzavým údolím. Oplakávaje ji, na památku její odevzdal celé své poboční stavení dobročinnému účelu.

»Nikdo není ve vlasti prorokem« vyřkl již Kristus. A ani Galaš jím nebyl. Za všechnu tu horoucí lásku, bezměrnou obětavost bylo šlechetnému Galašovi snášeti protivenství — trpký, hořký nevděk tam, kde by se toho byl nejméně nadál. Již v r. 1793 jakýsi tajný sok Galašův (lékař), mstivý prý padouch, div Galaše nepřipravil o život. Vytloukl Galašovi okna a mrštil po něm do světnice těžkým kamenem. Sbíral-li Galaš na školu, činili mu příkoří ti, kterým dobrodiní prokazoval; založil-li špitálek u sebe, velmi bolestně nesl, že bouřili se proti lazaretu tomu lidé, kteří naň zhola ničím nepřispěli. Vzdychl si jednou šlechetný Galaš: »Co za trpkosti jak ohledem téhož ústavu pro chudé nemocné, tak i ohledem založené ode mne knihovny a čtyř fundací pro školní premie mi za vděk připadly, to milý Pán Bůh nejlépe zná.« Než trpělivý tento Job hranický snášel vše s oddaností. Chřadna tělem, zdráv byl duchem ctihodný stařec Galaš. Dle slov jednoho ze žákův r. 1833 dobrý ten stařeček »hluchý, slepý a velmi sešlý byl.«

Tak jako přeslavný Komenský ve svém posledním spise »Unum necessarium« — »Jedno potřebné« dovozoval dle slov Kristových, že jednoho jest potřebí, na tom pak jednom všecko že záleží v nynějším i budoucím živobytí, i sklíčený a zkušený stařec Galaš do posledního dechu nejen doporučoval, ale i prakticky prováděl až do vysílení to nejpotřebnější — lásku k bližnímu.

Připravuje a těše se na smrt, mající jej přivésti k Bohu, jehož vůli v živobytí konal a snášel, Galaš do poslední chvilky zůstal věren svým zásadám, svému přesvědčení.

Konečně pokynul Pán a majestát Smrti zavítal do chudičkého obydlí Galašova, aby vyvedl jej ze zemského pohostinství 15. dne měsíce února l. 1840. V 84. roce svého plodného života zesnul tiše, na nikoho se nehněvaje a všem, kteří mu příkoří činili, odpouštěje. Tichý jeho skon byl věrným odleskem jeho života.

Kromě posádky vojenské, která prokázala mu jako vojenskému lékaři poslední poctu, zúčastnila se pohřbu značná část obyvatelstva, ač ne v takovém množství, v jakém by toho byl ode všech zasluhoval. Zloba lidská sahá mnohdy až za hrob. Čím to, že zásluhy slavných předků lépe bývají oceněny od potomstva než od současníků? Nad

hrobem promluvil tklivou řeč o významu a zásluhách Galašových P. Fiala, duchovní z Lešné.

Nad rovem vztýčili Galašovi přátelé r. 1842 pomník, představující truchlící Uměnu s lýrou v ruce, u jejíž nohou sedí na knize sova, symbol vědomostí. Roku 1862 pomník vděčnějšími krajany opraven přičiněním čtenářsko-pěveckého spolku »Jurik«.

Dne 23. srpna r. 1885 uspořádal akademický klub Přerovský, Frenštátský a Val.-Meziříčský spolu s čtenářsko-pěv. spolkem »Jurik« slavnost na počest památky Galašovy, při které příležitosti zasazena mramorová deska se zlatě vyrytým nápisem na rodném domku Galašově.

Trvalejší však a duchu Galašovu přiměřeněji odpovídající pomník, který zub času nekazí, zbudován k poctě jeho založením školského spolku, nazvaného »Galaš«.

Chudý v Hranicích se zrodil, chudý zde i zemřel, aby jako bohatýr žil na věky v paměti potomstva a rodáků svých.

XVIII.

Školství.

Kdykoliv jsme vítězili, dálo se to pokaždé více převahou ducha nežli mocí fysickou.
Palacký.

Školství — od národního po vysoké — stává se nejdůležitější naší národní záležitostí. Přirozeno. Vždyť společnost žádá zdravých a silných individualit, lidí mravně i duševně vyspělých, schopných samostatné činnosti, poněvadž ustavičný rozvoj společnosti podmíněn je dokonalostí jednotlivců. A kde kladou se základy k tomu? Ve škole. Veřejnost má míti tudíž zájem, aby školství nejdokonaleji zřízeno bylo, zvláště pak veřejnost česká má míti na tak eminentně důležité roli zájem dvojnásobný, poněvadž dle slov Palackého na kulturním bojišti rozhodne se osud národa Českého.

Že důležitost školy u nás v poslední době se chápe, vidíme z pozornosti, jakou školství (zvláště národnímu) věnují mnohé mladé strany politické. Každá strana, která pojímá vážně svůj úkol v národě, musí se přičiniti, aby úkol školy byl přesně *dle potřeby doby vymezen, ba povýšen a prohlouben.*

Hospodářskému našemu osvobození nezbytno je vzdělání — vzdělání lidové, kterého je mu jako svítící pochodně nezbytno.

Na otázku, kolik duševního zaměstnání lze vůbec upraviti v pracovní program našeho zemědělce, řemeslníka i dělníka, nutno odpověděti, že málo. Jejich denní program je vyplněn hmotnou prací nebo pochůzkami po hospodářství, takže prostě následkem únavy nemá chuti ke klidnému a napjatému sedění nad knihou a nejsa k tomu nabádán, sahá po knize velmi zřídka a nepravidelně. Obsahem jejich života je boj o skývu chleba, o utržení peněz za svou sklizeň, nakoupení potravy a krátce to, čemu se říká vyživení rodiny. To je také obsahem celé jeho myšlenkové činnosti a vše ostatní: věci veřejné, snahy esthetické, zábava a také četba jsou pouhé dodatky jeho myšlenkového života.

Jak mnohonásobně větší význam pro vytváření světového názoru u prostého člověka má nyní národní školství! Ono je povoláno, aby plnilo v prvé řadě kulturní úkoly v lidu.

U nás, jak známo, lidé všeho druhu rádi hovoří o politice, o politických osobách a stranách — leč zdává se mně velmi často, že všechny ty politické strany neučinily toho tolik pro osvětový pokrok našeho lidu, jako obecná škola.

Bez kteréhokoliv z našich největších politiků dovedu si náš kulturní vývoj mysliti nezkrácený, bez obecné školy nikoliv.

Veškeren světový názor dnešního pokolení našeho lidu je založen na jeho vychování, nabytém v obecné škole a mám velikou úctu pro výchovné výsledky její.

Škola obecná, tento úhelný kámen, ve smyslu moderním není příliš starého data. Aby vedle základů nauky náboženské poskytla netoliko dokonalou zběhlost ve čtení, psaní a počítání, nýbrž aby zároveň obohatila chovance svého nejpotřebnějšími vědomostmi z oboru zeměpisného, dějepisného, přírodopisného a přírodozpytného, dáno jí bylo za úkol teprve v minulém století. »Obecnou školou« učinilo školu vyučování v obecných t. j. každému člověku potřebných vědomostech a pak povinná návštěva školní. Na těch dvou zásadách spočívá její podstata.

Český národ dodělal se v posledních letech takových úspěchů, že může se na roveň postaviti s každým vzdělaným národem a vejíti v šlechetný zápas s každým národem, kdekoliv usazeným. Vyniká netoliko svou prací, ale i ve vědách, umění, průmyslu a obchodu, takže česká síla, český znalec jest všude hledán a oceněn nejen doma, ale i za hranicemi dochází zaslouženého uznání. — Úspěchy ty však nesmí se klásti na vrub školám odborným, vysokým školám universitním a technickým — ale škole lidové: obecné a měšťanské. Není možno zbudovati stavbu velkolepou, nádhernou a trvalou, nemá-li pevných základů. Základem všeho pokroku je a zůstane škola lidová.

A proto škola obecná s měšťanskou zasluhuje nejenom uznání, ale i podpory. Zásluhy škol lidových jsou však tím větší, uvážíme-li, že je na světě kromě umělců a učenců nesčetná řada lidí, kteří nemají příležitosti navštěvovati školy odborné a vysoké, že velké massy lidu odchovává nám pouze škola lidová. Čím důkladněji je občan takový do života vypraven, tím rozumněji a rozšafněji dovede si počínati v praktickém životě. Rozhled musí mu dáti škola.

Není pravdou, že by škola nenesla úroků z peněz na ni vynaložených: čím vzdělanější je každý jednotlivec, tím bohatší je celý národ. Škola nese úroky tím, že odchovává nám vzdělaný dorost, který dovede národ povznésti k lepší existenci, k blahobytu. A úroky ty nejsou nepatrné!

Poznati pravdy božské a pravdy přírodní, jest poznati sama sebe. Kdo to pozná, ten dovede také pracovati nejenom ve prospěch vlastní, ale i ve prospěch celého národa.

Okres náš s uspokojením může pohlížeti na výsledky své práce v tom ohledu. Školství dnešní nelze ani porovnati s tím, co bývalo i před nemnoha ještě lety. Nejenom v oekonomickém směru je o to postaráno, aby byly školy všude, kde je jich potřebí, ale také po stránce paedagogické jsou vypraveny tak, že můžeme se jimi honositi. Připomínám na př. Kelč, kde postaráno o školní budovu nejmodernějšího rázu.

Kdykoliv se mluví o národním učitelstvu, vyžaduje se na něm tolik vynikajících vlastností, že je to zřejmým důkazem, jak dobré učitelstvo a jak dokonalou školu národ chce míti. Je to zjev chvalitebný. Neboť záleží-li vůbec některému národu na tom, aby kulturně sílil právě ve svých spodních vrstvách, je to národ náš. »Jsme národ desetkrát menší než jiný«, pravil Palacký, »čeho se nám nedostává do počtu, musíme nahraditi jakostí. Každý z nás ať vzděláním znamená tolik, jako deset u národů jiných a budeme jim rovni«. A jak smýšlel Palacký, tak mluví každý poctivý politik, tak cítí rolník, řemeslník i dělník.

Je tedy zvláštním úkazem, když na vzdělání nám tolik záleží a cenu jeho uznává kde kdo, že veřejnost naše tak zřídka vyšetřuje a tak pomalu plní ty podmínky, na kterých záleží rozvoj vzdělanosti. Chci ukázati toliko na vady a nedostatky naše, které plynou z netečnosti, nevšímavosti a podceňování školy a jejího významu na některých stranách.

Ne vadou – ale hříchem do nebe volajícím našeho lidu jest zkracování řádné docházky školní. Zjev tento je všude stejný a všude stejně odsuzující ty, kdož toto zlo zaviňují. Největším hříšníkem bývá v tom ohledu náš venkov, kde procento zameškané návštěvy školní vykazuje každý měsíc značné číslo.

Dva živly jsou na úkor docházky školní: bída a neuvědomělost lidu.

Bída nutí rodiče, aby starší děti (mnohdy i šestileté) zůstávaly doma a opatrovaly menších a obstarávaly vše, čeho v domácnosti třeba; bída způsobuje, že i děti, sotva počaly choditi do školy, dávají se do služby, nebo že jdou místo do školy na žebrotu; bída přivádí, že rodičové nepostřehují své vlastní duševní nicoty a že jí v obět padá i duševní život jejich dítek! — Tato příčina zdá se nám býti podstatná a omluvitelná. Ano, je omluvitelná pokud se týče rodičů — ale nikoliv lidské společnosti. Společnost lidská je zde, aby postarala se o řádné vzdělání a vychování svých mladých spoluobčanů, aby nepropadli zkáze a nebyli jednou obci na potíž.

Druhá hlavní a vlastní příčina značného leckde zameškávání školy jest neuvědomělost nejen nejchudších, nýbrž i t. zv. středních stavů jak na dědinách, tak i ve městečkách — ano i tak zvaná intel-

Lesnická škola.

ligence význam školy pro život mnohdy nechápe a cení ji nejvýše jako nutný prostředek k dosažení nějakého úřadu. Škola obecná ani měšťanská však ho nezjedná, a protož rodiče přemnozí neuznávají potřeby,

aby dítě posílali do školy déle, než co by se trochu čísti a psáti naučilo. Že se tu duch jeho opatřuje pro život relecennými vědomostmi, že se tu rozvíjejí duševní schopnosti, soudnost cvičí, rozum otevírá a brousí, duch ušlechťuje, pro dobro a krásu zaněcuje a tak pro důstojný lidský život připravuje — ach! kdož by o tom uvažoval do hloubky a šířky, na to ani nevzpomenou — to je jim vedlejší věcí. Vypočítáváme každý haléř na školství pro své děti obrácený a při tom hubujeme na Židy a Němce. Aby ale někoho napadlo trochu přemýšleti, do opravdy popatřiti, jak a proč Žid a Němec své dítě vychovává, kolik na výchovu jeho věnuje - to nám ani na mysl nevstoupí.

Máme školy hospodářské, obchodní a průmyslové, které vydržovány jsou značnými obětmi — leč jak si jich vážíme? Charakteristický zjev pro pochopení jich je nám každoroční zápis. Pravé honby je zapotřebí, aby se sehnal dostatečný počet žactva. Pro doklady netřeba chodit daleko. Je zapotřebí, aby se škol hojně používalo, když s těžkostmi a značnými výlohami konečně jsou zřízeny.

Co až doposud úplně bylo a jest zanedbáváno, jest náš dorost školy odrostlý.

Zkušení znalci a nepředpojatí mužové důtklivě na ono veliké zlo a nenahraditelnou škodu poukázali, která nám hrozí, ponechá-li se mládež po vybyté obecné škole zcela svému osudu bez dalšího cvičení a výchovy. Jestiť prokázáno, že žactvo záhy zapomíná, čemu se ve škole naučilo a vzbuzené duševní schopnosti, necvičí-li se, záhy zanikají a mládež, ponechaná sama sobě v bezuzdné svobodě, hyne duševně i mravně a tak pro další vzdělání připravená půda zůstává ležeti ladem a kdo by se tu mohl diviti, že často místo žádoucí, zdárné úrody bují zde bodláčí a bejlí.

Mají-li býti dobré účinky naší školy pro rolnictvo, řemeslnictvo a obchodnictvo skutečně využitkovány, musí se snažiti, aby svůj dorost dávala do škol hospodářských, řemeslnických, průmyslových a obchodních, kde nabude jedině vědomostí pro příští své povolání.

Nemají-li býti obětované sumy peněz na národní školství promarněny, musí společnost naše přinésti k tomu poměrně nepatrnou oběť, aby dorostu svému poskytla se vždy možnost, po případě povinnost, vzbuzené schopnosti dále cvičiti a ducha obohacovati takovými vědomostmi, jichž mu pro zápas životní jest nevyhnutelně třeba a zároveň, aby na mravní výchovu zaveden byl náležitý dohled.

Národ nezdolným je v každé době,
vychová-li zdárnou mládež sobě!

Zastává-li se učitelstvo toho, aby školy naše byly naplněny, nečiní tak ze své libovůle, anebo z ohledů na své postavení. Vždyť čím méně žactva ve škole, tím snazší práce. Učitelstvo, obhajujíc důležitost pilné návštěvy školy, nepraví tím, že by dnešní škola nezůstavovala žádných přání. Učitelstvo nespatřuje v nynějších osnovách učebných, ani v učebnicích, ani v methodách vyučovacích vrcholu toho, čeho škola může poskytovati a čím by mohla býti, ono ani samo neosobuje si výhradní právo rozsuzovati o potřebě mládeže a lidu, kterým by škola měla býti přizpůsobena; ono naopak jest ochotno vyslechnouti přání

interessovaných kruhův a účastniti se o tom diskuse. Potřebu tuto uznalo ostatně i samo ministerstvo vyučování, o čemž přesvědčuje nás nový definitivní Řád školní a vyučovací, který rokem letošním má vejíti v platnost.

Učitelstvo jest si vědomo dobře, že by konečně i ta nynější škola tak, jak jest, mohla dávati národu Českému mnohem dokonalejší plody a mnohem větší úrodu, kdyby nebyla vážnost školy a učitelstva soustavně namnoze podrývána od stran i jednotlivcův a opravdoví přátelé lidstva by si mohli o školství a lidstvo zjednati nehynoucích zásluh, kdyby k povznesení docházky školní — věci tak na první pohled nepatrné — pracovali.

Bude-li učitelstvu život všude stejně usnaduěn, bude se v každém koutku kraje cítiti doma, splyne s lidem v jednotu duševní a tím získá pravou půdu pro své povolání v národě.

Před lety porovnal v Praze na Žofíně starý politik český, sešedivělý ve službách národa, Dr. Eduard Grégr život národa s plovoucí lodí a mezi jiným pravil, že je povinností i posledního plavčíka, shledá-li sebe nepatrnější vadu v ústrojí lodním, aby to neprodleně oznámil kapitánovi.

Jsme také my učitelé plavčíkem na té společné lodi národní. Bylo nám svěřeno vychování příštího pokolení, byli jsme tedy postaveni na stráž k samému srdci národního života. Bylo by tedy hříchem, kdybychom — jsouce na stráži ohrožováni, nedali o tom zprávu a nežádali posily.

U té kolébky příští generace nestojíme ani se svou prací průmyslovou, ani se svým kapitálem obchodním. Stojíme tam jen se svou tvořivou duší, která svírá v rukou nejvzácnější material umělecký — totiž ducha dětského — a hněte z toho materialu buď kus štěstí nebo kus neštěstí budoucího národa.

Každá bolest i každá radost, každá slza i každý úsměv umělcův zanechává stopy, ba vtiskuje se i v jeho umělecké dílo.

A poněvadž my vidíme a cítíme, že ta naše tvořivá bytost klesá a slábne, když veřejnost naše ke škole chová se lhostejně, poněvadž dopustiti nechceme, aby odlesk jejích zápasů, svízelů a bolestí vtiskl se i v to naše dílo: proto vztyčujeme se na své stráži jako ten svědomitý plavčík, abychom oznámili, že loď nám všem společná přichází do nejistých vod a doufáme, že národ neopustí nás, ale že podá té klesající duši svou mozolnou ruku.

Hranice dlouho do let devadesátých minulého století stíženy byly monstrem paedagogickým: školou utraquistickou (rozuměj německou). Až konečně běh věcí přirozený byl neudržitelný, žádala důrazně česká většina občanstva aspoň o ten nejprimitivnější a nejpotřebnější ústav vzdělávací — českou školu obecnou, které se jí konečně po dlouhých průtazích dostalo. Chtělo-li občanstvo, aby dorost nabyl důkladnějšího vzdělání, musilo se postarati svépomocí samo o vyšší učeliště — školu měšťanskou chlapeckou i dívčí, kterou Školský spolek »Galaš« za přispění všeho národa Českého udržoval od jejího založení 1897 až do převzetí ve správu veřejnou r. 1902.

Vzhledem k počtu obyvatelstva a národnosti města Hranic je počet škol v obráceném poměru. Hranice slouti by mohly dle množství škol

moravskými Athenami, kdyby školy ty byly ovšem české. Čtyřpětinová většina nemá ani jediné české školy střední, anebo odborné. Ovšem nelze viniti nikterak mladou správu českou, ba naopak podivem musí naplňovati každého nepředpojatého pozorovatele, uváží-li, jak ohromných obětí finančních bylo občanstvu přinésti, vydržovalo-li si po 6 hubených let s nadlidskými silami své soukromé české školy měšťanské, pro něž letos staví obec nákladnou budovu. Doufejme, že blízká budoucnost přinese nápravu. Pomýšlí se právě v rozhodujících kruzích o zřízení i střední i odborné školy české.

Nebývá dílo takové hned vykonáno, ale konečně zdaří se; jen nikdy nedopusťme na sebe žaloby z toho, co přední moravský pán Žerotín na sněmu r. 1596 vytýkal: »Když bychom nejvíce na to mysliti měli, co nám potřebného a užitečného jest, kolik nás jest (již na to myslí), viděti račte. Ale to bývá, když Pán Bůh chce na kterou zemi pád dopustiti, že netoliko srdce a rozum, než všecku chuť, vůli a mysl k opravdovému o obecné dobro pečování odjímati ráčí. — Vidíme na větším díle, že každý toliko svého pohodlí hledí, svých kratochvílí, svých užitků a zisků, na svou vlast, na svou povinnost málo kdo se ohlédá.« (Brandl: Spisy Karla ze Žerotína). Takové obecného dobra nedbání naši předkové po válce třicetileté se nedopustili; že rány obci válkami způsobené zahojili, smíme i o nich říci, co Sallust o dřevních Římanech napsal: »Nejlepší občan volil raději jednati než mluviti, raději vlastních zásluh svých dáti vychvalovati než o cizích rozprávěti.«

Nám, kterým popřáno jest viděti první červánky svítati nad obrodem města našeho, dlužno jest dvojnásobnou silou účinnou nahraditi, co po mnohá léta zadržováno. – Ty pak, mladší pokolení, přihlížej často k ctnostem svých předkův a osvoj si heslo největšího ze Žerotínův: »Ego Spartam meam ornabo: i já ozdobím rodiště své.« Buďte slova tato tak přijata, jak upřímně psána jsou; žádám si — ač cizinec — blaha obce naší tak vroucně, jako nejlepší domorodci její.

Školní úřady.

C. k. okresní školní rada v Hranicích.

Předseda:

Emil rytíř Wychodil z Hannaburku, správce c. k. okres. hejtmanství.

Místopředseda:

Josef Fuchs, c. k. gymnasijní ředitel.

Okresní školní inspektoři:

Prof. Rudolf Kadeřávek. (Pro školy české.)

Prof. Emerich Přichystal. (Pro školy německé.)

Zástupce učitelstva:

Josef Rýpar, nadučitel v Hustopečích.

Zástupce katolické církve:

P. František Hynek, děkan a kons. rada v Drahotuších.

Zástupce mojžíšského náboženství:

JUDr. Josef Rein, advokát v Hranicích, Žerotínovo náměstí.

Členové:

Josef Wollgart, ředitel panství v Lipníku.
Jakub Macháč, majitel realit v Drahotuších.
Leopold Scheidl, ředitel »Vorschussvereinu«.
Jan Kain, starosta v Lipníku.

Místní školní rada.

Předseda:

JUDr. František Šromota, advokát a starosta.

Místopředseda:

František Rozehnal, pokladník okres. nemoc. pokladny.

Členové:

Ludvík Popp, majitel realit, Bohdan Lameš, ředitel měšť. školy, Karel Kotouček, obchodník, Th. Dr. Ant. Symerský, farář, JUDr. Bedřich Plachký, advokát v Olomouci, Ph. Dr. Jakub Rabbinowicz, rabín, Eduard Zámorský, inspektor pojišťovny, Čeněk Šína, učitel.

Náhradníci:

Hynek Fusek, soukenník, Karel Helsner, mechanik.

Místní školní rada obce israelitské.

Předseda:

Salomon Schlesinger, obchodník.

Místopředseda:

Ph. Dr. Jakub Rabbinowicz, rabín.

Členové:

Berthold Thorž, správce školy, Samuel Kober, obchodník,
Adolf B. Adler, obchodník, Samuel Fischl, obchodník.

Náhradníci:

Karel Baron, obchodník, Jakub Benisch, obchodník.

Kuratorium zimní hospodářské školy.

Předseda: P. Antonín Sehnal, farář v Paršovicích.

Zástupce vlády: Emil rytíř Wychodil z Hannaburku, správce c. k. okres. hejtmanství.

Zástupce zemského výboru: Karel Richter, zemský poslanec a statkář ve Velkém Újezdě.

Zástupce zemědělské rady: František Jančík, starosta a dvořák v Rakově.

Ředitel školy: Jaroslav Bureš.

Kuratorium české pokračovací školy průmyslové.

Předseda: JUDr. Frant. Šromota, advokát a starosta.

Členové: Alois Schützer, papírník, zástupce zemského výboru. Adolf Fusek, majitel velkozávodu souk., zástupce obchodní komory. Peregrin Pešl, mistr soukennický. Ludvík Wellart, velkoobchodník. Bohdan Lameš, ředitel školy. Zástupce firmy A. Kunze.

Restaurační pavilon v Teplicích.

Kuratorium německé pokračovací školy průmyslové.

Předseda: JUDr. Frant Šromota, advokát a starosta.

Členové: Richard Heller, továrník, Karel Kotouček, obchodník, Vilibald Hausotter, ředitel měšť. šk. n., Eduard Zámorský, inspektor pojišťoven.

Kuratorium vyšší lesnické školy

moravsko-slezského školského spolku lesnického.

President: Otto říšský hrabě Serényi z Kis-Serenyi, c. a k. komoří, majitel řádu císaře Františka Josefa s hvězdou, říšský a zemský poslanec, majitel velkostatků atd. Presidentem od r. 1894.

I. náměstek: Ferdinand August hrabě Spiegel z Diesenberku-Hauxledenu, čestný rytíř vysokého řádu Německých rytířů, velkostatkář; I. náměstkem od r. 1894.

II. náměstek: Rudolf Rieger, lesní a hospodářský rada.

A) **Školy české.**

Obecná škola chlapecká 5titřídní.

Nádražní třída.

Nadučitel:
Josef Baďura.

Učitelé I. třídy:
Čeněk Šína, Jindřich Míček.

Učitelé II. třídy:
Josef Kojecký, Žofie Mikolajková.

Počet žáků: v I. třídě 70, ve III. třídě 53,
ve II. » 47, ve IV. » 59,
v V. třídě 44.

Obecná škola dívčí 5titřídní.

Nádražní třída.

Nadučitelka:
Marie Nováková.

Učitelky I. třídy:
Marie Setníčková, Anna Kottíková.

Učitelky II. třídy:
Anna Lacinová, Žofie Dvořáková.

Industriální učitelka: Marie Talpová.

Školník:
Vincenc Perdula.

Počet žákyň: v I. třídě 56, ve III. třídě 64.
ve II. » 56, ve IV. » 67,
v V. třídě 48.

Měšťanská škola chlapecká i dívčí.

(Založena r. 1897.)

Nádražní třída.

Ředitel:

Bohdan Lameš.

Katecheta:

P. Jan Stavěl.

Odborní učitelé:

a) školy chlapecké:

Vojtěch Bartovský, Jan Talpa, Alois Šitavanc.

Počet žáků: v I. třídě 75, ve II. třídě 34, ve III. třídě 21.

b) školy dívčí:

Božena Binková, Antonie Hynková, Josef Šindel.

Industriální učitelka:

Marie Talpová.

Školník:

Jan Glos.

Počet žákyň: v I. třídě 42, ve II. třídě 38, ve III. třídě 31.

Pokračovací škola průmyslová.

(Spojená se školou měšťanskou.)

Ředitel:

Bohdan Lameš.

Učitelé:

Jan Talpa, odb. učitel,
Alois Šitavanc, odb. uč.,
Josef Šindel, » »
Jindřich Míček, učitel ob. školy,
Josef Kojecký, » » »
Oldřich Král, úřed. fy. A. Kunz,
JUC. František Janík, městský tajemník.

Počet žáků: v I. ročníku *A* 29, v I. » *B* 23, ve II. ročníku 39, ve III. » 34.

Dětská zahrádka »Ústřední Matice Školské«.

Žerotínovo náměstí.

Pěstounka:

Božena Tichá.

Zimní hospodářská škola.

Ředitel:

Jaroslav Bureš.

Odborný učitel:
Karel Kočí.

Mimořádní učitelé:
Vojtěch Bartovský (čeština, zeměpis), JUC. Frant. Janík (čelední řád), Alois Šitavanc (fysika, němčina), P. František Králík (mravouka), MUDr. Josef Smetánka (zdravověda).

Doba vyučovací trvá od 1. listopadu do 30. dubna.
Škola obsahuje 2 ročníky. Průměrná návštěva roční 36 žáků.

B) **Školy německé.**

Obecná škola chlapecká 5titřídní.

Na Motošíně.

Nadučitel:
Richard Lenhart.

Učitelé I. třídy:
Eduard Hoch, Jan Blahák.

Učitelé II. třídy:
Alois Heller, František Tříska.

Počet žáků: v I. třídě 27, ve III. třídě 34,
ve II. » 32, ve IV. » 42,
v V. třídě 43.

Školník: J. Hynčica.

Obecná i měšťanská škola dívčí.

Náměstí císaře Františka Josefa.

Ředitel:
Vilibald Hausotter.

Katecheta:
P. Theodor Zamykal.

Učitelky I. třídy:

a) školy obecné.

Anna Schnaubeltová, Marie Nierlichová.

Učitelky II. třídy:
Augusta Blaháková, Anna Charvátová, Emma Röhrichová.

Počet žákyň: v I. třídě 32, ve III. třídě 33,
ve II. » 30, ve IV. » 38,
v V. třídě 33.

b) školy měšťanské:

Odborné učitelky:

Ludmila Zapletalová, Helena Hausenblasová (zat. výp.), Alžběta Wolletzová (zat. výpom.).

Učitelka jazyka francouzského:
Anna Wenzlová.

Industriální učitelka:
Anna Gobrová.

Školnice:
M. Žoušelková.

Počet žákyň: v I. třídě 39, ve II. třídě 27, ve III. třídě 31.

Pokračovací škola průmyslová.

Ředitel:
Vilibald Hausotter.

Učitelé:

Josef Baďura, nadučitel č. ob. šk., Richard Lenhart, naduč. něm. šk. ob., Eduard Hoch, učitel ob. školy, Jan Blahák, učitel ob. školy.

Počet žáků: v přípravce: 9, I. ročníku: 30, II. ročníku 16.

Jednotřídní škola židovská.

Židovská ulice.

Správce školy:
Berthold Thorž.

Učitel náboženství:
Ph. Dr. Jakub Rabbinowicz, rabín.

Industriální učitelka:
Anna Gobrová.

Počet žáků: 29.

Dětská zahrádka »Schulvereinu.«

Komenského ulice.

Pěstounka:
Augusta Seifertová.

C. k. vyšší gymnasium.

(Zal. 1871.)

Palackého třída.

Ředitel:

Josef Fuchs.

Professoři:

Rudolf Kadeřávek VII. hod. tř.,
P. Casius Malý VII. hod. tř.,
Karel Kosmik VII. hod. tř.,
Jindřich Schaner VII. hod. tř.,
Aug. Hautschel VIII. hod. tř.,
Ignác Tvarůžek VIII. hod. tř.,
Rudolf Weisz.
Ph. Dr. Oskar Briesz.

Skuteční učitelé:

Ph. Dr. Hugo Hassinger,
Jiří Oekonomo,
Rudolf Kampe,
Ph. Dr. František Prosenc.

Supplenti:

Václav Mottl,
Matěj Schwarzenbrunner.

Vedlejší učitelé:

Ph. Dr. Jakub Rabbinowicz, rabín,
Vojtěch Bartovský, odborný učitel české školy měšťanské (čeština).

Školník:

Leopold Dernický.

Počet žáků: v I. třídě 33,
ve II. » 33,
» III. » 31,
» IV. » 22,
v V. třídě 18,
» VI. » 26,
» VII. » 16,
» VIII. » 30

Celkem 209 žáků.

Dle národnosti: Němců 129, Čechů 80.

Stipendia: Františka Kasiana Hallašky (roční požitek 210·— K),
P. Ignáce Soukupa (157·50 K),
P. » » (157·50 K),
Jana Edra (210·—),
Jubilejní nadace cís. Františka Josefa (80·— K),
Slezský zemský fond (80·— K).

Vyšší lesnická škola.

(Zal. r. 1852.)

Hřbitovní ulice.

Ředitel:

Heřman Reusz, c. k. vrchní lesní rada.

Professoři:

Emanuel Nossek, náměstek ředitelův,
Ferdinand Langenbacher,
P. František Kraus,
Bruno Schweder,
Gustav Merker,
František Koch.

Odborný učitel:
František Jíra.

Docenti:
Artur Kirchner, c. k. soud. sekretář, JUDr. Max Mandl, advokát, Vincenc Šína, uč. ob. školy.

Počet posluchačů: v I. ročníku 22, ve II. ročníku 26, ve III. ročníku 18.

Nižší lesnická škola.

Ředitel, professoři a docenti titíž jako při vyšší lesnické škole.
Počet posluchačů: 29.

Školník:
Ignác Černoch.

Domovník:
František Bauer.

Stipendia:
6 stipendií po 300 K a 4 stipendia po 200 K Moravského a Slezského zemského výboru. — 2 jubilejní stipendia císaře Františka Josefa po 300 K a 1 po 200 K Moravsko-slezského lesnického spolku. — Jubilejní stipendium císaře Františka Josefa Moravsko-slezského školského spolku lesnického v obnosu 300 K. — Císaře Františka Josefa jubilejní stipendium lesního Josefa Hrdliczky v obnosu 420 K. — 5 stipendií po 300 K Moravsko-slezského lesnického spolku. — Císaře Františka Josefa podpůrný fond učitelského sboru v obnosu 600 K.

C. a k. vyšší vojenská reálka

založena r. 1875. Budova sama vystavena r. 1856 a určena pro výchovu vyšších důstojníků; r. 1858 umístěna do ní dělostřelecká akademie, r. 1869 přeložena sem technická škola, která r. 1875 proměněna byla ve vyšší voj. reálku.

Počet žactva obnáší přes 450 (míst systemisováno 450). Roční náklad dosahuje výše 600.000 K. Na škole zaměstnáno 30 učitelů, mezi nimiž adjutant, duchovní, 3 vojenští lékaři a účetní důstojník.

Zřízení: Vyšší vojenská reálka připravuje chovance pro obě vojenské akademie. Dělí se na školní štáb, 3 ročníky, každý se 3mi ročníky a oddělení mužstva.

Ke školnímu štábu náležejí: velitel, adjutant, 2 důstojníci hospodářští, důstojníci, kteří ročníkům (třídám) nejsou přiděleni, duchovní, 3 vojenští lékaři, účetní důstojník, assistent dílovedoucí a účetní pomocník.

Oddělení mužstva obsahuje osoby vykonávající dohlednou, kancelářskou a povšechnou službu domácí a které nejsou přiděleny ani ke školnímu štábu, ani k ročníkům.

Veliteli oddělení mužstva jsou podřízeni také sluhové armádní.

Pro vojenský výcvik a vojenské tažení jest stanoveno cvičební rozdělení; vyšší vojenská reálka tvoří pak prapor se třemi setninami.

Ročníky (třídy) a oddělení mužstva jsou ve smyslu řádu služebního pro c. a k. vojsko, pokud se služby vojenské dotýče, nižšími odděleními (pododdíly).

Učebná osnova je skoro totožná s osnovou civilních škol reálných s připojením obligátního vyučování jazyku českému, polskému a maďarskému, vojenského výcviku pro pěchotu a šermu.

Velitel: Pollak František, c. a k. plukovník pěšího pluku č. 13.

Zahradní restaurace v Teplicích.

Učitelský sbor.

Podplukovník: Krebs Gotthold, p. v učitelském sboru armády 1. odd.

Major: Jitschinský Otto, m. uč. armádního sboru 1. oddílu.

Setníci I. třídy: Šrom Zdeněk rytíř, s. arm. s. 1. odd., Partl Otakar, s. arm. sb. 1. odd., Bretschneider Mořic, s. arm. sb. 1. odd., Tomanek

Bedřich šl. z Beyerfelsu, s. praporu polních myslivců č. 31, **Rezek Václav**, s. arm. sb. 1. odd., Speil Rudolf rytíř z Ostheimu, s. arm. sb. 1. odd., Tollich Karel, s. arm. sb. 1. odd., Dierkes šl. Ludvík, s. pěš. pl. č. 60, Benesch Otto, s. pěš. pl. č. 43, Jung Karel, s. pěš. pl. č. 8, **Žemlička Jan**, s. pěš. pl. č. 18, Bersa Bruno šl. z Leidenthalu, s. pěš. pl. č. 22, Mžik Karel, s. pěš. pl. č. 89, Bauer Antonín, s. pěš. pl. č. 74.

Setník 2. třídy: Lamezan-Marimbois Adrian svob. pán, s. pěš. pl. č. 73.

Nadporučíci: Šlusarz Krištof, n. pěš. pl. č. 74, Cserépy z Kisruszley Zoltán, n. pěš. pl. č. 34, Kovács Arnošt, n. pěš. pl. č. 29, **Wachtel Robert**, n. praporu pol. mysl. č. 9, Jenner Adam, n. pěš. pl. č. 18, **Radler Artur**, n. dělostřel. pl. č. 2, Bubla Jindř., n. bosen. pěš. pl. č. 1, **Saar** sv. p. Jindř., n. pěš. pl. č. 98, Steiner Rud., n. pěš. pl. č. 81, **Kupsa** šl. z Bühlheimu Richard, n. pěš. pl. č. 24, Bauer Otto, n. pěš. pl. č. 12, Pitha Eug., n. pěš. pl. č. 29, Nuss Jul., n. pěš. pl. č. 65.

Poručík: Franz Rud., p. bosen. pěš. pl. č. 2.

Rytmistři 1. tř. v. v.: Basseli ze Süssenbergu svob. p. Adolf, König Eduard.

Professoři náboženství 1. tř.: P. Kudrna Václav pro vyznání katolické, Dr. Jiří Tirtsch, pro vyznání evangelické.

Štábní lékař: MUDr. Mazel Eduard.

Plukovní lékaři 1. tř.: MUDři Popper Eduard, Skutezky Alexander.

Účetní setník: Jarek Jan.

Vojenský dílovedoucí: Schwarz František.

Vojenský šermíř 2. tř.: Dvořák František.

Šikovatelé.

Jaroslav Hell, Klement Konečný, Vilém Gutwirth, Antonín Schmid, Čeněk Čechák, Rudolf Stocki, Alois Gastinger, Jan Kallup, František Schneider, Jan Razl, Kazimír Nickowski, Alois Krenz, Antonín Fischer, Augustin Dort, Karel Reyer, Josef Stefka, Alois Balzer, Viktor Berger, Julius Schönthal, Josef Vengriczky, Richard Richter, Karel Teifl, Ferdinand Kohout, Ferdinand Lachnit, Antonín Šerý.

Četaři.

Jan Lachowitz, Vasil Jaworski, Antonín Enter, Kazimír Kwiatkowski, František Absolon, Jan Mihatsch.

C. a k. kadetní škola jízdecká

založena r. 1878. Počet žactva kolísá kolem 130 (systemisováno 200 míst), roční náklad obnáší přes 300.000 K. Na škole zaměstnáno 16 učitelů, mezi nimiž adjutant, duchovní, vojenský lékař a vojenský zvěrolékař.

Zřízení: Účelem kadetní školy je vzdělati mladíky, kteří si volí vojenskou službu z povolání, na kadety. Chovanci připravují se k službě vojenské v mezích působnosti nižšího důstojníka.

Kadetní škola jízdecká sestává ze 4 ročníků.

Celý ústav dělí se na chovance, osoby, které ve škole jsou zaměstnány a k ní komandovány a počet koní, ke kterému náležejí jízdní koně důstojníkův i koně k výcviku v jízdě pro chovance určené.

K účelům vychovávacím a za příčinou služby vojenské dělí se ústav na školní štáb, 4 škadrony chovanecké a oddělení mužstva. Ke školnímu štábu náležejí: velitel, adjutant, hospodářský důstojník, ti učitelé, kteří nejsou škadronám přiděleni, duchovní, vojenský lékař, voj. zvěrolékař, pomocníci učitelští a pomocník účetní.

K oddělení mužstva náležejí všechny osoby, vykonávající povšechnou domácí a kancelářskou službu. Poddůstojníci a vojáci, kteří vykonávají službu v konírnách a jízdárnách, přiděleni jsou škadronám.

Taktická formace při vojenských cvičeních a taženích bývají určena velitelstvím školy dle stávajících poměrů početních. — Škadrony chovanecké souhlasí s ročníky, jsouce nižšími oddíly (pododdíly) a zároveň přímo podřízeny velitelství.

Učebná osnova je podobna učebné osnově vyšší voj. reálky s připojením výcviku v jízdě.

V obvodu vyšší voj. reálky zřízena nemocnice chovanecká s lékárnou, určená pro nemocné chovance vyšší voj. reálky a kadetní školy jízdecké. Zřízení a řád služební je tentýž jako ve vojenských nemocnicích. Velitelem je úřadující přední lékař vyšší vojenské reálky.

K výcviku chovanců v jízdě chová se 100 koňů v ústavě.

Velitel: Burka Antonín, c. a k. major husarského pluku čís. 11.

Adjutant: Hanisch-Paculły Adolf, nadporučík hulánského pl. č. 2.

Hospodářský správce: Globočník Karel, setník I. třídy v. v.

Učitelský sbor.

Major: Smutný Karel, m. učitelského sboru armády I. odd.

Rytmistři I. třídy: Eichinger Frant., r. dragoun. pl. č. 11, Licudi Kajetan rytíř, r. husar. pl. č. 11, Horváth Ladislav šl., r. husar. pl. č. 10, Hüffel Klement, r. hulán. pl. č. 11, Baillou Bedřich svob. pán, r. dragoun. pl. č. 9, Karnitschnigg Maxmil. šl., setník generálního štábu.

Rytmistři II. třídy: Fuglewicz Karel, setník pěšího pl. č. 50, Gleim Hugo, r. husar. pl. č. 1, Salm-Reifferscheid Robert starohrabě, r. dragoun. pl. č. 7, Bekássy šl. z Békásu Arnošt, r. husar. pl. č. 13.

Nadporučíci: Dědinský z Dědiny Mikuláš, n. husar. pl. č. 16, Klein Hugo, n. drag. pl. č. 12. Balogh de Beöd Karel, n. husar. pl. č. 11, Gablenz Richard svobod. pán, n. dragoun. pl. č. 15, Ach Rudolf šl., n. dragoun pl. č. 15.

Professoři náboženství: P. Gaal Ludvík pro vyznání katolické, Dr. Jiří Tirtsch pro vyznání evangelické.

Lékař: MUDr. Géza Nedeczky z Nedecze, plukovní lékař II. třídy.

Účetní nadporučík: Hönigsmann Josef.

Vojenský zvěrolékař: Kračmar Josef, zvěrolékař II. třídy.

Šermíř: Bąkowski Antonín.

Vychovatel: Czapka Ludvík, nadporučík dragoun. pl. č. 8.

Kandidáti učitelství: Čermák Otakar, nadporuč. hulán. pl. č. 11, Mariássy de Markus et Batiszfalva Mikuláš, poručík husar. pl. č. 8, Czuber Erich, poručík husar. pl. č. 11.

Strážmistři.

Jiří Csoka, Vilém Gellner, Václav Vaněk, Matěj Draxler, Antonín Zeitlberger, František Vogel, Vilibald Franz, Karel Drösler, Michal Boldiszar, Maxmilian Müller.

Městské museum

v Hranicích založeno bylo péčí obce r. 1904, aby obecenstvo poznalo svéráznost předků a kraje a dovedlo si památek zděděných vážiti. Správu musea vede kuratorium složené ze členů ob. výboru a interesentů. Sbírky musea umístěny jsou v přízemí budovy německé měšťanské školy (v pravo) na náměstí císaře Františka Josefa. Museum přístupno jest každou neděli dopoledne a doporučuje se přízni obecenstva. Kustos odb. učitel Jos. Šindel.

Veřejná knihovna národní

založena byla spolkem »Veř. knihovny národní« r. 1894. Správu její vede výbor spolkový. Náklad uhrazuje se z příspěvků členských (po 2 K) a dobrovolných darů. Knihovna obsahovala r. 1905 836 svazků. Půjčuje se po celý rok v neděli dopoledne. Za r. 1905 půjčeno celkem 6260 knih. Knihovník učitel Jindřich Míček.

Lidová čítárna

založena »Sokolem« r. 1903 a otevřena je 3krát týdně. Vyloženo přes 100 časopisů všech směrů, které půjčují zdarma příznivci lidového vzdělání. Místnost: pravý trakt v přízemí německé školy dívčí na náměstí císaře Františka Josefa. Správce odb. uč. Jos. Šindel.

Návštěva čítárny v r. 1905.

Leden:	Únor:	Březen:	Duben:	Květen:
1.* — 116	2. 88	3. — 50	2. — 89	2. — 19
3. — 35	5. — 102	5. — 100	4. — 36	5. — 23
6. — 112	7. - 58	7. — 43	7. — 32	7. — 7
8. — 91	10. — 41	12. - 72	9. — 84	9. — 20
10. — 33	12. — 117	14. — 29	11. — 38	12. — 22
13. — 30	14. - 54	17. 36	14. — 31	14. — 40
15. — 117	17. — 55	19. — 58	16. — 90	16. — 11
17. - 26	19. 101	21. — 31	18. — 39	19. — 25
20. — 24	21. — 46	24. — 37	21. — 18	21. — 27
22. 74	24. 47	26. — 98	24. — 73	23. — 25
24. — 39	26. — 102	28. — 43	28. — 24	26. — 21
27. — 29	28. — 26	31. — 36	30. — 53	28. — 19
29. — 95	**Celkem 837**	**Celkem 643**	**Celkem 607**	30. — 7
31. — 40				**Celkem 266**
Celkem 861				

Červen:		Říjen:		Listopad:		Prosinec:	
1. —	15	15. —	47	1 —	25	1. —	28
6. —	17	17. —	25	3. —	18	3. —	57
10. —	10	20. —	30	5. —	56	5. —	11
— —	13	27. —	25	7. —	30	8. —	83
— —	6	29. —	51	10. —	31	10. —	77
— —	6	31. —	24	12. —	49	12. —	25
Celkem	67	Celkem	202	14. —	23	15. —	39
				17. —	25	17. —	78
				19. —	69	19. —	23
				21. —	31	22. —	21
				24. —	35	24. —	42
				26. —	57	26. —	60
				28. —	42	29. —	29
				Celkem	491	31. —	65
						Celkem	638

Čtenářů

v měsíci:		počet otevření:
lednu	861	14
únoru	837	12
březnu	643	12
dubnu	607	12
květnu	266	13
červnu	67	6
říjnu	202	6
listopadu	491	13
prosinci	638	14
Celoroční	4612	102

Průměrný počet čtenářů: **45.**

XIX.

Život spolkový.

Aby dostál slabý jednotlivec všem velikým úkolům životním, aby odolal všem nárazům, sáhá po rameni bližního, hledaje záchrany a opory proti přívalům vln života.

Organisace jest základem spolkového života a všeho úspěchu spojeného i jednotného úsilí. To dobře pochopilo dělnictvo a organisuje se, soustřeďuje se, a před ním i po něm soustřeďují se výrobníci a jednotlivé stavy rolnický, řemeslnický, obchodní za svými zájmy, k uplatnění svých požadavků a vyplnění společných tužeb a přání.

V národním našem snažení datuje se jakýsi první organisační vzmach už od let šedesátých a od té doby organisovali jsme se stále ve spolcích politických, vzdělávacích, hospodářských i odborných. S rozvojem hospodářského a společenského života vzrůstal přirozeně ruch spolkový a tím i počet spolků. A soustřeďovali jsme se čile, spolkařili jsme vesele, o čemž by mohly vypravěti registratury politických úřadů. Vyzradily by zajisté mnohdy a často, že v jich uprášených fasciklech je slušný počet i takových spolků, jichž činnost existuje jen ve stanovách, jinak však je na venek úplně illusorní a projevuje se nanejvýš tabulkou na spolkové místnosti, po případě praporem a mnohdy stafáží »předsedy a výborů« při některé slavnosti. Však i jinak poznává člověk spravedlivý a poctivý, že spolkový náš život jest v úpadku. Je dalek vytčených cílů a jeho ideje vyprchaly. Co tu bylo doufání, jaké byly naše naděje, že náhlý vývoj spolkový zanese v národ nové nadšení, novou chuť ku práci a novou obětavost. Než sklamali jsme se. Proti letům šedesátým nenastal žádný pokrok. Místo rozvoje horečné činnosti spolkové, zůstaly naše spolky na onom stanovisku, kde před lety začaly. Málo je spolků, kde by mluviti se mohlo o soustavné práci. Kromě obligátního plesu v masopustě a výletu v parních dnech letních nejeví tak mnohý spolek žádné intensivnější činnosti.

Život v národě Českém se změnil. Dnes žádá doba více; žili jsme dosud ve své minulosti dobu ideálů a romantismu a dnes žijeme v horkých hodinách skutečnosti. A proto vystupujeme s požadavky jinými, hlubšími, které žádají důkladnější a obsažnější práce. Náš život spolkový není na úrovni doby ani po stránce vnější, ani vnitřní. Jest daleko vzdálen obyčejně od stanov, kde vytkne si za úkol většinou blahodárnou a chvalitebnou práci, která přispěti má ke zúrodnění na národní půdě ať už v ohledu politickém, či osvětovém nebo hospodářském — a pak ji nekoná. A hlavně se tu jedná o spolky nepolitické a spolky

Obchodní dům Kunzův z Nádražní třídy.

s uloženou snahou zvyšovati kulturní úroveň svého lidu, zasvěcovati lid ve význačné pokroky literatury, vědy, umění, národohospodářství, jedná se tu o spolky, kde mimo tuto vzdělávací a snad organisační a agitační práci nemají rozhodovat ani ohledy politické, žádné různosti přesvědčení a žádné stavovské rozdíly.

Namnoze nepracujeme systematicky, jsme vnitř i vně bez organisace práce. V mnohé obci je třeba několik spolků, ale jeden o druhého se nestará, jakoby o sobě ani nevěděly, nemají nejmenšího pojítka, tříští své drahé síly nadarmo a bez úspěchu, protože není tu společného všem zájmu, ani společných soustavných útoků v před. Schází tu dorozumění o společném postupu, o společné práci. Podceňuje, ba přehlíží se tu dělba práce, ona významná a jediné cenná zásada každého úsilí.

Již se stanoviska národohospodářského víme, že při dělbě práce můžeme počítati s menšími obětmi a lepším výdělkem.

Tak zrovna je tomu v našich spolcích, kde je hříšným každé hazardní mrhání národními silami, každé vysilování až k bezvládnosti. Jednoty sokolské spojily se v župy, po jich příkladu následovaly jednoty hasičské a obranné naše národní jednoty: Ústřední Matice Školská a Národní jednota pro severovýchodní Moravu a práce ta nese blahodárné požehnání a ovoce.

Úsilovnou touto organisační snahou dalo by se konečně docíliti toho, čeho do dnes postrádáme. Závodění v práci, hájení cti spolku, nadšení a snahy, o čemž ovšem referovalo by se v časopisech, aneb v různých výročních zprávách a tak bychom měli celkový obraz spolkové činnosti stále na očích. Dnes nevíme ničeho, jen to je nám jasné, že namnoze nedostává se podnětu ku práci a je také následkem toho nedostatek jakékoliv kontroly práce.

Úkolem naším je starati se především o to, aby každý — i ten nejzapomenutější společek vyzdvižen byl z prachu zapomenutí, aby pracoval podle sil svých dle vytčeného úkolu stanov, aby spojil se v bratrské lásce s jednotami sousedními a šířil tak vzdělání a národní uvědomění nejširších vrstev lidu.

Plané vlastenecké fráse, řešení vysoké politiky za stolem hostinským při sklenici piva nepřinese zajisté pravého a žádoucího blaha a požehnání našemu kraji se severu ohroženému.

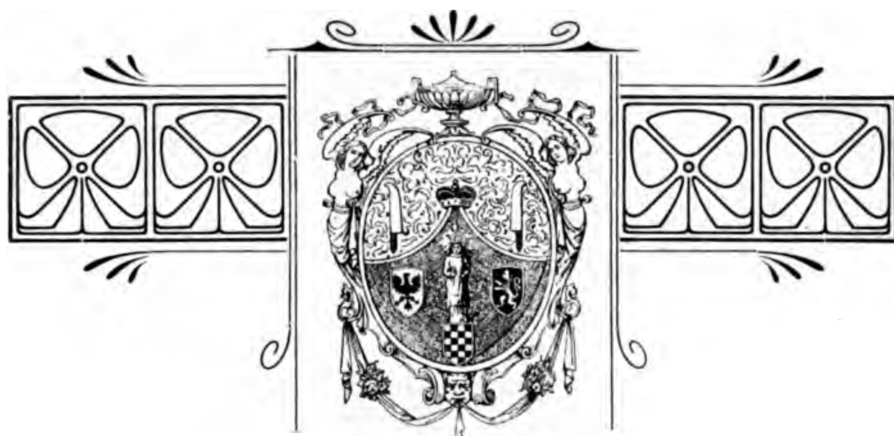
Spolková statistika v Hranicích.

Číslo řadné	Název spolku	Rok založ.	Předseda	Členů
	A) **Spolky české.**			
1.	Občanská beseda »Jurik«	1862	JUDr. Frant. Šromota	116
2.	Střelecký spolek	1835	Jindřich Moravec	45
3.	Sbor dobrovolných hasičů	1873	Ludvík Popp	97
4.	Odbor Ústřední Matice Školské pro Hranice a okolí.	1883	JUDr. Frant. Šromota	23
5.	Spolek katolických tovaryšů	1883	P. Antonín Pospíšil	113
6.	Výbor k zachování kostelíčka Panny Marie	1882	Jan Hlavica	175
7.	Učitelská jednota	1873	František Dušek	71
8.	Odbor Jubilejní jednoty lidumilů na Moravě pro Hranice a okolí	1902	P. Leopold Černý	?
9.	Tělocvičná jednota »Sokol«	1887	MUDr. Václ. Pozdílek	214
10.	Družstvo ku zřízení tělocvičny pro tělocvičnou jednotu »Sokol«	1901	Ferdinand Helsner	138
11.	Dámský odbor Národní jednoty pro východní Moravu pro Hranice a okolí	1885	Amalie Šromotová	21

Číslo řadné	Název spolku	Rok založ.	Předseda	Členů
12.	Odbor Národní jednoty pro severovýchodní Moravu pro Hranice a okolí	1885	František Hrubec (v Černotíně)	125
13.	Místní odbor Československé obchodnické besedy	1900	Jan Chaloupka	16
14.	Spolek absolventů hospodářské školy	1901	František Hrubec (v Černotíně)	67
15.	Okresní hospodářský spolek Hranický	1891	Jan Bezděk	504
16.	Akademický ferialní klub	1893	František Pittner	56
17.	Veřejná knihovna národní	1894	MUDr. Josef Smetánka	89
18.	Školský spolek »Galaš«	1897	JUDr. Frant. Šromota	89
19.	Rybářský spolek	1901	Jan Paus	?
20.	Školská pokladna	1891	JUDr. Frant. Šromota	30
21.	Občanská jednota		JUDr. Frant. Šromota	120
	B) **Spolky německé.**			
1.	Deutsches-Kasino	1837	Ferd. bar. Bojakovský	94
2.	Jungherrenklub	1898	Moric Bathelt	14
3.	Radfahrerklub All Heil	1898	Alexander Hanslian	22
4.	Grüner-Abend	1898	Jan Koblischke	67
5.	Ortsgruppe des Verbandes der Schneider und verwandten Berufe Österreichs	1904	Jan Maleř	7
6.	Männer-Gesangsverein	1861	Jindřich Schaner	78
7.	Leichenverein Josef von Arimathea	1872	Th. Dr. Ant. Symerský	1189
8.	Chenra Kadischa Verein	1875	Leopold Riesenfeld	33
9.	Militär-Veteranen-Verein	1877	Antonín Ballisch	121
10.	Turnverein	1882	Vilibald Hausotter	24
11.	Ortsgruppe des deutschen Schulvereines	1882	Ed. Zámorský	145
12.	Unterstützungsverein Humanitas für arme Studierende des k. k. Staats-Gymnasiums	1884	Josef Fuchs	113
13.	Zweigverein des patriot. Landeshilfsvereines für Mähren	1884	JUDr. Bedřich Plachký	71
14.	Verschönerungsverein	1886	MUDr. Štěp. Kurfürst	209
15.	Ortsgruppe des Vereines der Advokaturs- und Notariatsbeamten in Mähren	1902	Josef Kopečný	?
16.	Eislaufverein	1892	Alexandr Hanslian	33

Číslo řadné	Název spolku	Rok založ.	Předseda	Členů
17.	Ortsgruppe M.-Weisskirchen des Vereines der Schuhmacher Österreichs	1904	Josef Čoček	10
18.	Zweigverein des Vereines »Bund der Deutschen Nordmährens in Olmütz«	1899	František Kalmann	135
19.	Zweigverein des patriotischen Frauenhilfsvereines vom roten Kreuze	?	Ludmila Polláková	197
20.	Israelitischer Frauenverein	1896	K. Benischová	62
21.	Losgesellschaft »Merkur«	1902	Abraham Dittel	32
22.	Ortsgruppe der Union der Textilarbeiter Österreichs	1903	Valentin Skurský	30
23.	Zweigverein des Verbandes der Eisen und Metallarbeiter Österreichs in Wien	1897	Frant. Tomečka	36
24.	Ortsgruppe des Verbandes der Holzarbeiter Österreichs	1903	Frant. Adamec	22
25.	Frauen und Mädchen Ortsgruppe des deutschen Schulvereines	1905	Nebyl v době sestavování ustaven	
26.	Ferialverein jüdischer Hochschüler »Masada«	1897	Oskar Donath	20

XX.

Úřady.

A) **Samosprávné.**

Zástupce města na říšské radě:
Jan Klein, majitel realit a hl. skladu tabáku v Hranicích.

Zástupce města na zemském sněmu:
JUDr. Bedřich Plachký, advokát v Olomouci.

Zástupce na říšské radě za V. kurii:
Augustin Sehnal, slevač v Brně.

Starosta města:
JUDr. František Šromota, advokát.

Náměstkové starostovi:
Ludvík Popp, majitel realit, Antonín Ballisch, majitel realit.

Městská rada:

a) odbor policejní:
Ludvík Popp,
Jan Jambor,

b) odbor hospodářský:
Antonín Ballisch,
Antonín Kunz,

c) odbor finanční:
František Rozehnal,
Ludvík Wellart.

Obecní zastupitelstvo:

III. sbor volební:

Antonín Ballisch, Antonín Boček, Ignác Fusek,
Jan Jambor, Karel Helsner, Jan Paus, JUDr. František Šromota.
Ludvík Popp, František Rozehnal, Alois Schützer,

Náhradníci:

Max Honsik, Peregrin Pešl, Josef Lukeš. Karel Šindler,

II. sbor volební:

Artur Kirchner, Eduard Zámorský, Jakub Benisch,
Alex. Hanslian, Richard Heller, Leopold Herrmann, J. Benischke.
Samuel Hoffmann, František Kalmann, Jan Wolf,

Náhradníci:

Eduard Mader, Alois Jambor, David Dittel, Karel Kerfellner, Wichera šl. Ferdinand.

I. sbor volební:

MUDr. Jos. Smetánka, P. Leopold Černý, Hilar Kautský,
MUDr. Štěp. Kurfürst, Antonín Kunz, Jan Pinkava, Josef Václavík.
Ludvík Wellart, Jan Aug. Horák, Klement Stáhala,

Náhradníci:

Filip Kaulfus, Karel Beer, Antonín Berger, Karel Lipenský, Eduard Jaroš.

Městský úřad:

JUC. Frant. Janík, měst. tajemník, Tomáš Oplotský, měst. inženýr,
František Zikeš, m. účetní, František Fusek, účetní příručí,
Julius Petschner, 1. kancelista, Josef Walzel, 2. kancelista,
Ludvík Miláček, kreslič.

Městská stráž:

Velitel: Jan Růžička.
Nadstrážníci: Antonín Jedlička, Cyril Bartošek.
Strážníci: Josef Zima, Karel Hynčica, Hynek Vaca, Val. Janečka.
Agenda městského úřadu obsahuje za r. 1904 5219 čísel.
Majetek obce: 1,660.418 K. Dluh: 1,621.889 K 58 h.

Rozpočet obce na rok 1906:

A) Příjem: 585.185 K. *B*) Vydání: 666.958 K.

Schodek: 81.773 K.

Schodek hradí se: 61% obecní přirážkou, jež vynese 66.073 K.
4% činžov. haléřem, který vynese 15.700 K.

Městské ústavy:

A) Zdravotní: Všeobecná nemocnice s epidemickými pavilony.

B) Dobročinné: Městský chudobinec.

C) Obecní veřejné podniky: Městský vodovod, plynárna, městská plovárna, kamenné lomy, zastavárna (právě zřizovaná).

Celkový pohled na Hranice od „Bílého kamene“.

Pl nmistr:	Vodák:	Plavčí:
Vácav Bartoš.	Ferdinand Novosad.	Václav Hrdlička.

Městští lékaři: MUDr. Václav Pozdílek, MUDr. Jakub Pollach.

Městský hospodář: Antonín Čížek.

Israelitská obec politická.

Starosta:
Salomon Schlesinger, obchodník, Štěpánčino náměstí.

Radní:

Adolf B. Adler, obchodník,
Mojžíš Vogel, soukromník.

Výbor:

JUDr. Josef Rein, advokát,
Alois Riesenfeld, obchodník,
Samuel Fischl, obchodník,
Samuel Kober, obchodník,
Isák Baron, obchodník,
Karel Baron, obchodník.

Náhradníci:

MUDr. Jakub Pollach, městský lékař,
David Morgenstern, obchodník,
Jakub Benisch, obchodník,
Josef Gross, povozník,
Jan Kopp, hostinský,
Felix Schlesinger, obchodník.

Okresní silniční výbor.

Předseda:
Jan Lesák, rolník v Klokočí.

Místopředseda:
František Jančík, rolník v Rakově.

Koncem roku 1904 bylo ve správě silničního výboru na 154 *km* silnic.

V roce 1905 převzaty anebo povoleny silnice: Ústí-Opatovce; Paršovice-Rakov; Olšovec-Partutovice; Hrabůvka-Radíkov; Paršovice-Týn v úhrnné délce na 20 km.

V roce 1904 obnášela vydání:

1. Správní vydání	3.166 K 59 h
2. Za štěrk	48.726 » 12 »
3. Služné cestářům	8.694 » — »
4 Mzdy nádennické	2.949 » 31 »
5. Náčiní a stavby	2.821 » 44
6. Subvence obcím	7.558 » 02
7. Různé výlohy	231 » 87
Úhrnem . . .	74.147 K 35 .

Příjem:

1. Pokladniční hotovost	14.157 K 02h
2. Berní přirážky	60.311 » 19»
3. Úroky	510 » 05»
4. Různé příjmy	27 » 50»
Celkem . . .	75.005 K 76h

Berní přirážka obnášela v roce 1904 20%, v roce 1905 2%.

B. Zeměpanské.

C. k. okresní hejtmanství.

Štěpánčino náměstí, čís. 1. (V zámku.)

Správce c. k. okresního hejtmanství:
Emil rytíř Wychodil z Hannaburku.

Okresní komisaři:
Viktor Kulendík, Vilém Mayer.

Místodržitelský konceptní praktikant:
Gustav Jung.

Okresní školní inspektoři:
Prof. Rudolf Kadeřávek. (Pro školy české.)
Prof. Emerich Přichystal. (Pro školy německé.)

Vrchní okresní lékař:
Císařský rada MUDr. Štěpán Kurfürst.

Okresní zvěrolékař:
Max Brandt.

Okresní tajemník:
Hynek Franta.

Místodržitelský kancelista:
Bartoloměj Jordánek.

Evidenční official:
František Vepřek.

Kancelářští pomocníci:
J. Skřivánek, J. Lagač.

Výpomocní kancelářští pomocníci:
Otilie Vepřeková, Františka Vepřeková.

Sluha:
František Molitor.

Berní referát c. k. okres. hejtmanství.

Nádražní třída, čís. 21.

Finanční komisař:
František Seifert.

Berní:
Josef Mader.

Berní official:
Karel Chytil.

Berní praktikant:
Antonín Novák.

Kancelářští pomocníci:
František Gross, Jan Prokl.

Výpomocný sluha:
Adolf Černocký.

C. k. okresní soud.

Štěpánčino náměstí, čís. 1. (V zámku.)

Přednosta: C. k. rada zemského soudu Richard Raynoschek.
Soudní tajemník: Artur Kirchner.
Soudní adjunkti: August Adámek, František Skřipský, JUDr. Max Waismann.
Vrchní official a listovní: Jan August Horák.
Soudní officialové: Josef Balcárek, Josef Schiebl, Vilém Martinec.
Kancelista: Innocenc Belák.
Žalářník: Jan Čudlík.
Kancelářští pomocníci: August Machek, Alois Klein, Bedřich Šteigl, Josef Wellech, Karel Fusek.
Funkcionář státního návladnictví: Michael Maníček.
Sluha: Matěj Špaček.

C. k. hlavní berní úřad.

(V zámku.)

Vrchní berní: Jakub Fister.
Berní kontrolor: Gustav Schindler.
Berní officialové: Emerich Benischko, Josef Reingruber.
Berní adjunkti: Bedřich Herrmann, František Tunis.
Berní praktikanti: Ludvík Rinke, Rudolf Gessler, Hubert Horák.
Sluha: František Kříž.
Exekutor: Ferdinand Hradil.
Kancelářský pomocník: Jan Rollig.

C. k. poštovní a telegrafní úřad.

Žerotínovo náměstí.

C. k. poštovní správce:
Jan Tenora.

Kontrolor:
Ferdinand Kyselý.

Vrchní official:
František Stuchlík.

Officialové:
Jan Závada, Martin Doležel. Klement Celý,

Assistenti:

Richard Blaschke, Josef Skládal. Bohdan Grim,

Praktikant:

Josef Lonč.

Výpomocní úředníci:

František Sailer, Josef Czabo. Jan Spáčil,

Listonoši:

Libor Bláha, Max Fusek,
Josef Jelínek, Augustin Blažek.

Sluhové:

Josef Jiroušek, Libor Němeček,
Josef Žilecký, Josef Pazděra,
Josef Duchoň, Josef Tandler,
František Kalousek, Josef Přikryl.

K poštovnímu obvodu Hranickému náležejí obce:

Velká, Hrabůvka, Olšovec, Lhotka, Radíkov, Špičky, Ústí, Skalička, Zbrašov (Paršovice, Opatovice, Rakov, Valšovice).

Statistická data za rok 1904:

A) Podáno bylo:
psaní rekomandovaných 42.439,
zásilek 31.268,
poukázek 27.939 v obnosu 1,175.692 K,
poštovní spořitelna: vkladů 25.677 v obnosu 3,680.259 K,
telegramů podaných 8572.

B) Dodáno bylo:
rekomandovaných psaní 28.975,
zásilek 43.204,
poukázek 36.567 v obnosu 1,572.589 K;
poštovní spořitelna: výplat 5494 v obnosu 2,222.049 K,
telegramů dodáno 9689,
poštovních příkazů vyřízeno 919 na 104.419 K.

C) Došlých a dále zaslaných:
rekomandovaných psaní 15.505.

Celkový peněžní obrat: 13,225.838 K 34 h.

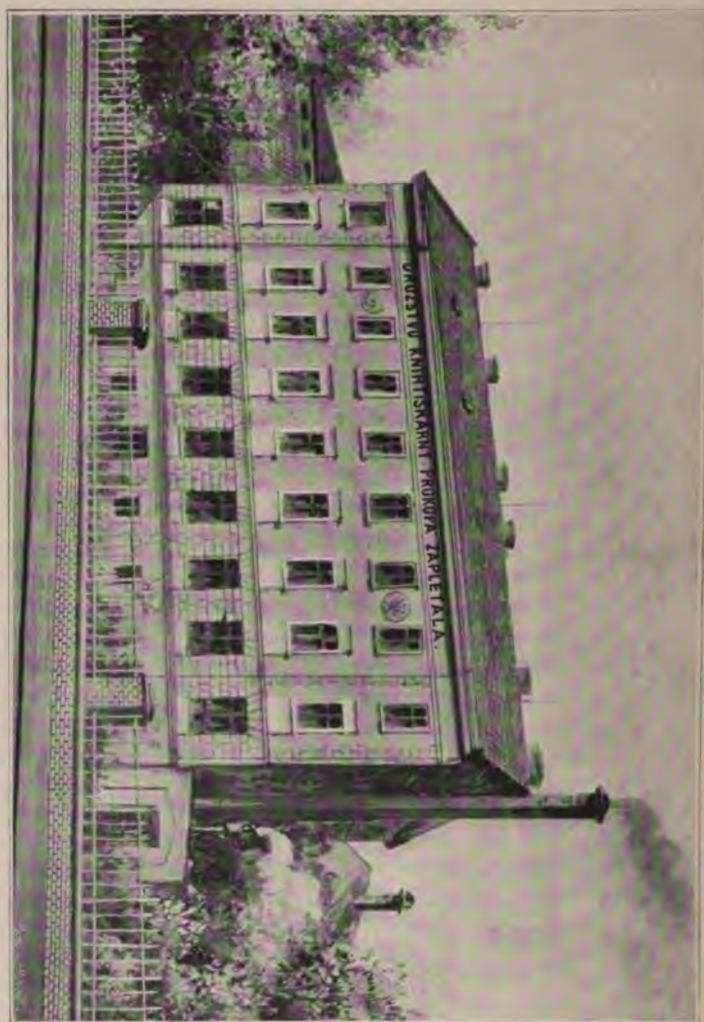
C. k. evidence katastru daně pozemkové.

(V zámku.)

C. k. vrchní geometr: František Kutal,
kancelářský pomocník: Karel Kovář.

C. k. okresní četnické velitelství.

Třída císaře Františka Josefa, čís. 2.
Oddělení č. 9, velitelství č. 4.

Knihtiskárna.

C. k. poručík: Vladimír Putna.
C. k. okresní strážmistr: František Eckelt.
C. k. strážmistr: Michael Kirsch.
Závodčí:
František Bartošic, Josef Hübner, Jaroslav Mrňa.

Oddělení c. k. finanční stráže.

Zámecká ulice, čís. 16.

Respicient: Raimund Brauner.

C. k. cejchovní úřad.

Čaputova ulice, čís. 31.

C) Církevní.

Farní úřad.

(Náměstí císaře Františka Josefa.)

Th. Dr. Monsignore P. Ant. Symerský, farář,
P. Ant. Pospíšil, kaplan, P. Frant. Králík, kooperátor.

Katechetové:

P. Casius Malý, kons. rada, professor c. k. gymnasia,
P. Václav Kudrna, professor c. a k. vyšší voj. reálky,
P. Frant. Kraus, professor vyšší lesnické školy,
P. Ludvík Gaal, professor c. a k. kadetní školy,
P. Jan Stavěl, katecheta č. měšťanské šk. chl. a dívčí,
P. Theodor Zamykal, katecheta n. měšťanské školy.

Israelitská obec náboženská.

(141 platících daně (kultové).

Starosta:

JUDr. Josef Rein, advokát.

Náměstkové:

Samuel Kober, obchodník, Samuel Hoffmann, továrník.

Ušší výbor:

Salomon Schlesinger, Samuel Fischl, Alois Riesenfeld,
Karel Baron, Sigmund Benisch, Abraham Dittel.

Širší výbor:

Leopold Fischer jun., Julius Gessler, Gustav Stross,
David Donnebaum, David Dittel, Em. Sobek,
Adolf B. Adler, Leopold Riesenfeld, Jakub Benisch.

Nadace:

Nadace arcivévodkyně Gisely.

Spolky:

Talmud-Torah, Dámský spolek.

Příjem: 8605 K Vydání 8345 K

Synagoga. Jednotřídní škola. Hřbitov.

D) Allodiální velkostatek Hranice-Lipník.

Majitel:

Gabriela kněžna z Hatzfeldt-Wildenburku, roz. hraběnka Dietrichsteinová.

Výměra v hektarech:

polí: 1703·8871 *ha* zahrad: 123·0855 *ha*
luk: 448·5706 *ha* pastvin: 85·2235 *ha*
lesa: 6283·2992 *ha*
neplodné půdy: 34.3790 *ha*
zastavených pozemků: 13·6687 *ha*.
Dohromady: 8692·1131 *ha*.

K velkostatku hranickému náležejí dvory: Hranice 2 (Čaputův dvůr, Horní dvůr), Klokočí, Velká, Bělotín, Polouves, Opatovice, Slavíč: z nich Čaputův (nájemce Akciová společnost cukrovaru v Lipníku: nájemné 7082·24 K), Horní dvůr (nájemce Ed. Jaroš; nájemné 13229·28 K) a Klokočí (nájemné 7014·68 K) jsou pronajaty v celku, ostatní rozparcelovány.

Plodiny a výrobky k prodeji: obilí, okopaniny, cukrovka; stavební, užitkové dříví a dříví k pálení.

Podniky: Sladovna, vinopalna, kamenné lomy vápencové, vodní pila, lázně Teplice.

Katastrální výnos (z panství Hranického — bez Lipnicka) obnáší 44741·27 K. *Pozemková daň* (okresu Hranického) 10156·31 K. (Okresu Novo-Jičínského a Lipnického: 8004·60 K, 1817·03 K, 7130·18 K, 1618·55 K.)

Úřednictvo:

Ředitel

Josef Wolgart (v Lipníku),

Jan Weinzettel, důchodní, František Wollenhaupt, nadlesní.

Revírníci:

Josef Nitschmann v Olšovci, Karel Pausar v Bělotíně,
Jindřich Meinhard v Grafendorfě, Hugo Jekl v Podhoří.
Emil Wollmann, lesní adjunkt v Hranicích.

Velkostatek Hranice-Lipník rozprostírá se v 6 okresích.

XXI.

Seznam majitelů domů v Hranicích.

(Dle nového názvosloví a očíslování).

1. Císaře Františka Josefa náměstí.

Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů
1	38	Farní budova	2	547	Engelhartová Marie
3-4	37-36	Obec (německá dívčí škola)			

2. Císařské stromořadí.

Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů
1	514	Vilímkovi Josef a Marie	2	416	Šromotová Amalie
3	406	Šidlová Karolina	4	405	JUDr. Palkovský Ed. s chotí Antonií
5	402	Bergrovi Antonín a Leopolda	6	422	Občanská záložna v Hranicích
7	404	JUDr. Bedř. Plachký	8	424	Večeřovi Vilém a Marie
9	530	Lowakovi Jos. a Anna	10	502	Fusek Jan
11	403	Pausová Gabriela			

3. Čaputova ulice.

Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů
1	291	Haša Valentin	2	373	Peitlovi Jan a Aloisie
3	290	Poláškovi František a Marie	4	374	Poláškovi Antonín a Josefa
5	289	Horáková Karolina	6	375	Šejdovi Ferdinand a Františka
7	288	Pohludkovi Richard a Anna	8	376	Dostalová Anna
9	287	Dittel David	10	377	Dohnalová Anna
11	286	Václavíkovi dědicové	12	378	Skluzalovi Adolf a Marie
13	285	Hašková Terezie	14	379	Molitorovi František a Albina
15	284	Čudlíková Marie	16	380	Kelar Jan
17	283	Rakovi Josef a Růžena	18	480	Glvačovi František a Františka
19	282	Böhmovi Jan a Ant.	20	102	Právovárečné měšťanstvo (sýpky)
21	281	Pausová Terezie	22	381	Winkler Antonín
23	280	Fialovi Jos., Barbora a Bronislava			
26-27	627-279	Pešl Peregrín			

Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů
29	277	Hatzfeldtová kněžna z Wildenburku (dvůr)	24	449	Masníkovi Karel a Jana
			26	382	Zumbalová Františka
31	276	Žáčkovi Josef a Josefa	28	383	Kobrovi Samuel a Karolina
33	275	Šidlo Raimund			
35	274	Žišková Anna	30	384	Zapletal Prokop
			32	385	Balcaříkovi Viktor a Aloisie
			34	386	MUDr. Pozdílek Václ.
			36	387	Kalmášková Cecilie
			38	388	Mücková Marie

4. Čechova ulice.

1	179	Hatzfeldtová kněžna z Wildenburku	2	134	Brázdovi František a Josefa
3	178	Rill Julius (Solárna)	4	135	Špunarová Aloisie
			6	136	Mladovi Matěj a Ant.
			8	136	Hatzfeldtová kněžna z Wildenburku

5. Dílna.

1	21	Cyrus Jos. a Šindlerová Ludmila	2	20	Baron Karel
3	19	Goldštein Karel			

6. Dobrovského ulice.

1	526	Hošákovi Augustin a Anna			
3	527	Tomečkovi Frant. a Františka			
5	528 *a*	Fešar Jan			
7	528 *b*	Kopečtí Karel a Barb.			
9	529	Brumkovi Jan a Terez.			
11	587	Černochovi Hynek a Marie			

7. Farní ulice.

1	45	Pausovi Jan a Gabriela	2	58	Boček Antonín

Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů
3	44	Svobodovi Karel a Františka	4	59	Schnaubeltovi Ed. a Anna
5	43	Churaví Fr. a Rosalie	6	60	Scheidlová Marie
7	42	Skurská Žofie	8	61	Pausová Františka
9	41	Fusek Jan	10	62	Šindlerovi Karel a Cecilie
11	40	Klepprovi Josef a Rosalie	12	63	Kerbrová Anna
13	39	Pinkavovi Jan a Růž.	14	64	Krčmářovi Karel a Leopolda
15	38	Farní budova	16	65	Nádeníčková Jos.
			18	66	Piškořovi Josef a Karolina
			20	436	Drápalová Augusta

8. Františka Josefa třída.

1	211	Hellerovi Richard a Karel	2	184	Ballisch Antonín
3	210	Hellerovi Richard a Marie	4	185	Pjentákovi Mořic a Antonína
5	209	Šteinbrechrová Marie	6	186	Blašková Anna a Alexandra
7	548	Madrovi Eduard a Karla	8	187	Reissová Marie
9	208	Ostravský Karel	10	188	Fischl Samuel
11	207	Skřička Josef	12	189	Skřidlo František
13	206	Čech František	14	190	Poppovi Jos. a Terez.
15	205-204	Hermanna Zachariáše dědicové	16	457	Obec (kasárny zemské obrany)
17	203	Kalmannovi František a Marie	18	191	Justovi Albin a Frant.
19	546	Hermanna Zachariáše dědicové	20	575	C. k. erár (vyšší voj. reálka)
21	194	Pešl Karel	22	576	C. k. erár (budova pro byty důst.)
23	193 *a*	Kuchař Vincenc	24	577	C. k. erár (kadetní škola jízdecká)
25	193 *b*	Kahlichová Amalie			
27	192	z Wicherů Ferdinand			
29	501	Veselská Julie a Hellová Marie			

9. Galašova ulice.

1	177	Občanská záložna	2	139	Marter Mořic

Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů
3	176	Malchárek Antonín	4	140	Mansbartovi Leop. a Augusta
5	175	Volní Jos. a Marie			
7	174	Jamborová Anežka	6	156	Špunarovi Jan a Ant.
9	173	Zemann Otto a Kottek Karel	8	513	Peitlovi Jakub a Fr.
			10	157	Lowakovi Fr. a Julie
11	172	Šindlerovi Robert a Julie	12	158	Galasovi Ferdinand a Marie
13	171	Synek Alois a Petr	14	159	Strnadlovi Jos. a Marie
15	170	Obec (epid. nemocnice)	16	160	Posmýkovi Vilém a Marie
17	169	Gesslerovi Julius a Kateřina	18	161	Kratochvílová Aloisie
19	168	Šmírovi Amálka a Jan			

10. Habsburská třída.

Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů
1	35-37	Obec (něm. dívčí škola)	2	33	Engelhartovi Max a Marie
3-5	448	Kubellová Barbora	4	34	Sofková Marie
7	398	Zelinský Petr	6	565	Stejskalovi Karel a Ludmila
9	215	Skřidlovi Fr. a Marie			
11	214	Taussiková Matilda	8-10	123	Kotoučková Marie
13	433	Skřehotovi Ludvík a Adolfa	12	124	Občanská záložna v Drahotuších a Frant. Maděra
15	213	Dittel Josef			
17	511	Schönweitzová Fr.	14	125	Helsner Karel
19	212	Šafaříkovi Josef a Eleonora	16	126	Zapletalová Terezie
			18	127	Olšovská Leopolda
			20	128	Beerovi Karel a Jos.
			22	129	Václavík Josef

11. Havlíčkova ulice.

(Zahrady a sady - doposud bez čísla.)

12. Hermannova ulice.

Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů
1	202	Fusková Marie	2	546	Hermanna Zachariáše dědicové
3	201	Skluzalovi Augustin a Kateřina	4	500	Perdulová Anna
5	200	Hapalová Barbora	6	195	z Wicherů Ferdinand
7	199	Horáková Anna	8	196	Skřička Josef
9	198	Kostková Barbora	10	197	Fišer Josef

Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů
11	517	Veleminská Růžena	12	413	Wellart Ludvík
13	518	Schanrová Berta	14	457	Plesníkovi Karel a Františka
15	521-533	Hermanna Zachariáše dědicové	16	502	Hegarovi Jan a Anežka
17	522	dtto			

13. Hřbitovní ulice.

1	483	Zabranská Anna	2	265	Vymětalovi Karel a Leopolda
3	430	Ronovi Břetislav a Žofie	4	523	Molitorová Františka
5	482	Kajnar Jan a Mikolášková Barbora	6	266	Sutorová Anna
			8	267	Sutorovi Antonín a Marie
7	273	Fusková Antonie			
9	272	Hořínovi Emanuel a Marie	10	268	Gabrielová Klotilda
			12	268	Janoštíkovi František a Františka
11	586	Dostál František			
13	271	Krejčiříkovi Martin a Cecilie	14	441	Čech František
			16	519	Andrýsek Augustin
15	453	Křístkovi Alois a Josefa	18	603	Bláhovi Libor a Marie
			20	554	Severní dráha (nádr. budova)
17	270	Obec (hřbitovní budova)	22	588	Obec (lesnická škola)
19-21	269	Bagarová Anežka			
23	520	Tománkovi František a Karla			

14. Jungmannova ulice.

			2	612	Hospodářský spolek (hospodářská škola)

15. Jurikova ulice.

1	431	Nehybová Františka	2	618	Šindelová Marie
3	249	Závěšická Františka	4	619	Šitavancová Karla
5	248	Kleisl Josef	6	595	Šmerdová Julie
7	247	Šindlerovi Josef a Terezie	8	581	Baillou bar. Marie
			10	553	Severní dráha (skladiště)
9	432	Poláškovy Aug. a Žofie			
11	437	Jakubkovi Theodor a Aloisie			
13	438	Pohlová Marie			

Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů
15	451	Kopečný Karel			
17	439	Wellartová Anna			

16. Komenského ulice.

1	390	Hohnová Marie	2	259	Dvořák Jan
3	389	Mücková Marie	4	260	Mohelnická Marie
			6	261	Šklíbová Marie
			8	262	»Schulverein« (dětská zahrádka)
			10	263	Procházkovi Vilém a Růžena
			12	264	Piskoř Jan

17. Kropáčova ulice.

1	596	Anders Ondřej	2	442	Lipnický rolnic. akc. pivovar
3	597	Andersovi dědicové, Jambor Alois			
5	598	dtto			

18. Mlýnský příkop.

			2	305	Siegel Karel
			4	306	Fialovi Jan a Marie
			6	307	Váňovi Martin a Mar. (Malý mlýn)

19. Mostová ulice.

1	428	Eppler Max	2	224a	Benšová Rosalie
			4	224b	Jamborovi Jan a Majdalena
			6	58	Zámorští Eduard a Karla

20. Na Motošíně.

1	398	Zelinský Petr	2	397	Skřivánek Tomáš
3	227	Benešová Růžena	4	223	Glosová Aloisie
5	222	Libovští Josef a Al.	6	221	Rahmovi Jan a Ludm.
7	220	Schejdovi Karel a Mar.	8	219	Heller, firma S. Heller, vdova a syn

Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů
9-11	218-217-216	Obec (něm. chlap. šk.)	12	215	Skřidlovi František a Marie

21. Na Přísadech.

1	230a	Říhák Alois	2		Obec
3	230b	Unarovi Valentin a Marie	4	479	MUDR. Štěpán Kurfürst s chotí Marií
5	229	Lowáková Julie	6	561	Scheidlovi Leopold a Marie
7	228	Koneční Alois a Jul.			
9	399	Frombek František			

22. Na Kopečku.

1	466	Hanslíčkovi Eduard a Františka	2	574	Benisch Mojžíš (sušírna koží)
3	297	Hatzfeldtová kněžna z Wild. (býv. cihelna)	4	578	Andersa Františka dědicové
5	467	Valentová Barbora	6	579	dtto
7	468	Winkler Cyril	8	590	dtto
9	469	Horáková Amalie			
11	470	Šrittová Anna a Horák Antonín			
13	471	Palacká Anežka			
15	472	Odstrčil Alois			
17	473	Šindlerová Marie			
19	474	Schönweitzová Marie			
21	475	Wellartovi Fabian a Marie			
23	476	Ráblovi Jos. a Anežka			
25	572	Obec (bývalé mýto)			

23. Nádražní třída.

1	364	Siegel Karel	2	310	Andrsa Františka dědicové
3	363	Lenhartovi Alois a Anna	4	311	Winkler Cyril
5-7	362-361	Obec (české obecné školy)	6	312	dtto
			8	313	Andrsová Karla
9	360	Tiková Františka	10	314	JUDr. Geling Velebín
11	359	Martincová Vincencie	12	450	Törkovi Antonín a Emilie
13-15	358	Kopečtí Ignác a Žofie			

Číslo		Jména majitelů	Číslo		Jména majitelů	
orien-tační	popisné		orien-tační	popisné		
17	551	Švabenští Emanuel a	14	315	Gellnerová Františka	
		Františka	16	316	Wolf Heřman	
19	357	Obec (české měšťanské	18	317	Hess Gustav	
		školy)	20	318	Pešlovi Alois a Adela	
21	356	Stáhala Klement	22	411	Janečkovi Josef a	
23	355	Loubek Antonín			Františka	
25	354	Pročková Vítězslava	24	319	Kubeša Josef	
27	353	Kalmannovi František	26	24	Novosadová Frant.	Israelitská obec pol.
		a Marie	28	25	Grossovi Josef a	
29	252a	Pohlová Marie			Julie	
31	252b	Novotná Anna	30	27	Bachrachová Reg.	
33	594	Pitzmanová Růžena	32	28	Loučský pivovar	
35	351	Poppovi Ludvík a	34	29	Bachrachová Reg.	
		Františka	36	26	Baron Isák	
37	350b	Jurákovi Ferdinand	38	329	Halenčák Frant.	
		a Anna	40	402	Halenčáková Josefa	
39	350a	Kratochvílovi Anto-	42	321	Rindl Ferdinand	
		nín a Anděla	44	626	Pražákovi František a	
41	349	Popp Ludvík			Žofie	
43	348	Večeřová Aloisie	46	322	Singer Leopold	
45	347	Pešlovi Jos. a Anežka	48	573	Jambor Alois	
47	344	Haderka Jan	50	323	Hoffmannovi dědic.	
49	343	Holešovský Jan	52	434	Pohlovi Tom. a Karla	
51	342	Machylová Aloisie	54	324	Kubešová Marie	
53	341	Machyl Josef	56	325	Slovákovi Jos. a Anež.	
55	340	Pešlovy Karolína a	58	328	Kunz Antonín	
		Marie	60	329	Gavalovští Karel a	
57	339	Beránková Marie			Barbora	
59	338	Sehnálková Josefa	62	330	Winkler Cyril	
61	337	Schubert Petr	64	331	Horák Felix	
63	336a	Schlossarek Alois	66	566	Šolastrová Jenofefa	
65	336b	Slimáčkovi Vendelín	68	593	Andersovi dědicové	
		a Františka	70	617	Královi Josef a Terezie	
67	333	Hatzfeldtová kněžna				
		z Wild. (Horní dvůr)				

24. Nerudova ulice.

1	592	Hradilovi Ferdinand	2	162	Konečný František
		a Růžena	4	163	Šatánek Emerich
3	582	Kalmann František	6	164	(Sbouráno.) Synkovi
5	167	Farní stavení			Al. a Petr

Číslo		Jména majitelů	Číslo		Jména majitelů
orientační	popisné		orientační	popisné	
			8	165	Müller Frant. a Kašpaříková Anežka
			10	166	Hermanová Františka

25. Na Hrázi.

1	155a	Vojkůvka František	2	345	Zemanovi František a Anežka
3	155b	dtto	4	346	Ballisch Ant. (valcha)
5	154	Šrittovi Ferd., Marie a Bedř.			
7	153	Kopecký Antonín			
9	152	Večeřovi Karel a Marie			
11	151	Tugendliebovi Antonín a Cecilie			
13	150	Skurští Ant. a Klára			
15	149	Šebestovi Krištof a Anna			
17	148	Sasákovi Vincenc a Anna			
19	147	Oravovi František a Františka			
21	146	Johnovi Ond. a Marie			
23	145	Šatánek Jarolím			
25	144	Závěšičtí Šebíř a Fr.			
27	143	Tomečková Františka, Kuchař Adolf			
29	142	Šprinnger Eduard			
31	141	Pešlovi Josef a Anežka			
33	569	Obec (jatky)			

26. Na Náspech.

1	57	Hatzfeldtová kněžna z W. (chudobinec)	2	81	Lowakovi Jan a Jana
3	36	Obec	4	80	dtto
5	55	Hynčicovi Jan a Frant.			
7	54	Olšovská Leopolda			
9	53	Stuchlík František			
11	52	Čechová Anna			
13	51	Fesslová Františka			
15	50	Janský asyl			

27. Palackého třída.

Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů
1	308	Klimesch Jan	2	292a	Zuckerová Růžena
3	304	Hanslíček František	4	292b	Polášek Leopold
5	303	Šnaidrová Hedvika	6	293	C. k. gymnasium
7	302	Nitschmann Josef	8	294	Králová Františka
9	301	Jonas Eduard	10	295	Bubrlovi Ferdinand a Anna
11	300	dtto			
13	299	Hanslíčková Otilie	12	296b	Kalmann František
15	298	Občanská záložna	14	296a	Bartošovi František a Františka
			16	583	Andrse Frant. dědic.

28. Pivovarská ulice.

Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů
1	104	Mihovští Karel a Hildegarda			
3	102	Právovárečné měšťanstvo			

29. Pod Křivým.

Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů
1	486	Zábranský Eduard	2	478	Hapala Frant., Vývodová Petronela
3	564	Grones František			
5	408	Wiková Karla	4	409	Berger Antonín
7	516	Zdráhala Antonín	6	487	Ženatá Františka
9	423	Lukášovi Karel a Františka	8	452	Humplíkovi Jan a Anežka
11	443	Machálkovi Josef a Petronela	10	465	Wellartová Anežka
			12	208	Holajovi Kar. a Frant.
13	477	Andrýskovi Vincenc a Františka	14	454	Tománkovi Antonín a Růžena
15	445	Hudeček Antonín	16	576a	Haderka Jan
17	489	Tomečková Antonína	18	444	Trousilovi Jakub a Františka
19	463	Sieglovi Karel a Štěpánka	20	488	Kubešovi r. Růžičkovi Fr. a Anna
21	447	Machancovi Frant. a Petronela	22	420	Popp Ludvík
23	545	Sehnálkovi Josef a Anežka	24	510	Vývodovi Antonín a Františka
25	584	Doktor Štěpán	26	585	Honsik Max

Číslo		Jména majitelů	Číslo		Jména majitelů
orientační	popisné		orientační	popisné	

30. Pražákovo náměstí.

1	365	Křenkovi Karel a Aloisie	2	371	Poláškovi Ant., Josefa, Frant. a Marie
3	368	Himmer Alexandr a Františka	4	372	Sieglovi Josef a Julie
			6	308	Klimesch Jan
5	367	Wolfovi Oskar a Alfred	8	309	Bartoš Josef
7	419	Masníková Majdalena			
9	366	Obec (chudobinec a natur. strav. st.)			

31. Radnická ulice.

1	71	Obec (radnice)	2	21	Schidlová Karla
3	70	Nováková Heřmanka	4	22	Fusková Terezie
5	68 69	Müllerovi dědicové	6	23	Liwovi Antonín a Marie
7	67	Šterz Alexandr			
9	436	Drápalová Augusta	8	24	Dr. Šromota Frant. s chotí Amalií
			10	25	Balisch Antonín
			12	26	Poláškovi Ant., Frant., Marie a Josefa
			14	27	Šumberová Marie
			16	28	Holíkovi Richard a Marie
			18	29	Lowakovi František a Julie
			20	30	Stuchlíková Františka
			22	31	Paus Jan
			24	32	Beerovi Karel a Josefa
			26	33	Engelhartovi Max a Marie

32. Rezkova ulice.

1	613	Geyerová Julie			
3	600	Skřidlová Marie			

33. Riegrova ulice.

1		Obec (zeměbran. kasárny)			

Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů
		34. Rudolfova ulice.			
1	119	Kalmann František	2	97	Pacianovi Jan a Jana
3	118	Vereinshôtel	4	98	Singrová Regina
			6	99	Kalmann František
			8	100	Neumannovi Sigm. a Žofie
			10	101	Krausová Marie
			12	102	Spol. občanská palírna
			14	103	Dittel Abraham
			16	104	Mihovští Karel a Hildegarda
			18	105	Bachmanová Julie
			20	106	Dompekovi Antonín a Františka
		35. Růžová ulice.			
1	83	Rill Julius	2	82	Klein Jan
3	84	Wellart Ludvík			
		36. Skalní ulice.			
1	278	Číhalová Anežka			
		37. Sklený Kopec.			
1	531	Václavík Josef			
		38. Smetanova ulice.			
1	333a	Hatzfeldtová kněžna z Wildenb. (dvůr)			
3	334	dtto (mlékárna)			
5	335	dtto (dělnické byty)			
		39. Svatoplukova ulice.			
1	82	Klein Jan	2	77	Právovárečné měšťanstvo
3	81	Lowakovi Jan a Jana			
5	80	dtto	4	58	Boček Antonín
7	79	Töglová Cecilie	6	45	Pausovi Jan a Gabriela

Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orientační	Číslo popisné	Jména majitelů
9	78	Gabrielovi Josef a Josefa	8	46	Fusek Alexandr
			10	47	Geyer Raimund
11	50	Krausová Marie (Janský asyl)	12	392	Občanská záložna
13	49	Kunzová Žofie			
15	48	Kotoučkovi Karel a Marie			
17	391	Macenaurová Josefa			

40. Světlíkova ulice.

1	35	Andrsová Anna	2	36	Halenčáková Josefa
3	34	dtto	4	628	Obec (plynárna)
5	33-32	Israelitská obec			

41. Štěpánčino náměstí.

1	1	Hatzfeldtová kněžna z Wildenb. (zámek)	2	111	Valáškovi Theodor, Anna a Marie
3	110	Kocmanová Julie	4	109	Gajdošek František
5	108	Jiránek Ferdinand	6	107	Fusek Ondřej
7	118	Vereinshôtel	8	3	Schlesingerovi Ad. a Felix } žid. obec
9	2	Eisnerová Amalie, Sternovi dědicové } žid. obec	10	2	Schlesinger Šalamoun } žid. obec

42. Tesaříkova ulice.

			2	393	Icelová Terezie
			4	394	dtto
			6	395	Mildner Hynek
			8	396	Kolářovi Filip a Františka

43. Teplická třída.

1	258	Černocká Antonína	2	225a	Tomanec Klement
3	446	Wolfovi Oskar a Alfred	4	225b	Kainarová Terezie
			6	226	Velíškovi Matěj a Aloisie
5	257	Dvořáková Marie			
7	256	Hradečná Majdalena	8	227	Erdeltová Marie
9	255	Hynčicová Barbora			

Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů
11	254	JUDr. Mazanec Josef	10	22	Spitzer recte Baron Löwy
13	253	Adamíková Františka	12	23	Baronovi Jakub a Gabriel
15	252	Hořínovi Josef a Berta	14	231	Kopecký František
17	251	Jakubka Vilém	16	232	Fusek Hynek
19	250	MUDr Kurfürst Štěpán	18	326	Fusek Adolf
21	246	Piskořovi František a Marie	20	233	Jakubkovi Karel a Marie
23	245	Hendrichovi Josef a Anna	22	234	Aman Jan
25	244	Šindler František	24	235	Herrmannová Marie
27	243	Dompekovi Antonín a Františka	26	236	Šterzová Viléma
29	602	Kirschbauerová Františka	28	237	Frombek František
31		Kadeřávek Rudolf	30	238	Obec (všeobecná nemocnice I.)
33	242	Leopoldovi dědicové	32	625	dtto (všeob. nemoc. II. isolač. pavil.)
35	440	Radochovi Jan a Marie	34	512	Burešovi Adolf a Arnošta
37	415	Kacarovi František a Františka			
39	241	Ostravští Josef a Florentina			
41	240	Lískovi Antonín a Amalie			
43	239	Obec (výtažna)			
45	567	Heřmanna Zachar. dědicové			
47	568	Kleinovi Jan a Františka			
49	604	dtto (cihelna)			

44. U Kostelíčka.

1	550	Icelovi Cyril a Anežka	2	485	Jiříčkovi Jan a Antonína
3	427	Šejdová Marie	4	481	Stáhalová Antonína
5	491	Šnajdárek František	6	417	Žemlovi František a Beata
7	496	Jiříčkovi František a Beata	8	535a	Kunovská Františka
9	535b	Kunovský Josef	10	542	Galnorovi František a Anežka
11	455	Černočtí Adolf a Anežka			
13	492	Volková Františka			

Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů
15	460	Horákovi Jan a Marie	12	544	Černočtí Adolf a Anežka
17	539.	Rorečková Aloisie	14	540	Šipovi Klement a Františka
19	536	(Spáleniště na Hluzovském kopci)	16	400	Dohnalovi Antonín a Antonína
21	418	Piskořová Anna			
23	560	Hatzfeldtová kněžna z W. (Skalka)	18	464	Kainarovi František a Aloisie
25	537	Polášková Marie	20	493	Hlavica Jan
27	490	Hatzfeldtová kněžna z W.	22	494	Šindlerovi dědicové (z Černotína)
29	459	Zahradníkovi Josef a Marie	24	538	(Zbouráno)
			26	541	Galnorovi Jan a Františka
31	570	Machancovi Frant. a Marie	28	401	Kostelíček (obytné stavení)
33	599	Šindlerovi Anežka, Augusta a Eduard	30	456	Grohmanovi Frant. a Anna
			32	571	Hradilovi Jan a Terezie
			34	601	Hradilovi Antonín a Františka

45. U Severního nádraží.

1	498	Severní dráha	2	499	Severní dráha (přijímací budova)
3	503	dtto			
5	505	dtto (hlídačův domek)	4	504	dtto
			6	506	dtto (zbouráno)
7	507	Synkovi Alois a Petr	8	515	dtto
9	549	Benisch Sigmund	10	515	dtto (skladiště)
11	555	Místní dráha Hranice-Vsetín (byty)	12	557	Místní dráha Hranice-Vsetín (topírna)
13	556	dtto	14	558	dtto (skladiště)
15	559	dtto (váha)			

46. U Teplic.

1	524	Hatzfeldtová kn. z W.	2	484	Holajovi František a Františka
3	407	Lowakovi Josef a Anna	4	525	Kyjovský Jaroslav
5	495	Hyžovi František a Mariana	6	425	Hatzfeldtová kn. z W.

Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů
		47. Vrchlického ulice.			
1	183	Sommer J. (továrna)	2	130	Helsner Ferdinand
3-5	181-182	Hoffmannová Frant.	4	131	dtto
7	180	Lukešovi Josef a Marie	6	133	Hanslian Alexandr
		48. Zámecká ulice.			
1	1	Hatzfeldtová kněžna z W. (zámek)	2	1	Stross Gustav
			4	112	Steiner Gustav
3	3	dtto (pivovar)	6	113	Justovi Albin a Františka
5	117	dtto (palírna)			
			8	114	Benischovi Adolf, Jakub, Sigmund
			10	115	Kovaříková Marie
			12	116	Rindl Sigmund
			14	429	Úlehlovi Václav a Josefa
			16	639	Honsík Antonín
			18	370	Haus Rudolf
		49. Žáčkova ulice.			
1	514	Vilímek Josef	2	614	Cellý J.
3	609	Země (regul. Bečvy)	4	621	Černocký Karel
		50. Žerotínovo náměstí.			
1	96	JUDr. Mazanec Jos.	2	95	Koblischkovi Frant. a Františka
3	94	Kober Samuel			
5	92	Slezák Karel	4	93	Šteinbrechrová Marie
7	90	Jeletz Julius	6	91	Večeřovi Beata, Vilém a Klementa
9	88	Goldstein Karel			
11	86	MUDr. Pozdílek V.	8	89	Zapletal Prokop
13	84	Wellartovi Ludvík a Augusta	10	87	Krausovi Sigm. a Růžena
15	76	Právovárečné měšť.	12	85	Petschner Julius
17	75	Scheidlovi Leopold, Viktor a Marie	14	83	Rill Julius
			16	77	Právovár. měšťanstvo
19	73	Forstrová Františka	18	74	Forstrová Bedřiška
21	71	Obec (radnice)	20	72	Spar- u. Vorschuss-Verein
23	19	Parisková Josefa			

Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů	Číslo orien-tační	Číslo popisné	Jména majitelů
25	17	Jakob Karel	22	20	Henslová Otilie, Dvořáková Anna
27	15	Langrová Amalie			
29	13	Geyerovi Eduard, Jindřich, Adela	24	18	Perutkovi Jan a Beata
31	11	Wolfovi Jan a Anna	26	16	Růžička Matěj
33	8	Kerfellner Karel	28	14	Lowakovi Josef a Anna
35	7	Petschnerová Antonie			
37	5	Kriegelstein Jan	30	12	Benischkovi Karel a Antonína
39	122	Kubella Jindřich			
41	120	Kautský Hilar	32	10	Kubín Jan
			34	9	Kerfellner Karel
			36	6	Gesslerová Kateřina
			38	4	Lipenský Karel
			40	121	Občanská záložna (Beseda)
			42	119	Kalmannovi Frant. a Marie

51. Židovská ulice.

1	15	Synagoga (obytné stavení)	2	122	Kubella Jindřich (pošta)
3	14	Chevra Kadischa (pohřební sp. žid.)	4	16	Vogel a Urban
5	13	Steinerová Františka			
7	12	Urban Mojžíš			
9	11	Perl Mořic			
11	10	Voglův dům			
13-15	8-9	Škola a obec. úřad isr. obce polit.			
17	7	Sobek Jakub			
19	6	Morgenstern Isák			
21	5	Adlerová Beata			
23	4	Widdrová Charlotta			
25	3	Adler Adolf			

XXII.

Vycházky po okolí.

Stať tato pro nepratrný svůj rozsah nemůže býti snad **úplným** ***»průvodcem«***, nýbrž jenom upozorňovatelem a rádcem **při volbě** výletů.

V ý c h o d i š t ě m všech vycházek jest ***Žerotínovo náměstí*** **v Hranicích.**

Rozvržení všech výletů je toto:

1. ***výlety polodenní,*** k jichž vykonání je zapotřebí **letního odpůldne** prostřední chůze pěšky 10—15 minut čítaje na 1 *km* **vzdálenosti**; k nim přidány jsou 2 výlety žel. drahou.

2. ***výlety celodenní*** pro slabší chodce. Vycházky tyto **lze vykonati** dobrými chodci i za prodlouženého letního odpůldne chůzí od 1 – 9 **hod.** večerní. V této části obsaženo několik výletů po železnici i **jest tudíž** nutno říditi se přesně dle jízdního řádu, má-li k **vykonání výletu** stačiti 1 den.

Při volbě výletů hleděl jsem ke zvláště vděčným **partiím, které** označeny jsou hvězdičkou. Vycházky všechny kombinovány **jsou ve kružnicích.**

A) Výlety polodenní.

α) Pěšky.

* 1. **Propast—Teplice.** Teplickou třídou ke všeobecné nemocnici, odtud polní cestou na levo přes trať k cihelně Kleinově na Hůrku, dále pěšinou na pravo k sv. Janu lesem. (Od sv. Jana krásná vyhlídka na Hranice a kotlinu k Oderským horám.) Od sv. Jana úzkou pěšinou na Švrčov (zbytky býv. hradu — hluboký hradní příkop — malebná vyhlídka na Teplice), dále lesní pěšinou vedoucí po hřebenu výšiny 10 min. k Propasti. K jezírku v Propasti lze sestoupiti po kamenných schodech a po serpentinách. Pohled s hora úchvatný — z dola hrůzný. Hloubka 71·6 *m* k vodě, hloubka jezírka 36 *m*.

Obchodní kancelář Kunzovy továrny.

Od Propasti jižním směrem po serpentinách do Teplic; odtud buď silnicí, aneb přes Bečvu po dřevěné lávce přes Teplice chodníkem k městu do Císařského stromořadí a přes most nad Bečvou do města.

2. **Teplice — Zbrašov.** Teplickou třídou do Teplic, serpentinami za kaplí sv. Peregrina na návrší cís. Františka Josefa (krásný pohled na Hranice), odtud silnicí do Zbrašova — zpět silnicí a Císařským stromořadím do města.

* 3. **Teplice — Marianské údolí — Zbrašov.** Z Teplic pěšinou podle Bečvy do Marianského údolí přes můstek vozovou cestou, dále přes potok Krkavec do Zbrašova k silnici a Císařským stromořadím do města.

4. **Teplice — Zbrašov — Skalka.** Z Teplic podél Bečvy až k bystřině za lázeňskou budovou, pak pěšinou na pravo se odbočující nahoru na kopec k štěpnici a do Zbrašova, Zbrašovem až ke kříži za vesnicí, odtud chodníkem na pravo s kopce dolů, dále podle lesa pod Bílým kamenem přímo ke Skalce a Císařským stromořadím do města.

* 5. **Bílý kámen — Zbrašov.** Císařským stromořadím za městskou plovárnu, od které odbočme na pravo a chodníkem k lesu, serpentinami po stráni nahoru na Bílý kámen. (Úchvatný pohled na Hranice.) — Od Bílého kamene pěšinou do kopce až na konec lesa, odtud na pravo úzkou stezkou až na valšovskou cestu, po které na levo dospějeme na Zbrašov a silnicí přes Císařské stromořadí do Hranic.

6. **Zbrašov — Valšovice — Křivé.** Císařským stromořadím a silnicí přes Zbrašov, dále po valšovické cestě k sv. Antonínu, odtud na levo odbočující polní cestu do Valšovic — zpět k sv. Antonínu, chodníkem na levo od zbrašovské cesty na Křivé (389 *m* výška), odtud po příkré stezce dolů, chodníkem podél lesa na pravo do Císařského stromořadí a Hranic.

7. **Rybáře — Drahotuše.** Za mostem na Bečvě v Císařském stromořadí na pravo po cestě k splavu, dále pěšinou přes vojenské cvičiště, pak lesní cestou stále podle toku řeky Bečvy k hájovně a k přívozu přes Bečvu (převáží se po celý rok; třeba toliko zavolati na převozníka) na Rybáře; odtud polní cestou do Drahotuš a po císařské silnici do Hranic.

8. **Starý viadukt — Drahotuše.** Ze Žerotínova náměstí po schodech u židovské synagogy do Čechovy a Galašovy ulice, touto do ulice Nerudovy, dále vozovou cestou k strážnímu domku Severní dráhy cís. Ferdinanda, na levo podle trati až k druhému strážnímu domku, kde počíná stará trať — podle té a dvou vysokých viaduktů k místu, kde trať je přerušena milenovskou cestou, od kteréž zabočme na pěšinu do Drahotuš a císařskou silnicí přes Drahotuše do Hranic.

9. **Velká — Drahotuše.** Nádražní třídou k továrně Kunzově, za níž odbočíme v levo do příční uličky »Mlýnské stoky«, nyní Smetanovy ulice, mineme mlýn a podle mlýnského příkopu pod viadukt Sev. dráhy až k splavu potoka Veličky, přejdeme přes lávku mimo mlýn páně Serbouskův, nahoru do kopce k mlýnskému příkopu, odtud na pravo úzkým chodníkem na náves (na návsi kaple Pozdvižení sv. kříže, na pravo 2tř. škola). Zpět táž cesta, aneb novou okresní silnicí do Drahotuš a císařskou silnicí do Hranic.

10. **Velká — Olšovec.** Z Hranic do Velké viz čís. 9. Z Velké podle školy ke kříži za vesnicí, dále vozovou cestou přes Veličku a pak podle ní až do Olšovce — zpět po okr. silnici do Hranic.

* 11. **Velká — Lhotka — Tlustý Jan — Olšovec.** Z Hranic do Velké viz č. 9. Od kříže za Velkou polní cestou na levo do Lhotky, přes kterou přejděme a dejme se podle potoka Veličky, pak podél lesa až k mlýnu na Veličce (2 *km* za Olšovcem), přejděme po balvanech v řečišti Veličku na silnici a po té 2 *km* k Tlustému Janu. (Na pravo veliké podzemní lomy břidlicové, krásný pohled na strmé skály. Nad ho-

stincem zříceniny hradu zv. »Puchart«, k němuž vine se pěšinka asi 200 kroků za hostincem.) Zpět 8 *km* po okr. silnici přes Olšovec do Hranic.

12. **Střítež.** Nádražní třídou, okresní silnicí pod viadukt Sev. dráhy — asi 2 *km* za viaduktem okresní silnicí na pravo mimo větrný mlýn do Stříteže. (Kostel zasv. sv. Matouši — 2třídní škola.) Ve Stříteži znamenité procházky do vůkolních lesů.

13. **Bělotín — Kunčice — Špičky — Kostelíček.** Palackého třídou po aerární silnici do Bělotína. (Vysoko nad dědinou kostel a škola.) U prvních domků v dědině cestou odbočující na pravo do Kunčic, přes které okresní silnicí do Špiček. (Vodní předěl oumoří Baltického a Černomořského. Na nejvyšším místě kostel.) Ze Špiček vozovou cestou na pravo od kostela, pak lesem nad Kostelíčkem, kolem vápenek u Skalky ke Kostelíčku a vozovou cestou do Hranic.

14. **Kostelíček — Hluzov — Černotín — Teplice.** Hřbitovní ulicí vozovou cestou ke Kostelíčku, odtud na pravo přes Hranický kopec do Hluzova, odtud na pravo cestou do Černotína a okres. silnicí přes Teplice do Hranic.

15. **Teplice — Ústí — Opatovice.** Teplickou třídou a po okresní silnici do Teplic, u vápenek černotínských na pravo přes most nad Bečvou, dále podle lesa do Ústí, odtud vozovou cestou na pravo do Opatovic. Zpátky z Opatovic do Hranic po okresní silnici.

16. **Marianské údolí — Opatovice — Paršovice — Valšovice — Křivé.** Teplickou třídou a okresní silnicí do Teplic, podél Bečvy do Marianského údolí, u můstku přes potok Krkavec, po stezce na levo do lesa až na okresní silnici a po té do Opatovic — z Opatovic se dejme silnicí na pravo do Paršovic — odtud přímo na sever polní cestou a lesem do Valšovic, z těch k sv. Antonínu přes Křivé do Hranic (cesta 16 *km*).

β) Vlakem.

* 17. **Fulnek.** O 3. hod. odpol. ze Severního nádraží osobním vlakem do Suchdolu, odkudž přímé spojení na lokální dráze Suchdol-Fulnek. Příjezd do Fulneku o 4 hod. 5 m. Pamětihodna stará radnice, stará škola vedle s kostelem. Působiště Komenského. Po serpentinách vystupme na kopec zv. Schlossberk, který nese hrdě na svém temeni starobylý hrad. Úchvatný a velkolepý pohled na město. V lesíku několik set kroků za hradem na výšině pomník J. A. Komenského, věnovaný německou učitelskou jednotou novojickou. Odjezd vlakem o 8 hod. 15 m., příjezd do Hranic v 9 hod. 40 min. večer.

18. **Přerov.** Ze Severního nádraží vlakem o 12 hod. 28 min. Jedno z nejlepších nádraží v Rakousku. Přerov, sídlo věhlasného rodu pánů ze Žerotína a středisko Jednoty Českých Bratří, náleží k nejčilejším českým městům na Moravě. Pamětihodné budovy. Před budovou českého gymnasia v sádku pomník J. A. Komenského, který zde působil. Odjezd z Přerova rychlíkem před 7. hod večer.

B) Výlety celodenní.

α) Pěšky.

* 19. **Helštýn.** Přes nový most betonový, vojenské cvičiště, novou cestou na Křivé za $^3/_4$ hod., odkudž po lesní silnici za 2 hodiny na Helštýně. (»Hrad Helštýn«, popis hradu, dějiny od Isidora Kahliga.) Cesta zpět stezkou do Týna, odtud silnicí anebo pěšinou do Lipníka. Také možno chodníkem k týnskému splavu a proti Bečvě zpět na vojenské cvičiště.

Technická kancelář Kunzovy továrny.

20. **K pramenům Odry.** (Výlet na 16 hodin; dlužno vyjíti záhy ráno po 4. hodině.) Přes Drahotuše, Milenov do Podhoří, Peklem až k myslivně; odtud lesní cestou na levo do Slavkova a přes Ranošov do Kozlova. 10 minut za vesnicí v lese je kaplička se studánkou — pramen Odry. Zpátky přes Ranošov do Slavkova, Lipníka a vlakem o $^1/_4$8. hod. do Hranic.

21. **Starý Jičín.** Přes Kostelíček, Obory, Hluzov, Špičky, Kozí Loučky do Dubu; odtud po císařské silnici do Starého Jičína. (Na hřbitově odpočívá průkopník pokrokového hnutí na Moravě JUC. Fr. Vahalík.) Nad městečkem vypínají se zbytky hradu Starojického. Zpět po císařské silnici až do Hranic, aneb $^3/_4$ hod. do Nového Jičína a odtud vlakem večer do Hranic.

β) Vlakem.

* 22. **Radhošť.** Ranním vlakem o 5. hodině přes Krásno do Frenštátu, pěšky (nebo dostavníkem) pod »Pustevny« za 2 hodiny, pak za $^3/_4$ hodiny na Pustevnách u »Maměnky« a »Šumné«. Po hřebenu za $^3/_4$ hodiny na Radhošti u kaple. Za 2 hodiny po Černé Hoře do Rožnova (klimatické lázně), večerním vlakem o 7. hod. do Hranic.

23. **Hostýn.** Ranním vlakem o 5. hod. přes Krásno do Bystřice p. Host., silnicí a vozovou cestou na kopec. Zpět vlakem z Bystřice o 4. hodině do Krásna.

XXIII.

Tržní řád pro výroční a týdenní trhy města Hranic.

Všeobecná ustanovení.

§ 1. Péče o zachování tržního řádu přísluší zákonně obecní radě. Ta obstarává přímou dohlídku tržní členem obecní rady, jemuž policejní záležitosti jsou svěřeny, jako tržním komisařem, policejním správcem, jakožto jeho náměstkem, městským lékařem a městským zvěrolékařem jakožto znalci, policejní stráží a zvlášť ustanovenými tržními dozorci. Všechny tyto osoby tvoří řízením tržního komisaře tržní dozorstvo.

§ 2. Členové tržního dozorstva a výběrčí místného jsou povinni se stranami slušně nakládati a dle možnosti nahodilým oprávněným přáním jich vyhověti.

§ 3. Všichni zřízenci tržního dozorstva mají k tomu dohlížeti, by se tohoto tržního řádu šetřilo. Tržní komisař a policejní správce srovnají podle možnosti všechny přihodilé stížnosti a závady a zjednají pomoc, aneb oznámí nešetření ustanovení tržního řádu měšťanostovi u předvedení stran a svědků za účelem neprodleného provedení úředního jednání. Odporuje-li, předvedou se súčastněné osoby měšťanostovi policejní stráží.

§ 4. Trhovci jsou povinni v tomto tržním řádě daných a k upravení tržby platících ustanovení přesně šetřiti, nařízením zřízenců tržního dozorstva za účelem provedení tohoto tržního řádu uposlechnouti, každého ošizení kupců v míře, váze a jakosti zboží, každého neslušného a vzdorovitého chování oproti službu vykonávajícímu tržnímu dozorstvu, každé urážky oproti ostatním trhovcům a každého hlučného a veřejný pořádek rušícího chování se varovati.

§ 5. Zvláště se co nejpřísněji zapovídá:

a) překročení platného místného a tržného s jedné strany a každý pokus placení těchto obejíti se strany druhé;

b) tržní zboží v trhové dny na jiných než od obecní rady určených prodejních místech a mimo ustanovené tržní hodiny prodávati;

c) trhovce se zbožím ku prodeji na trhu ustanoveným od návštěvy určených prodejních míst zdržovati;

d) pokud kupující s prodávajícím jedná, více podávati nad cenu prvním kupcem podávanou. Podává-li druhý kupec prodavatelem žádanou cenu, jest první kupující oprávněn, pokud prodavače neopustil, zboží za tuto cenu převzíti, musí však toho práva bez prodlení užiti, jinak prodavatel zboží druhému kupci prodati může;

Dále se zakazuje:

e) zboží již prodané, byť i nezávdavkované, jinému kupci nabízeti neb prodati, při čemž nový kupec, věděl-li o dřívějším prodeji zboží, stane se v stejné míře trestuhodným;

f) zkažené neb nezralé ovoce, zfalšované, nejedlé neb zdraví škodlivé potraviny, močené neb zdraví škodlivou přímésí zfalšované zrní, zvěř a ryby aneb části z nich v zahájený čas, konečně ptáky, jichž chytání neb zabíjení jest zakázáno přinésti na trh. Po zjištění znalcem, že zboží předpisům tržním se příčí, budiž to bez újmy trestních následků zabaveno, zničeno aneb ve prospěch zdejšího chudobinského fondu zpeněženo;

g) nosičům, nakladačům a pomocníkům jest zvláště zakázáno samostatně koupě uzavírati, aneb se do cizího obchodu míchati.

§ 6. Osoby, které se trhu nesúčastní, kupcům překážejí aneb pokoj neb pořádek na trhu ruší, mohou býti z trhu vykázány aneb policejní stráží z trhu odvedeny, jeví-li se toho potřeba.

§ 7. Prodavatelé na výročních trzích a obchodníci na týdenních trzích mají se prokázati pod trestem a vykázáním z tržiště svým oprávněním ku provozování dotyčné živnosti členům tržního dozorstva. Kdo na zdejším trhu prostředníkem obilí aneb potraviny nakupovati zamýšlí, má to napřed obecní radě ohlásiti, o čem se mu doručí legitimační lístek, jímž se tržnímu dozorstvu má vykázati.

§ 8. Trhovci mají o to dbáti, aby tržiště svévolně aneb více než nevyhnutelno se neznečistilo. Taktéž nesmí vyložením prodejných věcí přístup k tržním místům, krámům a domům a chodníky a vozové cesty býti zastavovány a veřejný průchod po ulicích zamezován.

§ 9. Jakožto náhradu za místo k tržbě propůjčené, za užívání bud a nářadí a za jiné s trhem spojené náklady mají prodavači a obchodníci zrním poplatky v sazbě k tomu tržnímu řádu ustanovené obci zapraviti k rukám ustanoveného zřízence.

§ 10. Obchod tržní považuje se za uzavřený, jakmile kupec a prodavač vyjádří ohledně množství zboží a jeho ceny svůj souhlas. Za obchody tržní prohlašují se veškeré kupy a prodeje tržního zboží, které se v tržní den v Hranicích uzavrou, i když teprv později a jinde splněny býti mají, dále veškeré kupy a prodeje tržního zboží, které byť i jinde aneb mimo tržní den uzavřené, však v den tržní v Hranicích se splní.

§ 11. V městě Hranicích jest oprávněno konati:

I. čtyři trhy výroční a to:

a) v úterý po sv. Matěji, t. j. 24. února,
b) v úterý po sv. Janu Křtiteli, t. j. po 24. červnu,
c) v úterý před Nikodemem, t. j. před 24. zářím,
d) v úterý před Početím Panny Marie, t. j. před 8. prosincem.

II. dva trhy týdenní:

v úterý a v pátek každého týdne, zároveň jako obilní a trhy na drobný dobytek. Připadá-li svátek na trhový den, odloží se dotyčný výroční neb dobytčí trh na následující, dotyčný hlavní týdenní trh na předcházející všední den.

§ 12. Podávání pokrmů a nápojů na pouličních krámcích se na tržišti v městě zakazuje. Mimo vnitřní město může býti uděleno obecní radou v každém případě zvlášť majitelům koncese povolení k postavení takových krámců, zaplatí-li místné.

Výroční trhy.

§ 13. Předmětem obchodu na trhu výročním jest veškeré ve volném obchodě prodávané zboží.

§ 14. Výroční trhy konají se na místech obecní radou ustanovených, počínají o 10. hodině dopoledne a končí k večeru tím způsobem, že při nastávajícím šeru pod-

Výstrojovna firmy Kunz v. v.

stavce a boudy trhovci samými postavené musí býti odklizeny a tržní zboží a bedny odpraveny.

Ráno tržního dne jest zůstaveno trhovcům vyložiti zboží jakož i dopoledne následujícího dne skládati, prodej zboží mimo trhové hodiny není však dovolen.

§ 15. Ti prodavači, kteří své zboží v tržních boudách na prodej vyložiti si přejí, musí se dohodnouti v té příčině včasně s městským nájemcem bud, všichni ostatní musí své podstavce a krámce postaviti tam a podle řádu zařaditi, kde jim podle ustanovení obecní rady zřízenci tržního dozorstva místo se vykáže.

Vždy jest úprava vůbec škodlivých aneb pro oheň nebezpečných příprav co nejpřísněji zakázána.

Týdenní trhy.

§ 16. Předměty obchodu na týdenních trzích jsou věci potravinné a surové plodiny, hospodářské a polní nářadí, výrobky, které mezi obvyklé vedlejší zaměstnání vůkolního venkovského lidu patří a obyčejné věci denní potřeby.

Jiné než zde uvedené předměty na týdenním trhu v boudách aneb na krámcích ku prodeji vyložiti jest dovoleno jen zdejším živnostníkům.

§ 17. Týdenní trhy počínají v měsících říjnu až včetně březnu na obilí a luštěniny o 9. hodině, na ostatní tržní předměty o půl 6. hodině ráno a končí nejpozději o 12. hodině dopoledne, takže v tuto hodinu musí býti z tržních míst vše odklizeno.

§ 18. V dnech týdenního trhu jest zde usedlým obchodníkům a nákupčím na cizí účet zakázáno máslo, vejce, tvaroh a drůbež všeho druhu, v měsících říjnu až včetně březnu před 9. hodinou, v ostatních měsících před 8. hodinou ranní nakupovati. Přespolní obchodníci a nákupčí připouštějí se k nakupování těchto potravin teprve o půl hodiny později. Obchodníci a nákupčí na cizí účet nesmějí před hodinou pro ně ustanovenou vkročiti do trhu na máslo, vejce, tvaroh a drůbež.

§ 19. Každý kdo jakékoliv zrní aneb luštěniny, jako i ostatní potraviny na hranický týdenní trh přiveze, jest povinen naložené vozy na místa k tomu určená postaviti podle nařízení zřízenců tržního dozorstva.

§ 20. Prodej luštěnin a zrní může se díti dle míry neb váhy. Kdo podle míry prodává, musí skutečnou váhu zkušební míry 50 neb 100 litrů zjistiti na městské váze.

Také váha dle jisté jedničky váhové do pytlů daných luštěnin a zrna musí na městské váze býti zjištěna a vážný lístek každému kupci vykázán.

Při vážení se odráží obvyklá srážka na váze (tara) za pytel.

§ 21. Rozestavení zkušebních měr smí se jen na ustanoveném tržišti pro dotyčný druh plodin díti a to tím způsobem, že tyto tvořiti musí dvě přímé řady, uprostřed nichž kupci se postaví. Prodavači zaujmou místo za zkušebnou měrou zevnitř oněch řad.

§ 22. Na základě na tržišti postavené zkušební míry budiž kup učiněn a uzavřen. Každé uzavření kupu ohlášeno budiž prodavatelem pod následkem trestu tržní komisi.

Je-li kupitel obchodníkem, musí doručiti prodavateli kupní lístek, na němž budiž vyznačeno kde má býti vysypáno, množství, druh a cena obilí aneb luštěnin a jeho podpis, který může býti též vytisknut. Tím stane se ohlášení o uzavření kupu předložením kupního lístku. Není-li ale kupitel obchodníkem, má prodavatel společně s ním bez vyhotovení kupního lístku kup toliko ústně ohlásiti zřízenci tržního dozorstva tržní protokol vedoucímu. Při tomto ohlášení zaplatí se místné podle sazby, nebylo-li již dříve zaplaceno tím, že opatří si kupní lístek s razítkem, nebo vyhotovenou kvitanci.

§ 23. Při dodání zboží má kupitel potvrditi na kupním lístku příjem. Zaplacení kupní ceny děje se navrácením kupního lístku.

§ 24. Prodavatel jest pod následky pokuty, zrušení kupu a náhrady škody případně kupiteli vzešlé povinen upozorniti kupitele na chybné zboží, t. j. vzrost, mušky, spařeninu a t. d.

Kdo přes obdržené objasnění takové zboží koupí, jest povinen tuto vadu v kupním lístku výslovně poznačiti, anebo oznámiti zřízenci tržního dozorstva při ohlášení kupu.

§ 25. Kupní lístek a kvitance o tom, že místné zaplaceno jest, buďtež ukázány zřízencům tržního dozorstva na jejich žádost v každé době.

§ 26. Nesprávná ohlášení a všechna k oklamání komise směřující srozumění mezi stranami, neméně všechny prodeje na oko se zakazují a pokutují se prodavatel i kupitel.

§ 27. Každý kupitel má na vůli od prodavatele žádati, aby v jeho přítomnosti dal prozkoušeti úředně míry a váhy.

Zjištěním skutečné váhy nebo jakosti druhu zrna má míra 50 aneb 100 litrů sloužiti za základ.

§ 28. Byla-li zkušební míra 50 aneb 100 litrů zjištěna a nesouhlasí-li jakost nebo skutečná váha dodaného obilí se zkušební měrou, může kupitel od kupu odstoupiti, aneb za spoluúčinkování tržní komise žádati od prodavatele přiměřené slevení ceny. Prodavatel však je za pokus oklamání trestuhodným.

§ 29. Drobný dobytek připouští se na týdenní trh, pokud se dodá pro něj zákonitě aneb úředně předepsaný dobytčí pas. Nemocný drobný dobytek, jakož i drobný dobytek z obcí, ze kterých příhon úředně jest zakázán, nesmí se na trh přiváděti.

§ 30. Každý přestupek tohoto tržního řádu pokutuje se, pokud nepodléhá čin, jehož potrestání soudu aneb politickým úřadům jest zůstaveno, obecní radou peněžitou pokutou až do výše 20 korun; byly-li by nedobytny, vězením až do 48 hodin.

V § 5. a násled. tohoto tržního řádu nastoupí mimo výše uvedenou pokutu také tam ustanovené následky.

Veškeré peněžité pokuty a výtěžek za odňaté tržní zboží připadnou obcí spravovanému chudobinskému fondu.

Takto usneseno obecním výborem města Hranic v zasedání dne 13. prosince 1893.

Sazba tržních poplatků v městské obci Hranicích.

A. Místné z bud na výročním trhu, zahrnujíc poplatek za postavení a odstranění, dále za propůjčení bud.

Za malou dřevěnou, nezavíratelnou boudu místného 3 K. Poplatek za postavení, odstranění a propůjčení bud 4 K.

Za větší dřevěnou, nezavíratelnou boudu místného 4 K. Poplatek za postavení, odstranění a propůjčení bud 6 K.

B. Místné.

I. Místné pro výroční trhy pro venkovské navštěvovatele trhu pro celou dobu trvání.

Kartáčníci 50 h, obchodníci upraveným suknem 40 h, vozy s chlebem 60 h, knihaři 40 h, obchodníci cukrovinkami a jižním ovocem 60 h, soustružníci 40 h, pilnikáři 30 h, barvíři 60 h, obchodníci lnem za celý krámec 4 h, obchodníci plstěnými střevíci, bačkorami, přikrývkami a koberci 60 h, obchodníci nádobím porcelánovým a emailo-

vaným 2 K, obchodníci nádobím železným, plechovým a měděným 1 K, obchodníci zeleninou a květinami 20 h, mosazníci 60 h, zlatníci a stříbrníci a obchodníci zlatým a stříbrným zbožím 1 K, obchodníci ozdobným zbožím 1 K, ryjci 20 h, zahradníci 50 h, kovinkáři 80 h, obchodníci rseszovským zlatem 20 h, obchodníci halinami 20 h, obchodníci plechovými pánvemi a kartounovými šátky 30 h, obchodníci tkaným zbožím 40 h, obchodníci střevíci z tkaniček (krajek) a hotovými soukennými střevíci 8 h, obchodníci preclíky, kávou a punčem 8 h, obchodníci obyčejnými noži 8 h, obchodníci dřevěným nádobím, pracími neckami a síty 20 h, klobučníci 40 h, rukavičkáři 40 h, hotovitelé nástrojů 60 h, kožešníci 40 h, hotovitelé oděvů 60 h, obchodníci oděvem s vlastní boudou 1 K 20 h. obchodníci oděvem s podstavky 1 K, hřebenáři 20 h, obchodníci krátkým a kovovým zbožím 1 K, klempíři 50 h, prodej jetelinového semena v pytlích po 100 *kg* 40 h, prodej jetelového, řepového a travného semena v malém za 1 *kg* 2 h, košíkáři za koš neb košinu z neoloupaných prutů 2 h, košíkáři za 1 malý koš 1 h, košíkáři za ozdobné koše a dětské vozíky 1 K, obchodníci mědirytinami 40 h, obchodníci kanafasem 80 h, obchodníci venkovským chlebem 20 h, pláteníci s jemným plátnem 60 h, pláteníci s hrubým plátnem 20 h, usníři 60 h, perníkáři 80 h, nožíři 20 h, obchodníci moukou 20 h, jehláři 20 h, dýmkaři 20 h, řemenáři 50 h, obuvníci s krámcem 40 h, obuvníci s bidlem 40 h, mydláři 60 h, punčocháři 40 h, brusiči 20 h, obchodníci brusy 20 h, kováři 40 h, hotovitelé ocelového zboží 20 h, zámečníci 50 h, sedláři 50 h, provazníci 40 h, prodavači slaměných rohožek 10 h, obchodníci lopatami, trakaři (kolečky) a lamačkami 10 h, obchodníci hubkou, vidlemi a křesacím kamenem 10 h, obchodníci soukenným a modním zbožím ve vlastních stanech 2 K, obchodníci soukenným a modním zbožím s krámcem 80 h, obchodníci šátky 80 h, hrnčíři 80 h, stolaři 60 h, hodináři 60 h, jircháři 60 h, obchodníci prádlem (bílým zbožím) 20 h, koláři 80 h, uzenkáři 20 h, nitaři a tkalounkáři 40 h, cínaři 20 h, obchodníci cibulí v malém 20 h, cukráři 60 h, prodej jiného nepoznačeného zboží na krámcích, stolcích a na zemi 20 h, vozy s dřevem, deskami, zeleninou, vápnem, latěmi, ovocem 20 h, boudy pod loubím, malé, otevřené, 3 *m* dlouhé 60 h, boudy pod loubím velké, otevřené, přes 3 *m* dlouhé 70 h.

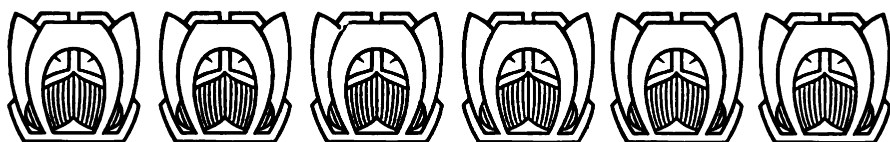
II. Místné na týdenních trzích (platné) pro všechny týdenní trhy.

Vepřový dobytek, velký nebo malý 4 h, pekaři 20 h, máslo za koš 4 h, vejce za koš 4 h, kachna za kus 4 h, brambory za pytel 2 h, obchodníci lnem za kloub 2 h, barvíři za krámec 40 h, ryby za škopek neb sud velkého druhu 1 K, ryby za škopek neb sud prostředního druhu 60 h, ryby za škopek neb sud malého druhu 20 h, obilí se zrnovým zbožím za *hl* 4 h, obchodníci zeleninou s velkými krámci 80 h, obchodníci zeleninou s malými krámci 40 h, husa za kus 6 h, obchodníci konopím 2 h, obchodníci zelinovým semenem 4 h, zajíci za kus 6 h, obchodníci dřevěným nádobím 4 h, obchodníci tiskopisy, hubkou, obyčejnými noži 2 h, slepice mladé za párek 2 h, slepice staré za kus 2 h, med za 50 *kg* 60 h, kapouni za kus 4 h, jetelinové semeno v maloobchodě za 1 *kg* 2 h, vápno za *hl* 2 h, lněný olej za 50 *kg* 4 h, pokrutiny za tucet 4 h, obchodníci moukou a potravinami 40 h, mléko vždy za 5 litrů 2 h, ovoce čerstvé neb sušené za pytel neb putnu 6 h, ovoce čerstvé neb sušené za putěnku, koš aneb pytel 4 h, ovocné stromky ve svazku 2 h, koroptve za párek 6 h, koroptve za kus 4 h, kyselé zelí za hrnec neb putnu 2 h, morák neb morka za kus 20 h, tvaroh za koš 2 h, holubi za párek 2 h, tkadlci za krám 40 h, uzenkáři za krám 20 h, vlna za 50 kg 20 h, prací necky 2 h, nitaři, tkalounkáři, šňůrkáři, kramáři, čepičáři 20 h, prodavači jiného neuvedeného zboží na velkém krámci 40 h, prodavači jiného nenaznačeného zboží na malém krámci 20 h, za vůz s deskami, šindelem a latěmi 30 h, za vůz s chlebem 60 h, za vůz se lnem, dřevem, vápnem, sýrem, zelím, mrkví, čerstvým aneb sušeným ovocem, řepou, salátem a j. 20 h.

III. Místné a dlažebné bez rozdílu dne, kterého zboží ku prodeji se přinese.

Z každého dvouspřežného vozu s čerstvým ovocem 80 h, z každého jednospřežného vozu s čerstvým ovocem 40 h, z každého dvouspřežného vozu se sušeným ovocem 1 K 20 h, z každého jednospřežného vozu se sušeným ovocem 60 h, z každého dvouspřežného vozu s chlebem 2 K, z každého jednospřežného vozu s chlebem 1 K, z každého vozu se lnem neb konopím 1 K 20, z každého vozu se šindeli, deskami, latěmi 80 h, z každého vozu s uhlím 40 h, z každého vozu s mlékem 40 h, z každého vozu se zeleninou neb brambory 40 h, z každého dvouspřežného vozu se zelím 40 h, z každého jednospřežného vozu se zelím 20 h, z každého vozu s jiným zde neuvedeným zbožím 40 h, z každého vozu s minerální vodou 1 K, z každého vozu obchodníků zrním do 5 hl 20 h, z každého vozu obchodníků zrním přes 5 hl 40 h.

XXIV.

Dopravnictví.

C. k. priv. Severní dráha císaře Ferdinanda.

Přednosta stanice:
Josef šl. z Akatsu.

Zástupce:
Václav Uhlíř.

Úředníci:
Kratochvíl Josef, Stiksa Antonín,
Hermann Jindřich, Ferenzffy Josef,
Skokan František.

Chef trati:
Křístek Jan.

Inženýr:
Königstein Emerich.

Podúředníci:
Putz Jan, Kulka Gustav,
Gruber Oskar, Hoffmann Alois,
Beránek František, Schneider J.,
Blaschke J., Paitl František,
Horák Jan.

Strojvůdci:
Wolf Antonín, Losert J.,
Šťastný J., Lang Fr.

Skladník: Janečka František. *Traťmistr*: Baumgartner Josef.

Denně projíždí průměrně 80 vlaků; z nich je 8 osobních, 10 rychlovlaků a přes 60 nákladních vlaků.

C. k. priv. Severní dráha cís. Ferdinanda.

Doby odjezdu vlaků z Hranic — Severní nádraží.

K Vídni					Ke Krakovu					K Vsetínu				
Číslo	Druh vlaku	Hod.	Min.	Denní doba	Číslo	Druh vlaku	Hod.	Min.	Denní doba	Číslo	Druh vlaku	Hod.	Min.	Denní doba
4A	Rychlík	2	57	v noci	3A	Rychlík	1	35	v noci	2604	Smíšený	4	52	ráno
12	Rychlík	8	20	ráno	17	Osobní	2	32	v noci	2612	Smíšený	9	05	dopol.
2	Rychlík	11	39	dopol	39	Osobní	6	13	ráno	2632	Smíšený	4	20	odpol.
16	Osobní	12	29	odpol.	31	Osobní	10	01	dopol.					
32	Osobní	4	05	odpol.	5	Rychlík	11	07	dopol.					
6	Rychlík	6	20	večer	15	Osobní	3	03	odpol.					
40	Osobní	9	40	v noci	1	Rychlík	4	14	odpol.					
18	Osobní	9	58	v noci	11	Rychlík	7	32	večer					

Poznámka. Rychlík čís. 11. jezdí od 1. října do Krakova. — Osobní vlaky čís. 39. a 40. jezdí pouze mezi Přerovem a Bohumínem. — Osobní vlak čís. 32. jezdí pouze do Břeclavě.

Doby odjezdu vlaků z Hranic-městské nádraží.

K Hranicím (Sever. nádraží).				K Vsetínu.			
Druh vlaku	Hod.	Min.	Denní doba	Druh vlaku	Hod.	Min.	Denní doba
Smíšený	8	00	ráno	Smíšený	5	06	ráno
„	1	09	odpoledne	„	9	21	dopoledne
„	9	20	v noci	„	4	34	odpoledne

Jízdní řád povozné pošty pro dopravu osob v Hranicích.

Z Hranic do Kelče.

Odjezd: 5·30 ráno,
4·— odpol.

Z Kelče do Hranic.

Příjezd: 11·75 dopol.,
5·30 odpol.

Jízdné za 1 osobu: 80 hal.

Z Hranic do Podštátu.

Odjezd: 5·30 ráno,
4· — odpol.

Z Podštátu do Hranic.

Příjezd: 11·45 dopol.,
5·30 odpol.

Jízdné za 1 osobu: 80 hal.

Sazba pro fiakry a omnibusy města Hranic.

1. Z města k nádraží Severní dráhy anebo zpět: a) Tam za dvouspřežný vůz K 2·—, za jednospřežný vůz K 1·20. b) Tam a zpět s půlhodinovým čekáním: za dvouspřežný vůz K 3·—, za jednospřežný vůz K 1·60. Za každou další půlhodinu: za dvouspřežný vůz K 1·—, za jednospřežný vůz K —·60.

2. Za jízdu z města k nádraží lokální dráhy anebo zpět jest poplatek vždy o 40 h menší, než za jízdu k nádraží dráhy Severní.

3. Za jízdu z Pasek, od Křivého, z Teplic a od Kostelíčka ke zmíněným nádražím anebo zpět platí se poplatek dle zvláštního ujednání.

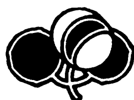
4. Za jízdu v omnibuse z města k nádraží Severní dráhy anebo zpět platí se ve dne i v noci vždy za osobu 40 h. Žádalo-li by se a také dodáno jednotlivé místo ve fiakru, k čemuž však nikdo nucen není, zaplatí se za osobu ve dne 50 h, v noci 60 h. Děti mladší tří let a nemající zvláštního místa neplatí ničeho.

5. Při jízdě na neučitý čas v území města, pak do Drahotuš, Olšovce, Bělotína, Černotína a Ústí platí se za dvouspřežný vůz: za první hodinu K 2·—, za každou další započatou půlhodinu K 1·—. Za jednospřežný vůz: za první hodinu K 1·20, za každou další započatou půlhodinu K —·60.

6. Za jízdu procházkou, která k tomu účelu objednána byla, pak za jízdu ke křtu, svatbě a pohřbu platí se za první hodinu: za dvouspřežný vůz K 3·—, za jednospřežný vůz K 2·—. Při počítání času dlužno vždy i když vozu použito nebylo na zpáteční jízdu míti zřetel.

7. Za jízdu v noci platí se poplatek o jednu třetinu zvýšený. »*Dnem*« rozumí se doba od 5. hodiny ráno do půl 11. hod. večer. »*Nocí*« pak doba od půl 11. hod. večer do 5. hod. ráno.

8. Při najmutí celého vozu neplatí se za zavazadla. Při použití jednoho místa se ve voze neplatí za zavazadla zcela malá, která uvnitř vozu snadno umístiti možno, ničeho, za obyčejná zavazadla, která na voze zvlášť umístěna bývají, platí se za každý kus 20 h, kdežto poplatek za těžká a objemná zavazadla, jako jsou zejména kufry s vzorky a pod. zůstavuje se vzájemnému dohodnutí. Do omnibusu možno jen taková zavazadla s sebou vzíti, která může míti host na klíně.

XXV.

Peněžní ústavy.

Městská spořitelna.

Zeměpanský komisař:

Emil rytíř Wychodil z Hannaburku, správce c. k. okres. hejtmanství.

Předseda výboru a ředitelstva:

JUDr. František Šromota, starosta obce.

Členové ředitelstva:

Antonín Balisch, m. radní, ředitel kanceláře,
Ludvík Popp, m. r., Leopold Riesenfeld, obchodník,
Hynek Fusek, člen výboru.

Censoři:

Max Engelhard, Ed. Jaroš, František Koblischke,
František Rozehnal.

Přehližitelé pokladny:

Hynek Fusek, Josef Lukeš, Karel Šindler,
František Rozehnal.

Úřednictvo:

František Zikeš, účetní, Jan Paus, pokladník.

Činnost spořitelny za r. 1904:

Půjčky na směnky obnášely	145.226	K	24 h.
Půjčky na hypoteky »	268.198	»	78 »
Vlastní cenné papíry	72.867	»	50 »
Stav vkladů	546.218	»	66 »
Reservní fond	6.135	»	83 »
Čistý zisk	2.385	»	45 »
Veškeren peněžní obrat	1,863.374	»	64 »

Písárny firmy Rak a Hobza v Hranicích.

Občanská záložna,

zapsané společenstvo s ručením obmezeným. Založena r. 1863. V roce 1905 zastavila činnost. Ant. Novák, nadučitel v. v., ředitel.

Kontribučenská záložna.

Předseda: Ant. Novák, rolník v Jezernici († 1905).
Správce: Jan Lesák, rolník v Klokočí.
Pokladník: Jan Bezděk, rolník ve Velké.

Roku 1904

přijato vkladů 198.311·90 K; vyplaceno 136.005 K 39 h, poskytnuto půjček směnečných v obnosu 513.234 K, hypotek. 19.607 K — h, splaceno » » » 443.097 K 91 h, » 33.023 K 37 h.

Bilance r. 1904.

Aktiva			Passiva		
Pokladniční hotovost	26.640·89	K	Jmění kmenové	72.317·40	K
Dlužní úpisy a vkl. v úv. úst.	28.042·90	»	Reservní fond	4.856·55	»
Půjčky hypotekární	271.124·46	»	Pohledávky podíln.	5.521·58	»
» směnečné	398.666.80	»	Vklady	629.587·58	»
Nedoplatky úrokové	12.111·01	»	Stranám povinné		
Inventář	1.126·—	»	úroky	25.428·95	»
	737.712·06	K		737.712.06	K

Stadt Weisskirchner Spar- und Vorschuss-Verein.

Žerotínovo náměstí čís. 20.

Ředitel:
Leopold Scheidl.
Pokladník: Sigmund Berl. Účetní: Rudolf Charbulák.
Praktikant: Robert Haša.

Činnost v roce 1904.

Aktiva:			Passiva:		
Pokladniční hotovost	29.483·04	K	Vklady	1,276.917·55	K
Effektní účet	180.151·86	»	Reservní fond	26.287·26	»
Směnky	820.162·44	»	Podíly	81.400·—	»
Hypotek. půjčky	124.277·20	»	Diverse úvěrní	2.239·01	»
Reality v ceně	134.000·—	»	Úrok směnečný	10.008·—	»
Movitosti	1.616·—	»	Čistý výtěžek	13.404·21	»
Tiskopisy	564·30	»			
Různé účty	120.001·19	»			
	1,410.256·03	K		1,410.256·03	K

Poštovní spořitelna.

Viz Úřady: Poštovní a telegrafní úřad.
Žerotínovo náměstí.

XXVI.

Vojenství.

Místní velitel: Pollak František, c. a k. plukovník (vyšší vojenská reálka).

C. a k. místní vojenské velitelství: dtto.

C. k. místní zeměbranecké velitelství: v zeměbraneckých kasárnách. (Podplukovník Robert Drda.)

Hranice náležejí k doplňovacímu okresu c. a k. řadového vojska pluku čís. 54 v Olomouci a k doplňovacímu okresu zeměbraneckého pluku čís. 15 v Opavě. Hranická posádka vojenská sestává z 3. praporu zeměbraneckého pluku čís. 15.

Podplukovník:

Drda Robert, velitel 3. praporu zeměbraneckého pluku číslo 15., Zámecká ulice čís. 20.

Setníci:

Burgasser Jan, Hermannova ulice, čís. 7.
Wurja Jan, Kropáčova ulice, čís. 596.
Záleský Ladislav (t. č. v kursu štábních aspirantů ve Vídni).
Liska Antonín, Skřidlova villa.

Nadporučíci:

Šteffel Jan, třída Františka Josefa, čís. 15.
Horák Richard, Motošín, čís. 7.
Lonský František, Židovská ulice, čís. 1.

Poručíci:

Formentini Jan, svobodný pán, Čaputova ul. 37.
Schimke Jindřich, Žerotínovo nám., č. 20.

Popper Rudolf, Motošín, čís. 7.
Tunkel Richard, třída Františka Josefa, čís. 7.
Tomek Antonín, Palackého třída, čís. 292.

Plukovní lékař:

MUDr. Fuhrman Antonín, třída Františka Josefa, č. 7.

Správce expositury domobranecké:

Setník Ulrich Cyril, Žerotínovo nám., č. 26.

Vrchní zbraňmistr (puškař): Wolf Adolf.

Účetní poddůstojníci 1. třídy:

Weselka František, Goldmann Richard, Fischer Josef.

Účetní poddůstojník 2. třídy:

Kurzweil František.

Šikovatelé:

Klos Bedřich, Míček Rudolf,
Zanáška František, Konečný Josef.

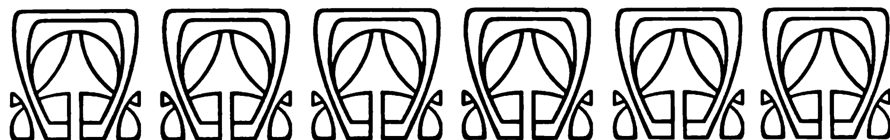
Praporní trubač:

Štys Matěj.

Výpomocný šikovatel domobranecké kanceláře:

Müller Josef.

XXVII.

Soukromé kanceláře.

Advokáti.

JUDr. František Šromota.
Koncipient: JUDr. Josef Kořínek. Sollicitátor: Ignác Kopecký.
Pomocníci kancelářští: Antonín Kopecký, Jan Polášek.

JUDr. František Možíšek.
Sollicitátor: Josef Teltšík. Pomocník kancelářský: Jan Kahlich.

JUDr. Josef Mazanec.
Sollicitátor: Ludvík Zemene. Pomocník kancel.: Robert Majkus.

JUDr. Josef Rein.
Koncipient: JUDr. Artur Rein. Sollicitátor: Vilém Jasník.

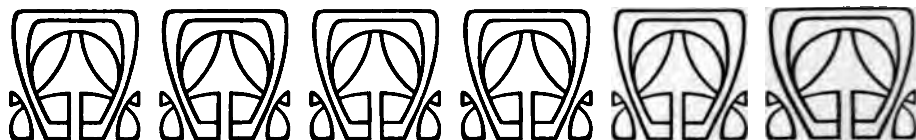
JUDr. Max Mandl.
Koncipient: JUDr. J. Weinberg. Sollicitátor: J. Hoffmann.
Pomocníci kancelářští: Ferd. Homola, J. Eisner.

C. k. notářství.

JUDr. Jan Vater, c. k. notář.
Sollicitátor: Karel Vymětal. Kancel. pomocník: Ferd. Petschner.

Stavební kanceláře.

V. J. Jonáš, Nádražní třída. Alois Jambor, Nádražní třída.
Vilém Procházka, Komenského ul. Albert Hudec, Habsburská ul.
Ingenieur Karel Kottek & Otto Zeman, Galašova ulice.

XXVIII.

Veřejné zdravotnictví.

Lékaři.

MUDr. Štěpán Kurfürst, c. k. vrchní okresní lékař, Teplická třída.
MUDr. Čeněk Roháč, primář všeobecné nemocnice, Teplická třída.
MUDr. Josef Smetánka, lékař nemoc. pokladny, Radnická ulice.
MUDr. František Schindler, zubní lékař, lékař nemoc. pokladny a sekundář nemocnice, Žerotínovo náměstí.
MUDr. Viktor Heřman, sekundář nemocnice, Teplická třída.
MUDr. Václav Pozdílek, městský lékař, Žerotínovo náměstí.
MUDr. J. Schönbeck, praktický lékař, Teplická třída.
MUDr. Jakub Pollach, městský a nádražní lékař, Rudolfova ulice.
Med. & Chir. Dr. Emil Kurz, obvodní lékař, Žerotínovo náměstí.

Kromě toho 4 vojenští lékaři jako učitelé při vojenských ústavech. Viz c. a k. vyšší vojenská reálka a c. a k. kadetní škola jízdecká. Jeden vojenský lékař při posádce zemské obrany.

Celkem 14 lékařů.

Zvěrolékaři.

Max Brandt, c. k. okresní zvěrolékař, Habsburská třída.
David Donnebaum, městský zvěrolékař, Nádražní třída.
Kromě toho 1 vojenský zvěrolékař při c. a k. kadetní škole.

Lékárna.

»U zlatého lva«, nájemce Mag. Pharm. Filip Kaulfus, Žerotínovo nám., Mag. Pharm. J. Holub, assistent.

Babky (Pomocnice porodní).

Formánková Antonie, Čaputova ulice, čís. 22.
Sedláková Julie, Nádražní třída, čís. 8.
Žurmanová Aloisie, Růžová ulice, čís. 7.

Parní stroj pro pohon dílen bednářských a stolařských firmy Rak a Hobza.

Klivarová Antonie, Nádražní třída, čís. 55.
Čečetková Roza, Zámecká ulice, čís. 22.
Bachmanová Aloisie, Rudolfova ulice, čís. 18.
Březovská Marie, Františka Josefa třída, čís. 3.

Materialista.

Theodor Jureček, Žerotínovo nám. Assistent: Ladislav Teissig

Motor ku pohonu dílen strojnických firmy Rak a Hobza.

Lázně.

Teplice. Saisona od května do konce září. Lázeňský lékař MUDr. Č. Roháč. Indikace specielní pro minerální prameny teplické *koupelemi*:

Při stavech hluboké skleslosti sil životních a rekonvalescencích po akutních, vysilujících nemocech.

Při organických i funkcionelních poruchách centrálního i periferního systemu nervového, jako různých neuralgiích, zvláště ischias, paresthesiích, periferních obrnách, impotenci, neurasthenii, úbytích míšních a jiných onemocněních míchy, mozku a jich blan.

Při funkcionelních jakož i organických chorobách srdce, spočívajících na různých onemocněních vnitroblány srdeční, zvláště rheumatickém, na zánětech svalu srdečního, jako to bývá po influenci a dně a po zánětech srdečníku; dále při ztučnění, rozšíření a zvětšení srdce, slabosti srdeční, zkornatění tepen, křečích osrdečních a otylosti.

Při chorobách ženských ústrojů pohlavních.

Při rheumatismu, zvláště svalovém.

Při chorobách krve a výživy, anaemii, chlorose, scrophulose, rachitis, lues hereditaria, dně.

Při chronických chorobách kožních atd.

Pro léčbu pitnou:

Při nemocech ústrojí zažívacího, a to kyselé dispepsii a chronických katarrhech střev s profusními průjmy spojenými.

Z nemocí jaterních, hlavně při tvoření žlučních kaménků.

Z nemocí ústroje močového při chronickém katarrhu měchýře močového s tendencí ku tvoření písku a kaménků a tvoření kaménků ledvinových zvláště. (Viz insert.)

arlovy lázně parní i vanové. Kropáčova ulice.

Všeobecná nemocnice (I) s infekčními pavilony (II).

Teplická třída. 130. postelí.

Galašova nemocnice.

Galašova ulice.

Pohodný (výtažný, drnomistr).

František Smítal, Teplická třída.

Okresní nemocenská pokladna.

(Založena 1. srpna 1889.)

Předseda:

Ludvík Popp.

Účetní:

František Rozehnal.

enů: *a*) v měsících zimních: 2618, *b*) v měsících letních 3346.

Na podporác'h a za léčení členů vydáno od 1. ledna do 31. pros. 1904:

a) na podporách 20.746 K 20 h
b) lékařům . . 8.108 » — »
c) za léky . . . 4.191 » 97 »
d) nemocnicím 4.360 » 20 »
e) pohřebné . . 690 » — »

Úhrnem 38.093 K 02 h.

Lékařů účinkuje 7 a to: pro Hranice MUDr. Josef Smetánka (maloživnostníky a obvod o 26 obcích), MUDr. František Schindler (továrny); v Podštátě MUDr. Rudolf Lacheta; ve Spálově MUDr. Leopold Vožický; v Bělotíně MUDr. Antonín Macourek; v Hustopečích MUDr. Alfred Kostka; v Kelči MUDr. Robert Ofner.

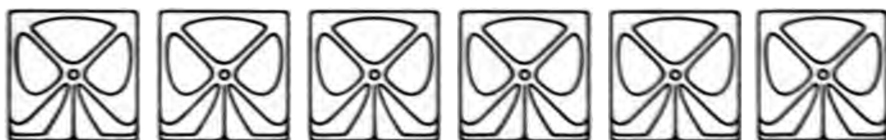
Případů onemocnění na podporu jest ročně na 1565, ambulantně léčených (bez podpory) na 1035, celkem tedy na 2600 případů onemocnění ročně. Případů úmrtí ročně prům. 27.

Čistý reservní fond koncem roku 1904 obnášel 11.110 K 66 h.

Narození, sňatky a úmrtí v Hranicích v desítiletí 1894-1904.

Rok	Matrika	Počet			Rok	Matrika	Počet			Rok	Matrika	Počet		
		naroz.	sňatků	úmrtí			naroz.	sňatků	úmrtí			naroz.	sňatků	úmrtí
1894	1*	210	48	247	1895	1.	226	49	220	1896	1.	216	62	255
	2.	11	3	5		2.	6	3	4		2.	12	1	4
	3.	13	4	3		3.	5	10	10		3.	10	6	8
	4.	3	—	—		4.	1	—	—		4.	—	—	—
Celkem		237	55	255			238	62	234			238	69	267
1897	1.	206	44	238	1898	1.	223	70	218	1899	1.	234	45	253
	2.	5	3	4		2.	12	6	2		2.	6	1	4
	3.	8	7	3		3.	8	7	4		3.	12	5	14
	4.	—	—	1		4.	—	—	2		4.	2	—	7
Celkem		219	50	246			243	83	226			254	51	278
1900	1.	221	66	266	1901	1.	213	38	251	1902	1.	249	63	253
	2.	6	1	2		2.	5	2	5		2.	9	6	2
	3.	13	2	10		3.	9	4	7		3.	13	5	7
	4	3	—	1		4.	3	—	2		4	2	1	5
Celkem		243	69	279			230	44	265			273	75	267
1903	1.	246	51	250	1904	1.	241	53	249					
	2.	6	2	3		2.	3	3	1					
	3.	8	4	8		3.	10	3	10					
	4.	1	—	4		4.	1	1	3					
Celkem		261	57	265			255	60	263					

1.* matrika katolické fary, 2. matrika katolické fary vojenských ústavů, 3. matrika sraelitské obce nábož., 4. matrika evangelické fary v Suchdole.

XXIX

Společenstva hospodářská, řemeslná a živnostenská.

Družstvo knihtiskárny v Hranicích,

zapsané společenstvo s ručením obmezeným. Zakladatel závodu Prokop Zapletal. Žerotínovo náměstí č. 8.

Předseda: Ludvík Wellart, velkoobchodník.

Místopředseda: Ludvík Popp, majitel realit.

Členové výboru: JUDr. Frant. Šromota, advokát, Adolf Fusek, továrník, Bohdan Lameš, ředitel m. škol, Frant. Rozehnal, pokladník okr. nemoc. pokladny.

Ředitel závodu: Prokop Zapletal.

Úřednictvo administrační: František Pavlík, účetní, Josef Pošva, komptoirista.

Úřednictvo technické: Viktor Vlasák, faktor, Karel Tulla, skladník a výpravčí, Jan Lešinger, strojmistr, Václav Hais, mistr knihařský, Marie Lejsková, korrektorka.

Vydavatelské družstvo »Hlasů z Pobečví«.

Předseda: JUDr. Frant. Šromota.

Společenstvo obchodníků.

Předseda: Ludvík Wellart, velkoobchodník.

Společenstvo soukenníků.

Předseda: Antonín Ballisch, majitel realit.

Společenstvo výčepníků.

Předseda: Ludvík Popp, majitel realit.

Společenstvo koncessovaných a svobodných živností.

Předseda: Hilar Kautský, obchodník.

Společenstvo krejčích.

Předseda: Karel Šindler, mistr krejčovský.

Společenstvo obuvníků.

Předseda: Josef Lukeš, mistr obuvnický.

Společenstvo řemeslných živností.

Předseda: Alois Schützer, mistr knihařský a papírník.

Společenstvo pekařů.

Předseda: František Lowak, mistr pekařský.

Společenstvo řezníků a uzenářů.

Předseda: Antonín Dompek.

Společenstvo řemeslníků pracujících ze dřeva a kovu.

Předseda: Fabian Číhala, mistr stolařský.

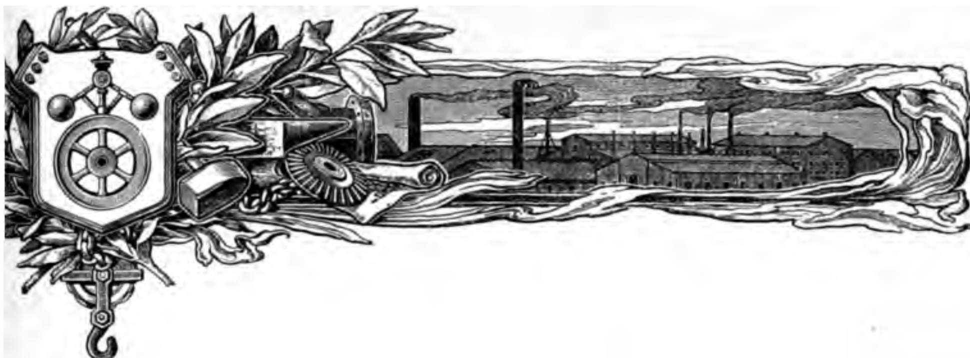
Společenstvo smíšených řemesel.

Předseda: Felix Bareš, mistr hodinářský.

Družstvo řeznické porážky (jatky).

Předseda: Antonín Polášek, mistr řeznický.

XXX.

Tovární závody.

První moravská továrna na vodovody, plynovody a pumpy Ant. Kunze, c. k. dvorního dodavatele.

Sotva opustili jsme dusný vagon Severní dráhy, ocitáme se za několik okamžiků na pokraji našeho města, kde vítá nás v Nádražní třídě mohutný kolos, mistrovské dílo moderní architektoniky a umění stavitelského, které provedli nadaní dva čeští umělci archit. Křižanecký a Pokorný z Prahy. Jest to obchodní dům světoznámé naší firmy Ant. Kunze.

Kdo by neznal tuto firmu? Není snad větší obce, okresu, země, říše a dílu světa kteréhokoliv na kontinentě, aby nebyla tato firma buď dodala neb zřídila větrný motor, vodovod, pumpy nejrozmanitějších druhů, jaké si jen badavý lidský duch v dnešní pokročilé době může domysliti.

Pro poznání rozsahu činnosti stůjž zde několik čísel k objasnění. Tak opatřila a zřídila vodovody pro

17 velkostatků Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.
13 » ostatních členů císařské rodiny
35 » knížecích
104 » hraběcích
142 » ostatní šlechty
72 městských úřadů
147 obecních úřadů
25 místních školních rad

26 klášterů
29 lázní
79 velkostatků
57 pivovarů
34 cukrovarů
41 cihelen a lomů
23 velkozahradníků
9 mlékáren
69 průmyslových závodů
1134 jednotlivců
atd. atd.

Zařízení vnitřní jak administračního paláce, tak i celého velkozávodu je vesměs praktické a moderní.

Bylo by zbytečno uváděti, že závod hydrotechnický v rozměrech tak imposantních založený, vyžaduje zařízení dokonalého na základě technických zkušeností, pečlivě promyšleného, neboť jedná se v závodě takovém o provádění nejrozmanitějších projektů od zcela jednoduchých po nejsložitější. A závod Kunzův vyhověti dovede.

Vejdeme-li do vestibulu v přízení, rozprostírají se po obou stranách prostorné sály, pracovny. Technická kancelář po pravé a obchodní kancelář po levé straně. Vnitřek budovy upraven je se vší okázalostí a nádherou — ocitáme se jako v pohádce.

Kolem celého závodu táhnou se dva nádherné parky.

Jako z nepatrných počátků vzniká pramen, sesiluje se v bublavý potůček a mohutní v ohromný veletok — tak i firma Kunzova vznikla ze semene hořčičného. Původně malá dílna, v níž smělý a neohrožený zakladatel byl sám sobě inženýrem, cestujícím, ba i dělníkem, vzrostla a rozmohla se tou měrou, že jen málo podniků honositi se může takovým rozvojem.

Řadíť se vším právem mezi největší závody toho druhu nejen v říši naší, ale i daleko za hranicemi.

Zakladatel i duše závodu Ant. Kunz zabývaje se od počátku založení závodu — tedy přes 20 let — výhradně oborem hydrotechnickým, stavbou vodovodů nejrůznějších způsobů, zařizováním staveb pro zaopatření vody městům, obcím, průmyslovým závodům, statkům atp. a výrobou čerpadel nejrozmanitějších druhů, jaké si jen představiti lze, zabezpečil práci české ve světové konkurenci čestné místo, neboť mohutnost její staví se po bok největším závodům, ano, v mnohém směru daleko předčí

Celé toto sukcesivně rok od roku se vzmáhající a zvětšující dílo svědčí o neúmorné práci celé řady let a připomíná nám mravenčí píli, se kterou se pracovalo. Obchod a průmysl jsou dnes vzpružiny veškerého života. Národové obchodně pokročilí, podnikaví, badaví a pilní jsou národy zámožnými, samostatnými, jak dokazují nám dějiny všech věků. Vizme starověkou Foenicii a moderní, novodobé Foeničany — Angličany.

V posledních letech pozorujeme i u nás značný ruch po vyšinutí v ohledu obchodním. S potěšením pozorujeme touhu po vzdělání obchodním zakládáním obchodních škol, v čemž zvláště Morava byla se velice

opozdila. Vedle intelligence je zapotřebí routinovanému obchodníku získati si důvěry konsumentovy -- nejen u jednotlivce, nýbrž u celých vrstev společenských, u celého národa, nejen ze kterého sám obchodník či průmyslník vyšel, nýbrž i u národů cizích. A toho podařilo se dosíci firmě Kunzově plnou měrou. Ač rozhodný Čech smýšlením, cítěním i v činech, přece těší se firma naše přízni takřka u všech národů. Dokladem toho jsou objednávky a dodávky do všech částí naší planety Země. Ať je to chladný sever či tropické kraje jižní, ať daleký Východ anebo Nový svět, všude je firma Kunzova zastoupena svou prací, která hlásá hloubavý důmysl českého ducha, české práce.

Mimo svůj závod vynikl Kunz i chvalnou činností v životě veřejném.

Trudné byly poměry Čechů hranických za nadvlády německé menšiny. Nebylo škol, nebylo uvědomění, nebylo pracovníků, kteří by z lásky a nezištně věnovali se povznesení uhnětených lidu a snažili se vysvoboditi jej z jařma ponížení.

Továrník Ant. Kunz.

A v těchto těžkých dobách, na něž, opojeni vítězstvím, jsme skoro již zapomněli, ač nedávno tomu, stál továrník Kunz jako Čech vždy a všude na svém místě věrně a vytrvale, třeba že se strany nepřátel ocitl se v křížovém ohni střel -- střel dobře kalených a mířených, ne proti osobě, nýbrž proti závodu. Byla to německá žurnalistika, která snažila se ze všech sil podlomiti důvěru ciziny k závodu našemu.

Vzpomeňme si jen českého školství hranického v letech devadesátých! Tato Popelka zastrčena v nedůstojných místnostech tísnila se jakoby zakřiknuta zlou macechou v koutku. Původně ozývalo se české slovo, a to s opovržením jen v prvních dvou školních rocích, po té ustoupiti jí bylo výhradně němčině — byly doby zlé, školy utraquistické. A v těchto bolných chvílích založen školský spolek »Galaš« několika vlastenci hranickými — a v hloučku nezištných pracovníků stál na předním místě i Antonín Kunz. A co bychom měli říci o »Sokolu«, »Besedě« atd. atd., jejichž byl štědrým podporovatelem? Všude jeví se obětavé podporování národních podniků.

A když sveden byl dne 21. července roku 1903 památný rozhodný boj o to, kdo má na dále spravovati osudy českých Hranic, zda zástupcové lidu českého, či nezákonné nadpráví německé, i tehdy osvědčil se jako statečný ataman a harcovník v prvních řadách. Vděčné občanstvo uznávajíc zásluhy Kunzovy o dobytí města Hranic, uvažujíc, čím závody jeho jsou pro Hranice, povolalo jej svými hlasy do prvního představenstva obce.

Do dalekého a širého okolí pohlédá na vše strany jakoby výspa českých Hranic obchodní palác Kunzův, připomínaje každému příslušníku našeho národa, jak jest svrchovaně důležito, aby domácí průmysl, umění a řemeslo byly důsledně a vytrvale podporovány každým našincem. Náš celý národohospodářský, kulturní i politický život utváří se zcela jinak pro nás a zajisté příznivěji, budeme-li houževnatěji lpěti při vznešeném odkazu velikého Palackého: Svoji ke svému.

Velkolepý závod Kunzův dokazuje, co lze zmoci vytrvalou energií, pílí a studiemi. To, co továrník Kunz vykonal ze skromničkých začátků, nebylo výsledkem finančních sil a podpory, kterých se mu se žádné strany nedostalo, nýbrž neobyčejné vlastní vytrvalosti a nezlomné důvěry v konečný úspěch svých podniků.

Vestibul a schodiště v Kunzově paláci.

Zdar závodu takového může býti a bude zajisté vzpruhou přemnohým jiným našincům, kteří přes četné svízele a mnohou nepřízeň doby se budou houževnatě domáhati svého cíle — úplného zdokonalení, úplné schopnosti konkurenční nejen doma, ale i v cizině.

Majitel:
Antonín Kunz.

Ředitel:
Jan Novák.

Úředníci administrativní:

Gazda Tomáš, dispon.
Schmidt Lud., vrchní účetní.
Trögler Emil, saldokont.
Černý Josef, účetní přír.
Dvořák František, pokladník.
Havlina Hugo, techn. korresp.
Raffesberg Frant., angl. a franc. korresp.
Schulz Emil, korresp.
Raštica Jan, registrát.
Kuchař Ludv., komptor.
Schmidt Josef, komptor.
Valenta Čeněk, komptor.
Zelénka Frant., kompt.
Linhart Frant., skladník.
Pešl Ferd., skladník.
Haller Ant., skladník.

Inženýři a úředníci techničtí:

Adam Karel,
Antoš Rudolf,
Batěk Klement,
Brož Josef,
Červenka Prokop,
Dyrink Vlad.,
Hájek Antonín,
Houžvic Josef,
Hodyc Josef,
Jiránek Václav,
Kolofik Karel,
Král Oldřich,
Kindl Karel,
Malchárek Karel,
Mašek Josef,
Murdych Václav,
Mikoláš Vlad.,
Pavlík Zdeněk,
Pitzmann Jan,
Ron Břetislav,
Spáčil Vilém,
Stixa Josef,
Šteffek Josef,
Tomeš Stanislav,
Vollkmann Bedřich,
Volmut Bohumil,
Zavadil Zdeněk,
Zima Václav,
Böhm Berthold, mistr,
Zoufal Jan, mistr,
Skácel Tomáš, mistr.

První hranická továrna na umělý nábytek a práce stavební Ant. Loubka a spol.

Nádražní třída.

Ředitel: Ant. Loubek.
Účetní: Ant. Novák.

První česká speciální továrna pracích strojů a přístrojů Rak & Hobza.

Čaputova ulice.

Zakladatel závodu: Joža Rak.

Řízení závodu: *a)* obchodní Joža Rak, *b)* technické Ing. Vladimír Hobza.
Účetní: Jaroslav Čejka. Skladník: Antonín Štěpař.
Korrespondent: Václav Neuwirt. Komptoirista: Josef Piskoř.
Dílovedoucí strojírny: Jaroslav Ruml.
Dílovedoucí bednáren a stolařských dílen: Alois Rubeš.
Dělníků zaměstnáno 80.

Výroba: patentní prací stroje se značkou »Ideal«; výroba v roce 1905: 2500 kusů; ždímadla gumová a paragumová; mechanické mandly; odstředivá ždímadla pro pohon ruční, strojní a elektrický; zařizování parních prádelen, sušíren a desinfekčních apparátů pro ústavy městské, školní, pensionáty, nemocnice, hôtely atd.; žehlicí stroje; škrobicí stroje a přístroje pro prádelny.

Firma protokolována u c. k. obchodního soudu v Novém Jičíně. Závod založen roku 1904 v srpnu.

Specialita: Vlastní výroba ždímadel paragumových pro horkou a studenou vodu. Jediná česká výroba v celém Rakousko-Uhersku. Zařízeno na roční výrobu 10.000 kusů.

Část montovny firmy Rak a Hobza.

Dělnictvo pracuje z oborů: strojnictví, bednářství, truhlářství, soustružnictví, natěračství. Mimo to pracuje pro firmu ještě několik menších živnostníků v Hranicích celoročně. —

V závodě jsou zařízeny moderní stroje obráběcí, poháněné mechanickou silou o 15HP. Osvětlení plynové, topení parní.

Zakladatelem závodu je společník firmy Joža Rak, který zabývaje se drahnou dobu prodejem strojů pracích a znám je v oboru tomto jako na slovo vzatý odborník, vystihl záhy, že zejména průmysl pro výrobu nejdůležitějších domácích strojů a to strojů pracích a menších mandloven je u nás nejen v plénkách, ba naopak velmi zane-

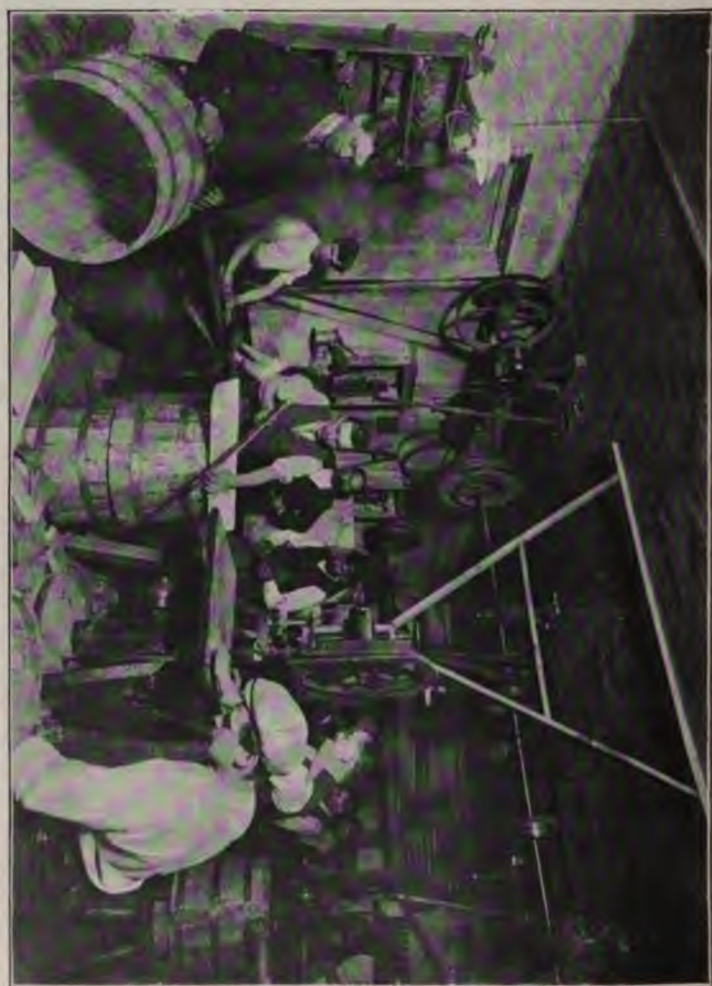

Část strojírny firmy Rak a Hobza.

dbáván, mezitím co velkovýrobci cizí, zejména němečtí, zaplavovali naši vlast svými výrobky na pohled sice úhlednými, ve skutečnosti však také ledabylými a drahými. To bylo příčinou, že rozhodl se založiti vlastní výrobu důležitých strojů, které by svojí solidností a dokonalostí vytlačovaly výrobky konkurence německé. —

Přibrav sobě za společníka routinovaného odborníka, Vladimíra Hobzu, strojního inženýra, v němž získal nejen osvědčeného a zkušeného spolupracovníka, ale i zároveň výborného společníka, utvořil firmu výše jmenovanou.

A tak závod, který pracoval při svém začátku roku 1904 se 4 lidmi, vzrostl během krátké doby na závod toho druhu možno říci největší v zemích koruny svatováclavské.

Bednárna firmy Rak a Hobza.

Za rozvoj tak velký ovšem v prvé řadě děkovati dlužno neúmorné píli obou majitelů firmy, kteří s nevšední energií věnovali se zdokonalení tohoto odboru průmyslového, tak že výrobky její známy jsou jako nejlepší toho druhu vůbec, dále pak přísné solidnosti, s jakou vycházela a do dnes svým zákazníkům vstříc přichází.

Firma vyvážela své výrobky nejen do všech zemí mocnářství Rakousko-Uherského, ale i do ciziny, zejména do Ruska, Sibiře, Rumunska, Egypta, zemí jihoslovanských atd.

Továrna hedvábných látek firmy Alfred Rosenthal.

Mostová ulice.

Ředitel: J. Hecht. Komptoirista: L. Taussig.

Kruhové parní cihelny Jindřicha Czeikeho.

U nádraží.

Ředitel: J. Czeike. Účetní: F. Vogel.

Továrna na nábytek z ohýbaného dřeva.

Vrchlického ulice.

Firma: J. Sommer.
Majitel firmy: Samuel Hoffmann.
Ředitel: Max Hoffmann.
Knihvedoucí: Berthold Redrich.
Skladník: Ludvík Tvrdoň.
Dílovedoucí: Karel Vojtecký.
Komptoirista: Jan Bochaker.

Továrna na sukna.

Třída císaře Františka Josefa.

Firma: S. Hellera vdova.
Majitel firmy: Richard Heller.
Ředitel: Karel Habik.
Knihvedoucí: Sigmund Pollák.
Dílovedoucí: Jan Sedláček.
Komptoirista: Bedřich Úlehla.

XXXI.

Index obchodní.

I. Advokáti.

Viz Soukromé kanceláře str. 247 textu.

II. Acetylenové aparáty.

Mansbart Englbert, Štěpánčino nám., č. 12.

III. Agenti.

Viz Jednatelé.

IV. Báby porodní.

Viz Veřejné zdravotnictví str. 249 textu.

V. Bandažisté.

Viz Rukavičkáři.

VI. Barvíři.

Glos Klement, na Motošíně, č. 4.
Hanzlian Alex., Vrchlického ul., č. 6.

VII. Bednáři.

Čížek Alois, Galašova ul., č. 1.
Jambor Jan, Mostová ul., č. 4.
Křenek Frant., Čaputova ul., č. 5.
Strnadel Karel, Rudolfova ul., č. 4.

VIII. Cihlářství.

Czeike Jindřich, U nádraží.
Klein Jan, Teplická třída, č. 49.
Král Josef, Nádražní třída, č. 70.
Masník Karel, Čaputova, ul. č. 24.

IX. Cukráři.

Cyrus Josef, Dílna, č. 1.
Krupičková Terezie, Svatoplukova ul., č. 11.
Lowak Josef, Žerotínovo nám., č. 28.
Mauder Jindřich, Žerotínovo nám., č. 40.
Suchánek Josef, Rudolfova ulice, č. 16.
Svarovský František, Žerotínovo nám., č. 22.
Wellartová J., Jurikova ul., č. 17.

X. C. k. četnické stanoviště.

Viz Úřady str. 206 textu.

XI. C. a k. místní vojenské velitelství.

Viz Vojenství str. 245 textu.

XII. C. k. berní referát okr. hejtmanství.

Viz Úřady str. 203 textu.

XIII. C. k. cejchovní úřad.

Viz Úřady str. 207 textu.

XIV. C. k. evidenční kancelář pozemková.

Viz Úřady str. 205 textu.

XV. C. k. hlavní berní úřad.

Viz Úřady str. 204 textu.

XVI. C. k. okresní hejtmanství.

Viz Úřady str. 203 textu.

XVII. C. k. okresní soud.

Viz Úřady str. 204 textu.

XVIII. C. k. oddělení finanční stráže.

Viz Úřady str. 207 textu.

XIX. C. k. poštovní a telegrafní úřad.

Viz Úřady str. 204 textu.

XX. Čalouníci.

Januška Lud., Radnická ul., č. 20.

XXI. Čalouníci a sedláři.

Ficek Vilém, Frant. Jos. tř., č. 21.
Haderka Jan, Nádražní tř., č. 53.
Milian Adolf, Pražákovo nám., č. 7.

XXII. Časopisy.

»Hlasy z Pobečví«, Žerotínovo nám., č. 8.
»Náš Venkov«, Císařské stromořadí, č. 5.
»Úřední list c. k. okr. hejtmanství a c. k. okr. školní rady«, Štěpánčino nám., č. 1.

XXIII. Čerpadel výroba.

Kunz Antonín, Nádražní třída, č. 58. (*Viz insert!*)

XXIV. Čistírna šatů.

Ertlová Anna, Teplická tř., č. 5.

XXV. **Dámská konfekce.**

Baron Karel, Žerotínovo náměstí. *(Viz insert!)*

Moravec J., Žerotínovo náměstí. *(Viz insert!)*

XXVI. **Dlaždič.**

Dohnal Karel, u Kostelíčka, č. 16.

XXVII. **Doprava.**

C. k. poštovní a telegrafní úřad, Žerotínovo nám., č. 39.

Severní dráha cís. Ferdinanda, u Nádraží, č. 2.

XXVIII. **Droguerie.**

Jureček Theodor, Žerotínovo nám., č. 24.

XXIX. **Drožkáři.**

Blaschková Anna, Frant. Jos. tř., čís. 6.

Biedrava Stanislav, Teplická tř., čís. 3.

Bogel Ferd., Teplická tř., č. 9.

Lindovský Antonín, Frant. Jos. tř., č. 18.

Plesník Karel, Hermannova ul., č. 14.

Popp Ludvík, Zámecká ul., č. 3.

Popp Josef, Frant. Jos. tř., č. 16.

Singer Leopold, Nádražní tř., č. 46.

Šmíd Frant., Frant. Jos. tř., č. 4.

Valentík Jan, Hermannova ul., č. 1.

XXX. **Drůbežníci.**

Viz Zvěřinou obchody.

XXXI. **Dvorany.**

Viz Koncertní sály.

XXXII. **Elektrotechnik.**

Geyer Rajmund, Svatoplukova ul., č. 10.

XXXIII. **Fiakři.**

Viz Drožkáři.

XXXIV. **Fotografové.**

Helsner Ferdinand, Vrchlického ul., č. 2. *(Viz insert!)*

Rosmanit Karel, na Hrázi, č. 25.

Wichera šl. Ferdinand, Frant. Jos. tř., č. 27.

XXXV. **Fotografické potřeby.**

Helsner Ferdinand, Vrchlického ul., č. 2. (*Viz insert!*)

XXXVI. **Geometr civilní.**

Ing. Ant. Staněk ve Val. Meziříčí. *(Viz insert!)* Zástupce Vil. Procházka, Komenského ul., č. 10.

XXXVII. **Gumové zboží.**

V droguerii, Žerotínovo náměstí.

XXXVIII. **Hodináři.**

Bareš Felix, Zámecká ul., č. 14. (*Viz insert!*)

Jakeš František, Žerotínovo nám., č. 16.

Obrlík František, Habsburská tř., č. 4.

Šterz Alexandr, Žerotínovo nám., č. 10.

XXXIX. Hokynáři.

Viz Zeleninou a ovocem.

XL. Holiči a vlásenkáři.

Beck Vilém, Žerotínovo nám., č. 15.
Grünbaum Josef, Zámecká ul., č. 12.
Hanke Frant., Frant. Jos. tř., č. 8.
Novák Jindřich, Radnická ul., č. 3.
Novák Jindř., Štěpánč. nám.
Riehs Ferdinand, Žerot. nám., č. 25.
Šteigl Klaudius, Habsb. tř., č. 18.
Šrámek Jindř., Žerot. nám., č. 3.

XLI. Hôtelieři.

Hôtel »U černého orla« (Alex. Himmer), Pražákovo nám., č. 1.
Hôtel »Brno« (Langrová Amalie), Žerotínovo nám., č. 27.
Hôtel »Pošta« (Kegler Fr.), maj. konc. dědicové Müllerovi, Radnická ul., č. 5.
»Vereinshôtel« (Rudroff Emil), maj. konc. Scheidl Leop., Rudolfova ul., č. 3.

XLII. Hostinští a restauratéři.

Adamovská Rosalie (m. konc. Albin Just), Frant. Jos. tř, č. 18.
Bartoš Josef, Pražákovo nám., č. 8.
Bartek Frant. (m. konc. Wolf Abraham) Pražákovo nám., č. 3.
Baron David (m. konc. Wolf Samuel), Teplická tř., č. 10.
Fischl H. (m. konc. Plachká B.), Císařské stromořadí, č. 7.
Fusek Ondřej, Štěpánčino nám., č. 6.
Fusková Terezie, Radnická ul., č. 4.
Halenčáková Josefa, Nádražní tř., č. 38.
Hofenreichová Růžena (m. konc. Schlesinger S.), Zámecká ul., č. 6.
Holas Václav (m. konc. »Beseda Jurik«), Císařské stromořadí, č. 6.
Humplík Ant. (m. konc. Beer Karel), Habsburská tř., č. 20.
Hrdličková Frant. (maj. konc. Berta Wolfová), Teplická tř., č. 3.
Kerfellner Karel, Žerotínovo nám., č. 33.
Ryšánek K., (m. konc. Hradečná Magd.), Teplická tř., č. 7.
Konečný Vladislav (m. konc. Engelhard Max), Radnická ul., č. 26.
Kopp Jan (m. konc. J. Kudělka), Nádražní tř., č. 32.
Kučera Eduard (maj. konc. Právovárečné měšťanstvo), Pivovarská ulice, č. 3.
Langrová Amalie, Žerotínovo nám., č. 27.
Lenhart Alois, Nádražní tř., č. 3.
Lowak Jos., Žerotínovo nám., č 28.
Malík Václav, Rudolfova ul., č. 2.
Macháč Karel (m. konc. Lipnický pivovar), Kropáčova ul., č. 2.
Neuman Sigm. (m. konc. Sobota Rudolf), Rudolfova ul., č. 8.
Neuman Jos. (m. konc. kněžna Hatzfeldtová). Vápenky.
Paus Jan, Svatoplukova ul, č. 6.
Petschner Ferdinand, Žerotínovo nám., č. 35. *(Viz insert!)*
Pittner Jos. (m. konc. kněžna Hatzfeldtová), Teplice.
Poppová Josefa (m. konc. Právovárečné měšťanstvo), Rudolfova ul., č. 12.
Richtarský Rich. (m. konc. Právovárečné měšťanstvo), Žerotínovo nám., č. 16.
Rybka Ant. (m. konc. c. k. erár), kadetní škola, č. 24.
Slimáček Vendelín, Nádražní tř., č. 65.
Skřidlo Frant. (m. konc. Skřidlová Marie), Motošín, č. 12.

Svarovský Frant., Žerotínovo nám., č. 22.

Šejda Karel (m. konc. Skřidlová Marie), Frant. Jos. tř., č. 12.

Špunar Jan, Galašova ul., č. 6.

Šrom Jan (m. konc. Hranická obec), kasárny zeměbranecké, č. 2.

Schneider Pavel (m. konc. Severní dráha) u Severního nádraží, č. 22.

Štefan Vojtěch (m. konc. c. k. erár„ vyšší voj. reálka, č. 40.

Tománek Robert (m. konc. Stáhala Klement), »Beseda«, Žerotínovo nám.

Třicátník Petr (m. konc. Mihovský Karel), Rudolfova ul., č. 16.

Weissbrod Max (m. konc. Popp Ludvík), Zámecká ul., č. 3.

Wolf Abraham, Zámecká ul., č. 5.

XLIII. Hostince zahradní.

»Friedrichshof«, Císařské stromořadí.

»Střelnice«, Císařské stromořadí. Teplice. *(Viz insert!)*

XLIV. Hrnčíři.

Brauner Jan, Teplická tř., č. 33.

XLV. Hunèné obuvi vyrábitel.

Janoštík Frant., Hřbitovní ul., č. 12.

Velikovský Jan, Farní ul., č. 12.

XLVI. Hudební kapely.

Schnaubelt Eduard, Farní ul., č. 4.

Šejda Karel, Frant. Jos. tř.[č. 12.

XLVII. Jednatelé.

Fischl Sam., Frant. Jos. tř., č. 10.

Maníček Michael, Radnická ul., č. 10.

Schlesinger Felix, Štěpánčino nám., č. 8.

XLVIII. Jirchář.

Galas Ferdinand, Galašova ul., č. 12.

XLIX. Kameníci.

Dostál M., Hřbitovní ul., č. 13.

Kozák Čeněk, Nádražní tř., č. 16. *(Viz insert!)*

Šubertová Anna, Nádražní tř., č. 27.

L. Kamenné lomy.

Fusek Frant., Císařské stromořadí, č. 10.

Kozák Čeněk, Nádražní tř., č. 24. *(Viz insert!)*

LI. Kamnáři.

Brauner Jan, Teplická tř., č. 33.
Rahm Jan. Motošín, č. 6. *(Viz insert!)*

LII. Kapelníci.

Viz Hudební kapely.

LIII. Kartáčníci.

Holub Heřman, Zámecká ul., č. 10.

Jeník Frant., Radnická ul., č. 2.

LIV. Klempíři.

Andrýska Františka vdova, Farní ul., č. 18.

Gajdušek Karel, Štěpánčino nám., č. 4.

Hansmaier Jindřich, Habsburská tř., č. 4.

Matzenaurová Josefa, Svatoplukova ul., č. 17.

Nelhübl Josef, Pražákovo nám., č. 5.

Skřička Josef, Frant. Jos. tř., č. 11.

Zábranský Eduard, Hřbitovní ul., č. 1. (*Viz insert!*)

LV. Klenotníci.

Viz Hodináři a obchod zlatem a stříbrem.

LVI. Kloboučníci.

Housík Max, Zámecká ul., č. 16.

Chytílek Jan, Svatopluk. ul., č. 7.

Kerber Frant., Farní ul., č. 14. (*Viz insert!*)

LVII. Knihaři.

Bartošík Karel, Žerotínovo nám., č. 18.

Družstvo knihtiskárny, Žerotínovo nám., č. 8.

Forstrová Bedřiška, Žerotínovo nám., č. 18.

Kubín Jan, Žerotínovo nám., č. 31.

Sedláček Adolf, Habsburská tř., č. 12.

Schützer Alois, Štěpánčino nám., č. 2. (*Viz insert!*)

LVIII. Knihovny veřejné.

Veřejná knihovna národní, nám. cís. Frant. Jos. I., v budově něm. ob. školy.

Mimo to jsou knihovny školní a spolkové.

LIX. Knihkupci.

Forstrová Bedřiška, Žerotínovo nám., č. 18.

Kubín Jan, Žerotínovo nám., č. 31.

LX. Knihtiskárna.

Družstvo knihtiskárny, Žerotínovo nám., č. 8.

LXI. Koláři.

Glvač Frant., Čaputova ul., č. 18.

Pražák Frant., Nádražní tř., č. 44.

LXII. Kominíci.

Hapalová B., Hermannova ul., č. 5.

Holík Richard, Radnická ul., č. 16.

LXIII. Koncertní sály.

Beseda, Žerotínovo náměstí.

Vereinshôtel, Štěpánčino náměstí.

LXIV. **Konfekce dámská.**

Viz Dámská konfekce.

LXV. **Konservování ryb.**

Kraus Sigm., Žerotínovo nám., č. 9.

LXVI. **Kostely a kaple.**

Farní kostel, Žerotínovo nám.
Školní kaple v lesnické škole.
Školní kaple ve vojenských úst.
Kostelíček.
Kaple sv. Peregrina v Teplicích.

LXVII. **Košíkáři.**

Fiala Josef, Čaputova ul., č. 23.
Maštalíř Jos., Štěpánčino nám., č. 5.

LXVIII. **Koupele a lázně.**

Karlovy Lázně, Kropáčova ul., č. 2.
Teplice. (*Viz insert* a Veřejné zdravot. str. 250 textu.)

LXIX. **Kováři.**

Hadaš Karel, Nádražní tř., č. 42.
Kunyš František, Habsburská tř., č. 5.
Nyčman Adolf, Nádražní tř., č. 14.
Růžička Leop., Frant. Jos. tř., č. 23.
Svoboda Jan, Nádražní tř., č. 29.

LXX. **Kožešníci.**

Housík Max, Zámecká ul., č. 16.
Posmýk Vilém, Galašova ul., č. 24.
Lipenský Karel, Žerotínovo nám., č. 38.

LXXI. **Krejčí.**

Bartl Eduard, Farní ul, č. 11.
Baron David, Štěpánčino nám., č. 4.
Čech František, Hřbitovní ul., č. 16. (*Viz insert!*)
Černocký Karel, Žáčkova ul., č. 4.
Hluzín Ant., Žerotínovo nám., č. 41.
Humplík Cyril, Svatoplukova ul., č. 11.
Jemelík Antonín, Nádražní tř., č. 3.
Jiříček Antonín, Hřbitovní ul., č. 21.
Kubella Jindřich, Habsburská tř, č. 3.
Mašlaň Jan, Štěpánčino nám., č. 9.
Rosa František, Žerotínovo nám., č. 18.
Ruff Jan, Palackého tř., č. 5.
Růžička Josef, Teplická tř., č. 37.
Střítezký Frant., Habsburská tř., č. 8.
Šindler Karel, Farní ulice č. 8. (*Viz insert!*)
Tomanec Klement, Teplická tř., č. 2.
Urbánek Leopold, Žerotínovo nám., č. 26.
Valenta Max, Žerotínovo nám., č. 22.
Vojkůvka Frant., na Hrázi, č. 3.
Wolf Jan, Žerotínovo nám., č. 30.
Vybíral Tomáš, Žerotínovo nám., č. 25.

LXXII. Krejčovství dámské a švadleny.

Dohnalová Anna, Čaputova ul., č. 10.
Feldmanová Marie, Nádražní tř., č. 35.
Glosová Aloisie, Na Motošíně, č. 4.
Glosová Marie, » » »
Gogela Frant, Žerotínovo nám., č. 20.
Charbuláková Žofie, Čaputova ul., č. 33.
Jamborová Cecilie, Frant. Jos. tř., č. 3.
Lustigová Růžena, Cís. stromořadí, č. 8.
Olšovská Leop., Habsburská tř., č. 18.
Polášková Marie, Čaputova ul., č 5.
Riehsová Anna, Žerotínovo nám., č. 25.
Riehsová Žofie, Radnická ul., č. 3.
Řeháková Anna, Nádražní tř., č. 27.
Schwarzová Růžena, Žerotínovo nám, č. 39.
Turnerová Aloisie, Frant. Jos. tř., č. 3.
Večeřová Anna, Frant. Jos. tř., č. 18.
Wiedrová Sal., Nádražní tř., č. 18.

LXXIII. Krupaři.

Dvořáková Marie, Teplická tř., č. 5.
Ersepková Josefa, Vrchlického ul., č. 2.
Horáková Amalie, Nádražní tř., č. 64.
Lenzová Marie, Svatoplukova ul., č. 3.
Michálek Jan, Žerotínovo nám., č. 20.
Piskoř Jan, Komenského ul., č. 12.
Pročková Viktorie, Nádražní tř., č. 25.
Wagnerová Marie, Hermannova ul., č. 9.
Winkler Cyril, Nádražní tř., č. 6.

LXXIV. Květinářství umělé.

Lion Emanuel, Rudolfova ul., č. 2.
Šejdová Marie, Čaputova ul., č. 6.
Zuckrová Rosalie, Palackého tř., č. 2.

LXXV. Lázně.

Viz Koupele a lázně.

a) Lékaři.

Viz Veřejné zdravotnictví str. 248 textu.

b) Zubní lékaři a technikové.

Viz Veřejné zdravotnictví str. 248 textu.

c) Zvěrolékaři.

Viz Veřejné zdravotnictví str. 248 textu.

LXXVI. Lékárníci.

Viz Veřejné zdravotnictví str. 248 textu.

LXXVII. Lepení plakátů.

Pitzman Jan, Nádražní tř., č. 33.

LXXVIII. Líhovin výroba.

Wolfa Abrahama dědicové, Zámecká ul., č. 5.

LXXIX. **Loterní sběrna.**

Křenek Karel, Pražákovo nám., č. 9.

LXXX. **Malíři písma.**

Frank Vilém, Habsburská tř., č. 16.
Merunka Frant., Komenského ul., č. 6. (*Viz insert!*)

LXXXI. **Malíři pokojů.**

Fešar Jan, Dobrovského ul., č. 7.
Peschl Jos., Žerotínovo nám., č. 17. (*Viz insert!*)
Pešl Valentin, Čaputova ul., č. 1.
Štalmach Jos, Kropáčova ul., č. 2.
Vališ Jan, Čaputova ul., č. 11.

LXXXII. **Mechanik.**

Helsner Karel, Habsburská třída, č. 14. (*Viz insert!*)

LXXXIII. **Mlynáři.**

Mansbart Leop., Galašova ul., č. 4.
Váňa Martin, Mlýnský příkop, č. 6.

LXXXIV. **Modistky.**

Tučková Julie, Rudolfova ul., č. 18.
Václavíková Aurelie, Farní ul., č. 18.
Valentová Marie, Rudolfova ul., č. 16.

LXXXV. **Museum.**

Městské museum, Frant. Jos. nám., č. 1.

LXXXVI. **Nakladatelství.**

Družstvo knihtiskárny, Žerotínovo nám.

LXXXVII. **Nápojů šumivých výroba.**

Viz Sodovky výroba.

LXXXVIII. **Natěrači.**

Kalich Jan, Čaputova ul., č. 11.
Merunka Frant., Komenského ul. č. 6. (*Viz insert.*)
Milian Josef, Pražákovo nám., č. 7.
Šafařík Josef, Habsburská tř., č. 15.

LXXXIX. **Nemocenská pokladna.**

Viz str. 251 textu.

LXL. **Notář.**

Viz Soukromé kanceláře str. 247 textu.

LXLI. **Nožíř.**

Skřehota Eduard, Habsburská tř., č. 13.

LXLII. Obchodníci.

1. *Bicykly, motocykly a součástkami.*

Helsner Karel, Habsburská tř., č. 14. (*Viz insert.*)
Klimeš Jan, Žerotínovo nám., č. 42.
Mansbart Englbert, Štěpánčino nám., č. 8.
Schenk Konst., Svatoplukova ul., č. 10.

2. *Cukrovinkami.*

Krupičková Terezie, Svatoplukova ul., č. 11.
Kretschmerová Barbora, Rudolfova ul., č. 10.
Petrželková Josefa, Frant. Josefa tř.
Viz i cukráři.

3. *Dobytkem.*

Bachrach Samuel, Nádražní tř., č. 34.
Baron Isidor, Nádražní tř., č. 36.
Heider Rudolf, Pražákovo nám., č. 34.
Hořín Josef, Teplická tř., č. 15.

4. *Dřívím.*

Malchárek Antonín, Galašova ul., č. 3.

5. *Galanterním zbožím.*

Kubín Jan, Žerotínovo nám., č. 31.
Schützer Alois, Štěpánčino nám., č. 2. (*Viz insert.*)

6. *Hliněným zbožím.*

Kleinová Magd., Žerotínovo nám., č. 7.
Kleislová Anna, Jurikova ul., č. 5.
Strnadlová Marie, Rudolfova ul., č. 18.

7. *Hracími kartami.*

Forstrová Bedřiška, Žerotínovo nám., č. 18.
Siegl Josef, Pražákovo nám., č. 4.
Schützer Alois, Štěpánčino nám., č. 2. (*Viz insert.*)

8. *Hračkami.*

Viz Galanterním zbožím.

9. *Hrstníci.*

Viz kramáři.

10. *Hudebními nástroji.*

Schnaubelt Eduard, Farní ul., č. 4.

11. *Chlebem.*

Viz Pekaři.

12. *Koňskou uzeninou.*

Dragoun Josef, Pražákovo nám., č. 5.

13. *Kořalkou a likéry.*

Benischke Karel, Žerotínovo nám., č. 30.
Baron David, Teplická tř., č. 10.
Fischer Leopold, Frant. Jos. tř., č. 8.
Hrdličková Frant., Teplická tř., č. 3.
Jureček Theodor, Žerotínovo nám., č. 24.
Nyčmanová Terezie, Palackého tř., č. 9.
Poppová Marie, Rudolfova ul., č. 12.
Svoboda Karel, Žerotínovo nám., č. 8.
Schlesinger Sal., Štěpánčino nám., č. 8.
Wolf Abraham, Zámecká ul., č. 5.

14. *Kožemi.*

Sedláček Vladimír, Teplická třída.
Adler A. B., Zidovská ul., č. 25.
Beer Josef, Radnická ul., č. 24. (*Viz insert.*)
Beneš Jakub, Zámecká ul., č. 8.
Brada Sam., Žerotínovo nám., č. 16.

15. *Kramáři.*

Benischke Karel, Žerotínovo nám., č. 29.
Forstrová Františka, Žerotínovo nám., č. 19.
Fusková Marie, Hermannova ul., č. 18.

Goldstein Karel, Žerotínovo nám., č. 9.
Perdulová Aloisie, Rudolfova ul., č. 18.
Pešl Karel, Radnická ul., č. 18.
Pittnerová Aloisie, Radnická ul., č. 10.
Rosenbaum Ch., Rudolfova ul., č. 10.
Vogel David, Žerotínovo nám., č. 8.
Vogel Jan, Žerotínovo nám., č. 7.
Voglová Arnošta, Žerotínovo nám., č. 5.
Zabloudilová Nep., Rudolfova ul., č. 6.

16. *Krátkým a modním zbožím.*

Forstrová Františka, Žerotínovo nám., č. 19.
Hanáčková Kateřina, Štěpánčino nám., č. 3.
Helsnerovy M. a A., Žerotínovo nám., č. 17.
Moravec J., Žerotínovo nám., č. 11. (*Viz insert!*)
Rosenbaum P., Rudolfova ul., č. 10.
Slezák Karel, Žerotínovo nám., č. 6.
Šteiner J., Žerotínovo nám., č. 38.
Štross Gustav, Zámecká ul., č. 4.
Schumberová Marie, Radnická ul., č. 18.
Voglová Arnošta, Žerotínovo nám.
Zabloudilová Lucie, Rudolfova ul., č. 6.
Zabloudilová Nep., Rudolfova ul., č. 6.

17. *Kolky.*

Adler A. B., Štěpánčino nám.
Klein Jan, Svatoplukova ul., č. 1.
Křenek Karel, Pražákovo nám., č. 9.

18. *Kuchyňským nádobím.*

Strnadlová Marie, Rudolfova ul., č. 14.
Vyška Frant., Radnická ul., č. 12.
Wellart F., Pražákovo náměstí.
Wellart L., Žerotínovo náměstí.

19. *Kuřáckými potřebami.*
Viz Trafiky.

20. *Lnem.*

Kolmová H., Rudolfova ul., č. 10.
Šklíbová Marie, Komenského ul., č. 6.
Schindler M., Nádražní třída.

21. *Máslem, tvarohem a vejci.*

Balcařík Viktor, Čaputova ul., č. 32.
Bartošíková Cecilie, Sklený Kopec, č. 1.
Beerová Anna, Radnická ul., č. 7.
Beerová Anežka, Radnická ul., č. 7.
Čechová Anna, Náspy, č. 11.
Kleislová Anna, Jurikova ul., č. 5.
Skurský Karel, Palackého tř., č. 15.
Schindlerová Terezie, Jurikova ul., č. 7.
Schindler Jos., Jurikova ul., č. 7.
Uhlířová Františka, Nádražní tř., č. 70.
Wolf Heřman, Nádražní tř., č. 16.

22. *Mědí a hliníkem.*

Kautský Hilar, Žerotínovo nám. (*Viz insert.*)

23. *Minerálními vodami.*

Jureček Theodor, Žerotínovo nám., č. 24.
V lékárně.

24. *Mlékem a mléčnými výrobky.*

Boček Ant., Svatoplukova ul., č. 4.
Jaroš Eduard, Nádražní tř., č. 67.
Mlékařské Družstvo, Smetanova ul., č. 1. (*Viz insert.*)
Neumanová Žofie, Rudolfova ul., č. 8.
Šindler Frant., Teplická třída.

25. *Moukou.*
Viz Pekaři a Smíšeným zbožím.

26. *Nábytkem.*
Viz Stolaři.

27. *Obilím.*

Haus Rudolf, Zámecká ul., č. 18.
Popp Ludvík, Zámecká ul., č. 3.
Riesenfeld N., Žerotínovo nám., č. 4.

28. *Obrazy.*

Schützer Al., Štěpánčino nám. *Viz insert!*)
Vilím Frant., Žerotínovo nám. (*Viz insert!*)

29. *Obuvnickými potřebami.*

Viz Koženi.

30. *Ovocem.*

Viz Zeleninou a ovocem.

31. *Papírem, psacími a kreslicími potřebami.*

Gewürzová Arnošta, Žerotínovo nám., č. 23.
Forstrová Bedřiška, Žerotínovo nám., č. 18.
Svoboda Karel, Žerotínovo nám., č. 8.
Schützer Alois, Štěpánčino nám., č. 2. (*Viz insert!*)

32. *Papučemi.*

Baron Karel, Žerotínovo nám., (*Viz insert!*)
Kerber Frant., Farní ulice. (*Viz insert!*)

33. *Pivem.*

Český akc. pivovar v Mor. Ostravě, Zámecká ul., č. 3.
Fusková Marie, Hermannova ul., č. 1.
Nitschman A., Palackého ul., č. 9.

34. *Pivnými láhvemi.*

Viz Skleněným zbožím.

35. *Plechovým nádobím.*

Vilímová Ant., Žerotínovo nám., č. 6.
Zábranský Eduard, Hřbitovní ul., č. 1. (*Viz insert!*)

36. *Pohlednicemi a cigaretními papíry.*

Kaprálová Anna, Frant. Jos. tř., č. 13.
Klein Jan, Svatoplukova ul., č. 1.
Křenek Karel, Pražákovo nám., č. 9.

37. *Poštovními známkami.*

Forstrová Frant., Žerotínovo nám., č. 29.
Herzigová Marie, Nádražní třída.
Klimeš Jan, Žerotínovo nám., č. 29.
Kotouček Karel, Svatoplukova ul., č. 15.
Kotzmannová Julie, Zámecké nám., č. 3.
Křenek Karel, Pražákovo nám., č. 9.
Kurfürstová Josefa, Habsburská ul., č. 7.
Siegl Josef, Pražákovo nám., č. 4.
Smékal Frant., Žerotínovo nám., č. 4.
Tausigová Matylda, Habsburská tř., č. 9.

38. *Rakvemi.*

Janáč Václav, Žerotínovo nám., č. 12. (*Viz insert!*)
Lion Emanuel, Rudolfova ul., č. 2.

39. *Rybami.*

Nyčmanová Karolina, Palackého tř., č. 9.
Olšovská Leopoldina, Habsburská tř., č. 18.

40. *Semeny.*

Boček Antonín, Svatoplukova ul., č. 4.
Kotouček Karel, Svatoplukova ul., č. 15.

Wellart Ludvík, Žerotínovo nám., č. 14.

41. *Skleněným zbožím.*

Vilím Frant., Žerotínovo nám., č. 6. (*Viz insert!*)

42. *Slamou.*

Müller Adolf, Rudolfova ul., č. 12.

43. *Sladem.*

Popp Ludvík, Zámecká ul., č. 3.

44. *Smíšeným zbožím.*

Benischke Karel, Žerotínovo nám., č. 29.
Boček Ant., Svatoplukova ul., č. 4.
Dvořáková Marie, Teplická tř., č. 5.
Englhard Max, Habsburská tř., č. 2.
Fusková Marie, Hermannova ul., č. 1.
Gabriel Karel, Žerotínovo nám., č. 7.
Gayer Ed., Žerotínovo nám., č. 30.
Horáková Amalie, Nádražní tř., č. 64.
Klimeš Jan, Žerotínovo nám., č. 42.
Kocmanová Julie, Štěpánčino nám., č. 3.
Kotouček Karel, Svatoplukova ul., č. 15.
Kurfürstová Josefa, Habsburská tř., č. 7.
Lenzová Marie, Svatoplukova ul., č. 3.
Liva Antonín, Radnická ul., č. 6.
Pročková Viktorie, Nádražní tř., č. 25.
Siegl Karel, Nádražní tř., č. 1.
Siegl Josef, Pražákovo nám., č. 4.
Silbinger Benj., Rudolfova ul., č. 14.
Smékal Frant., Žerotínovo nám., č. 4.
Svoboda Karel, Žerotínovo nám.
Schlesinger Sal., Štěpánčino nám., č. 8.
Schlesinger Felix, Štěpánčino nám., č. 8.
Tausigová Matylda, Habsburská ul., č. 9.
Trávníček Václav, Frant. Jos. tř., č. 21.
Wagnerová Marie, Hermannova ul., č. 9.
Wellart Frant., Pražákovo nám., č. 2.
Wellart Ludvík, Žerotínovo nám., č. 14.
Winkler Cyril, Nádražní tř., č. 6.

45. *Sodou a škrobem.*

Lionová Kristina, Rudolfova ul., č. 2.
Viz i Smíšeným zbožím.

46. *Sodovou vodou.*

Nyčmanová Karolina, Palackého ul., č. 9.
Petschner Julius, Žerotínovo nám., č. 12.

47. *Stavebními potřebami.*

Kautský Hilar, Žerotínovo nám., č. 41. (*Viz insert!*)
Kalmann Frant., Rudolfova ul., č. 1.

48. *Střižným zbožím.*

Baarové bratři, Žerotínovo nám., č. 42.
Gayerová Julie, Svatoplukova ul., č. 10.
Herzigová Ant., Čaputova ul., č. 36.
Gesler Julius, Žerotínovo nám., č. 36.
Kober Samuel, Žerotínovo nám., č. 3.
Kopecká Žofie, na Hrázi, č. 7.
Molitorová Aloisie, Čaputova ul., č. 14.
Moravec Jindřich, Žerotínovo nám., č. 11. (*Viz insert!*)
Piskořová Ant., Svatoplukova ul., č. 13.
Putzová Josefa, Žerotínovo nám., č. 8.
Singrová Regina, Rudolfova ul., č. 4.

Skurská Klára, na Hrázi, č. 13.
Stáhala Klement, Žerotínovo nám., č. 9.
Steiner Alois, Žerotínovo nám., č. 38.
Tauber Sal., Žerotínovo nám., č. 5.
Vogel E., Žerotínovo nám., č. 5.

49. *Suknem.*

Baarové bratři, Žerotínovo nám., č. 42.
Stáhala Klement, Žerotínovo nám., č. 9.

50. *Syrečky (Tvarůžky).*

Ježková Marie, Štěpánčino nám., č. 8.
Schindler Frant., Teplická tř., č. 23.

51. *Šátky.*

Viz Střižným zbožím.

52. *Šatstvem.*

Baron David, Štěpánčino nám.
Baron Karel, Žerotínovo nám., č. 8. (*Viz insert!*)

53. *Šicími stroji a velocipedy.*

Helsner Karel, Habsburská třída, č. 14. (*Viz insert!*)
Mansbart Englbert, Štěpánčino nám.

54. *Trafiky.*

Adler Adolf, Židovská ul., č. 25.
Čížek Alois, Galašova ul., č. 1.
Herzigová Ant., Nádražní tř., č. 58.
Kajnarová Terezie, Teplická tř., č. 4.
Kaprálová Anna, Frant. Jos. tř., č. 15.
Klein Jan, Svatoplukova ul., č. 1.
Kopeček J., Rudolfova ul., č. 10.
Křenek Karel, Pražákovo nám., č. 9.
Perstická Terezie, Čaputova ul., č. 12.
Tausigová Matylda, Habsburská tř., č. 9.

55. *Toaletními potřebami.*

Beck Vilém, Žerotínovo nám., č. 15.
Jureček Theodor (droguerie), Žerotínovo nám.

56. *Uhlím a koksem.*

Englendr Jindřich, Pražákovo nám., č. 8.
Nyčman Ludvík, Palackého tř., č. 9.
Rindl Sigmund, Zámecká ul., č. 8.

57. *Umělými hnojivy.*

Wellart Ludvík, Žerotínovo nám., č. 14.

58. *Uniformními potřebami.*

Čech Frant., Hřbitovní ul., č. 16. (*Viz insert!*)
Kubella Jindř., Habsburská ul., č. 3.

59. *Uzeninou.*

Barvíř Jan, Radnická ulice.
Maníčková Hermína, Radnická ul.
Závěšická Marie, Rudolfova ul., č. 6.
Viz i Řezníci.

60. *Vejci.*

Viz Máslem, tvarohem a vejci.

61. *Vetešnictví.*

Baron Karel, Žerotínovo nám., č. 8.
Steiner Alois, Žerotínovo n., č. 38.

62. *Vlnou.*

Baron Izák, Nádražní tř., č. 36.

63. *Vlněným zbožím.*

Dittlové bratři, Rudolfova ul., č. 14.

64. *Vodními přístroji.*

Kautský Hilar, Žerotínovo nám., č. 41. (*Viz insert!*)

65. *Velocipedy.*

Viz Bicykly.

66. *Zástěrami.*

Eisnerová E., Štěpánčino n., č. 6.

67. *Zbraněmi.*

Frommové bratři, Žerotínovo nám., č. 1.
Kautský Hilar, Žerotínovo nám., č. 41. *(Viz insert!)*
Schenk Konst., Svatoplukova ul., č. 10.

68. *Zeleninou a ovocem.*

Bartošíková Cecilie, Sklený kopec, č. 1.
Fialová Bronislava, Čaputova ul., č. 23.
Frombek František, Teplická tř., č. 28.
Gajdušková Marie, Štěpánčino n., č. 4.
Hostašová Krystýna, Galašova ul., č. 9.
Králová Františka, Nádražní tř., č. 37.
Kretschmerová Barbora, Rudolfova ul., č. 10.
Pešl Karel, Radnická ul., č. 8.
Seidlerová Terezie, Jurikova ul., č. 7.
Skurský Karel, Palackého tř., č. 15.
Stasíková Josefa, Radnická ul., č. 14.
Svobodová Marie, Žerotínovo nám., č. 8.
Schmídová Marie, Štěpánčino nám., č. 4.
Uhlířová Marie, Nádražní tř., č. 68.
Závěšická Marie, Rudolfova ul., č. 6.

69. *Zemskými plodinami.*

Viz Obilím.

70. *Zlatem a stříbrem.*

Bareš Felix, Zámecká ul., č. 14. *(Viz insert!)*
Jakeš Frant., Žerotínovo nám., č. 16.
Obrlík Frant., Habsburská tř., č. 4.
Šterz Alex. Žerotínovo nám., č. 10.

71. *Zvěřinou.*

Olšovská Leopoldina, Habsburská ul., č. 18.
Pešl Karel, Radnická ul., č. 8.

72. *Železem.*

Frommové bratři, Žerotínovo nám., č. 1.
Kautský Hilar, Žerotínovo nám., č. 41. *(Viz insert!)*

LXLIII. **Obstaravatelé služeb.**

Viz Sprostředkovatelé.

LXLIV. **Obuvníci.**

Beer Karel, Radnická ul., č. 24. *(Viz insert!)*
Böhm Eduard, Nádražní tř., č. 61.
Dittel Josef, Habsburská tř., č. 11.
Dohnal Alexandr, Čechova ul., č. 4.
Hogenauer Filip, Radnická ul., č. 7.
Hogenauer Jan, na Motošíně č. 1.
Horák Ant., na Kopečku, č. 11.
Hrdlička Václav, Teplická tř., č. 3.
Hynčica Karel, Náspy, č. 5.
Janoštík Frant., Hřbitovní ul., č. 12.
John Ondřej, na Hrázi, č. 21.
Jurášek Jan, Komenského ul., č. 4.
Klepper Josef, Farní ul., č. 11.
Kopřiva Konrád, Čaputova ul., č. 33.
Kurfürst Karel, Galašova ul., č. 19.
Lukeš Josef, Vrchlického ul., č. 5.
Münster Antonín, Žerotínovo nám., č. 20.
Münster Ferdinand, Čaputova ul., č. 21.
Piskoř Jan, Farní ul., č. 20.
Řihák Alois, na Přísadech, č. 3.
Siegl František, Žerotínovo nám., č. 26.
Stáhalík Max, Žerotínovo nám., č. 22.
Steskal Karel, Habsburská tř., č. 6.

Sutorý Jan, Štěpánčino nám., č. 6.
Šebesta Krištof, na Hrázi, č. 15.
Šrom František, Radnická ul., č. 8.
Úlehla Václav, Zámecká ul., č. 14.
Vališ Jan, Frant. Jos. tř., č. 3.
Vavřík Ant., Frant. Jos. tř., č. 3.

LXLV. **Optikové.**

Bareš Felix, Zámecká ul., č. 14. (*Viz insert!*)
Jakeš Frant., Žerotínovo nám., č. 16.
Šterz Alex., Žerotínovo nám., č. 10.

LXLVI. **Parní stolařství.**

Loubek Ant. a spol., Nádražní tř.

LXLVII. **Pekaři.**

Kalmášková Cecilie, Pivovarská ul., č. 3.
Koblischke Frant., Žerotínovo nám., č. 2.
Lowak Frant., Radnická ul., č. 18.
Rakovič Antonín, Svatoplukova ul., č. 15.
Mader Eduard, Frant. Jos. tř., č. 7.
Svoboda Karel, Farní ul., č. 3.
Schlesinger Ant., Štěpánčino nám., č. 8.
Vašina Josef, Nádražní tř., č. 4.

LXLVIII. **Peněžní ústavy.**

Viz str. 242. textu.

LXLIX. **Perníkář.**

Suchánek Josef, Rudolfova ul., č. 16.

C. **Pilníkář.**

Churavý František, Farní ul., č. 5.

CI. **Pila.**

Hatzfeldtová kněžna z Wildenburku, Smetanova ul.

CII. **Piva sklad.**

První český akc. pivovar v Mor. Ostravě, Zámecká ul., č. 3.
První parní akc. pivovar v Lipníku, Kropáčova ul., č. 2.
Starobrněnský pivovar, Nádražní tř., č. 32.

CIII. **Plakátovací ústav.**

Viz Lepení plakátů.

CIV. **Podkováři.**

Viz Kováři.

CV. **Plynárna.**

Městská plynárna, Světlíkova ul.

CVI. **Plynovody provádí.**

Kunz Ant., Nádražní tř., č. 58.

CVII. **Podnikatelé staveb.**

Viz Soukromé kanceláře str. 247. textu.

CVIII. **Pohřební ústav.**

Pohřební spolek sv. Josefa z Arimatie, Žerotínovo nám., č. 12.

CIX. **Pojišťování.**

První český c. k. priv. ústav ku vzáj. pojištění v Praze. JUC. Fr. Janík, zástupce, Čaputova ul.
»Slavia«, vzájemně pojišťovací banka v Praze. V. Bartovský, zástupce, Nádražní tř., č. 48.
C. k. priv. moravsko-slezská vzáj. pojišťovna v Brně. Fr. Zikeš, zástupce, Jurikova ul.
Hasičská vzájemná pojišťovna v Brně. Ignác Kopecký, zástupce. Nádr. třída. (*Viz insert!*)
Všeobecný spolek úřednický ve Vídni. Zást. Ed. Hoch, Frant. Jos. tř.
Riunione Adriatica di Sicurtà v Terstu. Zást. E. Zámorský, Žerotínovo nám.
Krakovská pojišťovna. Zástupce M. Maníček, Radnická ul.

CX. **Pokladna nemocenská.**

Viz Veřejné zdravotnictví str. 251. textu.

CXI. **Pokryvač.**

Klivar František, Palackého třída, č. 10.

CXII. **Poptavárny po místech.**

Viz Sprostředkovatelé.

CXIII. **Porodní babičky.**

Viz Veřejné zdravotnictví str. 249. textu.

CXIV. **Postřihač sukna.**

Gayer Rajm., Svatoplukova ul., č. 10.

CXV. **Povozníci.**

Grohs Josef, Nádražní tř., č. 32.
Pešl Josef, Nádražní tř., č. 45.
Pešl Alois, Nádražní tř., č. 20.
Piskoř Jan, Komenského ul., č. 12.

CXVI. **Pozlacovač.**

Frank Vilém, Habsburská ul., č. 16.

CXVII. **Pracích strojů výroba.**

Rak a Hobza, továrna, Čaputova ul., č. 17. (*Viz insert.*)

CXVIII **Prádelna strojní.**

Ballisch Ant., na Hrázi, č. 4.

CXIX. **Provazníci.**

Holešovský Jan, Nádražní tř., č. 49.
Metelka Antonín, na Náspech, č. 7.

CXX. **Punčoch strojní výroba.**

Šimčík Josef, Svatoplukova ul., č. 7. (*Viz insert.*)

CXXI. **Rakví sklad.**

Janáč Václav, Žerotínovo náměstí, č. 12. (*Viz insert.*)
Lion Emanuel, Rudolfova ulice.

CXXII. **Rukavičkáři.**

Rýpárková M., Žerotínovo nám.
Sieglová Františka, Žerotínovo nám., č. 26.
Schuler Karel, Radnická ul., č. 16.

CXXIII. **Řemenář.**

Janečka Josef, Nádražní tř., č. 22.

CXXIV. **Řezbář.**

Skřivánek Tomáš, na Motošíně, č. 3.

CXXV. **Řezníci a uzenáři.**

Barvíř Jan, Radnická ul., č. 22.
Dompek Ant., Rudolfova ul., č. 20.
Fischer Leopold, Štěpánčino nám., č. 5.
Heider Rudolf, Pražákovo nám., č. 4.
Just Albin, Zámecká ul., č. 6.
Krčmář Karel, Radnická ul., č 6.
Lowák Jan, Svatoplukova ul, č. 5.
Malík Jan, Žerotínovo nám., č. 15.
Polášek Ant., Pražákovo nám., č. 2.
Polášek Frant., Radnická ul., č. 12.
Synek Alois, Židovská ul., č. 3.

CXXVI. **Sedláři.**

Fitzek Vilém, Františka Jos. tř., č. 21.
Haderka Jan, Nádražní tř., č. 53.
Milian Adolf, Pražákovo nám., č. 7.

CXXVII. **Sklady sukna.**

Viz obchod suknem.

CXXVIII. **Sklenáři.**

Frank Vilém, Habsburská tř., č. 16.
Vilím František, Žerotínovo nám., č. 6. (*Viz insert!*)

CXXIX. **Sladu výroba.**

Popp Ludvík, Zámecká ul., č. 3.

CXXX. **Sladu vývoz.**

Popp Ludvík, Zámecká ul., č. 3.

CXXXI. **Sodovky výroba.**

Nyčmanová Karolina, Palackého tř., č. 9.
Petschner Mag. Pharm. Julius, Žerotínovo nám., č. 13.

CXXXII. Sochař.

Kozák Čeněk, Nádražní tř., č. 16. (*Viz insert.*)

CXXXIII. Soukenníci.

Ballisch Ant., Frant. Jos. tř., č. 2.
Baigar Karel, Teplická tř., č. 20.
Fusek Adolf, Teplická tř., č. 16.
Hendrych Josef, Teplická tř., č. 23.
Hořín Emanuel, Hřbitovní ul., č. 9.
Jakubka Karel, Teplická tř., č. 20.
Kopečný Frant., Teplická tř., č. 14.
Pešl Peregrin, Čaputova ul., č. 25.
Piskoř Frant., Teplická tř., č. 21.
Rosenthal Alfred, Mostová ul., č. 1.
Stáhala Klement, Nádražní tř., č. 21.
Strnadel Jan, Galašova ul., č. 14.
Sutorý Antonín, Hřbitovní ul, č. 8.
Sutorý Rudolf, Hřbitovní ul., č. 6.
Vybíral Ludvík, Komenského, tř., č. 1.

CXXXIV. Soustružníci.

Böhm Karel, Habsburská tř., č. 8.
Kreisl Frant., Galašova ul., č. 2.

CXXXV. Speditéři.

Viz Povozníci.

CXXXVI. Společenstva hospodářská.

Viz str. 253. textu.

CXXXVII. Společenstva řemeslnická.

Viz str. 254. textu.

CXXXVIII. Spolky.

Viz Život spolkový str. 194. textu.

CXXIX. Spořitelna.

Viz Peněžní ústavy str. 242. textu. (*Viz insert měst. spořitelny!*)

CXL. Správa velkostatku.

Kněžny Gabriely Hatzfeldtové z Wildenburku, Štěpánčino nám., č. 1.

CXLI. Sprostředkovatelé služeb.

Hogenaurová Marie, Radnická ul., č. 7.
Zigarová Ludmila, Židovská ul., č. 7.

CXLII. Sprostředkovací ústavy.

Maníček Michael, Radnická ul. č. 8.
Sutorý Rudolf, Hřbitovní ul., č. 6.
Seidler Max, Židovská ul., č. 7.

CXLIII. Stavitelé.

Viz Soukromé kanceláře str. 247. textu.

CXLIV. Stáčení piva.

Bachrach Samuel, Nádražní třída, č. 32.
Horáková Amalie, Nádražní třída, č. 64.
Nyčmanová Karolina, Palackého tř., č. 9.
Siegl Josef, Pražákovo nám., č. 4.

CXLV. Stolaři.

Anders Ondřej, Kropáčova ulice, č. 3.
Číhala Fabian, Čechova ul., č. 8.
Číhala Vilém, Skalní ul., č. 1.
Haša Jan, Rudolfova ul., č. 6.
Humplík Hubert, Nádražní třída, č. 57.
Kapela Václav, Teplická tř. č. 3.
Loubek Ant. a spol., Nádražní tř., č. 23.
Mikulec Josef, Svatoplukova ul., č. 12.
Mohelnický Ferd., Komenského ul., č. 6.
Müller Frant., Nerudova ul., č. 8.
Pjentak Mořic, Frant. Jos. tř., č. 4.
Popp Josef, Frant. Jos. tř., č. 2.
Skřivánek Tomáš, na Motošíně, č. 2.
Skřivánek Alois, na Motošíně, č. 2.
Špunar Jan, Galašova ul., č. 6.
Winkler Ant., Čaputova ul., č. 22.

CXLVI. Školy.

Viz Školství str. 174. textu.

CXLVII. Švadleny.

Viz krejčovství dámské.

CXLVIII. Tesařští mistři.

Viz Soukromé kanceláře str. 247. textu.

CXLIX. Tržní úřad.

Viz Tržní řád str. 232. textu.

CL. Tiskárna.

Družstvo knihtiskárny, Žerotínovo náměstí.

CLI. Tiskaři vzorků.

Bochořáková F., Štěpán. nám., č. 6.
Vogel Ignác, Žerotínovo nám., č. 8.

CLII. Těsto na chléb.

Lenzová M., Svatoplukova ul., č. 3.
Piskořová Am., Komen. ul., č. 12.
Winklerová Marie, Nádraž. tř., č. 6.

CLIII. Umělci.

Helsner Ferdinand, akademický malíř, Vrchlického ul. (*Viz insert!*)

CLIV. Umělé květinářství.

Viz Květinářství umělé.

CLV. Umělé vyšívání.

Konečný Alois, na Přísadech, č. 7.

CLVI. Úřady.

Viz Úřady str. 199. textu.

CLVII. **Uzenáři.**

Viz Řezníci a uzenáři.

CLVIII. **Valchář.**

Sechra Jos., na Hrázi, č. 4.

CLIX. **Vápenky.**

Dědicové Schindlerovi, Černotín-Kelč.
Kněžny Gabr. Hatzfeldtové z Wildenburku »Skalka«.

CLX. **Vejce.**

Viz Máslem, tvarohem a vejci.

CLXI. **Vinárníci.**

Hofenreichová Růžena, Zám. ul.
Lowak Jos., Žerotínovo nám., č. 28.
Malík Václav, Rudolfova ul., č. 2.
Svarovský Frant., Žerotín. n. č. 22.

CLXII. **Vodovodů podnikatelství.**

Kunz Antonín, Nádražní tř., č. 58.
Matzenauer Matěj, Svatoplukova ul.

CLXIII. **Vojenské úřady.**

Viz Vojenství str. 245. textu.

CLXIV. **Voskař.**

Janáč Václav, Žerotínovo nám. (*Viz insert.*)

CLXV. **Vyšívání.**

Viz Umělé vyšívání.

CLXVI. **Vykraječ kůže.**

Beer Josef, Radnická ul., č. 24. (*Viz insert.*)
Brada Salom., Žerotínovo nám., č. 16.

CLXVII. **Vyvařování.**

Fusek Ondř., lidová kuchyně, Rudolfova ulice.

CLXVIII. **Zahradníci.**

Buresch Adolf, Teplická tř., č. 34.
Kostková Barbora, Hermannova ul., č. 9. (*Viz insert.*)
Kyjovský K., u Teplic, č. 4.
Špringer Eduard, na Hrázi, č. 29.
Fialova Bronislava, Čaputova ul.

CLXIX. **Záložny.**

Viz Peněžní ústavy str. 243. textu.

CLXX. **Zámečníci.**

Glos Max, Teplická tř., č. 3.
Paitl Jan, Čaputova ul., č. 4.
Skřehota Ludvík, Habsburská ul., č. 11.

CLXXI. **Zastavárna.**

Obecní zastavárna, Žerotínovo nám.

CLXXII. **ZednIčtí mistři.**

Viz Soukromé kanceláře.

CLXXIII. **Zelinářky.**

Viz Zeleninou a ovocem.

CLXXIV. **Žehlířky a pradleny.**

Böhmová Františka, Nádražní tř.
Humplíková Anna, Čaputova ul., č. 15.
Konrádová Antonie, Frant. Jos. tř., č. 11.
Mladová Anežka, Čechova ul., č. 6.
Němcová Vincencie, Vrchlického ul., č. 3.
Sechrová Marie, Žerotínovo nám., č. 35.
Šlosárková Magd., Nádražní tř.
Skárková Františka, Nádražní tř.
Urbanová Marie, Čaputova ul., č. 13.
Vávrová Kateřina, Čaputova ul., č. 11.
Zatloukalová Marie, Galašova ul. č. 23.
Zelenková Josefa, Galašova ul., č. 23.
Zimová Cecilie, Pražákovo nám., č. 7.

CLXXV. **Židlí výroba.**

Sommer Sam., Vrchlického ul., č. 1.

CLXXVI. **Živnostenská společenstva.**

Viz str. 253. textu.

Literatura, prameny a pomůcky,
jichž použito při zpracování monografie.

Georg Volný: Die Markgrafschaft Mähren. I. Band. Prerauer Kreis. Frant. Bartoš: Dialektologie Moravská. J. Šindel: Hranická Propast. Libor Scholz: Památky města Hranic. Jan Herben: Josef H. Ag. Galaš. Laichter: Literatura česká XIX. století. Dr. Jaroslav Vlček: Dějiny české literatury. Dr. Frant. Přikryl: Záhorská Kronika. Dr. Martin Kříž: Odkud pochází naše flora a fauna. Průvodce do moravských jeskyň. Výzkumné práce archeologické u Předmostí. Dr. Fr. Kameníček a Dr. Fr. Šujan: Vlastivěda Moravská. K. Čermák: Památky archeologické a jich stáří. K. Čermák: Strážce starožitností. XXII. Bericht der meteorologischen Commission des naturforschenden Vereines in Brünn. Ergebnisse der meteorologischen Beobachtungen im Jahre 1902. Dr. Jan Gebauer: Historická mluvnice česká. Sanitäts-Bericht des k. k. Landes Sanitätsrathes für Mähren für das Jahr 1903. Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. Listiny a knihy bývalého cechu soukennického. Různá sdělení hodnověrných osob. Tištěné i psané památky Galašovy. Zprávy činovníků jednotlivých úřadů, škol, závodů a spolků.

Omyly a chyby tiskové.

Strana	36	řádek	41	shora	místo	Kauců	čti:	kauců	
„	78	„	10	„	„	zapoměl	„	zapomněl	
„	80	„	6	„	„	»Ach toto	„	»Ach, toto	
„	80	„	12	„	„	neco	„	něco	
„	80	„	18	„	„	zpravit	„	spravit	
„	99	„	2	„	„	bývalný	„	bývalý (pod obrázkem)	
„	121	„	1	„	„	seřaděny	„	seřazeny	
„	134	„	20	„	„	soukenický	„	soukennický	toliko v 1/2 nákladu
„	134	„	31	„	„	520	„	120	
„	135	„	6	„	„	zařaděni	„	zařazeni	
„	135	„	8	„	„	byli obsazeni	„	byly obsazeny	
„	135	„	23	„	„	občanské	„	Občanské	
„	138	„	1	„	„	nebezpečí	„	nebezpečí,	
„	139	„	23	„	„	Sitko	„	Sítko	
„	142	„	9	„	„	Cech	„	Čech	
„	167	„	2	„	„	skálopevnou	„	skalopevnou	
„	171	„	10	„	„	dospívajíc	„	dospívající	
„	197	„	11	„	„	ferialní	„	feriální	
„	197	„	28	„	„	Chenra	„	Chevra	
„	229	„	22	„	„	Marianské	„	Mariánské	
„	229	„	24	„	„	Marianského	„	Mariánského	
„	240	„	23	„	„	11·75	„	11·45	
„	252	„	poslední	dole	„	sraelitské	„	israelitské	

Drobnější chyby a omyly tiskové, které ve spěchu a nedopatřením se nemile vloudily, opraviž si laskavý čtenář sám.

Šicí stroje

nejdokonalejších soustav pro veškeré šicí práce a vyšívání.

Jízdní kola

nejlepší výrobky velmi pevné a lehko jdoucí, jakož i všechny

částky a potřeby

mám ve velkém výběru na skladě a nabízím je ctěnému obecenstvu v cenách nejlevnějších se zárukou a za velmi výhodných platebních podmínek.

Dodávám též stroje pletací, kola motorová, automobily, motory, hrací stroje, automaty, fonografy, gramofony, jakož i veškeré jiné v obor mechanicko-strojnický a elektrotechnický spadající stroje a přístroje v cenách nejlevnějších.

Veškeré správy strojů a kol, jakož i zařizování elektrických zvonků, domácích telegrafů a telefonů provedu odborně a rychle.

Moderní umělé vyšívání na šicích strojích jako: plné a ploché vyšívání květinové, ažury, prolamované práce, monogramy, aplikace, point-lace aneb šňůrečkové vyšívání, kvipirové a pestré mechové vyšívání. Richelieu, Madeira a j. v. **Dovednostem těm vyučuje se v mém závodě bezplatně.**

Doporučuje závod svůj vzácné přízni ctěného obecenstva, ujišťuji nejlepší obsluhou.

KAREL HELSNER,

majitel mechanicko-strojnického závodu

v Hranicích,

Habsburská ulice č. 14.

(Založen v roku 1885.)

NEJSPOLEHLIVĚJŠÍ
polní · lesní a zahradní
SEMENA
dodávají levně s úplnou
zárukou
JILJÍ KRINER A SYNOVÉ v PRAZE
V ŽELEZNÝCH DVEŘÍCH
C. a k. dvorní dodavatelé semen
ZALOŽ. ROKU 1744
Cenníky zdarma a franko

KAREL ŠINDLER,

majitel závodu krejčovského
v Hranicích, Farní ulice,

doporučuje ct. P. T. obecenstvu svůj závod, kde zhotovuje oděvy z nejmodernějších látek dle nejnovějších střihů co nejrychleji a za ceny nejlevnější.

Inženýr

Antonín Staněk

stavitel, úř. opráv. civil. geometr a soudní znalec - - - - -

ve Valašském Meziříčí

provádí veškeré práce stavitelské i geometrické.

Práce rychlá — ceny levné.

Kloboučník František Kerber,

obchod pravými valašskými papučemi - - - - - - - - -
v Hranicích,
Farní ulice.

Rolnické

mlékařské družstvo

v Hranicích,

zapsané společenstvo s obmezeným ručením,

nabízí

své výrobky nejlepší jakosti v cenách levných.

J. RAHM,

kamnář v Hranicích,

na Motošíně,

doporučuje svou vlastní výrobu šamotových sporáků a kamen kachlových od jednoduchého do nejvkusnějšího provedení.

Obsluha rychlá, ceny levné.

Na požádání zasílám kachle na vzory.

Kolinska kava

